

„Sve za vjeru, narodnost i riječ svoju!“

BISKUP IVAN ANTUNOVIĆ

19 lipnja 1815 - 13 siječnja 1888

DR MATIJA EVETVIĆ

ŽIVOT I RAD

BISKUPA

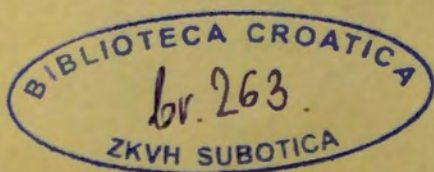
IVANA ANTUNOVIĆA

NARODNOG PREPORODITELJA

SUBOTICA 1935

GRADSKA ŠTAMPARIJA I KNJIGOVEŽNICA - 34-1264

PRVA RIJEČ

Bunjevačka Prosvjetna matica u Subotici na sjednici od 24 rujna 1933 godine raspisala je nagradu za najbolji rad o životu i djelima biskupa Ivana Antunovića. Lijepa je bila i hvalevrijedna njena zamisao, jer je stavila u zadatak, da se napiše život najvećeg Bunjevca i prikaže njegov rad potomcima, da se ugledaju u njegov svijetli primjer, kako treba braniti svetu vjeru i boriti se za slobodu narodnosti i pravicu svoga roda. Ovaj plemeniti cilj Matice dao je i meni potstreka, da napišem takvo jedno djelo, u kome će moj dragi i mili bunjevački i šokački rod naći sve, što treba da zna o najvećem Starom Rodoljubu, Bunjercu i velikom Jugoslavenu; u kome će upoznati njegovo mišljenje, nazore i osjećaje, njegov čelični značaj, odvažnu volju i ustrajnost u uzvišenoj borbi za sveta i zaslužena narodna prava.

Prvi životopis Ivana Antunovića napisao je moj pokojni stric Ivan Evetović u br. 2 god. V „Nevena“, od 15 veljače 1888 odmah poslije smrti velikoga pokojnika pod naslovom: — Kratak životopis pokojnog biskupa Ivana pl. Antunovića velikog prepošta, rođen 1815. lipnja 19. — umro 1888. siečnja 13. — („Neven“, god. 1888, str. 24—31.) Isti je ovaj životopis otštampan i u „Danici“ ili Bunjevačko-Šokačkom kalendaru, za prostu godinu 1889 (str. 22—31.)

Rukopis moga strica nabavila je Jugoslavenska akademija u Zagrebu, pa je član ove akademije Milivoj Šrepel objelodanio ovaj životopis Ivana Antunovića u — „Građi“ za povijest književnosti hrvatske — (knj. 2 god. 1899 str. 234—244.) Milivoj Šrepel u uvodu ovoga životopisa kaže: — Držim, da će biti zgodno, ako ovdje iznesem na vidjelo životopis biskupa Ivana Antunovića... ujedno i najznamenitijega rodoljuba među Bunjercima. U njegovu se životu ogleda također duševni i narodni preporod naše braće Bunjevaca... Njegov je život opisao Ivan Evetović, a rukopis se nalazi u arhivu jugoslavenske akademije pod natpisom: — Životopis Biskupa Ivana Antunovića, kalačkog velikog

prepošta, rođen 1815. lipnja 19. — umro 1888. siečnja 13. Životopis sam ostavio onakov, kakov se nahodi u izvorniku. —

Po ovom su rukopisu u glavnom pisali fragmentarne članke i još neke crtice u „Nevenu“ i „Danici“: Pajo Kujundžić, Ilija Kujundžić i Mijo Mandić.

Drugi je životopis i rad Ivana Antunovića napisao Ivan Tolj (Subotica, god. 1933), u kojem je radu nešto opširnije izloženo sve ono, što je moj stric napisao.

Na raspisanu nagradu stigle su Matici dvije radnje, koje su opsegom i sadržajem slične onoj Ivana Tolja.

Ovo djelo nijesam napisao za nagradu, kao što nije napisao ni Antunović svoju — Razpravu — za nagradu Matice srpske. Napisao sam ga iz ljubavi prema rodu svome i uz njegovu pripomoć. Nadam se, da će se ova moja knjiga usaditi u srce naroda, jer će po njoj upoznati najvećega svoga sina i oca bunjevačke samosvijesti, čija blaga uspomena treba da živi među nama, dok je i jednoga Bunjevca i Šokca na svijetu.

Djelo svoje napisao sam na osnovu izvornih rukopisa, povelja, isprava i Antunovićevih pisama, što sam naslijedio od svoga pokojnoga strica Ivana Evetovića, prepozita, bačkog župnika i narodnog poslanika. Sve sam ove isprave poklonio Matici subotičkoj, gdje se čuvaju u arhivu. Pri sastavu ovoga djela proučio sam Antunovićeve sva izdata i neizdata djela i iz njih sam izvadio sve, što je za naš narod potrebno da znade. Napokon sam upotrijebio sva izdanja bunjevačke i šokačke „Danice“ i sva godišta bunjevačkog lista „Nevena“. Mnoge sam dragocjene podatke nabavio iz Kalače od prvostolnog kaptola i iz Aljmaša od tamošnjeg župnika.

Djelo sam razdijelio na četiri dijela. U prvom dijelu prikazao sam život velikoga pokojnika, ocrtavši iscrpljivo i svestrano njegov život od mladosti pa do blažene njegove smrti. U drugom dijelu opisao sam sva njegova izdata i neizdata djela istaknuvši njihov postanak, karakteristiku i sadržaj. U trećem dijelu saopćio sam kronološki sva njegova pisma, što sam ih pri ruci imao, u kojima su mnoga zlatna zrnca, korisna i poučna po naš narod. U četvrtom sam dijelu napokon prikazao ličnost Ivana Antunovića i zbio sam u sustav njegovu nauku, što ju dao svome rodu kao svećenik i rodoljub.

Na koncu najtoplija hvala svima, koji su mi pomogli, da ovo moje djelo ugleda svijetlo. Naročito se zahvaljujem Preuz-

višenom biskupu Ljudevitu Budanoviću, koji mi stavio na raspolaganje mnogo vrijednih podataka; Dr. Edu Margaliću, profesoru sveučilišta u mirovini, što mi je poslao šest pisama, koja je Antunović njemu pisao; Pučkoj Kasini u Subotici, jer mi je dala na upotrebu sva izdata Antunovićeve djela, koja nijesam imao; g. Ivanu Vojnić-Tuniću i Ivu Prčiću, koji su mi posudili sve „Danice“ i sva godišta „Nevena“; O. Apolinaru Braničковиću, vikaru franjevačkog samostana u Subotici, koji mi je pomogao pročitati i prevesti Antunovićeve rukopise na latinskom jeziku; g. dr. Josipu Vojniću, koji mi prepisao rodoslovlje obitelji Antunovića; g. Franju Piukoviću, župniku u Monoštoru, što je vjerno sačuvao sve rukopise iz ostavštine moga pokojnoga strica; Velimiru Stefanoviću, ravnatelju gimnazije u Subotici, što mi je dao mogućnost, da pronađem u arhivu sve, što se odnosi na školovanje Antunovićevo, i napokon svome ocu Dominiku Evetoviću, koji je kao rođak po majci često zalazio u kuriju Antunovićeve, što mi je ispričovijedao mnoge znamenite crte i doživljaje iz života biskupa Ivana Antunovića.

Tako sam evo dovršio prvo opširno i iscrpljivo djelo o životu i radu biskupa Ivana Antunovića. Napisao sam ga prigodom stodvadesete obljetnice njegova rođenja, da oživim uspomenu u narodu na prosvjetitelja i preporoditelja Bunjevaca i Šokaca, koji su mlada i zelena grana velikog jugoslavenskog stabla.

Dragi i mili rode! Primi ovo djelo onom ljubavlju, kojom sam ga ja napisao. Od Boga želim, da po ovoj knjizi upoznaš nauku našeg najvećeg rodoljuba i usadiš je u plemenito srce svoje, pa da primiš nagradu od Svevišnjega: sreću i blagostanje na zemlji i vječno blaženstvo u nebu. Molimo se Bogu, da nam udijeli ovu milost, pa skrušeno i pobožno izgovarajmo Molitvu Bunjevaca. Svaka je riječ u toj molitvi po jedno zlatno zrnce Antunovićeve nauke i zato treba, da je svaki Bunjevac znade i skrušeno moli.

U Subotici, na Svijećnicu, god. 1935.

Dr. Matija Evetović.

Molitva Bunjevaca

*Bože sveti! Ti nas brani,
Ljubav bratsku vjerom hrani,
Sloga da je rodu spas.
Razdora nas čuvaj kleta,
Da nam Tvoja volja sveta
Nove zore dijeli kras.
Svrni pogled sa visine,
Da Bunjevcu sreća sine!*

*I pod stijegom Krsta časna
Svijetlice nam zvijezda jasna,
Da u luku stigne brod;
Što ga usred burnih vala,
Tvoja ruka održala,
Jer Slavena ljubiš rod.
Daj nam Bože milostivi,
Da Bunjevac složno živi!*

PRVI DIO

ŽIVOT IVANA ANTUNOVIĆA

1 PLEME ANTUNOVIĆA

Ivan Antunović rodio se 19 lipnja 1815 godine u Kunbaji. Kršten je u Aljmašu u župskoj crkvi, kojoj je u to vrijeme pripadala Kunbaja kao filijala. Otac mu se zvao Josip a mati Manda rođ. Petrić. Antunovića je krstio Ivan Nep. Širel, kapelan u Bačkom Aljmašu (1814—1819), koji je 1819 postao župnikom u Riđici i kao takav umro 28 siječnja 1851 god. U to vrijeme bio je aljmaški župnik Martin Mihalović od 1815 do 1842, a poslije njegove smrti naslijedio ga Ivan Antunović. U maticama rođenih god. 1815 zabilježeno je krštenje Antunovićevo ovim riječima: — Nr. 146. Anno 1815 die 19^a Junii ego Joannes Nepom. Schierel capellanus Oppidi Almas baptisavi infantem die eadem natum ex conjugibus legitimis Nobili Josepho Antunovits et Magdalena Petrich Parochianis ex praedio Kunbaja imposito ei nomine Joannis. Levante Agnete Antunovits conjuge Joannis Guganovits Parochiana ex praedio Kanbaja. — Br. 146. Dne 19 lipnja 1815. Ja Ivan Nepomuk Širel, kapelan trgovišta Aljmaša krstio sam dijete rođeno istoga dana iz zakonitoga braka Josipa pl. Antunovića i Mande Petrić župljana sa imanja Kunbaja davši mu ime Ivan. Kumovala je Agneza Antunović supruga Ivana Guganovića, župljanka sa imanja Kunbaja. — Krsno pismo — Extractus — ispostavio je Martin Mihalović, župnik u Aljmašu 23 rujna 1834 godine, kada je Antunović stupio u bogosloviju i sadrži iste podatke, a potvrđuje riječima: — Quem Extractum originali Matriculae collatum, in omnibus conformem esse, in fidem subscriptus hisce testor. Signatum Almasini die 23^a 7 bris 1834. Martinus Mihalovits, Parochus Almasiensis. —

Ivan Antunović je potomak Stjepana Antunovića, koji je 18 studenoga 1698 god. poveljom dobio plemstvo i plemićki naziv

„aljmaški“ od cara i kralja Leopolda. Ovo je plemstvo utvrdila godine 1754 i komisija za pregled plemićkih povelja. Djed Ivana Antunovića, Matija na osnovu ove izdate povelje predao je molbu Bačkoj županiji i tražio je, da se on i njegovi zakoniti nasljednici: Pavao, Josip (otac Ivana Antunovića), Đuro i Beno uvrste u red plemića. Ovu je molbu Matije Antunovića, županijska skupština, pošto je krsnim listovima dokazao, da je zakoniti potomak Stjepana Antunovića, usvojila i uvrstila ga sa zakonitim potomcima u spisak plemića županije. O toj svojoj odluci na sjednici održanoj 24 rujna i narednih dana 1807 god. u slobodnom i kraljevskom gradu Somboru izdala je dekret sa pečatom Bačke županije i ovim potpisima: Kristofor Odri pačirski, prvi podbilježnik Bačke županije; Andrija Odri pačirski, prvi podžupan; Josip Sučić županijski sreski načelnik; Josip Poljak županijski sreski načelnik; Antun Vojnić sreski načelnik; Beno Piuković potknez i Karlo Antunović aljmaški, prisjednik.

Pečat i grb Antunovićeve plemićke familije našao sam utisnut na ovim ispravama:

1) Na otpusnici iz vojske, kojom se Josip pl. Antunović (otac biskupa) prevodi iz pješadije u konjicu. Ovu su ispravu ispostavili 29 kolovoza 1810 godine, potpisali i svojim potpisom i pečatom potvrdili: Andrija Laitner pukovnik natporučnik i Albert pl. Antunović aljmaški, podžupan Bačke županije i rođak biskupa Antunovića.

2) Na molbi Ivana Antunovića od 13 veljače 1842, gdje ga aljmaški patroni imenuju za župnika i predlažu nadbiskupu, da ga potvrdi. Tu su osim drugih i plemićki pečati Alberta, Karla i Josipa Antunovića.

3) Na ugovoru sklopljenom 8 siječnja 1846 godine između Franja Antunovića (brata biskupova), Ljudevita, Marije, Adama, Mata i Bare Antunović, kada je Franjo od njih kupio imanje za 3500 for. Na tom su ugovoru pečati Franja i Kolomana Antunovića.

4) Na jednoj obveznici od 1 travnja 1848 godine, u kojoj Antunović kao aljmaški župnik jamči za svoju sestru Margu za zajam od 1600 for., što ga je sa mužem Đurom Vidakovićem podigla od odvjetnika Daniela Horvata.

Grb Antunovića, što je opisan i štampan u monografiji Bačke županije, slaže se sa ovim pečatom. Evo mu opisa: Na plavom štitu i zelenoj tratini stoji vitez, obučen u crvene i zlat-

nom vrvcom urešene haljine, u čizmama i šubarom na glavi; sa pojasa mu visi tok od mača, u desnici visoko drži savijenu sablju, a lijeva ruka mu o boku. Na kacigi je pelikan raširenih krila, koji u gnijezdu krvlju hrani svoje male. Plaštevci su plavi pozlačeni i crveni posrebreni. (Dr. Borovszky Samu: „Bács-Bodrog Vármegye II“ str. 570—571.)

Stjepan Antunović imao je dva sina: Šimuna i Stjepana. Šimun se na očevu imanju u Kunbaji obogatio i kupio imanje u Aljmašu. Kada je pak Šimun, koji je imao za ženu Mariju rođ. Latinović, samovlasno prodao svojim šurjacima: Petru, Antunu, Jakovu, Đuru, i Lovru Latinović onaj dio imanja, što je pripadao obitelji Antunovićevoj, mlađi brat Stjepan, šukundjed biskupov, ostane bez imanja. Poslije toga nastala je borba bačvanskih plemića Guganović-Šiškovića, Latinovića, Antunovića i Rudića za kunbajsko imanje, a trajala je do 1817 godine.

O toj borbi sačuvan je dokument, u kojem ima traga, kako su Antunovići, Guganovići i Latinovići izgubili imanje u Kunbaji. Posjed u Kunbaji u Bačkoj županiji, poslije izagnanja Turaka carskim je oružjem okupiran i izdat u zakup još prije 1719 god. Stjepanu Antunoviću, Matiji i Josipu Guganoviću, pa je iste godine određeno leno za to zemljište u iznosu od 460 for. i za ovu svotu uživali su ga kao vlasnici. Na osnovu dobivenog prava i posjedovnog upisa Šimun Antunović i Josip Guganović sa Latinovićima (Nikola, Josip i Ivan) došli su do zajedničkog posjeda, pa im je na osnovu toga i 74 i 75 čl. Zakona palatin ugarski poklonio imanje kunbajsko. No kraljevske privole za darovano zemljište nijesu imali i zato je kraljevski odvjetnik protiv ove odluke palatina podigao parnicu pred Distriktualnom potiskom upravom, ali bez uspjeha. Parnica je obnovljena i po zapovijedi kralja Leopolda II od 14 travnja 1791 god., koju je izdao Josip Űrmény kr. konsilijar. Određena je rasprava na dan 22 lipnja 1791 god. kod Kr. sudbene oblasti u Pešti. — Toliko je u ovom dokumentu. Sačuvan je i jedan prijepis priznanice, po kojoj je Matija pl. Antunović za kunbajsko imanje uplatio u blagajnu Bačke županije 10 for. što je potvrdio Mate Rudić u Baji 30 prosinca 1797 god., a ostatak od 3 for. 34 kr. dne 3 svibnja 1798 god. Ovaj je prijepis ovjerio Antun Latinović u Kunbaji 5 srpnja 1798 god. Gubitak imanja Antunovića, Guganovića i Latinovića jasnije je iznesen u Monografiji Bačke županije, gdje Dr. Samuilo Borovski kaže: — Po novom darovnom pismu od

22 studenoga 1745 palatin ugarski poklonio je pustaru Kunbaju Petru, Antunu, Jakovu, Đuru i Lovru Latinoviću, Josipu Guganoviću i Šimunu Antunoviću, koji su potvrdili, da je to imanje bilo u posjedu njihovih pređa. Kako pak za darovnicu palatina nijesu nabavili i potvrde od kralja, kraljevska komora god. 1791 pokrenula je protiv njih parnicu i konačno su izgubili ovo imanje u Kunbaji god. 1815. Ovo je imanje dobio Mate Rudić god. 1817, koji je ovdje naselio Nijemce i tako je Kunbaja postala selom i u upravnom pogledu potpala pod Aljmaš. — (Dr. Borovszky Samu: „Bács-Bodrog Vármegye I“ str. 103—104.)

Stanje kunbajskog imanja sa pravničke strane dobro je poznao Mate Rudić, sin Mihajla i Eve rođ. Išpanović. Imao je dva brata: starijeg Antuna i mlađeg Ivana i sestru Anu, koja je bila udata za Ivana Antunovića. Mate Rudić, koga biskup Antunović zove: Atheus-Matheus, bio je pri koncu 18 vijeka sreski načelnik u Bačkoj županiji i za vrijeme cara Josipa II tajnik kraljevskog komesara Baha. Imao je dakle dobre veze na dvoru, pa je za svoje zasluge u zajednici sa bratom Antunom i Ivanom dobio $\frac{3}{9}$ cijeloga aljmaškog zemljišta. Ali to mu još nije bilo dosta. Kada je doznao, da obitelji Antunovića, Latinovića i Guganovića za kunbajsko imanje, što su ga god. 1745 dobile od palatina, nijesu imale kraljevske potvrde, nagovorio je kraljevskog odvjetnika, da pokrene protiv njih parnicu i u isto je vrijeme radio, da to imanje prisvoji sebi i svojoj braći. Da mu to što lakše pođe za rukom daruje za vojnu akademiju Ludoviku 5000 for. što je uzakonjeno po zak. čl. 7 iz god. 1808. — (Nagy Iván: „Magyarország családai czimerekkel“ IX knj. str. 793.) Mate Rudić je svoju namjeru potpuno ostvario. God. 1815 obitelji Antunovića, Guganovića i Latinovića izgube kunbajsko imanje, a god. 1817 dobije ga Mate Rudić u zajednici sa svojom braćom Antunom i Ivanom. Tako se svršila borba bačvanskih plemićkih obitelji za kunbajsko imanje.

Moj stric Ivan Evetović samo je jedamput čuo govoriti biskupa Antunovića o tome gubitku, koji je strovalio u grob njegova oca. Pa i sam Antunović spominje ovaj teški udarac u povjesničkom djelu — Razpravi —: — Ovaj gubitak zakriva i krvna izdajstva, koja neću da radi potomakah odkrivam, buduć su to žlīdzne rane, kojih se grozni bol još i praunukah dohvaća. — („Razprava“, str. 127.) Na ovu prevaru cilja Antunović i u svom neizdatom djelu: — Bariša Kitković, — kad je Bariša nagovarao

sestru Klaru, da uredi nasljedstvo. Klara na to pristane i jer je ljubila braću svoju, nije mislila na prevaru. Bariša ispostavi dokumenat i Klara ga i ne pročitavši potpiše. Po toj ispravi priznaje: — da je sve ono od braće primila, što se nje po zakonu ticalo; uslied čega da ni ona ni njezini rodjenci ne imadu što tražiti više od braće. — („Bariša Kitković“, str. 74—75.)

Pleme Antunovića među bačvanskim Bunjevcima bilo je ugledno i zaslužno. Ugled se njihove obitelji povećao rodbinskim vezama sa najodličnijim porodicama Bačke, kao što su: Rudići, Guganović-Šiškovići, Latinovići, Vojnići, Sučići i drugi, pa su mnogi članovi ovog odličnog bunjevačkog plemena zauzimali najviše i najodličnije položaje u županiji. (Iv. Evetović: „Gradja“, knj. 2 str. 235.) Pradjed Ivana Antunovića Adam, kad mu je otac Stjepan izgubio kunbajsko imanje, preseli se sa svojim sinom i unukom u Aljmaš. Njegov je sin bio Matija, a Matijin sin Joso, otac biskupa Antunovića.

Roditelji biskupa Antunovića vjenčali su se godine 1806 u Čavolju, odakle je rodom njegova mati. Vjenčani list glasi: — No 14. Anno 1806 Die 3^a 9 bris Josephus Bosnyak Parochus loci praemissis ternis de jure promulgationibus nulloque detecto impedimento copulavit Josephum Antunovich Kunbajensem cum virgine Magdalena Petrich. Csavolj praesentibus Francisco Antunovich et Antonio Guganovich Almasensibus. — Br. 14. Dne 3 studenoga 1806 godine, Josip Bošnjak mjesni župnik oglasio je tri puta i ne našavši nikakve zapreke vjenčao je Josipa Antunovića iz Kunbaje sa djevicom Mandom Petrić, Čavolj pred prisutnim Franjom Antunović i Antunom Guganović iz Aljmaša. — Joso Antunović imao je petoro djece, tri kćeri: Macu, koja je živjela i umrla u Subotici; Margu u Aljmašu i Rozu u Lemešu (Svetozar Miletić) i dva sina: Ivana biskupa i Franja, koji je živio i umro u Aljmašu.

2 MLADOST I ŠKOLOVANJE

O djetinjstvu našega biskupa znamo malo. Sačuvano je za potomstvo samo ono, što je ostalo po usmenoj predaji ili što je biskup sam zabilježio u svojim djelima. Neka nam dakle sam govori: — Davno je to bilo, kada sam još bio djetetom u kući mojih djedova, ali što starijim postajem, sve mi se ljepše izvijaju slike mogega djetinjstva pred zrcalom sladke uspomene. U ovoj je kući prebivala brojna obitelj, sastojeca se iz mladića i djevo-

jaka, a i iz čoporka mužke i ženske djetčice — („Slavjan“, str. 13.) Osobito se radovao lijepim običajima među Bunjevcima, pa zato piše: — Mili Bože! ali je to liep i blažen život bio, kada smo se s' braćom i sestricami počam od prve zornice počeli božiću radovati. — („Slavjan“, str. 13.) A kad su ga tištile brige svagdanjeg života i približavala nemoćna starost, on uzdiše: — Sladka ma djetinjska radosti, zašto l' da si toli kratka bila! Ta da si mi iole dulje trajala bila, bio bi mi nedvojbena život dulji a možda i zdraviji, te obilniji sladkošću mladih uspomena, od koje bi dosta bilo samo jednu kapljicu primiešati gorkosti svakoga dana okrutne prošlosti, da mi ovaj pred očima duše moje za uvjeka smrkne. — („Slavjan“, str. 14.) Na drugom mjestu kaže: — Poput tata dolaze nam i nehotice na um takove misli i ćuti, koje nam čelo naoblače, a srdce s' užasom i jadi napune; zaoto vas, mile moje djetinske radosti, kao najmilije mi goste pozivam, dušu i srdce vam otvaram, da me osladite, utješite i razveselite. — („Slavjan“, str. 23.) Antunović je rado dolazio u Suboticu, jer je, kao što kaže, najljepše doba svoga života proveo u Subotici: — Još i danas se rado sjećam onih mjesta, gdje sam se sa drugovima igrao poslije škole, a igrao sam se rado. Kad sam vidio, da se odrasli ne igraju, više sam puta pomislio, kako će mi biti, kada odrastem, pa se neću igrati. — („Fény és árnyképek“, str. 31.) U Suboticu je rado dolazio i zbog toga, što su mu ovdje bili rođaci, u starom svojem gnjijezdu. Amo su došli sa juga poslije Muhačke bitke. („Fény és árnyképek“, str. 31.)

Biskupov otac Joso nije dugo živio u Aljmašu. Razbolio se i za kratko vrijeme umro. Ostavio je osamljenu udovicu Mandu sa petoro nejake siročadi. Biskup je po starosti bio drugi. Sirota udovica mnogo je morala raditi, da opskrbi svoju djecu i da joj dade valjan kršćanski odgoj. Toplu molitvu majke Bog usliši i u odgoju nezbrinute djece pritekne joj u pomoć rođak Albert Antunović, kasniji podžupan Bačke županije. On upozna u sinovcu Ivanu darovita mladića i zato odluči, da ga dade na više škole.

Antunović je osnovnu školu svršio u Aljmašu od godine 1821 do 1825, gdje mu je bio učiteljem Stjepan Valaček. (Berauer, str. 69.) Poslije svršene osnovne škole Antunović je pod Albertovim nadzorom pohađao gimnazijske nauke u Subotici. U prvi razred gramatike upisao se godine 1825. Ovo se dade zaključiti, jer je drugi i treći razred godine 1826/27

i 1827/28 također svršio u Subotici. U spisku učenika: — *Juventus Regiæ Gymnasii M. Theresiopolitani e Doctrina Religionis et Moribus Semestri Secundo Anno 1827 In Classes relata* — vidimo, da je Ivan Antunović u drugom razredu gramatike iz nauke o vjeri bio od 52 eminenta na prvom mjestu. Bilo je upisano svega 76 učenika. Profesor mu je bio O. Urban Vannai, Franjevac. („*Juventus*“, str. 1—6.) U ovoj školskoj godini 1826/27 bilo je upisano u subotičkoj gimnaziji svega 386 učenika. („*Juventus*“, str. 1—6.) Iz zapisnika profesorskog zbora — *Protocollum Consessuum in Regio Gymnasio Maria Theresiopolitano A. 1827 celebratorum* — znamo, da su školske god. 1826/27 bili profesori Franjevci Salvatorijanske provincije: O. Lovro Dinkai u 1 razr. gramatike, O. Urban Vannai u 2 razr., O. Bartolomej Farkaš u 3 razr., O. Adalbert Šajoši u 4 razr., O. Klement Tot u 1 razr. humaniora i O. Klement Furdek u 2 razr. Ravnatelj je bio Ivan Krst. Pajor svjetovnjak, a nadzornik Josip Dresmicer. Gimnazija je potpadala pod školsko nadzorništvo u Đuru (Jaurinum). (Prot. br. 40 i 312 iz god. 1827/28.)

Treći razred gramatike svršio je Antunović također u Subotici, što se vidi iz imenika učenika. Ivan Antunović je od 40 eminenta drugi po redu, a bilo je svega 79 učenika. Profesor mu je bio O. Petar Đurić, Franjevac. („*Juventus*“, str. 4.) U izvještaju o napretku učenika iz svih predmeta iste godine, — *Informatio Scholasticae Juventutis Regiæ Gymnasii Maria Theresiopolitani semestri I o Anno 1827/28* — nalazimo o Ivanu Antunoviću ove podatke: — *Nrus 2. Antunovits Ioannes An. 12 R. C. Natio Locus Natalis, Cottus vel Provincia: Hun. Almas Comit. Bács. — Pater V. Tutor aut Curator eiusque Conditio et habitatio: P. Josephus Ignob. ibid. — An stipendiatus vel Alumnus Convictus: — Classis Morum: 1 — E Doctrina Religionis E. — Ex omnibus Auditor Argumentis: Em. 24. — In Lingua et Litteratura Hungarica: Em. —* Iz ovoga se izvještaja vidi, da je Ivan Antunović u trećem razredu gramatike u prvom semestru bio između 25 odličnih učenika dvadesetčetvrti po redu. Star je bio tada dvanaest godina. U gimnaziji su bile tada ove ocjene: — *Eminens, classis prima, classis secunda, classis tertia.* — („*Informatio*“, str. 18.) Bilo je upisano 80 učenika. („*Juventus*“, str. 4.) U drugom semestru god. 1828 Antunović je iz nauke vjere drugi po redu među eminentima, kojih je bilo 45, a svega je bilo učenika 77. („*Juventus*“, str. 4.) U drugom

semestru trećega razreda god. 1828 iz svih predmeta Antunović je postigao još bolji uspjeh, jer je sad po redu sedamnaesti među eminentima, kojih je bilo svega 24, od ukupnih 77 učenika. U ovoj školskoj god. bilo je upisano u subotičkoj gimnaziji ukupno 414 učenika. („Juventus“, str. 1—37.)

Iz zapisnika, — *Protocollum consessuum in Regio Gymnasio M. Theresiopolitano Anno 1828 celebratorum* — vidimo, da su školske godine 1827/28 bili profesori Franjevci: O. Leopold Reiković u 1 razr. gramatike, O. Adalbert Šajoši u 2 razr., O. Petar Đurić u 3 razr., O. Bartolomej Farkaš u 4 razr., O. Klement Tot u 1 razr. humaniora i O. Marko Pelcman u 2 razr. Ravnatelj je bio Ivan Krst. Pajor, svjetovnjak, a nadzornik Josip Dresmicer u Đuru (Jaurinum). (Prot. br. 318 iz god. 1828 i Prot. br. 104 iz god. 1829.)

Za vrijeme Antunovićeve školovanja u Subotici mnogi su Franjevci iz provincije Bosne Srebrne pohađali humaniorne nauke u Subotici. Onaj slavenski duh, što su ga amo donijeli bosanski franjevački klerici presadio se i u dušu Antunovićevu. Od rane svoje mladosti snivao je o ljepšoj budućnosti svih južnih Slavena. U arhivu subotičke gimnazije našao sam imenik franjevačkih klerika bosanske provincije, koji su slušali humaniorne nauke. Ovaj spisak nosi naslov: — *Tabella Primi Semestris de Stipendiatis Alumnis O. S. Fran. Provinciae Bosnae Argentinae in Gymnasio Maria Theresiopolitano frequentantibus 1828.* — Imenik je ovih klerika: Filip Ančić iz Mostara, Andrija Baruk iz Foče, Antun Čutura iz Bošja, Mihovil Jurišić iz Jajca, Martin Nedić iz Tolise, Josip Stojsić iz Jelečke, Lovro Tadić iz Ivanske i Marko Vidošević iz Lise. Ovaj iskaz istavljen je 3 travnja 1828 godine. Svi su ovi franjevački klerici bili odlični đaci i uživali su stipendiju od apostolskog Kralja u iznosu po 150 for.

Osim franjevačkih klerika za vrijeme Antunovićeve školovanja u Subotici bilo je i učenika svjetovnjaka iz drugih naših slavenskih krajeva. — U 2 razr. humaniora god. 1828: Gabrijel Bošnjaković iz Iriga, Matija Korizmić iz Orče, Ivan Kupečković iz Bjelke u Galiciji, Andrija i Stjepan Mahaj iz Jablonke u Slovačkoj, Josip Marić iz Kostajnice, koji je kasnije bio školski nadzornik i kanonik u Zagrebu, Teodor Mihajlović iz Rume. — U 1 razr. humaniora: Ivan Jahimiak iz Czerno Dunaeca u Galiciji, Ivan Suvada iz Jablonke u Slovačkoj, Maksim Vujić iz Rume. — U 4 razr. gramatike: Mihovil Vek iz Njitre. — U 3 razr.

gramatike kao saučenici Antunovićevi: Anto Baderlica iz Sente, Miloš Bugarski iz Parage, Martin Crnković iz Subotice, Jovan Dimitrijević iz Aleksandrova, Damjan Dulić iz Subotice, Lovro Fratrić iz Sombora, Grigorije Gagić iz Bečeja, Antun Gregorić iz Sombora, Mihajlo Hadžija iz Kaniže, Stevan Ivanić iz Srbobrana, Gavro Kečinović iz Bajmaka, Bono Kuntić iz Subotice, Marko Kujundžić iz Subotice, Ivan Mamužić iz Subotice, Fabijan Mačković iz Subotice, Ivan Mačković iz Subotice, Matija Martinović iz Iloka, Juraj Mihalka iz Karolina u Slovačkoj, Franjo Milodanović iz Subotice, Đorđe Nikolić iz Sente, Antun Panić iz Subotice, Ivan Patačić iz Kačmara, Miloš Popović iz Subotice, Trifun Popović iz Mola, Đorđe Prokopović iz Sombora, Jovan Radić iz Subotice, Marko Rukavina iz Subotice, Bono Šamšalović iz Iloka, Matija Šarčević iz Subotice, Stjepan Šarčević iz Subotice, Lazar Tatić iz Kaniže, Daniel Tomašić iz Sombora, Jovan Tomašević iz Kikinde, Alojzije Vidaković iz Subotice, Kazo Vidaković iz Subotice, Tomo Vidaković iz Subotice, Karlo Vojnić iz Moravice, Jovan Vorgić iz Petrovog Sela, Ivan Zarubicki iz Sombora i Aleksandar Zubanović iz Sente. — („Informatio“, str. 1—37 iz god. 1828.) Vidimo dakle, da su učenici u 3 razr. gramatike većinom rodом Slaveni. Bilo ih je iz svih krajeva slavenskoga svijeta i razumljivo je, da se u njihovim mladim srcima učvršćivala ideja sveslavenske uzajamnosti.

Iz izvještaja ravnatelja gimnazije od 7 rujna 1828 vidimo, da su od učenika, koji su svršili drugi razred humaniora pošli u svećenike trojica, među njima i Josip Marić, a u redovnike njih sedam. Ostali su se učenici svršivši filozofiju posvetili raznim svjetovnim zvanjima.

Školovanje Antunovićevo u Subotici ostavilo je u duši njegovoj živu uspomenu, jer 12 studenoga 1875 piše Iliji Okrugiću: — ...Jel u ono doba, kad su mene mladićem zvali, silu sam snage posidovao, premako koštunjav i moro je biti delija, koji bi mi se oteo; a bivši u bijeloj Subotici dečakom u onoj ulici, gdje sam djakom stanovao, jak je moro biti i mnogo veći deran, al baš i klincov, koji se nebi meni pokorio. — U pismu pak od 21 prosinca 1879 godine kaže: — Dok sam mlad bio, tući sam se milovao, kao Katjmarski momci. — Bio je dakle pravi Bunjevac. Na drugom mjestu kaže: — Alaj sam se u Subotici, gdi sam nekoliko godinah ditinstva proveo, nagledao lipih divojakah,

rumenih momakah, krasnih mladah i zdravih muževah! To ti je bila radost, subotom večeri stati prid vratašca te gledati, kako sad ovuda, sad onuda ulaze u grad mladići, jahajuć na uzornih, lipo osedlanih konjih, dolazeć sa selištah, da se nediljom u rodbinskom krugu Bogu poklone, objed pojidu, po podne na ravnici poigraju, a pred večer se opet tako na konjih mnokrat pivajuć ili se ustrkivajuć, na selišta vraćaju! Nikad toga ugodna prizora neću zaboraviti, kada niasi znao, na konju ili na momku svoje nasladjujuće oči da dulje zaboraviš. — („Razprava“, str. 142.)

Četvrti razred gramatike Antunović je svršio u Kalači kod Piarista god. 1829 kao prvi eminentan đak. (Po podacima arhivara Pavla Vinklera.)

Antunović je bio u svojoj mladosti strastven jahač. To znamo iz pisma Iliji Okrugiću od 25 rujna 1876 godine: — Evo me na konju, kog sam kao djetić i momčić neiskazanom radostju jašio; ovo je bila strast, koja me je silna zatajenja koštala... Još bi ga i sad uzjašio, pak cigarom u usti preko sve magjarske pretrčao, da dospijem na bojište, gdje se slavska krv proliva i nakitim se svjekoliko repovah turskih pašah. —

Antunović nije velike školske praznike nikada proveo u roditeljskoj kući. Pješačio je od mjesta do mjesta. Tako je već za rane mladosti upoznao mnoge lijepe krajeve i narodne običaje. Otac mu je dao novaca samo za najpotrebnije troškove, pa je obično prenoćio kod kakvog đaka ili seoskog župnika. Tako je on poslušavši savjet svoga oca sa malo troška mnogo vidio i naučio. („Kalocsa város fényképei“, str. 4.)

Prvi razred humaniornih nauka Antunović je svršio god. 1830 u Pečuju. Ovo se daje zaključiti, što Antunović i sam spominje, da je godinu dana učio u Pečuju: — Liepa i mila varoš, u kojoj sam kao djak radostno sproveo jednu godinu svoje mladosti. — („Iskrice“, str. 17.) Drugi razred humaniora god. 1831 i dvije godine filozofije god. 1832 i 1833 svršio je Antunović u Segedinu, gdje je god. 1834 stupio u klerike i slušao bogosloviju godinu dana. Kako je bio odličan u naukama, biskup ga je odredio, da nastavi bogoslovske nauke u glasovitom zavodu Pazmaniju u Beču. Antunović je trebao 24 rujna 1835 god. poći u bečki kolegij, ali se teško razbolio. Bacao je krv, pa mu je liječnik zabranio da nastavi nauke. Poglavar ga zato pošalju kući na oporavak. U roditeljskoj kući proboravio je nešto preko pola godine.

Ivanova majka vruće se molila Bogu, da mu vrati zdravlje i da njena nada i uzdanica postane svećenikom i učiteljem naroda. Što je molila, to je od Boga isprosila. Ivan se oporavi, sada ode u Kalaču i odličnim uspjehom svrši bogoslovske nauke.

Antunović je još kao klerik imao tešku bolest na želucu i crijevima. Ta ga je bolest pratila kroz cijeli život, dok ga nije srušila u grob. Ovu tvrdnju dokazuje i recept, što sam ga našao u ostavštini svoga strica Ivana, a pisao ga Antunović svojeručno: — Recipe. — Rp. Magisterii Jalappae Unc. B. — Gummi Guttae dr. ij. — Aloës Succotrina dr. j. — Trohiscorum Alchanda Sirup ij: — Spiritus nitri dulcis. — Olei Anisi ddtj. aa dr. ij. — M. f. L. A. Pillulae gr. iij. Inspergantur pulv. Liquiritiae. — 4 ta pars. J. Antunovics — pars 4 ta 32 x c. m.

Ovaj recept prepisao je Antunović po svoj prilici između godine 1830—1840. Evo zašto: Na ovom su receptu engleski utezi, koje je Austrija primila već u prvom izdanju farmakopeje godine 1836. Poslije ju je naredbom Ministra unutrašnjih djela Baha, od 20 listopada 1854 godine pod brojem 25.069 proširila na sve pokrajine. (Pharmacopoea Austriaca. Editio quinta, Viennae 1855, str. III—V). Mađarska je izdala prvu svoju farmakopeju istom godine 1871, a dotle je vrijedila austrijska. U farmakopeji izdatoj poslije 1840 godine nema lijeka propisanog u ovom receptu: Trohiscorum Alchanda Sirup, i prema tome ovaj je recept postao između godine 1830—1840. Kratice u ovom receptu znače: M. f. L. A. = Misce, fiat lege artis (po propisima napravi pilule); Inspergantur pulv. Liquiritiae (pospi praškom od slatkog korijena); (3 pars 4 ta 32 x c. m. znači tadanju vrijednost jedne četvrtine lijeka, tj. 32 krajcare).

3 SVEĆENIK I ŽUPNIK

Antunović je ređen za svećenika 8 listopada 1838 godine. On je postao svećenikom za vrijeme nadbiskupa Petra Klobušickoga i sam kaže, da je peborici nadbiskupa ljubio posvećene ruke. To su bili: Petar Klobušicki, grof Franjo Nadašdi, Josip Kunst, Josip Lonović i Dr. Ljudevit Hajnald. („Fény és árnyképek“, str. V.) Prvu svetu misu prikazao je Bogu 4 studenoga 1838 god. u Aljmašu, na svetkovinu sv. Karla Boromejskoga. („Iskrice“, str. 111.) Moja pokojna baka Imerka, sestrična biskupova, prisustvovala je mladoj misi. Bilo je to veliko slavlje. Sav je Aljmaš bio na nogama i svečano dočekao mladoga misnika.

Poslije primicija priređen je svečani objed u kući Alberta Antunovića. Tu su bili svi plemići i spahije, mnogobrojna rodbina razgranjene porodice i svećenici iz cijele okolice. Albert Antunović osobito se veselio, što je njegov štićenik i sinovac postao svećenikom. On je ovu svoju radost pokazao, kad je Ivana pred svima gostima zagrlio i rekao: — Ive moj! Napreduj u naucima kao dosad, prigrli svećeničke krieposti, pa će ti zlatan lanac krasiti grudi tvoje! — Stari su Aljmašani još dugo pripovijedali, kako je biskupu Ivi konsilijar Albert već o mladoj misi proricao lijepu budućnost. — (I. Evetović: „Građa“, knj. 2, str. 237.)

Kao mladomisnik Antunović je postao kapelanom u Čantaviru kraj Subotice. U to vrijeme bio je Blaž Los župnikom u Čantaviru, gdje je bilo 3595 vjernika. (Schematismus Archidioecesis Colocensis et Bacsienensis A. 1840. pag. 134.) Poslije kratkog vremena Antunović ode u Kalaču na poziv nadbiskupa Petra Klobušickoga. Godine 1839 postane bilježnikom Duhovnog stola, a 1840 ceremonijarom i arhivarom nadbiskupske pisarne. U Kalači je Antunović službovao tri godine, pa je pri koncu svoga boravka u Kalači bio i tajnikom biskupa Girka, zamjenika nadbiskupa i kasnijeg pečujskog biskupa.

Godine 1842 uprazni se aljmaška župa smrću Martina Mihalovića, počasnog kanonika. Na nagovor plemića, patrona aljmaške crkve, Antunović je predao molbu za mjesto u Bačkom Aljmašu. Molbu je pisao na mađarskom jeziku, a u prijevodu glasi: — Aljmaška se župa smrću počasnog kanonika i župnika Martina Mihalovića upraznila. On je časno završio svoj život u uzvišenom svećeničkom zvanju. U dubokoj poniznosti svoga srca usuđujem se ovu skromnu molbu podastrijeti patronu aljmaške župe, da mene kao zemljaka slavnog patrona blagoizvoli predložiti na imenovanje za župnika. Uvjeren o tome, da je izbor slavnog patrona u sličnim slučajevima uvijek pao na domaćeg sina, čvrsto se nadam, da će vaš vrijedni izbor pasti na moju skromnu osobu, koju vežu rodbinske veze sa mnogim članovima slavnoga patrona. Nemam mnogo zasluga za sticanje ove lijepe nadarbine, ali će nedostatak ovih nadoknaditi rodbinska veza i blagonaklonost vaša prema mojoj skromnoj osobi. Slabije moje sposobnosti nadoknadiće moja čvrsta volja, da svojim djelovanjem u duhovnoj pastvi zavrijedim vaše povjerenje. Nadam se, da ću vašem opravdanom očekivanju potpuno odgovarati. Dosad sam iz povjerenja svojih starješina vršio

dužnost arhivara i bilježnika Duhovnog stola. To sam napustio samo zato, da popravim svoje narušeno zdravlje. Čast biskupskog tajnika napustio bih samo zato, da mogu vršiti duhovnu pastvu među vjernicima. Vaš ponizni sluga i iskreni štovatelj. U Aljmašu 13 veljače 1842 godine, Ivan Antunović, biskupski ceremonijar. —

Ovu su molbu plemići i patroni aljmaške župe poslali kalačkom nadbiskupu ovom preporukom: — Na upražnjeno mjesto župnika aljmaške općine po smrti počasnog kanonika i ovdašnjeg župnika pokojnog gospodina Martina Mihalovića potpisani kao vlastelini aljmaške općine u našoj županiji, po našem i zakonima zajamčenom pravu časnog gospodina Ivana Antunovića iz uzroka u molbi navedenih postavljamo za župnika i kao takvog preporučujemo na imenovanje. U Aljmašu 14 veljače 1842. — Slijede potpisi i pečati aljmaških vlastelina: Josip Rudić, Šišković, Julija ud. Nemetsegi rođ. Vermeš, Karlo Rudić, Fabijan Vermeš, Antun Kovačić u ime brata Jurja, Franjo Kovačić, Antun Rudić aljmaški, Albert Antunović aljmaški, Ludovika ud. Koronai aljmaška rođ. Štrobela, Karlo Antunović aljmaški, Marija ud. Antunović aljmaška rođ. Sučić, Mate Rudić aljmaški, Josip Antunović aljmaški, Moric Rudić, za Daniela Rudića aljmaškog kao opunomoćenik Antun Kovačić.

Nadbiskup kalački usvojio je preporuku aljmaških vlastelina i iste godine imenovao Ivana Antunovića za župnika u Aljmašu. Kao župnik Antunović se očinski brinuo za svoje župljane. Kao dobar pastir, on je uvijek bio među svojim vjernicima i poučavao ih u vjeri i korisnim naukama. On je poučavao djecu i omladinu u školi, a starije u crkvi i u domu. Učio ih je na sve, što naša sveta vjera uči, kako će čovjek postići blagostanje na zemlji, a poslije smrti vječni život u nebu. Jednom riječju bio je pravi svećenik. Svojim trudom i nastojanjem ispunio je svoje obećanje u molbi aljmaškim plemićima. Župnik prije njega nije se brinuo za mjesto raznih narodnosti u crkvi. Antunović je na to pazio. Svima je narodnostima: Bunjevcima, Nijemcima i Mađarima, za mlade i starije, odredio posebno mjesto u crkvi. Toga se reda drže vjernici u Aljmašu još i danas. On je bio pravi otac sirotinji, koju je izdašno pomagao. Njegova blaga svećenička duša otrla je mnogu gorku suzu bijedne aljmaške sirotinje.

Svaki dan je sa svojim kapelanima sjedio u ispovijedaonici. Čekao je skrušene vjernike i učio ih dobru. Za njegova župnikovanja Aljmaš se preporodio u čudorednom pogledu. Barun

Josip Rudić rekao je tada o Antunoviću: — Uviek sam uvjeren bio, da svećenik i župnik najviše može doprinieti sveobćem blagostanju svojih viernika; znao sam, da jedan bogobojeći pop jest velika vlast, a u ovom mojem osvjedočenju učvrstio me moj Antunović, koji je za kratko vrijeme cio Aljmaš priveo na dobro tako, da ja u njemu veliku radost nalazim. — (I. Evetović: „Građa“, knj. 2 str. 237-238.) Tko je zalazio u Aljmaš, na svakom je koraku mogao vidjeti uspomene Antunovićeve revnosti. Za vrijeme njegova župnikovanja podignute su lijepe i prostrane školske zgrade i općinska bolnica; uređena je crkva i kalvarija. Ovoj po ljepoti nema slične u cijeloj okolici. U ovu svrhu sam je skupljao priloge. Tada mu se desio ovaj slučaj: Došao je najbogatijem Nijemcu i molio od njega prilog za podizanje kalvarije. Švabo se ispričavao, da je siromah. Antunović mu odgovori: — E pa dobro, sile ne ima. — Za kratko vrijeme Nijemac umre, a bogati baštinici došli Antunoviću, da naruče sjajni ukop. Antunović će na to: — Djeco, otac vam je ubog i siromah po vlastitim riječima. Mi ćemo ga jednostavno sahraniti, kao i druge siromahe. — Uvrijeđeni baštinici odu u Kalaču, da kod nadbiskupa traže lijeka. Nadbiskup se Kunst po savjetu kanonika Bedžule nije miješao u ovu stvar. Znao je, da Antunović savjesno vrši svoju dužnost. I samo je jedan kapelan otpratio bogataša u groblje. (Po iskazu moga strica.)

U drugoj godini Antunovićeve župnikovanja, godine 1843 obnovio je Andrija Jagić križ pred župskom crkvom. Na ovome je križu mađarski natpis, što ga sastavio Antunović, a u prijevodu glasi: — Utjelovljenom Bogu, prijatelju obraćenog griješnika, po čijoj je svemoćnoj riječi prestala kuga; u sveti znak ljubavi, nade, zahvalnosti, zavjeta, kmetske odanosti i klanjanja Bogu; kao predmet za vječno štovanje Isusa Krista, koji nas je na križu otkupio i za duševnu utjehu i molitvu ovoga grada, ovaj je križ, što ga je podigao otac, obnovio sin Andrija Jagić, dugogodišnji pretsjednik trgovišta Aljmaša i ujedno građanin kr. grada Subotice godine 1843. —

God. 1843 došao je Antunović na sprovod nadbiskupa Petra Klobušickoga u Kalaču. Otsjeo je kod kanonika Tome Bedžule. Tu se sastao i upoznao sa Leonardom Novakom, prepozitom i župnikom iz Novog Sada. („Fény és árnyképek“, str. 14—15.) Iste je godine izabran za vijećnika Bačke županije i marljivo je posjećivao županijske sjednice. („Fény és árnyképek“, str. 16.)

Antunović nije htio nikoga moliti za uslugu. Župski dvor mu je bio u vrlo lošem stanju, ali nije molio patrona župe, da mu ga popravi. Jednom ga zgodom posjeti počasni kanonik Karlo Kardoš i Antunović nije našao u tri sobe toliko mjesta, gdje bi mu namjestio krevet, a da ne pokisne. Antunović je dakle radije volio trpjeti nego moljakati. („Fény és árnyképek“, str. 33 i 129.)

Kao aljmaški župnik često je posjećivao Leonarda Novaka, novosadskog prepozita. U njegovu društvu posjetio je srpske manastire u Fruškoj Gori. Bio je i u Šišatovcu, gdje su ga kaluderi vrlo lijepo dočekali. („Fény és árnyképek“, str. 121.)

Antunović je kao mlad župnik branio i zagovarao svoje mlade drugove u njihovim opravdanim zahtjevima. Sačuvana je molba, što je napisao svojeručno za povišenje plate kapelanima. Ovu je molbu napisao poslije 1845 god. kada je bio nadbiskupom grof Franjo Nadašdi. Nadbiskup Klobušicki naredbom svojom br. 1245 od 10 rujna 1839 god. povišio je kapelanima platu sa 100 for. na 150. Ali to im u tadašnjim prilikama nije bilo dosta. Zato je Antunović predlagao, da se za svakog kapelana, a bilo ih je tada 102, osigura još 100 for. iz čistog prihoda štedionce. Tu su svotu naime zavrijedili, jer rade u školi i u crkvi za spas neumrlih duša.

Mađarska buna godine 1848 zateče Antunovića kao aljmaškog župnika. Iste je godine postao bilježnikom aljmaškog dekanata. Mađarski povjesničar Tim tvrdi, da je Antunović bio utamničen kao protivnik Košuta, a pristaša bana Jelačića. Ova je tvrdnja u cijelosti neistinita. Tko je naime poznao načela Ivana Antunovića, znao je, da je on, iako veliki prijatelj slobode, ipak neprijatelj svakog prevrata. Ova načela ispovijedao je u svim svojim djelima i zato je nerazumljiva ova tvrdnja mađarskog povjesničara. Antunović se u to vrijeme posvetio jedino svome svećeničkom zvanju. Nije se miješao u politiku. Istina je, da nije odobravao Košutova slobodoumna načela. Ovo je mišljenje potvrdio kasnije i u svojim djelima. Za vrijeme prevrata bio je tihi posmatrač događaja. Tvrdnju mađarskoga povjesničara pobijaju i jednodušni iskazi Antunovićevih prijatelja i savremenih svjedoka, koji su začuđeno pitali: — Ama gdje je ta tavnica, gdje je Antunović robovao? — (Iv. Evetović: „Građa“, knjiga 2, str. 239.) I sam Antunović pobija ovu tvrdnju mađarskog povjesničara, kada je godine 1869 posjetio Ljudevita Košuta u Turinu. Da je Antunović bio zbog Košuta zatvoren, sigurno ga

ne bi posjetio u izagnanstvu. Antunović navodi i razloge, zašto je Košuta posjetio: — Nije mi po čudi zjat na vratih i obijati pragove velikašah, dok je sreća neguje u svom naručaju. Ali kad im se sreća iznevjeri, kad se četa bivših njihovih štovateljah i ime njihovo spomenuti stidi, onda me nešto vuče, da jim se poklonim radostno. Svjedok sam bio ciela djelovanja znamenita toga muža. Nu tada mu nisam poželio ni vidjeti lica, ni čuti razgovora. Saznavši sada da stanuje u ovom gradu, nemogoh da ga ne pohodim. — („Poučne iskrice“, str. 238.) Antunović je s ovim čovjekom, ostao u razgovoru čitava dva sata. U svom putopisu prikazuje poslije toga razgovora i karakteristiku Košutove ličnosti: — Obličje mu puno časti, besjeda zanimljuća, um oštar, čuvstva zdrava, razgovor znanstven i prirodan; jer se znanostju i prirodom bavi primetjujuć: da je u njoj čovjek gospodar. A to zato, jer ju sam obavlja, — ne ko u politici, dje se mora oslanjat na druge. — („Poučne iskrice“, str. 238.)

Godine 1851 kao aljmaški župnik posjetio je srpsku prijestonicu Beograd. O tom svom putovanju Antunović priča ovu epizodu: — Bilo je to naime 1851, kad sam iduć iz Beograda u Peštu, sastao se na parobrodu s upraviteljem dobarah, tada već u izgnanstvu živućeg starog Miloša Obrenovića, pa kao mlad čovik uputio se s njim u razgovor, sa kao veoma lipo naobraženim mužem, koji me u razgovoru upita, tko da sam ja? — a kad mu rekoh, da sam katolički svećenik, nije me razumio, već kad sam mu nadilje tumačio, onda zabilježi: Vi ste dakle Švaba? te me je mnogo muke stalo, dok sam ga ubavistio, da ja nisam Nimac, već rođeni Bunjevac. — („Razprava“, str. 159.)

Antunović je kao župnik svojim vrijednim i neumornim djelovanjem svratio na sebe pozornost, pa ga je kalački nadbiskup godine 1851 imenovao vicearhiđakonom aljmaškoga distrikta. On je sada svećeničku svoju revnost podvostručio. Postao je među svojim drugovima uzorom u uzvišenom radu za spas neumrlih duša. Antunović je velik dio vremena posvetio svećeničkom djelovanju. Ipak je našao vremena, da posveti svoje odlične sile procvatu i napretku Bačke županije. Kao član skupštine marljivo je posjećivao sjednice. Pri svakom važnijem pitanju govorio je tolikim uvjerenjem, da se većina s njime uvijek saglasila. Tako je Antunović postao vođa većine u županijskim sjednicama. Njegovi su se drugovi svećenici ponosili sa njegovom uglednom osobom.

Antunović je kao dobar susjed često posjećivao župnike u okolici i gostoljubljivo ih dočekivao. Najradije je zalazio župnicima Sečenjiju u Lemešu i Aleksandru Homanjiju u Kaćmaru, gdje je stanovala i rodbina njegova brata Franja i obitelj rođakinje Doke Kukićeve. On je blagoslovio i kaćmarsku kalvariju. Narod se još dugo sjećao njegove lijepe i jezgrovite propovijedi. (Po iskazu moga oca.)

Sačuvano je pismo biskupa Ivana Nehibe, pretsjednika ženidbenog suda u Kalači od 20 siječnja 1859 god. Antunović je određen kao dekan i župnik, da sa Aleksandrom Homanjijem, župnikom u Kaćmaru ispita svjedoke u parnici za razvod braka Franjice Mandić protiv njenog muža Melkiora Vujkovića iz Kaćmara.

4 KANONIK I BISKUP

Antunovićeve svećeničke i građanske vrline bile su poznate ne samo u Bačkoj, nego i izvan njenih granica. Zato je godine 1859 na preporuku baruna Josipa Rudića i kalačkog velikog prepozita i kanonika Bedžule, a zagovorom kalačkog nadbiskupa Kunsta, imenovan kalačkim kanonikom. On se rastane sa svojim aljmaškim vjernicima, među kojima je osamnaest godina obrađivao njivu Gospodnju. U svojim starim danima rado se sjećao onih lijepih dana, što ih je proveo kao župnik među svojim vjernicima. Aljmašani su se dugo godina sjećali svoga duhovnog pastira. Ako je koji od njih po poslu boravio u Kalači, nije propustio zgode, da se pokloni „gospodinu Ivi“, kako su ga oni nazivali. On kao da se u ovakvim prigodama pomladio. Raspitivanju o pojedinim ljudima i porodicama nije bilo ni kraja ni konca. Nije ni čudo, jer je Antunović svoje vjernike sve u glavu poznavao i očinski ih ljubio. Ove svoje osjećaje pokazao je Antunović i u svojim novinama: — Aljmaš je ono mjesto, u kom sam najplodnije dane mojeg vieka proveo, nije čudo dakle, što u starijem dobu tako se osjećam, kada u njeg stupim, kao da mi se misli većma podižu, a srce većma prama rodu zastruji. — (Iv. Evetović: „Građa“, knj. 2 str. 239.)

Antunovićev ugled bio je velik ne samo među svećenstvom, nego i kod svjetovnjaka u županiji. Nije dakle iznenada došao njegov izbor god. 1861 za privremenog podžupana Bačke županije. On je bio pretsjednikom županijske skupštine i kao takav krasnim je i smišljenim govorom pozdravio novoga velikog župana

baruna Josipa Rudića. U svom govoru slavio je zoru novoga ustavnog života: — Poviest, koja prošlost naroda pred oči sadašnjih potomaka stavlja, ja smatram gradjanskom objavom tajne božje providnosti; iz ove mudraci javnoga života mogu viditi volju onog mogućnog gospodara, koji i svemiru granice stavlja. — (Iv. Evetović: „Građa“, knj. 2, str. 238-239.)

Godine 1861 postane kanonikom-dekanom i upraviteljem kaptolskih dobara. U tom položaju izvrši urbarijsku razdiobu na veliku korist podanika. Kao svaku svoju dužnost Antunović je i ovu savjesno i točno vršio. Često je izlazio na kaptolska imanja i pregledao rad gospodarskih nadzornika i slugu. Dogodio mu se pri tome ovaj slučaj: Otišao je u Dušnok, gdje je najveće kaptolsko imanje. Pregledao je ovce i opazio, da se jedna vrlo češe. Siđe s kola, a čobaninu ni traga. Zato sam uhvati ovcu i nađe da je šugava. Namaže je plavom mašću i pođe dalje. Čobaninu poruči, da si traži drugo mjesto, a šumaru naredi, da traži drugog čobanina. Kad ga nađe, neka ga pošalje k njemu u Kalaču, da ga pogodi. Poslije nedjelju dana dođe u Antunovićeve dvore neki prosti čovjek. Na glavi mu šešir širokog oboda, a u ruci čobanski kukasti štap. Lijepo je bio obučen i imao bijele gaće. Bio je to novi čobanin i došao je da se pogodi. Antunović ga strogo pogleda. Izmjeri ga od glave do pete i reče mu: — Ne volim čobanina u bijelim gaćama, jer taj rijetko čisti ovce. Nijesi za me sluga. — I otpusti ga. (Ilija Kujundžić: „Neven“, god. 1920, str. 2.)

Dužnost upravitelja vršio je dvije godine. Kad su neki članovi kaptola prigovarali njegovu radu, on se 16 svibnja 1863 god. pismom upravljanim biskupu Ivanu Nehibi i cijelom kaptolu zahvalio na ovoj časti. Tome pismu priključio je čitavu gospodarsku raspravu. U njoj je obrazložio svoje poglede o gospodarstvu: — Kad sam pri koncu kolovoza 1861 god. postao upraviteljem kaptolskih dobara, ovu sam dužnost primio samo na kratko vrijeme, da time pružim uslugu prema časnim članovima kaptola. Mnogi tvrde, da je kuluk i kmetstvo srednjovjekovna ustanova. Ta se gospoda varaju, jer nam povijest staroga vijeka, pa i samo Sveto Pismo Staroga zavjeta tvrdi, da je ona već prije postojala. Kršćanstvo je moralo doći, da je poslije 1800 godina iskorijeni. U to je vrijeme bilo plemiću gospodariti lako, jer su kmetovi nadoknadili sav slučajni gubitak. No godina 1848 promijenila je ovaj sustav. Zakoni su učinili kmeta slobodnim. On je kao slo-

bodan čovjek imao i svoju vlastitu zemlju. Vlastelinu je sada teško nadzirati imanje. Sve ljude mora plaćati i izdržavati silne namještenike i gospodarske nadzornike. Logično je dakle, da sa svoga imanja nema ni deseti dio onoga prihoda, što ga ima seljak. U pogledu radne snage i vrednoće ljudi treba uzeti u obzir, da su nadničari slobodni ljudi i oni kroje cijenu nadnice. Zato je danas teško gospodariti. Sluge ne rade koliko treba, ne čuvaju alata i zato vlastelin trpi štetu. Osim toga svi namještenici varaju vlastelina i time mu nanose dvostruku štetu. Prihodi mu se smanjuju, a izdaci povećavaju i prijete gotovom propasti. Zato je svrsishodno, da vlastelin sam rukuje svojim imanjem. Mišljenja sam, da je najbolje, ako vlastelin svoju zemlju izda u zakup samom narodu na više godina. To će se ubrzo dokazati. Predlažem dakle, da slavni kaptol izda svoje imanje pod zakup, u ime kojega bi mogao dobiti oko 50.000 for., umjesto 30.000, što sada prima. Ova bi se svota postigla, kada bi se zemlja po jednom jutru izdala po 5—6 for. Ovoj svoti pridolaze još i prihodi regalija, pa bi bilo nepromišljeno od slavnoga kaptola, da i nadalje sam obrađuje svoju zemlju. U Kalači, 16 svibnja 1863. Ponizni sluga Ivan Antunović kanonik. —

Antunović je u Kalači i na društvenom polju mnogo radio. Uz njegovo se ime veže osnivanje Kalačke štedionice i Dobrotvornog ženskog društva. (Iv. Evetović: „Građa“, knj. 2, str. 240.) On je u Kalači osnovao čitaonicu i Vodnu zadrugu. Na sabirnim arcima u dobrotvorne svrhe njegovo N. N. nikad nije izostalo, jer je veliki dio svoga prihoda žrtvovao sirotinji. (E. Gajari: „Nemzet“, god. 1888.) Bio je član osnivač Gospodarskog društva Bačke županije i platio je u ime članarine 100 for. To potvrđuje Julije Karačon, društveni tajnik, pismom od 12 srpnja 1872 god., kojem je priložio priznanicu pod br. 376 na uplaćenih 100 for.

Antunovićev ugled bio je sve veći, pa je u crkvenom dostojanstvu stalno napredovao. Godine 1863 dobije naslov opata sv. Marije od Kereka.

Antunović je uvijek bio slaba zdravlja. Godine 1864 bolest ga je tako svladala, da liječnici nijesu imali nikakve nade u njegovo ozdravljenje. Župnici kalačke nadbiskupije odredili su u svojim župskim crkvama javne molitve za njegovo zdravlje. U ovoj teškoj bolesti dvorila ga starica majka. Ova pobožna i čedna duša molila je za njega po cijeli dan svetu krunicu. I kada je stara majka saopćila svome sinu, da se zavjetovala

Gospi Hajoškoj, Antunović joj odgovori: — Samo mati može izmoliti od Boga svoga sina. Majko ako ozdravim, onda ću kupiti skupocjene haljine i svoj krst i lanac daću Gospi. — (Po iskazu moga oca.) Bog je uslišao vruću molitvu dobre majke. Na čuđenje svih liječnika on ozdravi od teške bolesti. Čvrsto je bilo i sveto njegovo uvjerenje, da mu je Bog vratio zdravlje po molitvi mile majke i na zagovor Gospe Hajoške. Iz zahvalnosti za primljenu veliku milost Antunović daruje na kip Blažene Djevice u Hajošu svoj zlatni lanac i opatski prsten. Ovi nakiti i danas potvrđuju njegovu živu vjeru. Krasno izrađenu haljinu za kip Blažene Djevice u Hajošu, što je stajala oko 500 for., odnio je u Hajoš moj stric Ivan u mjesecu ožujku 1877 godine. Tom zgodom sam je Antunović ondje služio svečanu pontifikalnu misu. (Iv. Evetović: „Građa“, knj. 2, str. 240.)

Godine 1866, kada je Antun Baraković postao kanonikom čuvarom, upraznilo se mjesto prepozita sv. Pavla u Baču. Franjo Josip kao apostolski kralj postavi Antunovića na to dostojanstvo. Diploma o tome izdana je u Šenbrunu, 26 rujna 1866 godine. Na diplomi je utisnut veliki kraljevski pečat, a potpisani su: Franjo Josip, Đuro Majlat i Ladislav Matković. Na osnovu ove isprave uveden je Ivan Antunović u kraljevsku knjigu plemića drugoga reda. Godine 1868 postane kanonikom čuvarom, a 1869 kanonikom lektorom. (Schematismus Archidioecesis Colocensis et Bacsensis A. 1915. pag. 8.)

U ovo vrijeme Antunović je kao muž velike naobrazbe proputovao cijelu srednju Evropu. Govorio je osim materinskog jezika mađarski, latinski, njemački, francuski, talijanski i nešto slovački.

Godine 1856 posjetio je u Beču nadbiskupa Josipa Lonovića u vrijeme, kada mnogi nijesu smjeli ni spomenuti slavna njegova imena. Kasnije, kad je 1866 postao kalačkim nadbiskupom, svi su mu se za plašt hvatali. Godine 1865, poslije duge i teške bolesti, da oporavi svoje narušeno zdravlje, otišao je u Karpate, u ove lijepe i gorovite krajeve. Njihovu prirodnu krasotu opisao je u svojem putopisu. („Poučne iskricе“, str. 141.) Godine 1867 posjetio je svjetsku izložbu u Parizu. Njenu je ljepotu vješto i slikovito opisao. („Poučne iskricе“, str. 96.) U isto vrijeme bio je i u Berlinu i posjetio glasoviti zoološki vrt. O tom govori u jednom svom neizdatom djelu. („Posljednji Gizdarev“, str. 244.)

Antunović je putovao 1869 godine iz Nice u Genovu. Istom su lađom putovali na vatikanski sabor i biskupi španjolski i braziljski sa svojim svećenicima. U svom putopisu o znanju latinskog jezika ovih svećenika zabilježio je ovaj slučaj: — Ja se s jednim Braziljancem upustio u razgovor. Al taj siromah gorke je patio muke, dok se kojekako izraziti znao na latinskom jeziku. Nekad je crkva latinski jezik primala za katolički. A to zato, što je rasprostrt bio po svem širokom svijetu. Takav je ostao do konca 18 vieka... Danas sutra nećeš mu naći traga, čim izumre naše koleno. — („Poučne iskricе“, str. 247-248.)

Godine 1869 odluči Antunović da posjeti vječni grad Rim. Što ga je na taj put navelo pod stare dane, to on sam pripovijeda: — Moj pradjed, pripoviedala mi moja mila stara majka, pješke je putovao u ovaj sv. grad i ovršio u njem pobožnost svoju. Nije dakle čudo, što se i u meni pobudila želja da vidim Rim. — („Poučne iskricе“, str. 85.) Po starom bunjevačkom običaju Antunović prije no što je krenuo na daleki put, posjeti proštenište u Hajošu. Tu se pred kipom Bl. Gospe molio za sretan put i povratak: — Pred Njezinim dakle čudotvornim kipom u Hajošu, koji su još u siedoj starini oni pobožni Niemci iz Virtemberžke sa sobom i svojim svećenikom amo doneli onda, kad su se u Ugarsku cielim selom doselili i u Hajošu nastanili, — padnem nice pred lice nebeske kraljice, kroz koju sam na ovome meni dragome mjestu od Boga višnjeg izprosio već više milostih. — („Poučne iskricе“, str. 4-5.) On dakle poslije vruće molitve Bl. Gospi Hajoškoj krene na put sa svojim prijateljem i drugom, župnikom u Svetozar Miletiću Sečenjijem 19 listopada 1869 god. oprostivši se od svojih rodaka i milog roda. U to vrijeme su se u Rimu uvelike pripravljali na otvaranje vaticanskog sabora.

Kada se vratio iz Rima opet je pobolijevao, pa je god. 1871 otputovao u inostranstvo, da traži lijeka svojoj bolesti. Ali ga nije našao. U pismu Iliji Okrugiću od 19 studenoga 1871 godine udara na liječničku znanost: — Ona je po svojih načelih kanila izpuškarat one liekove, koji se po babah u selih pridržavaju, — što stariji bivam, to sve boljma uviđam, da sve naše znanosti, pak one bile i ovog našeg hvaljenog vieka, dok stupe u granice mudrovanja, umovanja, ne mogu se dalje popeti od hipoteze, iznimši one, koje mi nismo sami izmudrovali, već smo s'usnah svetih kao očitovane primili. —

Godine 1873 pogledao je svjetsku izložbu u Beču. O svojim dojmovima piše Iliji Okrugiću 15 siječnja 1876 godine: — Kad sam bio u Beču god. 1873. i pogledo francuzku, englezku a i švabsku našeg din-dušmanina, pak onda prišo u hrvatsku izložbu, srdce me je zabolilo, ne što tamo liepa ne bi bilo, već što su mi misli donele u pamet sve one patnje, koje je Slavjan podnosio na jugu, dok se Švaba na jastuku mehkom izležavao, pa iz daleka gleda, kako drugi narodi za njem vuku topove. Fiat applicatio non in omnibus, — već — saltem in principalī, pak ćete imat priliku o mom djelu. —

Godine 1874 umrla je Antunovićeva majka u 86 godini života. Antunović je štovao i ljubio svoju dobru majku iznad svega. Nije bilo dana, a da Antunović i pokraj svoje velike zaposlenosti ne bi često razgovarao sa svojom ljubljenom majkom i rekao joj po koju ljubaznu i utješljivu riječ. Najljepši primjer sinovske odanosti prema ljubljenoj majci ostavio nam je Antunović u lijepom običaju, da je ljubio ruke svoje majke, kad je ustao ili pošao na počinak; kada je išao u crkvu ili je iz nje kući došao; kada je pošao na put ili se vratio. Sretna majka pratila mu je svaki korak. Antunovićeva kanonička kurija bila je preko puta katedrale, pa se iz svake sobe vidjela nutarnjost same crkve. Majka Antunovićeva sjedila je po cijeli dan kraj prozora i molila kronicu. Mnogi su je pitali, zašto ona sjedi uvijek kraj prozora. Ona bi im odgovorila: — Zato, jer odavde najbolje vidim, kako moj dragi Ive odlazi i dolazi iz crkve. I dok on služi svetu misu, ja se za njega skrušeno molim Bogu, da mu dade zdravlje i da spasi dušu svoju. (Po iskazu moga oca.)

Antunovićeva majka bila je čedna, pobožna i skromna Bunjevka. Odijevala se jednostavno i prosto po starom narodnom običaju. Cijeli svoj život provela je u uzornoj pobožnosti, skromnoj molitvi i strogom postu. Takva majka može biti uistinu uzorom svima kršćanskim majkama. Ona je pokazala, kako treba othraniti djecu, da uspješno djeluju na slavu Božju i sreću svoga naroda. Kakvim je svetim i blaženim životom živjela, takvom je smrću i umrla. Leži u kalačkom groblju ispod jednostavnog humka i čeka slavno uskrsnuće.

Takvu majku ljubio je Antunović i dao bi za nju i svoj život. Kada su ga prijatelji i znanci upitali za nju, govorio bi o njoj: — Pobožna majka, ona će u svakoj travčici, svakom kamenčiću, u slatkom voću, u žarkom suncu, u zvie-

zdama što trepte na nebu, pokazati trag Boga Oca Stvoritelja, Spasitelja i Posvetitelja. Ona znade, da je srce djeteta, ako nema Boga u njemu, prazno i uvuče se u nj trulež bogogrdja i bestidnosti, pa možemo uskliknuti sa sv. Augustinom: Tako malen, pa već je tako veliki griješnik. — (Iv. Evetović: „Neven“, br. 24 god. 1924, str. 1.)

Godine 1875 postane pretsjednikom duhovnog stola i zatim velikim prepozitom kalačkim i pretsjednikom odbora za župničke ispite. Kao prepozit pretsjedavao je u povjerenstvu za primanje svećeničkih kandidata. On je nastojao, da se u prvom redu primaju mladići, koji govore tri jezika. O tome je Pavao Vinkler, arhivar u Kalači, zabilježio ovaj slučaj: — Kada sam molio, da me prime u sjemenište, Antunović me upita: Znaš li bunjevački? A ja odgovorim: Znam, ali vrlo malo. A on na to: Dobro, dobro, to je dosta, već ćeš naučiti dobro. I primili su me u sjemenište. — (Pismo Pavla Vinklera od 9 listopada 1934.)

Naslovnim biskupom Bosonskim postao je 8 svibnja 1876 god., kada ga je kralj postavio na to dostojanstvo. No još prije toga imenovanja nadbiskup je Hajnald zamolio papinskog nuncija u Beču 3 veljače 1875 godine, da isposluje i papinsko imenovanje. To je i uslijedilo. (Schematismus Cleri Archidioecesis Colocensis et Bacsensis ad annum Christi 1915 pag. 8.) Bosona je u provinciji Arabiji. Kao sjedište biskupije potpada pod metropoliju Bostra. Sada je naslovni Bosonski biskup: Đovani Enriko Dižen, rodom iz Kansasa, a živi u gradu Vihita. (Annuario pontificio R. N. Anno 1933 pag. 299.) Kao biskup postao je ujedno velikašem i članom gornje kuće. On je samo jedamput bio na sjednici, kada je na dnevnom redu bila rasprava o građanskoj ženidbi, protiv koje se svim svojim ugledom borio. Ali uzalud. — (Po podacima arhivara Pavla Vinklera.)

Antunović je često posjećivao biskupa Štrosmajera, osobito u vrijeme, kada se gradila đakovačka katedrala. O jednom posjetu Antunovića biskupu Štrosmajeru zabilježio nam je Milko Cepelić ovo: — Čestitoga starca, već dobrano pogurena, vidio sam ljeta 1876. uz velikoga našega biskupa Štrosmajera, kako se šetao s njime po perivoju i češće zalazio u novu crkvu, da se već tada, gdje je u unutrašnjosti tek polovinom bila gotova, nadivi veličanstvenosti njenoj. — („Danica“, god. 1914, str. 56.)

Antunović, da popravi svoje slabo zdravlje, potraži zdravije podneblje, pa je 3 srpnja 1879 god. otputovao u Štajersku.

Kako je Antunović proputovao svu zapadnu Evropu, nije mogao a da se ne odazove i glasu svoga slavenskoga srca. On je zato posjetio i slavenski jug. Godine 1881 uputi se u Hrvatsku, Dalmaciju, Bosnu, Hercegovinu i Crnu Goru. Na putu je nastojao, da ga nitko ne prepozna. Nitko nije ni slutio, da govori sa glasovitim Antunovićem. U Zagrebu je posjetio povjesničare Tkalčića i Franja Račkoga i sve prvake političkih stranaka. U Bosni potraži biskupa fra Paškvala Vuičića, pjesnika fra Grgu Martića i generala i upravitelja Bosne Dežefija. U Dalmaciji dođe u nepriliku, jer ga prepoznao neki Franjevac, koji je boravio na kapitulju dalmatinske provincije. Antunović ga zamoli, da ga pred ostalima ne oda. (Iv. Evetović: „Građa“, knj. 2, str. 243.) Zašto je Antunović najvolio da putuje u jednostavnoj svećeničkoj haljini? To nam on sam kaže u pismu Iliji Okrugiću od 28 srpnja 1880 godine: — Čudan sam ja stvor, svugdje samo slobodu želim uživati, te se umotavam u jedan kaputić, i ako se ne možem pokazati za kapelana, a ono mislim vide umirovljena popa, svugdje, te za to ne marim nit koga pohadjati; jer onda se treba staviti u paradu, i moraju opaziti i drugi, da se nešto crveni, a ovo nije probitačno sada pokazivati, jel već sviet malo što trpi i crno na popu, a kamo li još i crveno, za to i ne nosim sobom ništa. Zna te l' vi Pobro, da se sviet nešto samo onda daje upoznat, kad neima za što da zakriva svoja nutarnja, a to je onda, kad ništa ne vidi na drugom, što bi il želio, il nenavidio; a buduć ja za to idem, da uživam što više, tuj da poznajem ljude, za to nije slobodno nikakvu ulogu preuzeti, već onako kao Gemeiner, komu je otvorena svaka locanda. —

Jednom je putovao s nekim visokim mađarskim političarem i poveo s njime razgovor. Antunović je mudro i promišljeno odgovarao na sva njegova pitanja. U zbijenom i krasnom stilu govorio je o najvažnijim savremenim pitanjima, da se ovaj začudio, otkud je u tome prostom svećeniku tako duboka i velika naobrazba. Na rastanku Antunović mu se pretstavi kao svećenik iz Bačke, a državnik mu na to primijeti: — Tako ne govori obični svećenik, vi ste nešto više. — (Po iskazu moga oca.) Antunović, kada je putovao, nije uzalud tratio vrijeme. On je ozbiljno razgovarao ili je čitao, jer je ljubio knjigu. To nam sam potvrđuje u svojim „Putničkim bilješkama“: — Bilo je to uspomena onih sretnih danah, kadno sam u mladosti svojoj skromnostju grlio knjigu, sakrivao se društvenoj sigri i u zasienku

koga stabla bez buke i vreve listajuć knjige tražio si zabave, nalazio duhu utjehe. — („Vila“, god. 1875, strana 27.)

Antunović je bio uvijek skroman i ponizan, čovjek čista značaja i zakonitog ponašanja. Prema sebi bio je uvijek strog, a prema drugima ljubazan i pravedan. U crkvu ili iz crkve išao je uvijek gologlav i molio krunicu. (Bl. Modrošić: „Neven“, god. 1897, str. 60.) Velik je ugled uživao u kaptolu i njegova je riječ uvijek odlučivala. Tako je bilo i u slučaju sa kaptolskim šumarom Franjom Beladijem. Bio je to čovjek star preko 60, a služio je već 35 godina. Neko ga prijavi, da krade drva iz šume. Svi su kanonici bili mišljenja, da se kao nepouzdana sluga otpusti. Ali Antunović zagrmi: — Šta? Sad poslije 35 godina vidi prvostoni kaptol, da šumar krade! Kad je krao 35 godina, neka krade još 35, ali starog čovjeka nije slobodno otpustiti. — Svi kanonici ušutiše, a lugar ostane u službi do smrti. Stekao je četiri kuće i 60 jutara zemlje u Dušnoku. (Ilija Kujundžić: „Neven“, br. 8, god. 1920, str. 1-2.) Sina je iškolovao za svećenika, koji je u to vrijeme bio erdski kapelan.

Antunović je ljubio istinu. Na njemu se ispunila ona narodna: — Tko istinu gudi, guda lom ga po prstima biju. — Znao je i trpjeti za istinu, ako je trebalo i rekao je neustrašivo i pred svojim poglavarima. Dogodi se na jednoj sjednici konsistorija, kojoj je pretsjedao Antunović, da su u nekoj važnoj stvari odlučili drukčije nego što je htio kardinal. Hajnald nato reče: — Ja hoću ovako! — Antunović mu odvrati: — Kad ćete Vi, stožerniče, tako, onda nama nema ovdje mjesta. Hajdmo kući. — (Bl. Modrošić: „Neven“, god. 1897, str. 149.) Antunović je poštivao svoje poglavare pa i nadbiskupa Hajnalda, ali samo zvanično. Imao je svoje mišljenje o njemu i kao velikom Mađaru i kao čovjeku. Kada se kardinal vratio iz Rima u Budimpeštu, pokloni mu se neki stari kapelan i zamoli župu. Taj se kapelan pohvali Antunoviću, da je bio kod kardinala. On ga upitao, da li mu je obećao župu. Ovaj mu odgovori: — Jest. — Antunović na to reče: — Onda ste je izgubili. — (Bl. Modrošić: „Neven“, god. 1897, str. 149.) Iz ovih i ovakvih riječi slijedi, da je Antunović ljubio istinu iznad svega i nije popustio od svoga uvjerenja. Zato i kaže za njega Blaž Modrošić: — U svih okolnostih odzivu svoje pravedne naravi dokolan, on je pravim putem udarao k cilju svojih željah bez obzira na strančarstvo svojih poglavica. I u tom se je svakom sgodom junački vladao

i uvijek svoje zdrave predloge vitežki branio . . . On je bio borioć za sve, što je njegovomu milomu rodu u korist išlo. A takvih je značajnih ljudih malo na svijetu. — (Bl. Modrošić: „Neven“, god. 1897, str. 149.)

Antunović je bio od onih rijetkih značajnih muževa, koji svojim načelima mogu mnogo dobra učiniti, ako ih prihvate oni, kojih se tiče. Ali na žalost mnogi ga nijesu razumjeli. Nijesu ga slušali, a pogotovo nijesu mu odobrivali Mađari. On je u svojim djelima više puta rekao, da su Mađari svojim nasilnim postupanjem prema raznim narodnostima u Ugarskoj postali grobari svoje vlastite države. Zato su ga i napadale sve peštanske i pokrajinske novine. On je ipak ostao čvrst u odluci, da budi uspavanu svijest Bunjevaca i Šokaca, koji su zavrijedili bolju sudbinu. Antunović je bio istomišljenik biskupa Štrosmajera i Ilije Okrugića a i ostalih prvaka slavenske uzajamnosti, pa je u svakom napadaju na njihovu osobu smatrao, da je i on sam pogođen.

U Subotici je izlazio mađarski list „Bácskai Ellenör“, pod uredništvom Karla Štoceka. On je u uvodniku pod naslovom: — Ébredjünk — (Budimo se) grdno napao biskupa Štrosmajera i Iliju Okrugića. Preštampao je članak mađarskog lista „Pesti Napló“, gdje je Dr. Eugen Sentklarai, župnik u Turskom Bečeju, član mađarske akademije i izvanredni sveučilišni profesor, napisao vrlo oštar članak protiv Ilije Okrugića. On mu je naime na njegovo mađarsko pismo u čisto crkvenim stvarima istina udovoljio, ali odlučno ga upozorio, da mu ne piše više mađarski, jer ga ne razumije. Treba da piše latinski t. j. službenim jezikom crkvenim. Ne pristoji se svećenicima, koji stanuju izvan granice Ugarske, da se dopisuju u čisto crkvenim poslovima na mađarskom jeziku. Ovaj je odgovor Ilije Okrugića dao povoda mađarskom župniku, da ga u novini „Pesti Napló“ javno napadne i sa svojim jadtim dokazima ustvrdi, da je Hrvatska i Srijem sastavni dio Mađarske kraljevine. Zato je uzaludno svako nastojanje nekih pretjeranaca, da sanjaju o Velikoj Slaviji. — („Bácskai Ellenör“, god. 1886, br. 31.)

Ilija Okrugić javio je odmah ovaj slučaj svome natpastiru biskupu Štrosmajeru. Biskup je u pismu od 25 kolovoza 1886 godine pod br. 916 na klasičnom latinskom jeziku molio biskupa Ivana Antunovića, da posreduje u ovom sporu.

Ovo pismo u prijevodu glasi: — Molim da oprostite, što Vašoj Preuzvišenosti stavljam do znanja neki dosta žalostan slučaj

i za budućnost od mudrosti i pravednosti Vaše Preuzvišenosti molim lijek protiv ovakvih slučajeva. Prije nekoliko mjeseca obratio se župnik terekbečejski g. Eugen Sentklarai župniku petrovaradinskom u Srijemu i to mađarskim pismom, da mu nešto saopći, što se ticalo službe. Petrovaradinski župnik g. Ilija Okrugić udovoljio je želji župnika terekbečejskoga uz dodatak: — Uz to bratski primjećujem: Molio bih Vaše gospodstvo, da u buduće, ako se što slično desi, upotrijebite latinski crkveni jezik, jer ja i ne znam mađarski i ne smatram da je zgodno, da ga mi svećenici u strogo crkvenim poslovima izvan Mađarske upotrebljavamo. Ne pitam, jesu li točni i potpuni ovi izrazi g. župnika petrovaradinskoga, no sama nakana riječi i svrha sigurno je pravedna, pravična i sveta, a ipak je to dalo g. župniku terekbečejskom povoda, da odgovori tako bahato, oholo, zlobno i doista barbarski, da se to nikako ne može odobriti i složiti sa duhom i svećeničkom službom, kojoj treba da bude vazda prirodna poniznost i čednost... No čini se, da župnik terekbečejski bar ovo jedno zna: da je hrvatski jezik istim pravom državni jezik u Kraljevini Hrvatskoj, kao što je mađarski jezik u okviru prave Mađarske... Ja ovime Vašoj Preuzvišenosti saopćujem ovaj odgovor g. župnika terekbečejskoga u njemačkom prijevodu, kao i izvratke iz nekih javnih časopisa, kojima je ovaj odgovor dao povoda, da se napišu ovi članci... No jer je hrvatski jezik nepoznat u Mađarskoj, a mađarski u Hrvatskoj, slijedi dakle: da ova praksa ne može odgovarati cilju; i jer je riječ većinom o spasenju i osiguranju prava i udobnosti trećeg lica, ovakva bi praksa često mogla postati i štetnom. Stoga naravi stvari i cilju, što u takvim slučajevima treba uvijek imati pred očima, bolje odgovara, da mađarski svećenici hrvatskoj braći svojoj u susjedstvu pišu latinski, a hrvatski svećenici neka istim jezikom odgovaraju mađarskoj braći. Preuzvišeni Gospodine Biskupe! Kako Vaša Preuzvišenost zna i kao što svi na žalost vidimo, dosta je nesuglasica, dosta prepiraka, dosta oholosti, sebičnosti i taštine među raznim narodima; vječna je zadaća i svrha katoličke crkve, da se sve ovo ušutka i umjesto toga, da pruži one klice bratske ljubavi, čednosti i pravednosti, po kojima ćemo snositi terete uzajamno i da se iz dna duše zgražamo nad onim, što ne bi željeli, da nam drugi čine; i da spremno i rado i uz svaku žrtvu oholosti i taštine iskazujemo svima, što želimo, da i drugi

nama čine. To odgovara naravi i određenju katoličke crkve i katoličkog svećenstva i pravom značenju katoličkog imena. To je vječni zalag onog jedinstva, na koje nas dnevno zove spomen otajstva svetoga križa i vječna cijena naših žrtvenika. Ako dakle Vaša Preuzvišenost rado usvoji ova moja načela, molim ponizno, da se udostoji kratkim pismom pozvati časno dijecezansko svećenstvo, da upotrebljava crkveni jezik u službenom dopisivanju sa braćom susjednih dijeceza; a ja ću vrlo rado, budem li o tome obaviješten, izdati sličnu okružnicu svojem svećenstvu... A bude li trebalo odgovoriti na uvrede sličnim uvredama, što je župnik terekbečejski sipao tako obilato, tako prosto i tako nedostojno katoličkog svećenika; onda će hrvatski svećenici po mojem savjetu odgovoriti doduše čedno i kratko, ali ujedno i jasno, čvrsto i odlučno; tako da se točno ispuni ona riječ Sv. Pisma: Udari luđaka po glavi, neka si ne utvara, da je mudar. — Antunović je imao dobru volju, da izgadi ovu nesuglasicu, ali poznavajući mišljenje i osjećaj kalačkog nadbiskupa, nije mogao uspjeti, da se pravedno riješi ovo pitanje.

U 32 broju lista „Bácskai Ellenör“ od 8 kolovoza 1886 god. izašao je protiv Antunovića članak: — A pánszlávok hencegése — (Hvastanje Panslavena). U tom članku bezimeni pisac napada Antunovića: — Mi se čudimo, da hrvatski svećenici kažu, da su extra Hungariam — izvan Ugarske. Biskup je Antunović, koga hranimo na svojim grudima, od njih mnogo gori, jer se kao rođeni Mađar ne ustručava s njima složiti. Najviše se čudim tome, da čovjeka Antunovićeve kova trpe u državi. On ne samo u Hrvatskoj, nego kako je poznato i u Bačkoj sije kukolj protudržavne misli. Vrijeme je, da se protiv ovakvih ljudi ustane, kako su zavrijedili. R. L. — (Opaska urednika: Mi smo o Ivanu Antunoviću, naslovnom biskupu i kalačkom kanoniku dosad mislili, da je dobar državljanin. Prevarili smo se u njemu kao i u mnogim drugima.)

Antunović nije mnogo mario za ove podle napadaje, ali mu je bilo žao svojih učenika, da ne bi stradali zbog njega. Zato u pismu od 9 kolovoza 1886 godine javlja Ivanu Evetoviću: — Nemoj mi više pisat, i drugima kaži da mi ne pišu, ne sbog mene, već sbog vaših osobah, buduć neću, da ikog na svietu izvrgnem pogibeli, koji s menom dopisuje. — On je dakle pripravan sa svoje strane, da trpi progonstva, ali njegovo očinsko srce brine se o sudbini svojih učenika.

Antunović je bio velik Jugoslaven, a kardinal i nadbiskup Hajnald velik Mađar. U cijelom kaptolu Antunović je imao najveći ugled pa i pred samim nadbiskupom, jer je bio učen, sveta života i neustrašiv u obrani svoga mišljenja i istine. Nadbiskup iako je bio Antunovićev protivnik u načelima, ipak mu povjerio upravu nadbiskupije u slučaju svoje odsutnosti. To je često bivalo, pa je Antunović upravljao nadbiskupijom više od deset godina. (Ilija Kujundžić: „Neven“, br. 8, god. 1920, str. 2.) Koliko je kardinal i nadbiskup Hajnald cijenio Antunovića, dokazuje pismo, što mu ga poslao iz Budimpešte 23 svibnja 1884 godine: — Dragi i Preuzvišeni Gospodine Biskupe! Na velikoj bratskoj ljubavi u razošiljanju mojih skromnih slika, izraženoj u zadnjem Vašem pismu, iskrena Vam hvala i preporučujem se u Vaše uspješne molitve. Ostajem nepromijenjenim poštovanjem i ljubavlju prema Vašoj Preuzvišenosti u Budimpešti, 23/5. 1884. Vama odani brat Ljudevit nadbiskup. —

Antunović je izdašno pomagao i našu štampu. Podmirivao je troškove sve do svoje smrti oko izdavanja „Nevena“ (100 for. tromjesečno.) Mnoge materijalne žrtve snosio je kod osnivanja „Subotičkog Glasnika“, vazda ga zagovarao i preporučivao.

Antunović je kao kalački kanonik bio veliki dobrotvor učenika, a osobito Bunjevaca. Iškolovao je preko 200 đaka. U njegovoj kući bilo je dnevno 60—70 osoba na hrani. Đake je i novcem pomagao, da uzmognu završiti nauke. On se za njih brinuo kao rođeni otac. Često je znao uzimati za večeru samo komadić kruha, što ga osolio i opaprio, a da ništa drugo nije okusio. Majka ga je žalila, što tako štedi na sebi, a on joj uvijek blago odgovorio: — Ne vidite li, mila majko, kolika siročad traži pomoći od mene. Ti su svi radi živiti, kruha jesti i raditi na slavu Božju i za svoj rod. — („Neven“, god. 1898, str. 20.) Kod njega su dobivali svagdašnju hranu od poznatijih naših Bunjevaca: Ivan Evetović, prepozit i župnik bački; Mirosljub Evetović, prisjednik duhovnog stola i župnik u Valpovu; Andrija Car, santovački župnik; Mijo Mandić, umirovljeni školski nadzornik; Bedžula, župnik u Bregu; Fucin, učitelj i kantor u Bregu; Bruno Piuković iz Subotice i drugi. Svi su đaci, koji su se kod njega hranili, morali na kraju školske godine pokazati svjedodžbu. Bilo ih je i odličnih i dobrih. Antunović nije nikada nijednoga pohvalio. Kad mu je Bruno Piuković donio svjedodžbu, a imao je iz svih predmeta odličnu ocjenu, Antunović mu rekao:

— Još može biti bolje. — (Po iskazu moga oca.) Kad je Ivan Evetović odlično svršio četvrti razred gimnazije u Kalači, molio je za prijem u sjemenište. Moja pokojna baka upitala je Antunovića, hoće li joj sina Ivana primiti u sjemenište. On joj odgovorio: — Ne znam, sestro Imerko, ostavio sam ga tamo kod svećenika, ali neće tog primiti, ne zna taj ništa, tog je trebalo za šustera dati. — (Po iskazu moga strica.) Antunović nije volio, da roditelji pod školskom godinom posjećuju svoju djecu. Jednom prilikom rekao je mojoj baki Imerki: Što si došla sestro Imerko, taj će sad uvijek misliti na tebe i zanemariće svoje nauke. (Po iskazu moga oca.)

Antunović u životu nije volio udobnosti. Prema sebi bio je uvijek strog, a prema drugima blag i ljubazan. U dvorani za sjednice duhovnog stola u Kalači bilo je sve otmjeno namješteno. Bila je u toj sobi i jednostavna drvena stolica. Na njoj je Antunović sjedio, iako je bio stalno bolestan. Nitko ga nije mogao nagovoriti, da sjedne na drugu udobniju stolicu.

Vrlo lijepi primjer Antunovićeve darežljivosti i ljubavi prema bližnjemu pripovijedala je mojem ocu Katica Vidaković, kći Marge Antunović, sestre biskupove: Jednoga dana oputovao je iz Kalače u namjeri, da ode u omiljele Karpate. Stigavši u Peštu susreo se na stanici sa jednim svojim školskim drugom, barunom porođenju. Antunović se vrlo radovao, što se s njime sastao. U prijateljskom i drugarskom razgovoru upitao ga, kako mu je. Barun odgovori: — Evo vidiš, brate Ivane, to mi je sve, što imam na sebi. — Antunović ga požali, izvadi sav novac, što je ponio na put, pokloni ga svome školskome drugu, ljubazno se s njime oprosti i vrati se u Kalaču.

Antunović je osobito cijenio redovnike, a iznad sviju braću reda sv. Franja. Redovnik je, ako je bilo više gostiju, imao uvijek prvo mjesto kod njegova stola. Ljubio je djecu i s njima se uvijek rado razgovarao. Tako je slijedio primjer Krista, koji je rekao svojim učenicima: Pustite malene k meni, jer je njihovo kraljevstvo nebesko. Ljubio je i poštivao učene ljude. — Moja narav poštuje velikoću i vrlinu i u dronjke zamotanu, jer ja smatram u njoj osobiti dar Božji, komu ciena ne zavisi ob odielu. — („Iskrice“, str. 240.)

Antunović je uvijek davao mudre savjete mladim svećenicima. Moj stric Ivan, kao kapelan kaćmarski, molio ga za savjet u jednom pismu god. 1887, kada se župnik Eduard

Navratio odrekao župe. Narod je bez njegova znanja sakupljao potpise, da ga predloži patronu Latinoviću za župnika. Ovo je pismo vratio Ivanu Evetoviću i u podužem odgovoru od 10 ožujka 1887 dao mu je sve upute, što da čini.

Antunović je osobito cijenio i štovao svoje saradnike u izdavanju novina. Kad ga je Blaž Modrošić 23 ožujka 1873 god. posjetio u Kalači, pozvao je njemu u čast na večeru više gostiju. Antunović ga prisutnima pretstavi riječima: — Blaž Modrošić, svećenik pečujске biskupije, kapelan u Kurdi i moj mili saradnik. — („Neven“, god. 1897, str. 150.) O tom nam je posjetu Blaž Modrošić zabilježio ovo: — Poslije večere... zapalimo fine smotke i pušimo. Antunović je dotle otišao u drugu sobu, napunio svoju lulu mirišava duhana, zapalio i stao u otvorena vrata i suko po turski dimove na dugački odeblji kamiš. Obraz mu se zažario, ko da ne boluje, a svi znamo da boluje i na plućama i na želudcu, i da je više putah žut u srcu i sumoran, rekne nam: Gospodo, budi svaki dobar, pa mi na spanak odpjevaj jednu pjesmu. — Ja sam stajo u polukrugu četvrti. Prva trojica izpjevali su tri liepe magjarske pjesme. — Dede Blaž, ti jednu našu! — Prva je moja pjesma bila: Plovi, plovi ladjo u koj hoćeš kraj; Ja ti cilj nenadjo, sama cilj si daj! — Još jednu mili moj! A ja i drugu: Il je možno il nemožno, samo napred samo složno! Na radostan plesak Antunovićev odpevam još tri kitice „Crnogorke“. — („Neven“, god. 1897, str. 150—151.) Antunović je dakle volio našu pjesmu, ali sam nije bio pjevač. Glas mu je bio hrapav i debeo i kad je pjevao svečanu misu, glas mu se razlijegao po crkvi kao neka podzemna tutnjava. (Ilija Kujundžić: „Neven“, br. 8 god. 1920, str. 1.) Nije se razumio ni u glazbu, ali je vrlo volio gajde, o kojima kaže: — Al poklem ljudi moje vrsti, koji neumi u glasbu, opaze, da upravo gajde najlepše izrazuju naše napjeve. — („Poučne iskrice“, str. 197.)

Antunović je volio društvene zabave, gdje se veselilo i pjevalo. Vina nikada nije pio, jer mu je škodilo zdravlju. (Fény és árnyképek, str. 161.) On je bio uzor domaćina i slavenskog gostoprinstva. Njegova su vrata bila širom otvorena. Na društvenim sastancima i gozbama orila se i slavenska pjesma. On je zamolio Iliju Okrugića, da mu neku mađarsku pjesmu, kojoj je poslao prijevod, složi u stihove, a drugu opet po njegovoj ideji vragoljasto spjeva. Okrugić udovolji Antunovićevoj želji. Zato

mu u pismu od 10 siječnja 1877 god. odgovori: — Onu pjesmu, što ju dobro prevedoste, neću da se ovdje piva, jel ovako bilje ovdje neraste... slavsko se istom rad lieka kad i kad čuje u mom stanu, kuda kad dodju takvi, koji znadu da sam ja Racz, nauče po gdje koju i tako ju odpjevaju, naravno, da niti rieči ne razume. Ipak ako bi se u Novom Sadu našle onakve krasne pjesme slavske, koje duhom i srcem prolaze kao munja po nebu, naravno u kote, note postavljene za pojce naštampane, te ako bi mi poslali per Nachnahme, to bi mi mnogoput osladili po koji zalogaj; jel bi naveo pojca Magjara, da ju nauči i odpjeva. I Vašu vragolastu bi takim dao pjevati, samo da joj umiem iznaći napjeva. —

Antunović je bio veseljak, pa je uvijek tražio zgodu, da okupi goste oko svoga stola. Tako bi na kratko vrijeme zaboravio svoju bolest. U pismu od 11 veljače 1877 godine javlja Iliji Okrugiću: — Pa uz to da još vidite, kako se to veselilo u poklade uz glasovir i jednog mladog ciganina hegede, pa mi mladji popovi moraju uvijek barem po dvie naše odpjevati, i premako uvijek iste jedne, ipak meni drage, jel mi svojski zvone u ušima; onda im tek dozvolim, da svoje magjarske pjevaju. —

5 POSLJEDNJA BOLEST I SMRT

Starost i kruta bolest učine svoje. Njihovim nastupom sve se promijeni u prirodi ljudskoj. Tako je bilo i kod Antunovića. Kad ga je Ilija Okrugić god. 1881 pozvao, da ga posjeti, on mu u pismu od 23 kolovoza 1881 godine odgovara: — Smio sam se, kad ste pomislio, da ću Vas ja iznenadit, ne zato, što valjda ne bi želio bio Vaše lice ugledati, već zaoto, što Vi mislite, da sam ja još i sada takav čovjek, da bi kadar bio, takva što umiljata izvesti. Ej! Pobro, davno je to bilo, kada sam ja rekao: Danas il sutra božjom pomoćju tamo ili onamo idjem, pak sam išo ne gledajuć, kakav je put il vrieme... Al sad to je sve, sve tempi passati, ... Ja sam milovao razgovarat se, a sad milujem ćutit, volio sam društvo, a sad izbjegavam tomu, jel mi rieči i misli prikraćiva pamet, jezik se teško kreće, a pluća se na slabost tuže... Ne valja vid, sluh, zubi, oči, ruke, noge, neće da služi želudac. Evo Vam vašega starca Pobre, pak zato sam se smio, kad rekoste, da bi Vas iznenadio. Da, da iznenadio bi Vas, al naopako, jel čekaste hitrog i bistrog uma

starca, a najdoste mrzka i sebi i drugom, matorog čovjeka. — I suviše čednosti i omalovaženja, jer kad ga prviput i poslednji put vidih 26 svibnja 1887 god. došavša mi u pohode, spoznadoh na njemu, kraj sve njegove boležljivosti, dosta krjepka, živahna, umilna i ugledna starčića, — kaže Ilija Okrugić u svome komentaru u izvatku iz pisama Antunovićevih.

Ovaj posjet spominje Ilija Okrugić mojem stricu Ivanu u pismu od 13 prosinca 1893 godine: — Vidiste dakle moje Tekije. To mi je takodjer drago; jer me uspomena na mog dragog Pobru Ivu i šnjima nekim uzvišenim načinom veže; naime u njima je On, kad me prvi i poslednji put pohodio, — dočim smo se od god. 1863. samo pismeno spoznavali i pobratili, — svetu Misu 26. svibnja 1887. g. odslužio i zatim u kućici mojoj vinogradskoj kafu posrkao, isti dan kod mene ručao, te okrenuv plan svoj, popodne željeznicom odputovao, kako se nigda više viditi nećemo, dočim je sljedeće godine 13. siečnja umro, a dva mjeseca prije smrt mi svoju u pismu naglasio počevši isto s riečima: Memento mori! I tako ja, premako svakidan, njega se osobito sjetjam, kad na Tekijah sv. Misu služim. Uživao rajsko veselje, te se tamo za me i sav bunjevački rod molio! —

Antunović je bio nešto viši od srednjeg uzrasta i malko pognut. Lice mu je bilo ovalno i suhonjavo, a izraz uvijek ozbiljan. Oči je imao plave i pronicave, pa ih čovjek nije mogao duže gledati. Usne je imao debele, nos tanak i nešto savijen, a kosu pod starost nešto sijedu, ali potpunu i dugačku. (Po iskazu Dr. Josipa Antunovića.) Rukopis je pod starost tako iskvario, da se jedva mogao čitati. Ako je pak htio dati nešto u štampu, morali su učenici prepisivati njegova djela.

U mjesecu listopadu 1886 godine Antunović se opet teško razbolio, pa su i sami liječnici izgubili nadu, da će se oporaviti. Tištala ga već i odmakla starost. Ali za čudo Antunović se opet na toliko digao, da je u mjesecu svibnju 1887 godine otputovao u Abaciju, da se oporavi. Antunovićevo zdravlje ni poslije povratka iz Abacije nije se na toliko poboljšalo, da bi i dalje kao i dosada radio za spas neumrlih duša kao svećenik, za napredak i sreću svoga naroda kao rodoljub. On je u teškoj bolesti slutio svoju blizu smrt pa je 29 listopada 1887 god. pisao mojem stricu Ivanu: — Meni već nije slobodno zdravom biti, donekle god se ne izpuni volja božja, valja mi trpiti. — U teškoj

bolesti posjećivali su ga prijatelji, štovatelji i poznanici. Njima je Antunović na pitanja odgovarao: Molite se Bogu, da se njegova sveta volja što prije izpuní. — („Neven“, god. 1888, str. 34.)

Antunović je u svojoj bolesti napisao oporuku 20 listopada 1886. U njoj su ove najvažnije odredbe: — U ime Oca i Sina i Duha Svetoga Amen! Svakog časa molim Gospodina Boga, da mi spasi dušu Isusovom svetom krvlju otkupljenu. Ne prestajem ga moliti, da budem providen svetim otajstvima umirućih, kad me pozove iz redova živih. U tom času želim da budem u najsmjernijoj pokornosti prema svome prelatu Preuzvišenom pastiru, u odanosti prema kanonicima i svećenicima svakoga reda i u kršćanskoj katoličkoj ljubavi prema svakom čovjeku. Zato mi je zadnja volja ovo: Želim, da mi se tijelo sahrani prema mojem dostojanstvu, ali bez ikakvog vanjskog sjaja, u jednostavnom drvenom lijesu i u crnu zemlju u zajedničkom groblju. Ako je moguće, neka mi je zadnji počinak pokraj moje mile majke; ako pak to nije, onda u redu sa ostalim vjernicima. Ako bi se pak volji Božjoj tako svidjelo, da me smrt stigne u drugom kojem gradu ili selu, onda mi je želja, da me pokopaju među vjernicima toga mjesta. — Zatim spominje lica, koja će naslijediti njegovu ostavštinu. — Iz svoga preostalog imanja osnivam zakladu, da se na dan moje smrti ili ukopa svake godine ima prikazati sveta misa za moju dušu. Za izvršenje ove moje zadnje volje molim svoga druga i prijatelja, prečasnog kanonika Ivana Molnara i rođaka Josipa Grelingera odvjetnika. U Kalači 20 listopada 1886 god. Ivan Antunović, kalački veliki prepozit s. r. — Ovu su oporuku potpisali kao svjedoci: Ladislav Gor, Stjepan Kašai, Dr. Josip Himfner i Dr. Franjo Sabo. Istu je oporuku Antunović dopunio 18 prosinca 1887 god. Ona je otvorena i objavljena kod sreskog suda u Kalači riješenjem broj: 244/p. 1888 god. u prisutnosti svjedoka Aladara Sabo i Ladislava Vit. U Kalači, 17 siječnja 1888 god. Josip Kromi sreski sudija s. r.

Antunović je imao dvije slike biskupa Štrosmajera. Jedna ga prikazivala u prirodnoj veličini, a druga u poprsju. U svojoj teškoj bolesti i pred smrt naredi svojoj rođakinji Rozi: — Ove ćete slike poslije moje smrti vratiti u Đakovo, jer ih ovdje neće nitko dovoljno cijiniti. — (Ilija Kujundžić: „Neven“, br. 8, god. 1920, str. 2.) Ali kako se vidi iz pisma, što ga je poslala mojem stricu Ivanu poslije smrti Antunovićeve, ona ih nije poslala u Đakovo, nego sebi zadržala.

U vezi Antunoviće oporuke Josip Grelinger, odvjetnik u Kalači i muž Rozin, u pismu od 14 ožujka 1888 godine javlja mojem stricu Ivanu: — Naš stric je tako odredio, da one knjige, što ih neću zadržati, predam Vama i ovdješnjem seminaru. Dakle, ako imate vremena, molim Vas dođite, ako prije ne, ali poslije Uskrsa odmah, da vidim koje bi htjeli. —

Antunović je dakle sredio sve svoje stvari na zemlji i pripravljao se na smrt. Još pri potpunoj svijesti primio je popudbinu. Tako se nadao, da će naskoro ugledati u nebu Krista Kralja, za čije se kraljevstvo borio ovdje na zemlji. Dne 13 siječnja god. 1888 uveče u 6 sati hladna smrt je ugasila njegov život. Njegovo plemenito srce, koje je u sebi nosilo veliku ljubav prema Bogu i Stvoritelju, što je kucalo za sreću i blagostanje milog i nikad nezaboravljenog roda, prestalo je kucati. Ispaćeni svoj duh predade u ruke Stvoritelja. Kakav mu je bio svet život, takva mu je bila blažena i sretna smrt.

Kalački je prvostoni kaptol poslije smrti Antunovićeve izdao na mađarskom jeziku posmrtnicu, a u prijevodu glasi: — Prvostoni kalački kaptol u ime svoje i u ime rodbine ožalošćenim srcem javlja smrt presvijetloga i prečasnoga gosp. Ivana Antunovića, izabranog biskupa Bosonskoga, velikog prepozita kalačkog prvostonog kaptola i kanonika. Ona je nastupila jučer u 6 sati uveče poslije duge bolesti i po primitku svetih otajstva umirućih u 73 godini njegova života, u 50 god. svećeničkoga zvanja i 29 god. kanoničkog položaja. Mrtvi ostaci pokojnoga sahraniće se sutra u 4 sata u mjesnom općinskom groblju. Za pokoj njegove duše prikazaće se svečana sv. misa u ponedjeljak, t. j. 16 siječnja u 9 sati prije podne u prvostonoj crkvi. Po milosrđu Božjem neka počiva u miru! Kalača, 14 siječnja, 1888 godine. —

Sprovod našeg velikog pokojnika bio je 15 siječnja 1888 godine u 4 sata poslije podne. Prisustvovala je skoro sva Kalača. Tamo su bili: Kaptol sa svima svojim članovima, Okružni sud, Sresko načelstvo, Sreski sud, Općinsko poglavarstvo, Poreska uprava, Općinska štedionica, Žensko dobrotvorno društvo, Dobrovoljni vatrogasci, Katoličko momačko društvo, Kasina, Građanska čitaonica, Gimnazija, srednje i osnovne škole i građanstvo u velikom broju. Mrtvo tijelo Antunovićevo opjevao je Franjo Lihtensteiger, posvećeni biskup i generalni vikar. Na sprovodu je pjevao zbor Muške preparandije. Povorka je bila tako duga, da je gotovo ispunila glavnu ulicu, a građanstvo je, iako

je bila ciča zima, ispratilo našeg Antunovića na vječni počinak. („Kalocsai Néplap“, od 21 siječnja 1888.)

Poslije smrti Ivana Antunovića kalački nadbiskup i kardinal Dr. Ljudevit Hajnald, izdao je 24 siječnja 1888 godine okružnicu svome svećenstvu. U njoj javlja blaženu smrt ovoga velikoga muža i oprašta se od njega lijepim i toplim riječima: Nr. 47 Obitus Illustrissimi Joannis Antunovich publicatur. — Illustrissimum ac Reverendissimum Joannem Antunovich, electum Episcopum Bosonensem, Metropolitanae Ecclesiae meae Praepositum Majorem et Canonicum sub diuturna infirmitate moribundorum Sacramentis provisum die 13-a Januarii anno aetatis suae 73-o, Sacerdotii 50-o et Canonicatus 29-o pie in Domino obiisse dolenter significans, in fide ea invenio consolationem, quod anima Deo reddita Optimus hic Frater Noster illuc migraverit, ubi Retributor Dominus fidelibus ministris ampla et aeterna proemia largitur. Recipiat haec ipse virtutibus sacerdotalibus et longa sacrorum servitiorum ac meritorum laude inclytus; sit nominis ejus memoria apud nos benedicta, merces in coelis a Domino magna nimis. Oremus pro eo. Coloczae, die 24-a Januarii, 1888. — Br. 47. Objavljuje se smrt Ivana Antunovića. — Žalošću javljam, da je preuzvišeni i prečasni Ivan Antunović, izabrani biskup Bosonski, veliki prepozit moje prvostone crkve i kanonik nakon duge bolesti, pošto je primio sveta otajstva umirućih, blago u Gospodinu preminuo 13 siječnja u 73 godini života, 50 godini svećenstva i 29 godini kanoništva. Imam utjehu u vjeri, da je ovaj naš najbolji brat vrativši Bogu svoju dušu tamo se otselio, gdje će Gospodin Bog obilno i vječno nagraditi vjerne svoje sluge. Neka primi ovo on, koji je poznat u svećeničkim vrlinama i mnogo hvaljen u svetoj službi i zaslugama. Neka bude među nama blagoslovljena uspomena njegova imena i obilata nagrada od Boga u nebu. Molimo se za njega. U Kalači, 24 siječnja 1888. — (Litterae Circulares ad Venerabilem clerum Archidioecesis Colocensis et Bacsensis anno 1888. pag. 9.)

Mađarske novine, koje su Antunovića zbog rodoljubivog rada često i oštro napadale, poslije smrti njegove priznale su mu vrline. „Kalocsai Néplap“ poslije smrti Antunovićeve donio je u broju od 21 siječnja 1888 godine vrlo lijep uvodnik. U njemu je prikazan svećenički, društveni i rodoljubivi rad biskupa Antunovića. List „Bácska“ u Somboru, službeno glasilo

županije, donijelo je vrlo lijep uvodnik, i naziva ga „bivšim vođom i velikanom“. (Iv. Evetović: „Građa“, knj. 2, str. 243—244.)

U vladinom listu „Nemzet“ krasno je i ganutljivo pisao o njemu Edmund Gajari, zastupnik kalački, pod naslovom: „Kalački veliki prepozit“. On kaže: — Listovi ukratko donose vijest, da je Ivan Antunović, Bosonski biskup, kalački veliki prepozit, 13. o. mj. poslije duge bolesti preminuo. Takva je skromna ova vijest, kao što je bio pokojnik u životu. Ali njegova jednostavna vanjšina krila je u sebi odličan duh... Zadnjih dana prošle godine vidio sam ga posljednji put. Mučile su ga velike boli, što su samo na čas prestajale, da duže muče svoju žrtvu. Vidio sam ga, gdje se muči i upitam ga, kako mu je: — Pustite me sama, — odgovori on, — ovoj bolesti, tako osjećam, nema lijeka. Jutros sam isplatio liječnike i samo sam svome kućnom liječniku dopustio, da me posjeti. Isplatio sam ga za cijelu godinu. — Ali ja mislim, — primjetim, — da je dužnost čovjeka, da sve učini za svoje zdravlje i valjda bi vas umirilo, da vas pregleda kakav odličan profesor. — To ne dopuštam. — Zašto? — Jer je dužnost, što je dugujemo prema drugima, preča od one prema samom sebi. — Nijesam ga odmah razumio i on nastavi: — Prijatelju, pred vama nijesam nikad imao tajne. Znajte, da samo još nekoliko dana imamo u ovoj godini, i u svojoj kući jedva imam toliko, što je potrebno za kućanstvo. Ja mogu svaki čas da umrem, a ne mogu da podignem pred-ujam na platu. — Nastala je duga šutnja i ja sam se duboko zamislio, a on mi je pogodio misli: — To vam kažem, ali o tome ne smije ništa da znade kaptolski dekan. Ni vi mi nemojte zvati liječnika. Za mnom neće ostati ništa imetka, neka ne oстане ni duga. — Nije ni ostalo. Oko njegovog jednostavnog lijesa ne stoji uplakana ali i radosna rodbina, koja čeka nasljedstvo. Ipak su mnogi naslijedili od njega više, nego od drugih bogatih crkvenih poglavara... Ako pogledamo sve one, kojima je on stvorio siguran položaj, onda njegova ostavština prelazi milijune... Bio je dobar domorodac, ali je nada sve ljubio svoj materinski jezik. Po tom oduševljenju on je postao pokretač bunjevačke književnosti... Njegova je ljubav prema bližnjemu bila neizmijerna. Jednoga ljeta prošlih godina posjetio me na mojem imanju i oprostio se od mene, da će poći u inostranstvo, da sakuplja podatke za „Razpravu“. Oprostili smo se. Poslije nedjelju dana susretnem ga na ulici u Kalači i upitam ga: — A put u

inostranstvo? — Ostaće ove godine. — Možda opet imate vrućicu? — Nemam, drugo sam smislio, — rekao je jednostavno. Istoga dana čuo sam, da se neka činovnička obitelj na osobiti način oslobodila sramote. Neki nepoznati dobrotvor saznajući za zdvajanje ove obitelji u zadnji čas poslao joj sav manjak, oko 1000 for. Odmah sam znao, zašto Antunović nije otputovao. Ali vjerujem, da mu je sada lakši bio put gore u nebo. — („Nemzet“, god. 1888.)

„Neven“, jedini rodoljubivi list Bunjevaca i Šokaca, posvetio je biskupu Ivanu Antunoviću cijeli broj od 15 veljače 1888 godine. U njemu je objelodanio Ivan Evetović prvi i kratki životopis biskupa Ivana Antunovića. Zahvalni učenici smjerno su se sjećali svoga velikoga dobrotvora. U lijepim člancima prikazali su njegove velike zasluge za naš napaćeni bunjevački rod. Oni se opraštaju od svoga oca i Staroga Rodoljuba: — Umre dakle biskup Antunović! Uzor svećenik, najveći Rodoljub; pristalo je kucat ono plemenito srdce, koje je samo Boga i svoj rod nosilo, zaklopile se one oči, koje se nikad ni u danu ni u noći od roda bunjevačkog nisu odilile, već u njega, kao u najmilije ogledalo gledale, ohladile se one blage darežljive ruke, koje su sav svoj veliki imetak rodu za prosvitu, sirotinji za utihu žrtvovala; neima više oduševljenog, za svojim rodom vazda tužećeg i s njim se jedino radujućeg muža. Ej, dragi čitatelju, ta da sad zaplaču oni mnogi sirotani, kojima je on svagda dobrohotnim utišiteljem bio, nigda suza ne bi pristali roniti. Bog mu udilio blagoj svetoj duši pokoj vikovičnji! To nam je prošnja, to neka nam bude svakidašnja molitva... Bože! koji sve narode jednakom ljubavlju ljubiš i k sebi prizivlješ: udili nam muževe, koji će bunjevački rod uvijek tako prosvitljivati, da uvijek virni ostaju svetoj božanstvenoj viri... i miloj domovini. Za to moli, veliki pokojniče, kod pristolja božjeg, kuda si polag tvojih izvanrednih kriposti prispio. A uspomena tvoja uvijek će ostati medju nama, dokle god bunjevačko i šokačko pleme živi, tvoja dika uvijek će probudjivati uspomenu slavnog ti imena u tvome rodu, koji ti razcviljeni tužni nad tvojim skromnim grobom jednoglasno kličemo: Slava! — („Neven“, god. 1888, str. 21—23.)

— Onaj veleum, koji je sve razborito i bistro prosuđivao, i ona mudra glava, koja je svakoga posvitovati i poučiti znala; ono plemenito srce, što je tako osjetljivo za svoj rod kucalo; ona blagodarna

desnica, koja je na sve strane, poznatomu i nepoznatomu milostinju dielila, i koja je uvijek dosta snažna bila, da Bunjevce i bunjevačke pravice štiti i obrani, — sve, ali sve je to sada u jednu prostu grobnicu postavljeno; koga smo volili kao zenicu oka svoga; za koga bi svi kao mati za čedo svoje rado poginuli; s kime smo se ponosili kao stablo s krunom svojom; čije smo blagotvorne ruke kao virna dica otcu svomu celivali; pod čija smo se možna krila jatovice sklanjali... Sve to bescenblago u zemlju je zakopano. — („Neven“, god. 1888, str. 34—35.)

Ilija Okrugić, najbolji prijatelj i pobratim Antunovićev sjeća se u pismu Ivanu Evetoviću od 13 siječnja 1893 godine uspomene velikoga pokojnika: — Šteta, na viek šteta, što on iza tolikog, za budjenje svojih Bunjevacah uloženoga rada i žrtavah, uvijek još rano, na istinu ode. Jošte jim je trebovao, da koju godinicu proživi, a da bi upoznali sve plemenite namjere njegove, te se ne odtudjivali — kao što gdjekoji i danas čine — od miloga roda svoga. Šteta takodjer, što se Njegov spomen barem, u bunjevačkih listovih što češće ne ponavlja; jer i to bi na pobudu Bunjevцем služilo. Ali tako, ode moj mili Pobro Ivo, spominjan danas samo medj rođjaci svojimi, dočim ga je većina Bunjevacah, kao što mi se sam potužio, onako kao što bi valjalo, ne cienila, ne štovala. Utjeha mu duši može biti na drugom svietu jedina, što je i on kao drugi Velikani, nezahvalnost za svoja dobra i plemenita djela požeo i to od svojih sunarodnikah. —

Milko Cepelić napisao je nekrolog o Ivanu Antunoviću u „Glasniku“ đakovačke biskupije. Poslavši Ivanu Evetoviću ove brojeve „Glasnika“ u pismu od 6 studenoga 1911 godine kaže o našem velikom biskupu: — Vama dragi prijatelju šaljem dva broja „Glasnika“ iz godine 1888. U 2-om je broju moj nekrolog najvećem do sada bunjevačkom sinu Ivanu Antunoviću, a u 4-om broju pjesma njegovog pobre Ilije Okrugića, deset godina kasnije preminuvšega u Petrovaradinu. Te sam brojeve u zalihi kod ekspedicije „Glasnika“ izrično radi Vas dao potražiti, jedno: da vidite, koliko sam ja još u ono doba znao cijeliti toga plemenitoga čovjeka i kao svećenika i kao patriotu; a drugo: da mu kao rođak probudite opet uspomenu med bližim Vašim rođacima, a možda i gdjekojim župljaninom, davši im čitati život Antunovićev, koji je Bunjevce svoje više, nego li sama sebe, ljubio i milovao. —

Zadnju su volju Antunovićevu njegovi svećenički drugovi ispunili. Sahranili su ga u jednostavnom drvenom lijesu u prostom grobu pokraj njegove ljubljene majke. Nad grobom je jednostavan kameniti križ, a na njemu je na mađarskom jeziku ovaj natpis: — Ovdje počiva u Bogu preminuli Ivan Antunović kalački veliki prepozit, rodio se god. 1815, umro godine 1888. Božji blagoslov na njegov pepeo. —

U tuđini dakle leži naš Stari Rodoljub, dika i ponos bunjevačkog roda. U kalačkom groblju među vjernicima, nedaleko od kapele, čeka slavno uskrsnuće. — Taj grob je sveto misto za Bunjevce i što dalje sve češće ga pohadjaju Bunjevci, ... da poljubcem cjelivaju onu svetu grudvu, što krije prah našeg prvaka. — („Neven“, god. 1894, str. 144.)

DRUGI DIO

DJELA IVANA ANTUNOVIĆA

1 IZDAVANJE NOVINA

Ivan Antunović je na književnom polju počeo djelovati godine 1870, u 55 godini svoga života. Tada je u Kalači pokrenuo „Bunjevačke i Šokačke Novine“ i kao prilog: „Bunjevačku i Šokačku Vilu“. Zašto je on pod svoju starost počeo pisati, to nam sam obrazlaže u pismu Iliji Okrugiću od 15 siječnja 1876 godine: — Isto tako je i spisateljem; ovo je za mlada čovjeka, u komu je još sve živo... Naumio sam i ja da budem spisateljem, pa sam pošo na to polje, neimavši ni jezika ni smisli... No uz sve to ipak idjem dok sam još živ, da nješto pišem, premako nevjerujem, da bi se time tko ukoristio; već znam, što prije nisam znao, da hvala Bogu imade i mladićah jakih i snažnih ljudinah, koji tvore na duševnom polju. Al kako rekoh pišem, da me neprijatelj ne nađe neposlena i neodvuče u prokletsvo. — Želja dakle, da postane čuvarom narodne svijesti, braniteljem narodnih prava i skrbnikom narodnih dobara, utisla mu je već kao starcu u ruke pero, koje nikad nije otupilo u velikoj i teškoj borbi u obrani narodnih svetinja. Antunović žali, što svoga rada nije prije započeo. Tuži se naime Iliji Okrugiću u pismu od 2 lipnja 1871 godine: — O grihe naše, grihe naše privelike, što smo se u 12 satu na rad pokrenuli, kad je najveća žestina, žestina naprednih narodah, koji se vrhu naše glave uzdigli, pak nam peku time, gdje je duh, koji bi te mnoge razcipkane sile znao sjediniti, da se što znamenito preduzme. —

O Antunoviću su njegovi protivnici govorili, da je počeo izdavati „Novine“ i „Vilu“ iz prkosa, uvrede i pohlepe za slavom i biskupskom čašću. Ali sam rad i nastojanje Antunovićevo pobijaju ove proste klevete. I on je sam, kad ga je neki subotički profesor i novinar napao, odgovorio u 40 broju „Bunje-

vačkih i Šokačkih Novina" iz 1871 godine: — Što se tiče moje osobe, koji me poznaju, da znadu, ja ne o toj, već o stvari milujem razgovarati. Silu mi je žao, što sam umoran to danas činiti. No kad je već tako, smijem bez stida očitovati, da su kod mene popovskim kruhom više njemačke i magjarske djece hranjeni, nego bunjevačke. To sam kadar gospodinu profesoru posvjedočiti. Što se mojih težnja tiče, to neka g. profesor bude uvjeren, da bi ja, kad bi mi tako vrlo na srcu ležala biskupija, sigurno drugo polje tražio i valjda našao, da ju zadobijem. — (Iv. Evetović: „Građa“, knj. 2 str. 240—241.)

Poslije nagodbe god. 1867 izglasani su mnogi zakoni, po kojima je uveden mir i red u zemlji. Kako je pak većina stanovništva u bivšoj Ugarskoj pripadala narodnim manjinama, god. 1868 donesen je zak. čl. XXXVIII, pa su im priznata i osigurana sva prava na sudu, u upravi i u školi. Iako je ovaj zakon ostao samo pisano slovo, jer ga vlastinijesu izvršivale, ipak se u narodnim manjinama budila nada, da će im svanuti zora ljepše budućnosti. Kod Srba vode glavnu riječ Dr. Svetozar Miletić i Dr. Mihajlo Polit, kod Rumunja Močonjije. Kod nas je Bunjevaca Antunović bio prvi, koji je zapalio luč narodnog prosvjeđivanja i razvio barjak napretka i blagostanja. On je dakle na zakonu osiguranih prava odmah pomišljao, da izda za Bunjevce i Šokce novine i tako svome rodu, koji je bio u prosvjetnom pogledu napušten i zanemaren, pruži prvu duševnu hranu. U nadi, da će za ovu uzvišenu zadaću naći dosta saradnika, on dođe u Suboticu i sazove najuglednije ličnosti u župski dvor sv. Terezije. Na ovom su sastanku bili prisutni: Ivan Probojčević, prepozit i župnik kao domaćin, Boza Šarčević, Bariša Prčić, Filo Probojčević, Mate, Lajčo i Stipan Antunović, Vince i Franjo Somborčević i još mnogi drugi od uglednih Bunjevaca. Antunović je prisutnima razložio cilj sastanka i pozvao ih, da mu se pridruže u radu za prosvjetu i duševni razvitak Bunjevaca. No ovaj plemeniti poziv Antunovićev nije našao odziva među prisutnima i odbili su, da sudjeluju u narodnim poslovima. Antunovića je iznenadio ovaj njihov odgovor, pa rekavši im, da će za ovo njihovo izdajstvo odgovarati pred Bogom i ljudima, obrati se Bozi Šarčeviću i reče: — Ajde Bozo, mi smo naše svršili i nemamo ovdje ništa više da tražimo. — („Neven“, god. 1898, str. 132.) Na prvom dakle koraku nastupile su već poteškoće.

Ovaj neuspjeh u Subotici nije odvratio Antunovića, da izda novine za svoj ljubljani rod. Na Veliku Gospu, 15 kolovoza 1869 god. razaslao je „Poziv“ na Bunjevce i Šokce, kojim javlja, da će izdavati „Bunjevačke i Šokačke Novine“, i kaže: — Mene je prava Bunjevka rodila i zato donle neću da vjerujem, dok se ne osvjedočim: da i vi blagog ovog naroda sinovi, koji ste na prsih Bunjevaka, Šokica odhranjeni, otaca vaših trudom i krvavim znojem izmučeni, žestoku bol ne osjećate, kad gledate, gdje oni vaši rođaci, na čijih ramenih ste se na jedan ili drugi odličan svjetovni ili crkveni stališ uzdigli: u neznanstvu čame, brojem i imovinom se gube, jer neimaju, tko bi im knjige znanstva sadanjeg svieta otvorio i nauku potrebnu udielio, da se njihova liepa narav razvija . . . Braćo mila, svanulo je, neka je dakle kraj neplodnoj tužbi, nastao je dan i pozivljemo se svikoliki, u kojima još bunjevačka, šokačka krv vrije, da se sdružimo, snagu i svu našu silu sjedinimo i narod naš od sjegurne propasti izbavimo, a na onog, koji bi se iz ovog narodnog posla izvukao, na sve grlo vičemo: da ga nije mila Bunjevka, Šokica svojim sladkim mliekom dojila, već nemila Turkinja odgojila. — (Iv. Evetović: „Građa“, knj. 2, str. 241.)

Ivan Antunović je izdao još i jedan drugi poziv na pretplatu 15 prosinca 1869 godine, u kojem kaže: — U družbinu narodnosti Slavianske izkrenim duhom, i ljubavju nadahnutim srcem ulazim; pak sve one muževe, koji se već od davna trude: da Slavianstvo u jedno kolo svedu, znanost, i izobraženost, uma, i serca u njem razprostranjaju, bratinski pozdravljam.

Da me ovi zaslužni, i slavni sinovi našeg naroda, u počastnu svoju družbinu prime, i u podhvalu pomognu, o pervim koraku izjavljam; tko sam i šta namiravam.

Nije tajiti, da sam veoma mali, ipak viran sin ovog naroda, bunjevačke grane, koja se u Bačkoj razvila.

Vidivši: da se onaj narod čversti, kojeg snaga duševna, i materialna raste, vruću želju nosim puku bunjevačkim, i šokačkim ruku pružiti: da se zaisto podigne, na ono miesto, koje mu je po gradjanskim zakonu obilježeno . . .

Zato svakog sela, tergovišta, i grada bratju, učene, i proste, sve bez razlike stališa muževe, izkrene rodoljubitelje počastno pozivljam, i prosim: da mi kripku u pomoć svoju ruku pruže, Listu medju puku štioce pribavljaju, i svojih dopisi njega podhranjivaju . . .

Nu premda svaki, prije nego što bi u kolo, koje se po Bunjevačkim Listu otvara, unišao, ima pravo zapitati: kakvim će se načelam ovo upravljati, moja je dakle dužnost ovo obznaniti.

1-o ovi pravopis, premda ga neodobravam umoran sam izperva uporabiti, da puku, komu pišem, razumljen budem; ništanemanje lagano će mo se uvik, po listvam slovnice penjati, da skalin sadašnje pravopisne izverstitosti dostignemo.

2-o čversto će mo se deržati ustavnosti deržavne, za Carevinu Austrij-Magjarsku, i Kraljevinu Magjarsko-Hrvatsku nastavljene, dok se druga za obćenu slobodu sigurnia nebi pronašla...

5-o opiratićemo se centralismu i anarhii, absolutismu i radikalismu, kano granam onog perivojskog stabla, na kojim je dozrialo ono gorko voće, koje je sladku i milu po stvoritelju za čovičanstvo u slobodi odljučenu hranu otrovalo...

Ova načela će, sačinjati duh našeg Lista. Svi dakle oni, koji su ovim duhom nadahnjeni bratinski se po meni pozdravljaju: da se oko našeg bariaka, s kojim će mo za slobodu, osobe, obitelji, i obćine, košto i ustavnu deržave vojevati, izkupljaju, da našu narodnost razvijamo, i uzderžajemo, i snagu Lista pobiranjem predplate, i duhovnim radom uzmožajemo.

Bunjevački List će za sada samo na ovećim pol arku iztiskan svake sedmice jedanput izlaziti tako: da u Nedilju do ruke čitateljah dospie.

Kad se pak predplatnici natoliko na brojili budu: da se trošak izpravići, i radinjah trud nagraditi bude mogao, onda će se i Bunjevački List u svojim obsegu razkriljivati.

Cina mu je na cilu godinu 3 for. a. vr. Na pol god. 1 f. 50 nov. Na četvert god. 75 nov.

Želja je naša njeg o novoj godini, ili barem o prvoj polovini sičnja oživotvoriti, kako nam okolnosti od nas nezavisne dozvolile budu...

U Kaloči, 15-og Prosinca. Ivan Antunović, izdavatelj i odgovorni urednik. —

Kakvo je bilo prosvjetno stanje i razvijena narodna svijest u Bunjevaca i Šokaca u to vrijeme, kada je Antunović namjeravao da pokrene „Novine“ i „Vilu“, vrlo je značajno opisao Blaž Modrošić: — Bunjevci i Šokci ugarski dugo su spavali. Pojedini rodoljubi i njihovi prijatelji redom su se pomoljavali na

pozorištu, da jih probude, dignu, pouče i u kolo prosviećenih naroda povuku, ne bi li složni pokrenuli obću misao: kako da se razvije njihova narodnost, obezbiedi njihov jezik, promaknu njihove škole, unapriedi njihovo gospodarstvo i tim smrtnoj pogibelji otme njihov život. Ali ti su jedva sievnuli žarom ljubavi otačbinske, već su i zašli u zabit zaboravnosti. Zašto? Jer nisu bili postojani, iskreni i odvažni ljudi. Te narod videći, da ga njegovi sinovi, inače u mnogoj struci odličnici, ostaviše, tegnu natrag, misleći, da je bunjevačko-šokačkoj prosvjeti već odbio dvanajsti sat. Nu Bog, ravnajući koleso narodnih udesah, privinuo je ljubavlju k svomu srcu i naš već izmučeni, zane-mareni i svojoj sudbini prepušteni narod, te mu je poslao Jonu u dnevih najžešće kušnje, poslao po srcu i imenu svoga ugodnika krstitelja Ivana, muža, da mu zatrubi gromkom trubljom Jozuevom: digni se, osviesti se, reci sam, o narode! jesi li još živ? — A narod odgovori: hvala Bogu! U taj čas sjevnu munja, a veliko i malo, staro i mlado, što je krvi bunjevačko-šokačke, ugleda lomna starca jaka duha, dje usred narodne tmine odavna stojeći visoko drži u desnoj zastavu prosvjete, a u lievoj listak pouke. Učio je samac doklegod je mogao, a kad ga sile savile, pomože mu posestrima „Vila“, ovije mu vienac kol tjemena i odlete k zakloništu u dubrave gorah. Sa slave mu ime neumrlo. — („Vila“, god. 1876, str. 1—2.)

Bunjevci i Šokci bili su na vrlo niskom stupnju naobrazbe. Odnarođivanje učestalo je ne samo među pismenijim ljudima, nego i kod prostih seljaka, od kojih su se po čitava sela odmetnula u Nijemce. O tome govori i sam Antunović: — Na toliko se ponimčiše, da je jedan Kollutčanin, čuvši za izdavanje „Bunjevačkih i Šokačkih Novinah“, napisao mi jedno nimačko pismo, i molio me, da za nje „Bunjevačke i Šokačke novine“ u nimačkom jeziku pišem. — („Razprava“, str. 163.) To su bili uzroci, zašto je Ivan Antunović odlučio, da izdaje novine za Bunjevce i Šokce.

Poziv Antunovićev uzbunio je svu mađarsku javnost. Antunoviću su oduševljeno čestitali ne samo svijesni Bunjevci i Šokci, nego ga je znatno pomagala i Ujedinjena omladina srpska. To je utvrđeno po skupštinkom zapisniku od 25 kolovoza 1869 god. u Vel. Kikindi. Na toj su skupštini bili prisutni: Boško Vujić, koji je već saradivao s Antunovićem i A. Hadžić. Na ovoj je skupštini Milivoj Toponarski čitao izvještaj književnog

odbora, koji je među svojim odlukama kao četvrtu predložio: Da skupština izjavi svoju odanost prema preduzeću, da izlazi bunjevački list, da ga narodu preporuči i da pozove naše književnike, da ga, koliko mogu, potpomognu. Ovaj je predlog primila skupština jednoglasno, a odbor je poslao odluku Ivanu Antunoviću i Bozi Šarčeviću. Antunović dobivši odluku Ujedinjene omladine srpske, u lijepom pismu od 12 siečnja 1870 god. zahvalio se Miši Dimitrijeviću, tajniku toga društva: — Veledušna indi plemenite omladine izjava kod mene je velikom cienom obilježena. Neka Vam je bratinska hvala izkreno ovim izručena... Vaša je sila moćna, jer otu sačinjava omladina, velika dakle može biti i podpora, koju da ću kod vaše plemenite zadužbine steći... — („Letopis Matice Srpske“, knj. 331, sv. 1-3, god. 1932, str. 207-210.)

Svi iskreni Jugoslaveni radosno su pozdravili namjeru Antunovićevu. Pristaše vladine stranke osudili su ovaj njegov korak. Bojali su se naime, da bi ovaj pokret mogao uhvatiti maha među Bunjevcima i Šokcima. Bili su uvjereni, da je pogibeljno, ako se, kao narod svijestan svojih prava u zakonu o narodnim manjinama, priključe pokretu Srba i Rumunja. Zato su nastojali, da svim silama i pomoću vlasti uguše još u samoj klici ovonastojanje. Ali uzalud. Antunovićeva čvrsta volja bila je jača od namjera vjekovnih neprijatelja. Njegov poziv na borbu za sveta narodna prava oduševljeno je pozdravio narod, kada učeni ljudi nijesu htjeli poslušati Antunovića. Moj je stric o Antunovićevom „Pozivu“ zabilježio ovo: — Spominjem se dobro, kako su se naši stari radovali, slušajući nas čitati „Poziv“ od Bene Petrekanića učitelja u školi dobiven, da će i Bunjevci novine imati. A drugi nebunjevci čudom se čudili, kako da ugledni Antunović kanonik uređuje list za Bunjevce i Šokce. Bojali se zar, da će jednim pravcem ići s pretjeranim vođama gdjekojih narodnosti. Tko je pročitao kanonikov poziv bunjevačkim i mađarskim jezikom tiskan, koji su poznavali njegovu miroljubivu narav i poznavali slavnu prošlost, ti su znali, da on ništa drugo ne želi, no prosvjetu razprostirati među Bunjevcima i Šokcima, a bez da bi mu na kraj pameti bilo ove buniti... Našlo se Bunjevaca takodjer, koji su mu predbacivali, da on kani Bunjevce posrbiti. Ali pokojni hlabro, odriješito pobije sve spletkarije ovih u otvorenom pismu na duhovnika Ivana Palić, koji se nije sporazumio s pravcem bunjevačkih novina. — (Iv. Evetović: „Građa“, knj. 2, str. 241-242.)

Antunović ne popušta i ne žali truda. On piše i putuje i traži po svemu slavenskom jugu dopisnike i pretplatnike za svoje novine. Na tim se putovanjima upoznao sa Ilijom Okrugićem, fra Euzebijem Fermendžinom, Blažem Modrošićem i mnogim drugim vatrenim prijateljima Slavena.

Antunović vidjevši lijep odziv prostoga naroda, svoju volju pretvori u djelo. Na dan sv. Josipa, 19 ožujka 1870 godine izade prvi broj „Bunjevačkih i Šokačkih Novina“. U njima napiše i cilj izlaženja ovih novina. Tko se ne bi uvjerio o svetosti njegova pothvata, kada pročita njegov uvodnik: — Buduć da je čista moja nakana kao sunce, koje s vedrog neba sjaje, da ograni, oživi, razjasni sve polje, nadam se, da će me okriepit ruka svemogućega i uza mene će stati sva braća, u kojih srca ljubav naroda gadna sebičnost ugušila nije. — (Iv. Evetović: „Građa“, knj. 2, str. 242.)

Lijepo je izražen cilj „Bunjevačkih i Šokačkih Novina“ u riječima Blaža Modrošića: — I mi započevši trudni rad g. 1870, da probudimo uspavane Bunjevce i Šokce, da se dignu na noge, i da ih uputimo na stazu, kojom će prigrliti poučnu knjigu i pojuriti za inimi prosviećenimi narodi, da na vrijeme još stignu k hramu, u kom se širi prosvjeta za sve, a napose za slavenska plemena. — („Vila“, god. 1873, str. 2.)

Prvi broj „Bunjevačkih i Šokačkih Novina“ oduševljeno je pozdravio narod. Antunović zadovoljstvom promatra, kako se množi četa narodnih prosvjetitelja, koji se okupljaju oko jedinog bunjevačkog lista. U ovo slavensko kolo pohrlili su: pop Blaž Modrošić, pop Josip Mandić, fra Stjepan Vujević, fra Lipovčević, Boza Šarčević, Ago Mamužić, Beno Petrekanić, Gavro Mrković-Dželatov, Stjepan Grgić i mnogi drugi svijesni Bunjevci i Šokci. Zato Blaž Modrošić oduševljeno piše: — Mi hvalimo Bogu milostivomu, da dosad poživismo, — znak, da nam duševna smrt ne nahudi više. Mi smo zadovoljni tim, da se oko nas kupi jato djedjernih bunjevačko-šokačkih sokolovah i nadamo se pomoćju Boga slavenskoga, da Bunjevac i Šokac na stazi nauke i prosvjete nikad više usnuti neće. — („Vila“, god. 1873, str. 2.)

Slika na prvoj stranici „Bunjevačkih i Šokačkih Novina“ pretstavlja pravu starinsku bunjevačku sobu. U njoj je u zimskim večerima sakupljena cijela obitelj. Pri svijeći lojanici najstariji član obitelji čita „Novine“, a mlađi slušaju i rade svaki svoj posao. Baka kraj peći sjedi i prede, snaha pazi i

ljulja dijete, sin mrví kukuruz, a sitna se djeca igraju. U polukrugu iznad ove slike je natpis: „Bunjevačke i Šokačke Novine“. Na strani su upute uredništva: Pridplata na cilu god. 3 for., na pol god. 1 for. 50 nov., na četvrt 75 nov. Za Serbiu 30, 15, 7½ groša. Izlazi svake Nedilje jedanput. Pisma svakoverstna predmeta molimo na uredništvo uputiti. Neplatjena neprimamo. („Novine“, god. 1872, str. 205.) List je štampan u Kalači u tiskari Malatina i Holmajera. U njemu je našao naš seljak sve, što mu bilo nužno i korisno za život: politiku, zabavu, pouku i šalu.

Tko pozna prilike sedamdesetih godina u bivšoj Ugarskoj, lako može predočiti sve poteškoće, koje su sprečavale rad Ivana Antunovića oko izdavanja novina. Vlast je budno pratila svaki korak Antunovićevih saradnika i pretplatnika, koji su zbog svoga narodnog osjećaja imali mnogo neprilika. I sam štampar bio je neprijateljski raspoložen prema „Bunjevačkim Novinama“. Zato se Antunović tuži Iliji Okrugiću u pismu od 4 veljače 1871 godine: — Tiskar nam nije prijatelj, ko nijedan Magjar; tako moram šnjim obhadjat kao s jajetom... Ovaj naš tiskar misli da gratiu pokaziva, kad samo primi našim jezikom što u tiskaru... Toliko puti mi je već nabacio, da on rad mene mora jednoga slagara držati, koji zna toliko bunjevački kao naš Nadbiskup. —

Antunović je ustrajno radio, marljivo sakupljao saradnike i pribavio nove pretplatnike. U tom su ga radu pomagali njegovi vjerni drugovi svećenici i učitelji. U Bačkoj: kanonici Balog i Pletikosić, župnici Jerković i Gromilović i učitelj Budimac; u Baranji: Blaž Modrošić; u Banatu: Krašovani; u Srijemu: Ilija Okrugić. U Bosni i Hercegovini, u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji svećenici i Franjevci preporučuju i šire Antunovićeve novine. Imao je pretplatnika u Srbiji i Crnoj Gori. Tako su „Novine i Vila“ doprle u sve krajeve, gdje stanuju južni Slaveni. Kakav su odziv imale „Novine“ među rodoljubivim svećenstvom, vidimo iz dopisa Blaža Modrošića: — Listonoša udje mi u sobicu i metne na stolić preda me dva, tri pisma i jedne omalene novine. U koje, kad zagledah, čitam: „Bunjevačke i Šokačke Novine“, izdaje i uredjuje Ivan Antunović, svećenik. Hvala milom Bogu! uzdahnem mojom rodoljubnom dušom, milost sunca Božjega obasja i naša vrata. Ja sam taj listak više putah promatrao, poljubio i čito. U njem nije bilo Bog zna što, al mi se srcu priliepilo i kao moje

milo čedo preda mnom ležao. — („Neven“, god. 1897, str. 59.) Tako je postao Blaž Modrošić Antunovićevim saradnikom.

Antunovićeve „Novine“ i „Vilu“ oduševljeno su pozdravili svećenici narodnjaci. Klerici su ih najviše širili među narodom i mnogi su od njih postali Antunovićevim saradnicima. O tome piše kanonik đakovački Milko Cepelić: — Kao klerik pozdravio sam sa drugovima „Bunjevačku i Šokačku Vilu“... Da u ono odsudno doba nije bilo Antunovića, to bi, kako je nestajalo i književnih njegovih fratara, slavenska svijest u Bunjevcima do danas posve izumrla. Antunović je u istinu pravi preporoditelj bunjevačko-šokačke knjige; on je ujedno i narodni spasitelj dobrog onoga puka. Mi smo klerici rado pisali u njegove novine, njeki i pjevali, a naš se Književni Zbor dopisivao s' njime. Zavolili smo se, kao da je on naš otac, a mi njemu sinovi. A i jeste tako; jer smo sa njegovim Bunjevcima i Šokcima jedna krv, jedan jezik, jedni nam običaji; ama prava braća. — („Danica“, god. 1914, str. 55—56.)

Uređivanje lista u Kalači, pa i otprema i širenje velik je posao i za mlađega čovjeka. Jasno nam je zato, koliko je truda i napora posvetio Antunović, kada je u uređivanju i raspačavanju lista ostao gotovo osamljen. Trebao je pogotovo kao star i bolestan čovjek pomoći, a nigdje je nije našao. Uz ovu nevolju došla je i druga. Njegovi su ga protivnici prezirali zbog djelovanja u prosvjećivanju naroda. Zato se tuži Iliji Okrugiću u pismu od 1. svibnja 1871. godine: — Kad sam smierao ovaj ubogi list izaslati, onda sam na sve strane kucao, molio i prosio, gdje bi vriednog pomoćnika našao, jer sam uvidio, da ću ja skoro malaksati, i smalaksati, al nigdi ga ne nadjoh... Jedan mladić u dvanajsti sat ponudi se, od kojeg sam mislio kakvog takvog čovjeka naučiti, al ljuto sam se prevario... e kad sam i zdravlje i novce potrošio, onda sam ga odaslao, i opet prieko četiri mjeseca sve sam samac se mučio i pao i u krevet; rekao sam malobrojnim u Subotici prijateljem: evo Vam siromaštvo, ja ga dalje ne snosim. Onda su iznašli jednog mladića Subotičanina, koji ima sposobnosti i jezik je priko jedne godine učio, pak vele da će kadar biti barem polu tereta na svoja ramena primiti, vederemo. —

Prvi pomoćnik Antunovićev bio je Kalor Milodanović, kasnije urednik „Misečne kronike“ i „Subotičkog Glasnika“. Drugi je bio Ago Mamužić, poslije vođa Bunjevaca u Su-

botici. Ali ni s ovim mladićem nije bio zadovoljan. Poslije je došao Stjepan Grgić na poziv Antunovićeve u Kalaču, da mu pomogne u uredništvu oko otpremanja „Novina“ i „Vile“. Grgić je ostao u Kalači po godine i o tome je sam govorio: — Tko zna, šta je uređivanje, izdavanje i otpremanje jednog lista, taj će lako razumjeti, zašto nije mogao skoro osamljen Antunović dugo izdržati. Medjutim mu je i zdravlje od dana do dana slabilo, a mađarski pritisak sve se to većma naslonio na naša sela i na Antunovićeve privrženike, da tako svaki daljni rad i nastojanje nezaboravljenoga Antunovića osujeti. — („Neven“, god. 1920, str. 2.)

Antunović je izdavao i uređivao „Novine“ tri godine. Dosadila mu je korektura lista, a i otpremanje je išlo teško, jer nije imao uza se sposobnog čovjeka. Antunović je svojim Novinama spriječio mađarizaciju Bunjevaca i Šokaca. Mađarski ministar prosvjete Trefort tražio je zato od nadbiskupa Hajnalda, da zabrani Antunoviću izdavanje „Novina“. To mu je i uspjelo. (Po podacima Dr. Eda Margalića.) Antunović javlja poslije toga Blažu Modrošiću, da će kauciju za politički list u iznosu od 4000 for. podići, a zadržaće jedino „Vilu“, jer je ta spasonosnija i bolja za naš puk. („Neven“, god. 1897, str. 123.) Brojem 52 od 26 prosinca god. 1872 prestaju „Bunjevačke i Šokačke Novine“, ali je i dalje izlazila „Bunjevačka i Šokačka Vila“. U istom broju „Novina“ štampan je ovaj poziv na pretplatu: — „Bunjevačka i Šokačka Vila“ idje u rod i 1873 godine, da raznosi političke viesti, razvija po slavianske obitelji koristnu i zabavnu pouku. Izlazit će na pohod svojeg roda svake druge nedilje četvrtkom... A poklem mnogi od roda i ne znadu, da bi ih Vila iz Kalače sada pohodila, to molimo naše prijatelje: da budu dobri i takvima naše Vile pozdrav izruče. Uredništvo. — („Novine“, god. 1872, str. 205.)

U posljednjem broju „Bunjevačkih i Šokačkih Novina“ napisao je Blaž Modrošić, prvi saradnik Ivana Antunovića, ove zlatne i vrlo značajne riječi: — Oko smrtna kreveta, na kom će doskora počivati sudbinom gnane mile naše „Bunjevačko-šokačke novine“ stajati će mnoštvo priprostih rodoljubah bez utjehe i lieka; nu duh, kojim je zadahnuo plahim će trepetom na pitanje: što nam za baštinu ostavljate? sukromno i žalobno šaptati: sliku uzorna života našega! Pa prije neg što izdahne veliki duh svoj ovo drago trogodišnje glasilo naše, ej nemarni

Bunjevci i Šokci! hoću da mu iz medenih ustah krilom slaven-skoga povjetarca čujete odgovor još na nekoja pitanja današnjega vremena . . . Tajit se neda, da su „Bunjevačke i Šokačke Novine“ kroz kratko doba života svoga zastupale bunjevačko-šokačko javno mnjenje, te kao što nas njihova nužda vezala za nje, tako bi nas vezat imala naša zaštita i podpora za njihova krila, da se preko stotih gorah i triuh morah čuje naše jedno stanje u dvore braće jednokrvne . . . Ja bih, kad se ozbiljno radi ne o ciepanju i strančarenju već jedinstvenosti i željnoj slozi jugo-slavenskih plemenah, u kojih i Bunjercu i Šokcu sviće zora zlatne slobode, dok podunavjem prosvjete zora ne pukne u ime Bunjevaca i Šokaca rekao: zovite nas kako vas volja; samo nam dajte slobodu, a mi slobodni izvojevat ćemo si častno ime za vjekove. — Na ove riječi Blaža Modrošića, Antunović je kao urednik dodao: — Dok god se prepiremo o imenu, donle nas obraženi sviet uvijek smatra za diecu koja se mogu lutkama zabaviti. — („Novine“, god. 1872, str. 205—206.) Što je dakle Antunović prije šezdeset godina rekao, dobra je pouka i za našu današnjicu.

U ime saradnika „Bunjevačkih i Šokačkih Novina“ oprašta se Blaž Modrošić ovim riječima: — S bunjevačkim i šokačkim novinama prestasmo na vrieme poput bukteće političke luči svietliti rodu svomu, znajući da u prvi čas najtvrdjega sna i najjasnija luč spavavšemu slabo pomaže. Nje stavismo u zabit do boljih vremenah dok ne ustane vitez dvostruka mača, a dotle obuhvatismo pouku i zabavu objeručke, da se bližimo s rodnom svojem cilju, spasavajućemu sve narode: *Sve za vjeru, narodnost i rieč svoju!* — („Vila“, god. 1873, str. 2.) To je bila lozinka našeg Starog Rodoljuba i prvog prosvjetitelja Bunjevaca i Šokaca, biskupa Ivana Antunovića.

Poslije prestanka „Bunjevačkih i Šokačkih Novina“ kao političkog lista, izlazila je „Bunjevačka i Šokačka Vila“, koja je godine 1873 stupila u treću godinu. Cilj joj je označen u drugom broju „Vile“ od 9 siječnja 1873 godine: — Mi hoćemo i živo želimo svoj duševni i tvarni razvitak. Mi hoćemo naše po Bogu i po naravi pripadajuće pravo, naime: naš jezik, naš sve-strani napredak. Mi hoćemo ne samo u prikrajku naše kolebice da sačuvamo naš jezik, nego da ga kano potlem duše prvi dar Božji unapredimo u sve strane našega rajskoga mirogoja, kojim da nam odjekuje naša kuća, naša crkva i škola, naša

občina i poljana, a po tim da se usavršava idea (pojam) narodne slave. Mi hoćemo da budemo gospodari naše kese, da budemo gose pod kapom u svojoj kući, a nipošto sluge gologlavci i puzavci. Mi više nećemo da budemo zaklopci tudjega lonca, a niti nožice svačijega stolca... Naša Vila ima nam biti predhodnicom našega narodnoga spasa, pred kojom da se stvori raj zemaljski, raj zemne sreće. Ona nam ima biti predhodnicom našega obzorja. Ona nam mora napričac nadostačiti sve, sve, što je napredujućim vriemenom projurilo preko našeg sank... Kano što pomorcem zviezda danica sjajila je tako sveudilj nam u rodstvu roda našega zviezda jugoslavenska na nebu... a u njoj i vidismo i vidimo svoju slogu, narodnost i jezik obezbiedjen, slobodan i samostalan. Ovo je težište i odsadašnjih naših namjerah, naše brige, rada i cilja našega. — („Vila“, god. 1873, str. 6.)

„Vila“ je časno vršila svoj zadatak. Svaki njen članak odiše čistim duhom slavenske ljubavi i bratske sloge među svima Slavenima toploga juga. Sveto svoje obećanje, najavljeno na prvoj strani „Vile“ Antunović je vjerno ispunio pomoću svojih vrijednih i neustrašivih saradnika. Veoma je smion bio pothvat Antunovićev, kada je započeo svoje vrijedno djelovanje, da Bunjevca i Šokca uvede u hram svjetlosti, samosvijesti i duševne slobode. Bog mu je naplatio ovaj trud, jer je na svakom koraku opažao, kako se sve više širi obzor narodne svijesti pod vedrom istočnicom bratske sloge i ljubavi. U svim člancima „Vile“ odrazuje se vjernost prema slavenskoj majci, slavenskomu mlijeku, bunjevačko-šokačkoj narodnosti, riječi, slobodi i zastavi slavenskoj. Osim ovih rodoljubivih članaka bilo je u „Novinama“ i „Vili“ putopisa, lijepih pripovijesti, pjesama, korisnih članaka iz gospodarstva i raznih vijesti iz slavenskoga svijeta. To je bio sadržaj „Novina“ i „Vile“.

Antunović je svoj veliki duh, osjećaj svoje iskrene slavenske duše i kucaj svoga rodoljubivoga srca prenio preko „Novina“ i „Vile“ na sav bunjevački i šokački rod. Kada je vidio, da će mu sile oslabiti, poručuje svome rodu: — Nemamo druge svrhe: već da svagdi, kuda dopiremo, razjasnit pomognemo, jednu stazicu i našem bližnjem rodu, na velikom drumu ljudsko kršćanske prosviete. Stari su već iznemogli, dakle hodite mladja bratjo, učeni Bunjevci i Šokadie! Podmećite čvrsta pleća slatkom brimenu obrazovanja duše i tiela našeg milog roda. Srdačno vas na rad poziva i sve skupa ljubljeno pozdravlja

iz Kalače Bunjevačka i Šokačka Vila. — („Vila“, godine 1875, strana 1.)

U borbi za narodna prava nije Antunović poznavao nagodbe. Nije popustio ni onda, kad mu je sam kalački nadbiskup Hajnald rekao, da mađarska vlada ne gleda prijateljskim okom na njegov rad. On je hrabro išao određenim putem i okupio oko sebe malenu četvu vrijednih saradnika, koji su ga slijepo slušali i slijedili. Svake je godine u „Vili“ izišao kratak osvrt na prošlogodišnji rad i određen je pravac, kojim će ići u novoj godini. U prvom broju „Vile“ od 7 siječnja 1875 piše Blaž Modrošić: — Kako smo lani u prvom broju „Vile“ pisali u izviešću, tako smo se i vladali. Od preporodjaja našeg naroda na duševnom polju pa sve do danas bila je naša nakana, a bit će i u buduće: da se naš narod, gdje god ga ima po Ugarskoj, ovim našim slabim glasilom budi, pridiže, novinam i knjizi priteže, te iz njih uči dostojanstvo svoje, važnost svojega jezika, zamašaj svoje narodnosti, iz kojih proiztiče zakonom ukriepljena podpuna državljanska sloboda, t. j. da naš dosad tudjom krivnjom i zlobom zanemareni narod bude pravi ovejani Bunjevac i Šokac, narod jugoslavenski, a ne ko dosad čorbine čorbe čorba. — („Vila“, god. 1875, str. 1.)

Antunović je često pobolijevao, a u otpremanju lista nije imao pomoćnika, koji bi ga mogao zamijeniti. Niotkud nije bilo potpore. Osim toga njegovi su ga protivnici, većinom izrodi, stalno napadali, pa odluči, da obustavi „Vilu“. Svoje saradnike i pretplatnike pozove, da potpomažu „Subotički Glasnik“. Antunović ipak popusti želji svojih prijatelja i nastavi izdavanje lista. I opet pozove sve svijesne sinove slavenske majke na pretplatu i saradnju, da „Vila“ — uresna i krasna — uzmogne doći ne samo u sjajne dvore, nego i u posljednju kolibicu. Blaž Modrošić u istom broju obraća se uredniku: — Vam pako, slavni uredniče! predajemo iznova naših narodnih svetinja ladjicu, plivajuću na sionu morju silnih burah i morskih grebenah. Na njoj se vije zastava od tri rieči, naša: narodnost, sloboda i jezik! — a pod njom je kormilo u Vašoj ruci. Kormilujte u luku spasa za vječnu uspomenu zahvalna vam potomstva! U to ime blagoslovi Bože! — („Vila“, god. 1875, str. 1.)

Da je Antunović bio zdrav, lako bi podnosio ovaj teret za svoj ljubljeni narod. Nije više mogao dugo raditi i u petom broju od 13 ožujka 1875 godine oprašta se od „Vile“ i napušta

uredništvo ovim riječima: — Našim Čitateljem! Kad sam „Vilu“ uveo i u ovu godinu, imao sam liepu nadu, da ću je moći dovesti baš i do konca godine. Ali žali bože prošlih dana sam se osvie- doćio: da tamo ni najbolja volja nije dostatna gdje manjkaju sile. Bolest ne pita kakvi poslovi ostaju za tobom nesvršeni, već bez milosrdja juri čovieka onamo, gdje valja svoju nemoć očitovat. Zaoto premako ranjenim srcem, moram da se raztajem od mojih čitatelja, i od uređivanja Vile odustajem, a poklem ovdje nema rodoljubne ruke, koja bi se za sad odljučila, da ovakav rad obavlja, to mi ne priostaje ino već izdavanje Vile obustavit, s neizginljivom nadom izčekujuć od budućnosti: da će skorim proniknit muž, koji će našu Vilu iz mrtvila na nov život uzbudit. U to ime svu svoju petgodišnju trudbu ostavljam u baštinu g. Blažu Modrošić, neumornom Vilinom radniku. Svemoćnog proseć: da mu se okolnosti što prije onako sprema, da mu bude dozvoljeno, ukinut rad svojom umjetnom rukom nastavit. Pa kad idem da se od naših viernih čitateljah, i veoma zaslužnih saradnika srdačno opraštjam, onima za strpljivost, a ovima za duševne znamenite žrtve duboko osiećanu hvalu izjavim, ujedno ih molim: da svoju rodoljubnu podporu izvole prineti k Subotičkom Glasniku, koga će se vriednost tím više podizat, što god snažnie sile budu ga uzdizale. Nakon u dar zahvalnosti one ljubavi, koju sam sriećan bio za vrieme mojeg slabačkog djelovanja uživati, obećajem: da kako mi se budu sile nešto povratile, to ću i odsele na to uporabiti: da na drugom polju tarem put obraženosti milenom rodu... Slava Bogu i neprikidan napredak rodu! Ivan Antunović Bunjevačke i Šokačke Vile urednik. — („Vila“, god. 1875, str. 17.)

Antunović je svome nasljedniku dao -još i ove upute: — Znaš, kako nas gledaju madjarske vlasti. Kako ti dosad nijesam sve rekao, na rastanku primi moj savjet: Budi mudar i pametan i piši razborito. Mi smo Bunjevci i Šokci ovdje kao odsječena grana. Na nas osobito paze, da li imamo veze sa Zagrebom i Novim Sadom. Zato ako ti koji hrvatski spisatelj pošalje rukopis, a ti ga dobro prouči i svakako uvrsti; ali ako bude zlih posljedica ne odaj pisca i primi na sebe svu odgovornost, jer ako naši protivnici doznadu, da u „Vilu“ pišu i Hrvati, onda je kraj i našim novinama. — (Po iskazu moga strica.) Tako je prestala „Vila“ izlaziti sa brojem 5 od 13 ožujka 1875 godine. Antunović je uređivao punih pet godina velikim trudom i požrtvovnošću. Protivnici Antunovićevi zlobno su se radovali, što

je prestala „Vila“. Ovo im veselje nije dugo potrajalo, jer je Antunović, kao što je najavio u oproštajnom pismu svojim čitaocima, naskoro počeo izdavati poučne i zabavne knjige za Bunjevce i Šokce.

Antunović je gorko žalio za svojom „Vilom“ i toj svojoj velikoj boli daje izražaja u pismu Iliji Okrugiću od 30 ožujka 1875 godine: — Znam da „Vila“ nije toliko koristila, kolika joj želja i dobra volja bila, al je moja bila, pak mi k srcu prirasla; možete si mislit, koliko me je boli stalo, da se od nje razstanem... Vjerujte, da će me srdce bolit do groba... No al zato sve do groba rad sam rodu služiti i što god bude sile i vremena to ću njemu žrtvovati. —

Kad je Blaž Modrošić primio posljednji broj „Vile“ i pročitao poruku Ivana Antunovića, da mu svu svoju trudu ostavlja u baštinu, bio je iznenađen i o tome piše u svojim uspomenama: — Možete si misliti kako mi je pri srcu bilo. Ja kukavac, ubožki kapelanac, primam ogromni teret na slaba moja ramena! Tješio me iz Petrovaradina, naš dični Ilija Okrugić, Srijemac: da mi veće odlike od Antunovićeve nema; samo se boji, da ne zapnem, jer sam siromašan kapelan. A ja primio njegovu uvaženu rieč, odlučim da list dalje izdajem i uređujem. — („Neven“, god. 1897, str. 69.) Modrošić po savjetu Antunovićevu ode u Vancagu Stjepanu Grgiću i s njim se dogovori u pogledu izdavanja „Vile“. U Baji sa tiskarom Jilkom uglavi sporazum za štampanje lista. Sa brojem 6 od 10 studena 1875 godine „Vila“ počinje ponovo izlaziti u Baji. Modrošić je imao Antunovićeve uvodne članke i samo dva vjerna saradnika: Radubickoga iz Sv. Andrije i Stefanovića iz Futoka. On je uređivao „Vilu“ najprije u Bogdašu, a kasnije u Lipovi. Otpremanje lista vršio je Stjepan Grgić (Krunoslav). „Vila“ je štampana najprije kod I. Jilke, a kasnije kod udovice K. Paula.

U uvodnom članku Modrošić poručuje čitaocima: — Sedam mjesecih i dvaest osam danah navršuje se danas kako je „Vila“ nepogodami ubiedjena usnula u Kalači, uzkrišena u Baji, snažna i čista kano mlada nevjestica, ide evo s nova u posjete milom rodu svomu. I u srcu i čelu nosi ona i nadalje pod geslom: naše narodnosti i rieči tumač smiera i zadatka, razvien sl. občinstvu na prvom ovogodišnjem listku svom. A ja i nju, baštinicu svoju, i uredništvo njenih krilah preuzimajuć iz rukuh čista srca i poštene duše. Prvoga Bunjevca dragom želim željom

da ju odievam i u rod šaljem što ljepšu i nježniju. U to ime evo je priproste ali umilne i vesele na ruke svim njezinim dosadanjim mitnikom i ljubimcem velešt. gg. predplatnikom i inim nekim rodoljubom, moleći ih: da ju privinu srcu rodoljubivomu. — („Vila“, god. 1875. str. 24.)

Blaž Modrošić ostao je vjeran onom cilju, što ga je Antunović odredio. Na novo ljeto 1876 god. piše: — Evo je iste u čednoj odori. Vratila se k rodu svomu srcem punim i rodoljubiva žara. Drugarica slavskih „Vilah“ pokucaje na vratih Jugoslavenah krune obih Stjepana, Dušana i Kriesimira, i ne gubi nade, da će se čedno i ljubezno širiti po gospodarskih dvorih i seljačkih naših kolibica. Obećaje prije život izgubit neg se Slavi majci iznevjeriti; prije sve na svietu ostaviti, neg li svoj rod pometnuti; prije si smrt poželiti, nego li u našem rodu odmetnike gledati; prije sve odmanuti nego li nepravdu štititi. Tko je „Vilu“ prije milovao, znade joj pravac. A tko nije, neka zna: da će do Boga ljubiti bunjevačko-šokačku narodnost, jezik, slobodu, slogu i ravnopravnost s ostalimi narodnostimi u Ugarskoj, postojećimi u granicah zakonah. Branit će pravedno slavenski probitak u monarkiji i izvan nje. Pazit će osobito jugoslavenske kršćane u Turskoj i duševno vojevat za njihovu slobodu, a sve izveštaji crpljenimi iz listovah čisto jugoslavenskih. Donosit će članke poučne, zabavne i gospodarstvene struke, da bude prava zlatokosa ravijojla „Vila“ veseljakinja, ozbiljkinja i šaljivka na domu našega roda. To će joj u putu biti igla sjevernica, na koju će vjerno paziti, vozeći zastavu naših svetinjah na ladjici narodnosti, preko burnih svjetskih talasah u zaljev slavenskoga spasa. — („Vila“, godina 1876, str. 2.)

„Vila“ je pisana čistim književnim jezikom. Kada su se zbog toga neki tužili, da ne razumiju jezika, Blaž Modrošić im u „Vili“ oštro odgovara: — „Vila“ piše po slovnici i skladnji jugoslavenskoj; jer jezikom, tudjinstvom nakazanim, kakovim danas govori većina ugarskih Bunjevacah i Šokacah, ostat ćemo kao i dosad čorbine čorbe čorba... Žigosajte, žežite i palite nas: mi ljubimo domovinu, al nada nju do Boga zabataljeni naš bunjevačko-šokački narod. — („Vila“, god. 1876, str. 38.) Kad ga je Antunović zbog ovog pisanja blago ukorio, on mu odgovara: — Hvala na primjetbi; al je uredniku ponajprva dužnost: da zatire gamad i iztrebljuje korov u narodu. — („Vila“, god. 1876, str. 46.)

Kao što je Antunović, tako je i Blaž Modrošić imao velike poteškoće oko izdavanja „Vile“. Pretplatnici, kojih je bilo malo, neuredno su plaćali. On je iz svoje plate morao nadoknaditi štamparske troškove, iako ga je Antunović često pomogao. Zato je poručio pretplatnicima, da uredno plaćaju, jer će u protivnom obustaviti list. („Vila“, god. 1876, str. 43.)

Stjepan Grgić zabilježio je, koliko je bilo pretplatnika: — Kad sam god. 1876. opravljao Bunjevačku i Šokačku Vilu, uređivanu po Velečastnom Gospodinu Blažu Modrošiću, onda je išlo u Suboticu, koje plaćeni, koje počastni, 40 primeračah. U Zagreb 52, u Varaždin 43, u selo Sentištván 32, u Gornji Sveti Ivan 16. Koliki je to golemi razmir i glede stanovništva, a kamo li mogućstva i imučnosti?! Po pravom razmirju tribalo bi da je išlo u Suboticu 3—400 komadi; no da je bar polovica toga odlazila i tada bi pivale naše Novine. — („Neven“, god. 1886, str. 131.)

Modrošićeva je poruka koristila. Mnogi su se dužnici odazvali i tako je „Vilin“ život produžen još za neko vrijeme. Ali pojavile su se stare poteškoće, pa Blaž Modrošić opet piše: — Hvala Bogu i dobrim ljudem, njihovom pomoći živila je „Bunjevačka i Šokačka Vila“ osam (odnosno devet) mjesecih. Danas, iza mučna truda i rada, kad odbija dvanajsti sat, da se oslobode balkanski Slaveni, ide „Vila“ s nova na počinak, a ja u zabitak, ona da zamre, a ja da odložim pero. Da će me narod naš u trudnom poduzeću i, za urednika slavenskog lista u Ugarskoj osobito sad u dnevih najžešće kušnje, s novčići dovoljno podpomagati, prevarila me nada... Naš narod il je siromašan pa ne može da list od 100 godišnjih krajcara podupire, il je ladan prama knjizi i duševnoj prieko nam nuždnoj borbi, il mu ne prijam pa hoće da padnem, u svakom slučaju žalostna je bića... Hvala iskrena Slavoncem, Hrvatom, Međumurcem i Istranom, koji su osobitom ljubavlju negovali „Vilu“ ni neznajući morda, da je ona medju ugarskimi Bunjevci i Šokci kojim je ponajvećma namienjena, a najslabije razširena, promašila svoju svrhu. Hvala rodoljubivim našim OO. fratrovom... koji su ju radostno pozdravljali, čitali i srcu privijali! Te u nadi, da će mo se susresti na polju zahvalnijega rada, oprastam se danas od mile ravijojle „Vile“ i njezinih nezaboravljenih ljubimacah. — („Vila“, god. 1876, str. 55.) Zbog slabe svijesti u narodu došlo je do ovoga oproštaja.

Blaž Modrošić oprostio se od svojih čitatelja u namjeri, da obustavi „Vilu“. Saradnike i pretplatnike uputio je, da potpomažu „Subotički Glasnik“. Ali na njegovo najveće iznenađenje, Državno je tužništvo zbog nestanka urednika obustavilo daljne izlaženje toga lista. Da Bunjevci i Šokci ne bi ostali bez novina, Modrošić produžuje „Vilin“ život i poručuje: — Da mi Bunjevci i Šokci bez javna glasila ne ostanemo, ustaje „Vila“ i po treći puta, pohadjajuć i moleć sav narod naš, da ju podupire svima mogućimi silami. Od iztoka rudi zora, i nam jednoć svanut mora! — („Vila“, god. 1876. str. 55.)

Stare poteškoće nijesu prestale. S jedne strane Modrošića su gonile vlasti zbog ovoga rada, a sa druge, kako smo vidjeli, odziv na pretplatu „Vile“ bio je vrlo slab među Bunjevcima. Modrošić je izgubio nadu, da će potpuno privesti kraju svoje djelo i do onog cilja, za kojim je pošao, kada je primio u baštinu Antunovićevu „Vilu“. Izdao je u mjesecu kolovozu još jedan (šesnaesti) broj „Vile“, da zatim navijeke umukne. O tome piše Modrošić: — Videći ja silu ozgor, dje nisu trpili, da narod bodrim i na dobro upućujem, nisam prestao mojim osjećaji, već sam podvostručio moje sile... I videći, da mi se list najmanje širi u Bačkoj i Baranji medju Bunjevci i Šokci, kojim je namienjen, premda su ga dobrano štili al slabo plaćali, već da ide preko starca Velebita u Istru i Dalmaciju, tja u Crnu Goru, Hercegovinu, Bosnu, Hrvatsku, Slavoniju i u Medjumurje, i gledajuć kako me je „Vila“ u dug uvalila, a ovdle su protivnici na me oborili i zasluženu nadarbinu mi oduzeti zaprietili, sam sam ostao kao suha grana, zabacio sam sram za tram, a pero za peć, povuko se 20 godinah u samoću, da odahnem i da se umirim. — („Neven“, god. 1897, str. 61.)

Poslije odvažne i junačke borbe od šest punih godina ugasilo se ono svijetlo, koje je nosio u ruci slavni Antunović, da pokaže svojem milom rodu put ka prosvjeti i prosvjetom slobodi Bunjevaca i Šokaca napose i svih južnih Slavena uopće.

Saradnici Antunovićevi, koji su se okupili oko njegove jugoslavenske zastave, bili su: Župnik i opat Ilija Okrugić iz Petrovaradina, svećenik Ivan Palić, fra Euzebije Fermendžin, svećenik Stjepan Vujević, svećenik Bariša Matković, učitelj Matija Budimac, svećenik Blaž Modrošić, Danilo Medić, bilježnik Lazo Knežević iz Futoka, Stjepan Grgić (Krunoslav) iz Vancage, Sofija Vujić rođ. Mučalov, učitelj Gabor Mrković-Dželat, iz

Bajmaka, Skender Fabković, Josip Manić, Pavao Vidaković, Josip Garaj, Anka Adamovićeve, Jovan Hranilović, učitelj A. Kuzmiak, F. Blažeković, Mita Popović iz Baje, Milan P. Jovanović iz Vukovara, svećenik Nikola Vidaković iz Vaškuta, Radoslav Bošnjak, Antun Kovačić iz Zagreba, Vladan Stefanović iz St. Futoka, Bogdan I. Dimitrijević iz Subotice, učitelj Andrija Frank, F. Novotni, I. Radubicki iz Sv. Andrije, Lovro Lipovčević, Franjo Beraković, Josip Lah, fra Vlodoj Vidović, Anka Simunovićeve, M. Crnko, Jakov Rešetar, Nikola Vežić, N. Kokotović, I. Crnčić, Matija Tedlar, Mirko Sudovački, T. Pletikapić, Blaž Vojnić, Đena P...ć iz Baje, Jerković i Jukić. Zatim bezimni pisci: Bunjevac, Rodoljub, Milanko, Branko, Sriemac, Srpkinja iz Ade, Čavoljac i još mnogi drugi narodnjaci, koji su svojim radom pomogli narodnom preporoditelju Ivanu Antunoviću, da svoju plemenitu zamisao provede u djelo.

2 POUČNE ISKRICE

Ovo je prva knjiga Antunovićeve, što je izdao još za vrijeme, dok je uređivao „Novine“ i „Vilu“. Tiskana je god. 1872 pod naslovom: — Poučne iskrice, koristnoj pučkoj zabavi, putem po Italiji godine 1869-te. Sabrao Ivan Antunović, kalački kanonik i „Bunjevačko-šokačkih Novinah“ urednik. U Temišvaru. Tiskom braće Magjarah. 1872. — U uređivanju i izdavanju ove knjige pomagao mu je njegov vjerni saradnik Blaž Modrošić. („Neven“, god. 1897, str. 60.) Rukopis je pregledao Ilija Okrugić. Kako je došlo do izdavanja ove knjige, o tom nam sam Antunović govori u pismu Iliji Okrugiću od 4 veljače 1871 godine: — Radujem se, što ste crtice ili iskrice pročitali... Al prvo, moja nakana je bila, samo što za naš rod zabilježiti, onda još ni u glavi nisam imo, da ću ja crtice pisat, već kad sam došo kući i odlučio da ću novine izdavati, onda sam iskrice pokupio, da ih u novinah izdam, al od tog su me odgovorili, i tako su stojale, dok ih nisam u knjižici izdao na sviet. —

Ovoj knjizi napisao je Antunović „Pripomenak“: — Davna moja želja: proputovat i krasnom Italijom, viditi vječiti Rim i poklonit se glavi katoličke crkve, izpunila se, Bogu hvala! godine 1869. Sve, što sam na tom putu svom dobra čuo i vidio...: sabrano u djelcu ovom predajem smierno milomu rodu svomu. Crpio iz njega savjestnu moju pouku i koristnu svoju zabavu; prikraćivao si štivom i razmatranjem zanimivih

u njem stvarih na slavjanskom domu svečane Božje dane i duge zimske noći; te kroz križ i muku dospio mi sretan u vječna spasa luku! U Kalači, o Miholju, 1872. Ivan Antunović. —

Ova knjiga, od koje sam jedan primjerak našao u gradskoj knjižnici u Subotici pod brojem A. 21, štampana je u veličini oktava i ima 50 poglavlja i 274 stranice. Evo joj sadržaja:

God. 1869 Antunović se pokloni Gospi Hajoškoj, da isprosi njenu pomoć. Oprostivši se od svojih rođaka 19 listopada pođe na put sa svojim pobratimom Sečenjijem, župnikom u Lemešu. Stupivši 22 listopada na talijansko zemljište Antunović opisuje sve gradove, u kojima je boravio. Nabraja običaje i način života njihova stanovništva. On se sjeća stare slave Rimljana, koji su bili jaki i moćni. Dok su bili čudoredni, osvojili su cijeli svijet, a kada su se podali razvratnom životu, došli su razni narodi i osvojili njihove zemlje. Ostao je samo papinski prijesto nezavisan.

U Mlecima je glasovita crkva sv. Marka, palata duždeva i crkva sv. Đurđa. Tu je Pio VII izabran za papu u vrijeme, kada je Napoleon I poslao svoje vojnike na Rim. U Bolonji je glasovito sveučilište, gdje je nekad boravio glasoviti zvjezdanzanac Kopernik i matematičar Mezofanti, koji je govorio 40 jezika. Ovdje je i glasovita anatomska zbirka i zvjezdarnica. U Firenci je veoma lijepo ukrašena stona crkva, zatim sv. Lovrinca, Anuncijate, gdje se zavjetovao sv. Alojzije, crkva sv. Duha i Marije Del Karmine. Tu su glasoviti muzeji i knjižnice u palatama velikaša, lijepa zgrada parlamenta i krasan kraljevski dvor, kamo ga Viktor Emanuel premjestio iz Turina.

Antunović naročito opisuje vječni grad Rim. U njemu je boravio dvije nedjelje i nije propustio ni jedno znamenito mjesto, a da ga nije opisao u svojoj knjizi. Antunović je 30 listopada stigao u Rim. U tom gradu 364 crkve navješćuju pobjedu miroljubivog kršćanstva nad nasilnim i okrutnim poganstvom. U Rimu je glasovita anđeoska tvrđava. Na trgu je sv. Petra obelisk visok 135 stopa, istesan od jednoga kamena, što ga u Rim donio car Kaligula. Tu su nebrojeni kipovi svetaca, podignuti na trgu crkve sv. Petra. Ova je crkva duga 837 stopa, dakle najveća je na svijetu. Grob je sv. Petra u sredini bazilike. Nad grobom je krasan žrtvenik od mramora, gdje samo Sv. O. Papa služi misu. Na brdu Janikulu, gdje je sv. Petar propet na križ, sagrađena je crkva, a pokraj nje je franjevački samostan. Na

dan Svih svetih prikazao je sv. misu u crkvi sv. Katarine Sijenske. Ona je u životu savjetovala papi Grguru IX, da se iz Avinjona vrati u Rim.

Vatikan je ogromna zgrada sa jedanaest hiljada prostorija. U njoj su široki trijemovi, u kojima su smješteni muzeji, galerije slika, glasovite zbirke, knjižnica i nebrojeno mnoštvo kipova. Tu je sabrana sva znanost i umjetnost cijeloga svijeta. Na Kampidolju je središte staroga poganskoga Rima. Zatim su crkve i hramovi poganskih bogova i božica, slavoluci rimskih careva, vijećnica Konstantinova, Kolosej i Forum Romanum. Ovdje su knjižnice, zbirke i galerije slika iz svih vjekova. Tu je spomenik Marka Aurelija, slavoluk Septimija Severa i glasovita tamnica, gdje su bili okovani sv. Petar i Pavao. U njoj je bunarić, koji je nastao, kad je sv. Petar udario štapom, da pribavi vodu za krštenje tamničara. Iz tamnice vodi put u katakombe. Tu je crkva Ara Celi, sagrađena na mjestu hrama Jupitrova. Ovdje je sahranjena sv. Jelena, majka cara Konstantina. Sa ovoga brda vodi put na brijeg Palatin, gdje su se nekad dizale carske palate, a sada su puste razvaline. Tu je crkvice sv. Franciske. Nedaleko je crkva sv. Petra u okovima, u kojoj se čuvaju okovi sv. Petra. Zatim je grob Scipiona, pobjednika Hanibalova, onda crkva sv. Sebastijana, koji je kao plemić prezreo sve blago i dostojanstva na dvoru cara Dioklecijana, pa je zbog toga umro mučeničkom smrću. Ovdje su katakombe i grobovi sv. Cecilije, sv. Fabijana pape i drugih svetaca.

Kvirinal, nekad ljetno prebivalište papino, sada je dvor talijanskoga kralja. U njemu se nekad obavljao izbor pape. Ovdje je u blizini crkva Marija Mađore, gdje se čuvaju jaslice Isusove i slika bl. Gospe, što je naslikao sv. Luka. Na jednom je brdu iza Rima crkva sv. Lovrinca, đakona pape sv. Siksta, koji je umro mučeničkom smrću. Pokraj ove crkve je rimsko staro i novo groblje urešeno lijepim i skupocjenim spomenicima. Spuštajući se sa brda, na kojem je rimsko groblje, uz put je crkva Dela Kroče, gdje se čuva komad Isusova križa. Pod ovom crkvom su katakombe starih kršćana. Na mjestu Nerovne palate sagrađena je crkva sv. Ivana Lateranskog. To je prva kršćanska crkva i mati svih ostalih crkava na svijetu. U oltaru su glave svetih apostola Petra i Pavla. U Rimu su i one stepenice, po kojima je Isus išao pred Pilata. Stepenice su donesene iz Jerusalima. U blizini je i crkva sv. Klementa

Flavija, mučenika carske krvi. Tu je i Kolosej, gdje se protilo toliko nevine kršćanske krvi. Nedaleko od njega je Forum Trajanum sa visokim stupom od 195 stopa, tim krasnim spomenikom staroga Rima. U Rimu je i glasoviti kolegij Isusovaca, gdje je Antunović posjetio našeg mladog klerika Bunjevca Barišu Matkovića, koji je u to vrijeme učio u Rimu. On je posjetio i kolegij sv. Jeronima, jedinu slavensku ustanovu u Rimu. Izvan zidina rimskih diže se crkva sv. Pavla apostola, ukrašena lijepim i skupocjenim umjetninama.

Dne 11 studenoga posredovanjem monsinjora Nordija Antunović dobije dozvolu, da u jedan sat poslije podne sa svojim drugom stupi pred Sv. Oca. Pio IX primio ih je ljubazno i podijelio im očinski blagoslov.

Napustivši Rim Antunović je proputovao kroz mnoge i znamenite gradove. Sve ove spominje u svome putopisu. Asisi je rodno mjesto sv. Franja, utemeljitelja reda Manje braće (Franjevac). U Monte Kasinu stanovao je nekad sv. Benedikto, osnivač redovnika Benediktovaca. Napulj je krasan grad i nije se dosad našao čovjek, koji bi ga dostojno opisao. U njemu je divan muzej i bogata knjižnica. U Napulju su mnoge lijepe crkve. Znamenitije su: Stona crkva sv. Januarija, sv. Kajetana, sv. Duha i Bezgriješnog začeca bl. Dj. Marije. Okolica Napulja puna je rimskih starina. Vezuv je udaljen od Napulja 5—6 sati hoda. I tu je Antunović bio i popeo se do kratera vulkana. Na podnožju planine dižu se lijepi i plodni vinogradi. Sam Napulj ima dva dijela. U jednom je velika živahnost po ulicama, gdje se vrši trgovina i obrt, a u drugom su dijelu ljetnikovci bogataša i glasovito kazalište. Tu su i sjajni kraljevski dvorovi.

Palermo je najljepši grad Sicilije. U gradu je razvijena trgovina. Stona crkva posvećena je sv. Rozaliji, prvoj zaštitnici Sicilije. Tu su sahranjena tjelesa sv. Rozalije i Konstancije, kćeri cara Miroslava. Ovdje su i mnogi spomenici iz doba aragonskih kraljeva.

Nedaleko od grada Rimini glasovito je proštenišie Majke Božje Loretske. U tom je svetišiu mala kućica, u kojoj je stanovala Sveta obitelj. Turin je prijestonica dinastije Savojske. U njemu je krasna kraljevska palata, parlamenat, muzej i glasovita oružarnica. Pokraj prvostone crkve mala je kapela, gdje se čuva platno, u kojem je bilo umotano mrtvo Tijelo Isusovo.

Nica je glasovito kupalište, opkoljeno visokim planinama. Đenova je grad na morskoj obali. Tu je crkva Anuncijate, gra-

đena po uzoru crkve sv. Petra u Rimu. Prvostona crkva je građena u XII vijeku i posvećena je sv. Lovrincu. Milano je u srcu Lombardije. Stona je crkva veličanstvena i sagrađena od bijelog mramora. Ima 160 što većih što manjih zvonika. Pod glavnim je žrtvenikom sahranjen sv. Karlo Boromejski, milanski nadbiskup. U Veroni je na glavnom trgu lijepa gradska vijećnica i amfiteatar još iz rimskog doba. To je posljednja stanica na talijanskom zemljištu. Antunović pođe iz ovoga grada 29 studenoga i putujući Tirolom kroz gradove Trident, Roveredo, Bocen, Briksen i Insbruk, stigne 31 studenoga u Beč i zatim u Budimpeštu, gdje ga već nije zanimalo ništa. Sav izlomljen i skrhan od napornog puta žurio se kući, da ogrli rodbinu i samotnu sobicu poput neumrlog Dositeja Obradovića („Poučne iskrice“, str. 272.)

Antunović u svom putopisu priča neposredno od srca k srcu. On želi, da se Bunjevci i Šokci ugledaju u svijetle primjere prosvijećenih naroda i pođu njihovim stopama. Kao svijesni Slaveni i slobodni građani treba da uživaju ono blagostanje, što su ga zaslužili po svojoj blagoj ćudi i uzornoj marljivosti. Zato kao svećenik poučava svoj narod, da marljivo pohada crkvu, gdje je istina, a istina je samo Bog. On ga kao učitelj upućuje na pametnu štednju, da razborito razmišlja pri svakom poslovanju, ako želi uspjeh. To će postići kršćanskom naobrazbom. Narod treba da se ugleda u svoje uzore, koji hoće, da ga putem vjere i nauke učine slobodnim. Kao Stari Rodoljub Antunović uči svoj narod na žarku i odanu ljubav prema svima Slavenima, kojih je sudbina jednaka udesu Bunjevaca i Šokaca. On poziva svoj rod, da mu sloga i ljubav bratska budu svetinjom u obitelji, u društvu, u općini, u domovini i u cijelome slavenskome svijetu. Samo tako će zarudjeti zora slavenskoga carstva.

Ovo djelo Antunovićevo nije dakle suhoparan putopis. To je knjiga, u kojoj će čitalac još i danas naći korisne pouke, kako se ima vladati u životu, da bude koristan član velike slavenske zajednice. Iako je Antunović tako lijepo opisao svoj put po Italiji i ovo svoje djelo protkao korisnim poukama za svoj ljubljani rod, ipak on u svojoj skromnosti piše o svojem djelu Iliji Okrugiću 4 veljače 1871 godine: — Liepo ću Vam zahvalit, ako ćete me pozorna učinit i na druge pogriješke, premda mislim, da mi neće mnogo koristit, buduć moje sile već nisu kadre, da što izvrstna stvaraju za pouku našeg roda. — Takva poniznost uistinu je karakteristika velikih ljudi.

Vjeran svome obećanju, danom u oproštajnom pismu čitaocima „Vile“, Antunović nastavlja svoj književni rad. Marljivo piše i izdaje korisne i poučne knjige za svoj rod. On je prestao sa uređivanjem „Vile“ 13 ožujka 1875 god. i evo već na dan sv. Josipa izdaje knjigu pod naslovom: — Slavjan na svetih dnevih ili blagdanih crkvenih. Napisao: Ivan Antunović, urednik „Bunjevačko-Šokačke Vile“. U Kalači, tiskom Malatin i Holmajer 1875. — O ovoj svojoj knjizi piše Antunović svome prijatelju Iliji Okrugiću 9 kolovoza 1875 godine: — Ako će te nješto u njoj koristnoga za rod najći, veoma ću se radovati. To nemislim, da bi u ovoj što bilo, što bi pravilam spisateljskim odgovaralo, ja ovime ni u jednoj struci nisam dorastao. — Dakle i opet velika poniznost našega velikana, kad govori o sebi i svojim djelima.

Antunović je napisao ovu „Predrieč“: — Uvjeren, da je onaj najvećim prijateljem svojega naroda, koji mu sve svoje fizične i materijalne sile posvećujući, u njemu samo čovjeka u čovjeku nazire, te mu sve ono, što mu je kao čovjeku toli za tijelo, koli za dušu njegovu nužno, donosi i ponudja: dolazim evo i ja tom namjerom k' milom rodu momu, da mu, ako i ne velikimi darovi, kakovih žalibože u mene neima, nazočnom knjigom koliko mogu koristim, želeć, da ga ona o naših svetkovinah i blagdanih crkvenih pouči, podučavajuć zabavi, i tiem mu možebitne duge časove njegove prikrati. Tko i sbilja kani rođ svoj, domovinu svoju u pravom smislu usriećiti, taj neka si najsvetijom dužnosti smatra, svojemu narodu takova sriedstva u ruke davati, po kojih će ovaj pravu i jedino spasonosnu stazu pronaći, njom sigurno, neuzkolebivo i odvažno putovati, te u vječno blaženstvo dospjeti moći... Sadržaj ove knjige, bio je ponajprije mojim troškom i uređivanjem izlazećoj „Bunjevačko-Šokačkoj Vili“ namienjen, u kojoj je nekoliko odlomaka već i tiskano bilo; nu počiem je sadržaj ovoga dielca, gledom na malen prostor prije spomenutoga lista, preobširan: to, da milom rodu ponudu donesem, odlučih „Slavjana“ izdati, te ga rodu u slici knjige tom toplom željom uručiti, eda bi mu ovaj što više koristio, te njemu i meni spasenje duše pribavio. U Kalači, na dan svetog Josipa obitelskog i narodnog odvjetnika 1875. Pisac. — („Slavjan“, str. 3-4.)

Ova knjiga, od koje sam jedan primjerak našao u knjižnici Pučke kasine u Subotici pod brojem 701, štampana je u veličini oktava i ima 38 poglavlja na 142 stranice.

Sadržaj je ovog djela: Svaka svetkovina označuje kakav vjerski čin. Najveće je blaženstvo po čovjeka, ako se s Bogom združi. Zato je majka Crkva odredila razne svetkovine, na koje se dobar kršćanin u crkvi moli Stvoritelju. Nedjelja je dan Gospodnji. Isus Krist je u nedjelju uskrsnuo i toga dana poslao Duha Svetoga. Zato se kod svih kršćana svetkuje nedjelja. Svetkovanje nedjelje i po tijelo je korisno, jer čovjek poslije teškog rada treba počivanja. Došašćem (adventom) počinje crkvena godina. Bunjevci u adventu idu na zornice na uspomenu, kada je bl. Dj. Marija u najvećem siromaštvu putovala sa svojim zaručnikom u Betlehem, gdje se u prostoj štatici rodio Spasitelj svijeta. Treće nedjelje došašća slave Bunjevci Materice, a četvrté Oce i tim su običajem podigli vječiti spomenik četvrtoj Božjoj zapovijedi.

Božić je najveća svetkovina u kršćana, kojoj se najviše raduju djeca. Bunjevci znadu, da se sve što na zemlji urodi, ima preporoditi u Isusu, zato nose zemaljske plodove u sobu. Pod sto prostru sijena i slame, a na sto metnu u jednoj čaši žita, ječma, zobi i kukuruza. U čaši su tri male svijeće. Na stolu je još medena rakija, med, orasi, kuhane suhe šljive, trešnje i kruške, bijeli luk i božičnjak. Poslije zajedničke molitve prije večere medom oslade usta u znak, neka je sva gorčina ovog svijeta zaboravljena. Starješina upali svijeće i napija zdravicu svojoj obitelji i moli Boga, da ju blagoslovi. Kad su svi domaći pili iz ove čašice, otac ostatkom vina ugasi svijeće. Svi paze, na koga će dim letjeti i u nevinoj šali drže, da će taj iste godine umrijeti. Trostruka je svijeća znamenje po Isusu objavljenog Trojstva, a bijeli luk znači grijeh, od čega nas Isus otkupio. Svaka obitelj ima „položaj“, što je obično kakvo siročće. Prvi dan Božića Bunjevci ne idu od kuće. Na blagdan sv. Stjepana djeca nose bukaru (vino i kolač), a stariji se posjećuju i čestitaju si blagdane. Na dan sv. Ivana blagosiva se vino. Ovaj je običaj na uspomenu, kad je sv. Ivan popio čašu otrovanog vina na nagovor nekog poganskog svećenika. On je obećao, ako mu se ništa ne dogodi, da će se obratiti na kršćanstvo. Sv. Ivanu ne naškodi otrovano vino, a poganski se svećenik pokrsti. Od toga blagoslovljenog vina svi ukućani piju, a što preostane, to uliju pomalo u svako bure. Na Mladence djeca idu na šibarenje.

Rodbina im daje jabuka, oraha i suhe slanine. Ovaj je običaj na uspomenu, kako je kralj Irud naredio, da se u Betlehemu i okolici sva muška djeca ispod dvije godine imaju pogubiti. Na Mladi Božić ili Novu godinu božičnjak se polije vinom i siječe na toliko dijelova, koliko je obitelji u kući.

Na blagdan Sv. tri kralja kod nekih se naroda djeca obuku kao kraljevi i posjećuju rodbinu. Taj je običaj sličan onome kod Bunjevaca, kada djeca u adventu, a osobito na Badnji dan obučen i u pastire nose betlehemsku štalicu i pjevaju božićne pastirske pjesme. U predvečerje toga dana blagosiva se voda, kojom se poškropi sve u kući. To se čini na uspomenu svadbe u Kani i krštenja Isusova u rijeci Jordanu. Na Svijetlo Marijino, blagosivaju se svijeće i čuvaju u kući, da se pruže u ruke bolesnicima, koji umiru. Poklade su od Tri kralja do Čiste srijede. U ovo vrijeme se kod Bunjevaca drži prelo, kada se rodbina sastane kod svojih starijih. Korizma je sveto vrijeme. Bunjevci obično ne piju vina za sve to vrijeme, ali na Blagovijest piju, jer drže, da se toga dana vino pretvara u krv.

Na Cvjetnu nedjelju, kao uspomenu svečana ulaska Isusova u Jerusolim, blagosivaju se maslinove grančice, od kojih Bunjevci prave križiće i zabadaju ih na njivama i zazivaju Božji blagoslov na usjeve. Velike nedjelje Bunjevci osobito strogo poste. Na Veliku srijedu pjeva se u crkvi plač Jeremijin. Na svršetku djeca šarenim palicama udaraju o pod crkveni. To čine na uspomenu smrti Isusove, kada se sva zemlja potresla. Na Veliki četvrtak, kao uspomenu, kada je Isus ustanovio žrtvu sv. mise i otkrio svoju muku i božanstvo pred učenicima, Bunjevci cijelu ovu noć probdiju na kalvariji uz pobožne pjesme i molitve. Na Veliki petak je križ Isusov postao vječnim znakom prestalog gorkog sužanjstva. Na Veliku subotu blagosiva se uskrсна svijeća u spomen uskrснуća Isusova. Budući da se dan u crkvi po jevrejskom starom običaju počinje predvečerjem, to se uskrснуće slavi na Veliku subotu uveče. Na prvi dan Uskrsa bunjevačke mlade rano ustaju i nose posvetilište. To je dan kršćanskog veselja. Drugi dan momci i djeca polijevaju ženske, koje im daju šarena jaja. Ovaj je običaj na uspomenu uskrснуća Isusova, kada su naime žene raznosile ovu vijest, ljudi su ih polijevali vodom, a djeci davali jaja, da šute.

Na dan sv. Đurđa kod Bunjevaca se izmjenjuje služinčad. Na Markovo se blagosiva žito i narod moli Božji blagoslov za

usjeve. Na Duhove je kod Bunjevaca običaj, da se mlade djevojke lijepo obuku, metnu krunu na glavu i kao kraljice idu ulicama i pjevaju kraljičke pjesme. O Duhovima običavaju Bunjevci da idu i na razna prošteništa. Na dan sv. Ivana Krstitelja u našem je narodu običaj, da se preskače vatra, jer se nada, da će lakše podnijeti sve tjelesne bolesti. Na Veliku Gospu Bunjevci svete neke ljekovite biljke. Na Malu Gospu obično idu na razna prošteništa. Na dan sv. Mihovila opet se mijenja služinčad.

Antunović je u ovoj knjizi opisao važnije svetkovine katoličke Crkve. Istaknuo je njihovo značenje i opisao neke narodne običaje. I u ovom djelu vidimo očinsku njegovu brigu, da svoj narod pouči. On mu pokazuje put istine, kojim treba da ide u ovom zemaljskom životu, da sretno dođe u luku vječnoga spasa. Uči, da je jedina i prava radost u Bogu. Do Boga će doći čvrstom vjerom u njega i živeći po njegovim svetim zapovijedima. Tako će postići i one tri bogoslovske kreposti: vjeru, ufanje i ljubav, po kojima će postati savršenim. Narod treba da čuva svoju svetu vjeru, jer će samo dotle biti čvrst i zdrav, dok je ona u njemu neoskvrnjena i neporušena. Čvrsta vjera u Boga prirođena je zato duši svakoga Bunjevca.

Braneći nauku sv. vjere, Antunović otkriva pred svojim rodnom svu laž i himbu modernih i slobodoumnih prosvjetitelja i dokazuje, da je jedina i prava istina u nauci svete majke Crkve. On ističe uzvišenu zadaću kršćanske majke, koja ima najveću ulogu u valjanom odgoju djece. Bunjevački i šokački rod ne smije ostati u prosvjeti i napretku za ostalim narodima, zato Antunović poziva roditelje, da svoju djecu šalju u školu i crkvu. Tu će steći potrebnu duševnu hranu, kojom će pospješiti onaj čas, kad će biti slobodni u svojoj kući i da ne ostanu tuđi robovi.

Značajno je, da Antunović u ovom djelu Bunjevce i Šokce naziva samo Slavenima. U tome vidimo njegovu lijepu slavensku dušu, koja je tim duhom vazda disala. Čujemo kucaje njegovog plemenitog srca, što je uvijek bilo za sreću i blagostanje, slobodu i jedinstvo svih južnih Slavena. On dakle neće, da se nazivamo raznim pokrajinskim i plemenskim imenima. Njemu je vruća želja, da se svi mi, koji govorimo istim jezikom, u kojima teče krv od naše krvi, u čijim grudima bije iskreno srce, puno ljubavi prema slavenskoj uzajamnosti, nazivamo i jednim imenom. To je Antunović ispovijedao prije 60 godina, a nama nalaže poslušnost prema svome učitelju, da ga slušamo i slijedimo.

Antunović kao Stari Rodoljub poučavao je svoj rod, da bude svijestan i vjeran sin svoje majke i kao takav odan član velike slavenske zajednice. On je osudio svakog izdajicu, koji se odmetnuo od svoga roda. O sudbini nesretnoga opata Ignjata Martinovića govori on u ovoj knjizi, da pokaže svome rodu, kako prolazi svaki onaj, koji se iznevjeri svojoj svetoj vjeri i milom rodu. Odmah poslije „Slavjana“ izdaje ovu knjigu pod naslovom: — Odmetnik. Poviestna pripoviedka od Ivana Antunovića, kalačkog kanonika i „Bunjevačke i Šokačke Vile“ urednika. U Zagrebu. Slovi dioničke tiskare, 1875. —

Antunović u pismu Iliji Okrugiću od 9 kolovoza 1875 god. javlja o ovome djelu: — Sad imam jednu ovakve vrsti drugu knjigu, ova mislim da ima više koristnog u sebi, al s ovom moram da čekam, jel novacah nemam, da je tiskam za sad. — Ovo je djelo pregledao i za tisak priredio Blaž Modrošić, kome je Antunović dao za trudbu 200 for. za njegov molitvenik, a uz poruku: — Evo ti djedovine, evo ti otčevine! na izplatu tvoje „Isusovke“. — („Neven“, god. 1897, str. 60.) Antunović je napisao ovaj „Predgovor“: — Evo ti, plemeniti rode! žalostne istine iz osamnajestog vieka! — Ignjat Josip Martinović, nevjeran bunjevačkoj svojoj majci, odmetnut narodnosti i rieči našoj, pokaran i Bogom i svietom, kako je na krvnom stratištu izgubio glavu, opisao sam ti u knjižici ovoj. A ti ju čitaj i znaj: da odmetnike crkve i izrodice vlastite narodnosti rodoljubivo srce nikad blagosivati neće! Kalača, o Gjurgjevu 1875. I. A. — („Odmetnik“, str. 3.) Ova knjiga, od koje sam jedan primjerak našao u knjižnici Pučke kasine u Subotici pod brojem 703, štampana je u veličini oktava i ima 35 poglavlja na 293. stranice.

Evo joj sadržaja: Godine 1794 za vlade cara Franja uroti se društvo učenih ljudi protiv kralja. Učitelji su im bili francuski Jakobinci, koji su god. 1789 digli francusku revoluciju. Na čelu ove družine bijaše Ignjat Josip Martinović. Njegov otac Gabro bio je po zanimanju krojač, a mati Bosiljka rođ. Slavuljević vrijedna i čestita kućanica. Rodom su iz Budima, iz slavenskog predjela Tabana. Gabro se u šestoj godini bračnog života teško razboli i za dvije nedjelje umre. Udovica je sada svu brigu posvetila svome jedinom sinu. Ali kako je bila tijekom slaba, nije mogla

dugo preživjeti muža. Na smrtnoj postelji dajući svome osmogodišnjem sinčiću lijepu nauku o vjeri i žarkoj ljubavi prema bunjevačkom rodu, izdahne svoju plemenitu dušu.

Gvardijan budimskoga franjevačkog samostana o. Petar Katančić primi u samostan mladoga Ignacija. Siroče bez oca i majke svrši osnovne i srednje nauke i upoznavši redovničke kreposti odluči, da stupi u franjevački red. Poglavari ga poslije novicijata pošalju na bogosloviju u Beč. Svršivši odličnim uspjehom bogoslovske nauke, Martinović je ređen za svećenika i rekne prvu sv. misu u budimskom samostanu.

Martinović je stekao u Beču veliko znanje. Upoznao se sa naukom enciklopedista i Voltera, kojoj se kasnije nije znao oduprijeti. Tako je u njegovoj duši bio zasađen korijen onoga duha, koji mu kasnije razorio sav život. On je proveo šest godina u Beču, gdje je udisao njemački duh, pa je zaboravio pouku svoje majke na smrtnoj postelji. Vrativši se iz Beča u Budim Martinović postade njemačkim propovjednikom. Ovu je dužnost rado primio, jer se nadao, da će postići veće časti od one u priprostim franjevačkom habitu. Martinović se kao njemački propovjednik proslavio, pa su mu otvorena bila vrata plemićkih dvorova. U samostanu Martinovića nijesu voljeli, jer je često izostajao. O. Štelcer, bivši njemački propovjednik bio mu je najveći protivnik.

Martinovićeva slava nije dugo sjala u plemićkim dvorovima. U ono su doba naime tvrdili, da učen čovjek može biti samo plemić, a Martinović bio je sin siromašnih roditelja i rodom Bunjevac. Zato su ga prezirali i Mađari i Nijemci. Provincijal ga nato smijeni sa časti njemačkog propovjednika, a njegovo mjesto ponovo zauzme o. Štelcer. Martinovića je ovaj postupak poglavara otuđio od reda, a protiv plemića kovao je tešku osvetu. Život mu je u samostanu postao nesnošljivim. Odborenjem Sv. Oca stupi u red svjetovnih svećenika i postane učiteljem gimnazije u Požunu, a kasnije profesorom prirodnih nauka na sveučilištu u Lavovu.

Martinović za vladavine Lavoslava postane carskim vijećnikom i nadzornikom prirodoslovnog kabineta i opatom Šašvarske opatiје. Martinović već kao opat, za vrijeme cara Franja namisli, da svoje ideje provede u djelo. On se združi sa višim časnicima: Helbenštreitom, Bileckim i Ridlijem, koji su bili u tijesnoj vezi sa pariskim Jakobincima. Dok je Helbenštreit tražio prijatelje

za jakobinsku pobunu u Austriji, Martinović je u Ugarskoj našao jednomišljenike: Josipa Hajnocija, Ivana Lackovića, Franja Sentmarija i grofa Jakova Sigráí. S njima je osnovao tajno društvo, da potkopa temelje katoličke vjere, uzdrma kraljevski prijesto i uništi plemićke povlastice. Ovo je društvo za kratko vrijeme prikupilo veliki broj pristaša u svima narodnim slojevima. Kada su Martinovićeви prijatelji iz Ugarske javili, da je sve pripravljeno na bunu, on ih pozove u Beč na dogovor. Martinovićev sluga Rikard Kacenmajer iz znatiželje obukao se u njegovo opatsko odijelo, i kako nije imao vremena, da izađe iz sobe, jer su Martinovićeви prijatelji već dolazili, sakrije se pod krevet u istoj sobi, u kojoj je Martinović razgovarao o uroti sa svojim prijateljima. Martinovićev sluga, čim su gosti otišli, nadajući se lijepoj nagradi ode u carski dvor i izda sva imena urotnika. Kad se Martinović ujutro probudio, začuje u predsoblju zveket sablje. U tom trenutku uđe u sobu kapetan, koji mu izjavi, da je uapšen. U tamnici su Martinovića morile strašne misli. On, koji je u težnji za slobodom ostavio tišinu samostanske ćelije, postao je sužnjem, koga je čekala strašna sudbina.

Martinović nije imao mira u srcu videći, u kakvo je zlo upao. Gledao je u duhu svome vedrinu onih sretnih i mirnih dana, što ih je proživio u franjevačkom samostanu uz o. Katančića i o. Čevapovića. Sjetio se i zadnje pouke i opomene svoje majke, pa je gorko zaplakao. U tamnici je napisao svoj dnevnik, što ga Antunović prepisao iz dvorskog arhiva u Beču i u glavnom sadrži ovo: Martinović sjeća se svoje dobre majke, koja mu uvijek davala dobre savjete. Žali, što je prerano umrla, pa je brzo zaboravio njenu nauku, te se iznevjerio Bogu i svome rodu. Kaje se, što je istupio iz reda, jer da je ostao u sretnoj ćeliji samostana, ne bi dospio u ovu žalosnu. Ostavio je samostan, jer je težio za slobodom, ali se u njoj gorko prevario. Na koncu moli Boga, da mu dade milost, da strpljivo može podnijeti kaznu, što ga čeka. („Odmetnik“, str. 278—286.)

Martinovićeви su drugovi u Beču god. 1795 smaknuti. Njega po želji ugarskoga suda odvedu u budimsku vojnu tamnicu. Rasprava o Martinovićevu suđenju trajala je cijelu godinu i završila se 27 travnja 1795 god. Martinović je sa svojim drugovima osuđen na smrt zbog veleizdaje. Smaknuće imalo se izvršiti 20 svibnja 1795 godine. Ali kako je Martinović bio svećenik,

prema propisima kanona morao se prethodno lišiti svećeničkog čina. To je izvršio biskup Konde u crkvi franjevačkog samostana u Budimu. I Martinović je pred žrtvenikom zadnji put izgovarao: „Confiteor“, da zatim stupi na stratište, gdje je svršio svoj jadni život.

Sudac, koji je pregledao i uništio Martinovićeve spise, zadržao je njegov dnevnik. To je nastavak onog dnevnika, što ga započeo Martinović u bečkom zatvoru. Antunović ga našao u Budimu i prepisao. Martinović je ovaj dnevnik završio riječima: — Još malo vremena, pa će ovo srce opet početi ljubiti, koje je dosad kao ledeno stajalo. Da, mati, koja me je rodila i na svojih grudih odgojila, spustit će trake svoje duševne ljubavi, pak će ogranuti i odkravit koru leda sa mogega srca, te će ljubiti Boga vrhu svega, ljubiti uvriedjena iskrnjega kao sebe. Plemenita majko! Prosti, prosti svomu nevriednom sinu, što nije slijedio tvoju poslednju nauku te svoju katoličku vjeru neoskvrnjenu sačuvao i svojemu slavenskomu rodu preko ciela života vjeran ostao! Klekni pred lice jedinoga pravednoga i bezgranično milosrdnoga Boga i prosi: da ne sadje na sud s tvojim jedinim sinom, već pred svietlimi traci Svoje pravde, da ga zakloni Svojim prevelikim milosrdjem da ne pogine, nego da se spasi zajedno s onimi s kojima je griješio! Izprosi milost utočištem Božje Majke, slavne Bogorodice, da ti se dozvoli izići preda me, da me uvedeš u vječnost! Moli se, da me milost Božja ne ostavi na strašnom času, kada morao budem u oči grozne smrti zdrav zdravcat pogledati! S Bogom sada ljubljena majko do toga jasnoga dana! („Odmetnik“, str. 291-293.)

Antunović se u ovoj pripovijesti nije držao strogo povjerskih činjenica. Namjera mu je bila, da ovom knjigom što bliže dođe do srca svoga naroda. Njemu je htio da pokaže, kakva sudbina čeka svakoga čovjeka, koji se iznevjeri svetoj vjeri i svojoj slavenskoj majci. U tome je potpuno uspio. Mnogi su naime odmetnici bunjevačkog roda uvidjeli svoju bludnju i vratili se u krilo svoje majke. Postali su odlični pobornici narodnih težnja, koje su donijele najljepši plod na slavenskom jugu: oslobođenje i ujedinjenje jednokrvne braće.

Antunović i u ovom djelu poučava svoj narod, da čuva svoju svetu vjeru, jer su evanđeoske istine potrebne za svakog čovjeka. Narod treba da se skrušeno moli, da očuva vjeru svojih djedova. On ima da sluša riječ svećenika, koji je posvetio svoj život Bogu i narodu. Opominje roditelje, da nije dosta

samo djecu rađati, nego joj treba dati valjani kršćanski odgoj. U tome može najviše učiniti dobra majka. Duh Krista treba da vlada u društvenom životu naroda, ako hoće da bude sretan i zadovoljan. Poziva svoj rod na slogu, ako želi steći tvarna dobra na zemlji. Opominje, da se kreposni ljudi slože i djeluju po nauci svete Crkve, jer će se samo tako sačuvati čudorednost u narodu. Tada će naš narod ne samo sačuvati vjeru svojih otaca, nego će je ispovijedati riječju i djelom, a ostaviće je u amanet svome potomstvu vedra čela i mirne savjesti. Ne prestaje napominjati roditeljima, kada daju svoju djecu na nauke, da se brinu i za njihovu dušu, da ne prođu kao mnogi učenjaci, koji su stekli mnogo svjetovnog znanja, a duša im luta u neznanju vjerskih istina. On uči svoj narod, da se čuva izroda, koji ne poznaju ljubavi, već siju razdor među jednokrvnom braćom i razaraju čvrste redove narodne cjeline. Na koncu opominje svoj narod, da čuva svoj jezik u školi, u crkvi i u javnom životu. Istina je naime: ako narod izgubi svoj jezik, izgubio je i uvjet svoga opstanka.

5 BOG S ČOVIEKOM

Ovo je najopširnije djelo Ivana Antunovića. Počeo ga je sastavljati još kao župnik u Aljmašu, a sustavno ga je sređivao počevši od god. 1858. Radio je na tom djelu punih dvadeset godina. Kada ga je izdao, nadbiskup kalački u krasnom pismu pohvali njegov rad, jer je stekao velike zasluge, što je slavenski narod postao pobožniji i odaniji svetoj Crkvi. Ovo pismo u prijevodu glasi: — H. I. Preuzvišeni Gospodine Biskupe i Veliki Prepozite! Vaše svećeničko zvanje tako poznajem, da ste uvijek nastojali riječju i djelom učvršćivati stado Kristovo i širiti kraljevstvo Božje. Vaš književni rad u ovom pravcu i sada ste htjeli istaknuti ovećim djelom, kojim ste se posvetili službi Bogu i čovječanstvu. Mene ste obradovali jednim primjerkom toga djela. Primite zato, ali još više za vaše stalno i božanstveno nastojanje za bogati uspjeh u Vašem radu, moju natpastirsku zahvalu u tom uvjerenju, da ću se za Vaš mili život, neslomljivu tjelesnu i duševnu snagu, dugogodišnje djelovanje i obilan plod toga rada kao jednoga od najvrednijih i najradnijih mojih saradnika skrušeno moliti Svevišnjemu. Punim poštovanjem i ljubavlju u Kalači 19 lipnja 1879 god. Vašoj Preuzvišenosti odani u Kristu brat Ljudevít, kardinal-nadbiskup. —

Antunović je dao rukopis ove ogromne knjige Blažu Modrošiću, da je prepíše i priredi za tisak. On se primi ovoga posla, ali nije znao, kakav teret prima na sebe, pa kaže: — Ali sam već iza nekoliko arakah susto, te ju je prepisao Andrija Frank, učitelj neuzinski-badljevinski. — („Neven“, god. 1897, str. 60.) Kalački tiskari Malatin i Holmajer ne htjedoše štampati ovo Antunovićevo veliko djelo, pa ga je mnogo muke stajalo, dok je našao štampariju u Vacu, u zavodu gluhonijemih. Tako je knjiga izašla pod naslovom: — Bog s čoviekom na zemlji. Djelo predstavlja juće trojedina Boga u doticaju s' čoviekom, u svih njegovih vjerskih i društvenih odnošajih. Napisao i izdao Ivan Antunović, Kalačko-Bačke biskupije svećenik. Uz sliedeću dozvolu duhovne oblasti: *Laudandum hoc eximii auctoris opus ad typum admittitur. Budapestini, die festo Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae, anno Salutis 1878. Ludovicus m. pr. Archiepiscopus Colocensis.* — Ovo hvale vriedno djelo čestitoga pisca dozvoljava se tiskati. U Budimpešti, o blagdanu Neoskrvnjena začeca bl. Dj. Marije 1878 god. Ljudevit v. r. nadbiskup kalački. God. 1879. Tiskom G. Seredy obrtna zavoda gluhonijemih, u Vacu. —

Ovo je djelo još prije pregledao, popravio i dodao mu svoje primjedbe Ilija Okrugić, kome Antunović odgovara u pismu od 16 studenoga 1876 godine: — Al ja nemam više krieposti, da to u svoj bostan presadim . . . Ja pišem, kako nevaljano, o tom ne trebam da vam dokaze navadjam . . . Kad bi u polu onog vršio, što sam sebi za brime na vrat uzeo, onda mi vremena ne dotiče, jel drugo valja vam znati, da sam ja bolan . . . No ja sam i onako o kom bi vi rekao, to je Sonderling, naravno da vam razvijem moje nazore o theologiji, filozofiji i svih humaniorih . . . Naši sv. Otcu nisu ovako učili, pa su više i oni naučili te i znali, al i njihovi učenici od njih primili. Vjerujte mi, da mi silu božju učimo, al ne baš ono, što bi krstjaninu svećeniku, krstjaninu viernomu trebovalo . . . Meni je jedno žao, što ono, što sam osiećao, nisam u muževskoj dobi iztaknio . . . Ja u toj knjizi ne mudrujem, već onako prosto idem da ljude uvadjam u ono kraljevstvo, u komu je Bog kao Stvoritelj, Odkupitelj i Posvetitelj uveo čovjeka . . . Ako tko brate ne vjeruje, da ima Boga, ima duše, možeš ti njemu dokaza naramkom prinašat, nikad ga nećeš osvjedočit; ovo su stvari vidne kao sunce . . . No ako baš tkomu se dopada da bude majmunom, ne možeš mu priečit . . . Ovaku sam ja htio knjigu sastavit, no nemojte me odsudit, evo

me brzam da Vam kažem, da sam ja prvi, koji u prsa udaram i vidim, da nisam i do sto milja u blizini do moje svrhe, al šta ću, star sam, učiti ne znam, nemoćan sam, pak na novo pisati ne mogu, dakle imam li pravo ako rekнем: što pisah, pisah. — Antunović je u ovom pismu temeljito i opširno razložio svoje stanovište, zašto je bilo potrebno, da napiše knjigu pobožnog sadržaja.

Antunović se mnogo mučio ispravkom ovoga ogromnog djela. Premda je bio uvijek bolešljiv, ipak je neumorno radio, da mu knjiga što prije ugleda svijetlo. Tisak ove knjige stajao ga 4000 for. On ju je besplatno razdijelio među Bunjevce i Šokce. Imao mnogo brige i u raspačavanju ove knjige. O tome piše Iliji Okrugiću u pismu od 3 rujna 1879 godine: — Naš je puk u žalostnom stanju, svakojako zanemaren, trebalo bi, da se obražava, al kako nije dorastao da štije niti ima novca, ni da jeftine knjižice kupuje, a kamoli ovaku ogromnu knjigu... Zagrebački kardinal se ljutio, jerbo je ovamo pismo, da li je ta knjiga per Ordinarium adprobirana, kako je u objavi i na knjigi to označeno bilo. Poslje sam dvojici Albaregalensi i Pečuvskom kao ovdašnjima poslao. Albaregalensi je liepo odgovorio, al Pečuvski kao Magjar ćuti. Iz zagrebačke i pečuvške biskupije veoma slabo il baš nikako ne javljaju, ne treba im Panslavista. No al ništa! Odavna mi to znamo, da ako nami Bog ne pomogne, ljudi, bili oni baš i popovi il fratrovi, neće. — Štampanje knjige zbog ogromnog gradiva išlo je vrlo teško, pogotovo kada je bilo u tiskari malo štampara, koji su znali slavenski jezik.

Antunović na početku ove knjige pod naslovom: „Mojim milim odrastlim Bunjvcem i Šokcem do znanja“ osuđuje stari pravopis, jer mu je uzorom mađarski ili njemački: — To na žalost, dokazuje starodobno prosvitno siromaštvo... Pak zar da uvijek sirotujemo? zar da se uvijek držimo kao njeki — tudja plota! zar da ne stanemo na sobstvene noge? ili ako nam je već koga naslidovati, a ono prije svoga nego tudjina. — Dalje govori o trima govorima štokavskoga narječja: ikavskom, ekavskom i ijekavskom, te je pristalica ijekavštine: — Al svi mi, kako mu drago zvali se, koji tiem jezikom kraj te male razlike govorimo, jesmo jedan narod jedne krvi, jednog porikla. To baš dokazuje jedan isti jezik, kojim, izuzam te male promine svi govorimo. — Kao pristaša narodnog jedinstva predlaže, da latinica bude zajedničko pismo svih južnih Slavena: —

Bože, kako bi lipo i koristno bilo, da se i Srbi, bratja naša po rodu i jeziku, istim pismeni služe, dočiem nas sada ćirilica bez ikakva opravdana uzroka većma razdvaja na duševnom polju, no Dunav na tvornom u desnu i livu obalu, pa ti i nije za drugo već da nas, s' obje strane što duže zadržaje u neznanosti... Ele nadu stavljajuć u vrieme, koje rane zadaje al ih i vida, s pouzdanjem izgledamo onaj srićni čas, u koj će i oni poput drugih izobraženih narodah... uviditi onaj grdni prolom, koji nas jednorodnu i jednokrvnu braću dieli, i koji nas u uživanju prosvite priči, te poprimiti ovaj način pisanja, koji će nas jedno drugom približiti, vrata nam sveobće narodne prosvite otvorit; i kao što smo jedan narod, tako nas i duševno u jedno stopiti. — („Bog s čoviekom“, str. II—III.)

Iza ove prve riječi napisao je Antunović „Predgovor“, u kojem iznosi cilj i postanak ovoga djela: — Već je tomu liepim proletilo godina, od kako sam sišao s onog polja, na kom sam 18 ljeta radostno proveo. U ono drage uspomene vrieme, kada sam kao dušobrižnik podučavao mladež, a osobito mladence pripravljaio na onaj put, kojim ulazahu u društveni trudni život, neprestano me gonila misao; kako bi dobro bilo, ovima jednu knjigu dati na put, u kojoj bi sve ono našli, što bi im potriebno bilo, da ne izgube izpried očiuh da su kršćjani, te bi u svakom stališu znali sve svoje odnošaje tako uredjivat, da u tražbi blaženstva zemaljskog neizgube ono nebesko, a da za ovim žudeć ne pokvare ono zemaljsko. Jedna godina se za drugom izmjenjivala, al je svaka ovu misao u meni podpaljivala, dok ona koja se brojom 1858 označila, nije tolikom silom na me napala, da joj se nadalje ne mogoh opirati; već usiljen biah, na rad odlučit se; premako sam osjećao nepripravnost znanstvenu i jezikovnu. Ovako je bila jedna knjiga sgotovljena, koja je nauk Kristov za svakdanju potrieboću, po sustavu vierovanja apoštolskog razvijala. Ali kad ova sriećno dogotovljena bi, onda je u meni dozriao osviedočenje: da bi ovo bilo kao djete, komu se nezna za otca i mater, ako se djelotvorenje svete majke Crkve, viernim ne bi pred oči stavilo. Nastavio sam dakle rad, i počamši od došastja Duha Svetoga sliedio sam djelanje svete majke Crkve onako prosto; da ju, na društvenom polju tvoreću, ugledaju vierni, i spoznaju, zašto joj se moraju podložavat, i na čemu im se trieba joj zahvaljivat. Al tiem radom se zabavljajuć već sam živo osiećao potrieboću, Isusa ukazat

kano vrjelo iz kog potiče sve ono, što danas u svetoj majki Crkvi živi; o kom razmišljavajuć uvidim, da bi nerazumljivim ostao, ako ne bi rad ondud od Adama začeo, i tako do Isusa dospio. Ovakim načinom je postalo ovo Djelo, koje ljubljennom narodu pridajem pod naslovom „Bog s' čoviekom“ na četiri knjige razdieljeno... Što god sam dalje stupao u obradjivanju ovog širokog polja, sve sam življe osiećao svoju nedostatnost... Al ne znam što je bilo, da moja duša nije mirovala... I kad sam bio pomislio, da sam do kraja dospio, i ovim taj trudan poso već sa svojih ramena skinuo, onda mi se odkrila druga teškoća. Moje pismo već i onako lošo, mnogim prigrledanjem, izpravljanjem, na toliko je zamršenim postalo, da nije malo muke i meni pretrpiti trebalo, ako sam se nakanio cio jedan ark prošiti. Dugo sam dakle glavu razbijao, kojim bi načinom do prepisa dospio. No al ona Bunjevačka i Šokačka Vila, koja je silne slasti meni donášala, i moju vieru, nadu a i ljubav podpaljivala, navela me je na muža, koji je svoja ramena onom velikom trudu podvrgao, te je ogromno djelo pošteno spisao. Muž ovaj koga ime blagodarnim čuvstvom ovdje bjeležim, jest G. Andria Frank, hrvatskog naroda u Neuzini banatskoj, a sad u Badljevini (Slavonia) učitelj... Ostatću inđi vazda dužnikom, ljubljennom pobratimu Velečastnom G. Iliji Okrugić Petrovaradinskom plovanu našem hvaljenom pjesniku, koji je bratinstvu važnu prineo žrtvu, kad se na veliku trudbu odlučio, te ovo ogromno djelo prošti, i barem one mane izpravio, koje je na brzu ruku pronašao... U pravopisu nisam mogao izbjeći, da ne budem okaran, jel ako bi nariečjem bunjevačkim pisao, koje u cielosti ne odobravam: onda bi i tiem stavio na put više no jednu pričagu, onom ujedinjenju književnom, o kojem treba svakom Slavjanu nastojat, ako je prijatelj svom rodu, i neće da bude na vieke robljem tudjina, i da ne ostane podnožjem, po kom se drugi narodi penju u svietlost obražena svieta dok on čami, u gustih tmina razuma, i surovosti neoplemenjenih čuvstva... Dragi Rode! Ovom izjavom Tebi sad u vlastite ruke pridajem, velikom mukom sastavljeno Djelo s onom srdačnom željom: Dao milostivi Bog! pa Ti ovo barem onoliko duševnog nasladjenja doprinelo, koliko je mene truda stalo! To je goruća želja, mili, dragi, nikad nezaboravljeni rode! u svojoj duši i srcu tebe vazda nosećeg, od tebe nikad ni u danu ni u noći neodieljena, već u tebe vazda kano u najmilije zrcalo gleda-

jućeg, za Tobom vazda tužećeg i s tobom se jedino radujućeg Pisatelja. — („Bog s čoviekom“, str. IV—VI.)

Ovo djelo Antunovićevo opširna je nauka o vjeri za odrasle. U njemu je prikazao istinu katoličke Crkve. O tom on sam kaže: — Evo čuvstvo, koje je u meni kipilo, kad sam ovu knjigu piso, koja se osniva na svetom pismu, starog i novog zakona... Jedno je u meni čvrsto: želja, svoj rod ovde u službi božjoj vjernim i revnim, u radu marljivim, u užitku umjerenim učinit, i u viečnje blaženstvo uvest. — („Bog s čoviekom“, str. 6.)

Ovo djelo, od koga sam jedan primjerak našao u ostavštini moga strica Ivana, štampano je u obliku folio, razdijeljeno je u četiri knjige a ima 774 stranice. Evo mu sadržaja:

— Knjiga prva predstavljajuća Boga s' čoviekom, od počela svieta, do došašća, po prorocih navieščena i obće čekana te u Isusu Nazareninu od Blažene Djevice začeta i rodjena Mesije. — U uvodu govori o prisutnosti Božjoj na svakom mjestu i pobjedonosnim načelima kršćanstva. On poziva svećenike, da svoj narod upoznaju sa svetim knjigama Staroga i Novoga zavjeta. Zatim prelazi na razlaganje Sv. Pisma. Počinje sa stvaranjem svijeta i prvih ljudi. Oni su pali, pa ih Bog istjera iz raja zemaljskoga izrekavši strašno prokletstvo, da će u znoju lica svoga zarađivati svagdašnji kruh. Bog kao predobri Otac sviju nas, nakon pada prvih ljudi obećaje Spasitelja, koji će otkupiti čovječanstvo. I anđeli se pod vodstvom Lucifera pobune, a Bog ih osuđuje na muke paklene. Zatim opisuje žrtvu Kaina i Abela, opći potop svijeta i zidanje Babilonske kule. Bog je izabrao Abrahama, da bude glava svima i naredi mu, da ostavi Mezopotamiju i pođe u Kanan. U Sodomi i Gomori narod se odrekao pravoga Boga i odao se poganstvu i razvratnom životu. Bog kara ove gradove vatrom, a izbavi se samo Lotova obitelj. Abraham je ljubio Boga iznad svega i zato mu je spreman žrtvovati i svoga jedinoga sina Izaka. Izak se oženi sa Rebekom, koja mu rodi Ezava i Jakova. Izak prije svoje smrti blagoslovi svoga mlađega sina Jakova, koji se ispred gnjeva Ezavova preseli u Haran. Tu se oženi sa Lijom i Rahelom, kćerima ujaka Labana. Jakov je imao dvanaest sinova, od kojih je postalo dvanaest plemena Izraelovih. Zatim opisuje sudbinu Josipovu, njegov susret sa braćom, smrt Jakovljevu i Josipovu i patnje Jobove. Govori o uzvišenom pozivu Mojsija, koga

je Bog odredio, da izbavi židovski narod iz egipatskog sužanjstva. Mojsije tvorio je u pustinji mnoga čudesa i predao narodu izraelskom deset zapovijedi Božjih. Narod izraelski boraveći u pustinji pobunio se protiv Boga i klanjao se zlatnom teletu. Mojsije uništi zlatno tele i privede narod izraelski Bogu Stvoritelju. Nakon smrti Mojsijeve naslijedi ga Jozua. Poslije njega preuzimaju vlast sudije i zatim kraljevi židovski. Saula naslijedi David, koji pobijedi Golijata. David teško sagriješi protiv Boga, ali skrušeno se pokaje. On spjeva Bogu u čast divne psalme, koji se i danas pjevaju u crkvi. Davida naslijedi Salamun, koji sagradi hram Jerusalimski. Za vrijeme kralja Roboama deset plemena izraelskih osnuju posebno kraljevstvo pod vladavinom Jeroboama. Tako su postale Samarija i Judeja i svaka je ova pokrajina imala svoga kralja. Židovi su razdvojeni oslabili i nijesu se mogli oprijeti neprijateljskim navalama. Za vrijeme vladavine židovskoga kralja Osee, godine 722 prije rođenja Kristova kralj asirski Salmanasar podjarmi kraljevinu Izraelsku. Ista sudbina stigne i Judeju, koja dođe pod vlast perzijsku. Proroci su bili jedina uzdanica židovskoga naroda. Oni su ga tješili u sužanjstvu i u njemu održavali živu vjeru o dolasku Mesijinom. To su bili: Ilija, Elizej, Jona, Izaija, Jeremija, Ezekijel, Danijel i drugi manji proroci. Zatim iznosi slučaj o Tobiji, Juditi, kraljici Esteri i kralju Amanu, Aleksandru Velikom, svećeniku Oniji i Heliodoru. Na koncu opisuje mučeništvo Eleazara i govori o Makabejcima, Saducejima, Farizejima i Esenima.

Antunović je prvu knjigu počeo stvaranjem čovjeka. Tumačeći Sv. Pismo Staroga zavjeta prikazao je, kako se Bog preko patrijarka i proroka svagdje družio sa čovjekom, koga je vodio u neizmjerne ljubavi i svojom providnošću, da ne postane robom đavla paklenoga. Bog je htio, da se čovjek sačuva spasenju, koje čekahu sva pokoljenja u Mesiji.

— Knjiga druga, Bog s' čovjekom na zemlji ili pouka o obće izčekivanom Mesiji, koji bijaše po Angjeli u Isusu pozdravljen, a od ljudi za takova upoznan. Od poroda Isusova, do uzašašća njegova na nebesa. — Proroci su navijestili dolazak Mesijin i židovski ga narod željno očekivao. Oni su prorekli vrijeme, kada će Mesija doći; da će se roditi iz koljena Judina i plemena Davidova. Sva su se proročanstva u životu Isusovu ispunila. To su opisali četiri Evandelisti: Matej, Marko, Luka i Ivan. Sve ove svete knjige čuva sv. majka Crkva i budno pazi, da se ne-

bi u njih uvukla kakva kriva nauka. Što su proroci navješćali, to se i ispunilo. Mesija se rodio iz roda Davidova. Prethodnik Krista bio je sv. Ivan Krstitelj. On je pozivao narod na pokoru i pripravljaio ga na dolazak Isusa, Spasitelja svijeta, koji se rodio u Betlehemu u priprostoju štalici. Njemu su se poklonili pastiri i sv. Tri Kralja. Kralj Irud, pobojavši se za svoj prijesto, pomorio je nevinu dječicu. Zato je sveta obitelj pobjegla u Egipat ispred osvete Irudove. Zatim opisuje život Isusov u Nazaretu, njegov boravak u hramu jerusalimskom, krštenje njegovo u rijeci Jordanu, post i iskušenje u pustinji, gdje se pripravljaio na veliko djelo otkupljenja. Antunović zatim prikazuje javno djelovanje Isusovo prema Sv. Pismu. Prikazavši licumjerstvo Farizeja ukazuje sličnost između njih i današnjih krivovjeraca. U lijepim i poučnim člancima opisuje priče iz Sv. Pisma: O velikoj večeri, rasipnom sinu, bogatašu i ubogom Lazaru, oholom Farizeju i poniznom cariniku i napokon priču o poslenicima u vinogradu. Zatim biranim riječima opisuje svečani ulazak Isusov u Jerusalem, njegovu nauku u pričama u hramu, proročanstvo o sudbini grada Jerusalima i sudbini naroda židovskoga. Dramskim crtama prikazuje zadnju večeru, izdajstvo Jude Iškariota, ustanovljenje presvetog oltarskog Otajstva, muku, smrt i slavno uskrsnuće Isusovo. Na svršetku govori o tom, kako je Isus naredio otajstvo pokore i kako je postavio sv. Petra za glavu svoje Crkve na zemlji.

U drugoj je knjizi Antunović prikazavši život Isusa Krista od njegova rođenja do smrti opisao djelo otkupljenja, što je Bog obećao prvim ljudima u raju zemaljskom.

— Knjiga treća, predstavljajuća Boga s' čoviekom, te pouku o djelujućem kraljevstvu Božjemu u svetoj majci Crkvi, počam od došašća Duha Svetoga do današnjega dana. — Poslije uskrsnuća Isusova apostoli se skupe u jednoj dvorani i mjesto izdajice Jude Iškariota izaberu za apostola sv. Matiju. Isus šalje svojim učenicima Duha Svetoga, da ih krijepi u apostolskom radu. Ovi priprosti ljudi bez ikakve naročite spreme, već nadahnuti Duhom Svetim pođu na četiri strane svijeta, da izbave razne narode iz ropstva tmine i privedu ih u krilo kršćanske Crkve. Antunović zatim govori o utamničenju sv. Petra i Ivana i njihovom izbavljenju iz tamnice, mučeništvu đakona sv. Stjepana, o krivom proroku Šimunu Magu, obraćenju Saulovu, ustrojenju kršćanske općine u Antiohiji i smrti bl. Dj. Marije. Sv. Petar kao glava apostola i svete Crkve pođe u Rim. On je izabrao Rim za svoje

sjedište, jer je Rim bio središte svjetovne vlasti, pa je htio da to bude i svega kršćanstva. Sv. Petru dođe u pomoć sv. Pavao, koji je prethodno djelovao među poganskim narodima. U Rimu su obojica utamničena i umrla mučeničkom smrću. Zatim opisuje rad ostalih apostola i prvi crkveni sabor u Jerusalimu. Rimljani su progonili kršćane i strašno su ih mučili. Ali ovi su imali jakost i odvažnost u duši, da podnesu i najstrašnije muke, pa i samu smrt za Krista i njegovu svetu vjeru. Mučeništvo kršćana prestalo je za neko vrijeme, kada je car Konstantin priznao kršćanstvo. Kršćanska Crkva u svako je vrijeme imala otpadnika. U ono je vrijeme Julijan apostata naučavao krivu nauku. Zatim govori o kršćanstvu na zapadu, jedinstvu kršćana u nauci, službi Božjoj i rimskom biskupu kao glavi sv. Crkve. On prikazuje ustrojstvo crkve, postanak svetih redova, žrtvu sv. mise i sedam sv. sakramenata. Naglasuje veliku moć molitve i posta. Ističe upliv kršćanstva u obitelji, društvenom životu i državi i naglasuje, da je sretan onaj narod, koji se u javnom životu strogo drži nauke svete Crkve. Govoreći o krivovjercima: Tertulijanu, Ariju, Pelagiju i Muhamedu, ističe i plodni rad crkvenih naučitelja sv. Augustina, sv. Jeronima i slavenskih apostola svete braće Ćirila i Metodija. Iznosi opširno povijest raskolništva, križarskih ratova, babilonskog sužanjstva papa u Avinjonu i krivovjerstva srednjeg i novog vijeka. Sveta majka Crkva videći, da su se krive nauke vrlo raširile, na tridentskom saboru utvrdi pravu i istinitu nauku. Antunović prikazavši razvitak kršćanskog duha u srednjem i novom vijeku, crkvene umjetnosti na polju slikarstva, kiparstva, glazbe i razne znanosti u svima granama ljudskoga umovanja, a i sve zapreke u širenju kršćanskoga duha, iznosi borbu sv. majke Crkve protiv neprijatelja istine. Ističe zatim štetne posljedice nauke „mudraca i prosvietljenika“, koja je našla izraza ne samo u svima svjetovnim znanostima, nego i u samim zakonima. Duh, koji je danas zavladao svijetom, svagdje diže zapreke uplivu sv. majke Crkve u društvenom životu građana. Crkvu hoće da izbace iz škole, a to znači: rastaviti dušu od tijela i čovjeka kršćanina od čovjeka građanina. Uvedena je građanska ženidba, kojom hoće da zamijene Boga u državi. Ako je u ovom vijeku i zavladao ovaj bezbožni i nekršćanski duh, ipak ima odvažnih i kreposnih muževa. Ovi svojim radom pokazuju, da se budi kršćanski duh, koji mora pobijediti, kao što mora svjetlost nadvladati tminu. Ovi kreposni ljudi na-

stoje, da podižu blagostanje i ublaže bijedu u narodu i zato su uz pripomoć svih vjernih sinova katoličke Crkve podigli dječja zabavišta, zavode za gluhoonijeme i slijepu. Osnovali su dobrotvorna društva, podigli lijepo uređene bolnice i otvarali narodne čitaonice. Ovi su vrijedni i kršćanski muževi udarili temelj današnjim modernim socijalnim ustanovama, pa su njihov primjer slijedili i „naprednjaci“, koji su, kako vidimo, u napretku zaostali za onima.

U trećoj knjizi prikazao je Antunović kraljevstvo Božje na zemlji i nauku svete Crkve, koja se kao dobra majka brine za svoju djecu.

— Knjiga četvrta, koja predstavlja Boga s' čovikom u rimokatoličkom Bogoštovju, po duhu Evangjelja iz nauka Isusova, njegove bezkrvne žrtve, sedam Svetotajstvih, i po svetoj majki Crkvi ustanovljenih Blagoslovih i Obredih zasnovanom. Ujedno tumačeć kako se odnošaji ljudske Družine duhom Isusovim ustrojavaju, i nadahnjuju u obitelji i državi. Čovjek je pozvan, da u ime svih stvorova uzdade hvalu Bogu. — Poslije razlaganja o kršćanskom vjerovanju u Boga po svetoj nauci katoličke Crkve Antunović govori o kršćanskoj ženidbi, koju je Bog ustanovio i zato traje do smrti. Zatim prikazuje uzvišeni poziv svećenika, koji su posvetili sav svoj život za spas neumrlih duša. Osobito štovanje zaslužuju redovnici i časne sestre, jer se žrtvuju za svoga bližnjega. Istaknuvši zatim uzvišenu zadaću katoličke Crkve, opširno opisuje svaki članak vjere, sedam svetih sakramenata, deset Božjih i pet crkvenih zapovijedi. Na koncu govori o kršćanskim krepostima i praznovjerju, što se osobito raširilo u narodu.

U četvrtoj knjizi prikazao je Antunović djelovanje svete majke Crkve na zemlji u svetim otajstvima, žrtvi svete mise i svetim obredima. Prikazavši cijeli sustav nauke katoličke Crkve, on je pokazao put, kojim treba da ide svaki dobar kršćanin i katolik, da zaista bude Bog s čovjekom na zemlji.

Andrija Frank, prepisivač ovoga djela na koncu knjige dodaje ove riječi: — Molitva prepisateljeva: Blagoslovljen budi Bože Otče, Sinu i Duše Sveti! koji si mi u premučnu ovom mom poslovanju otčinski pomogao i dopustio, da djelo o kom sam već sdvajati počeo, da ću ga moći, k' željenoj svrsi privedem! Učini Svemogućí Otče da pisac, za mučno ali spasonosno i koristno ovo svoje djelo, vječnu nagradu zadobije! To se

molim po Isukrstu Sinu Tvomu, gospodinu našem. Amen. — („Bog s' čoviekom“, str. 766.)

Antunović je u ovom djelu pružio sve svoje znanje u plemenitoj namjeri, da ga presadi u dušu i srce svoga roda. Osim lijepoga izlaganja o temeljnim istinama katoličke vjere i djelovanju milosti Božje u čovjeku po svetim otajstvima, dao je neprocjenjivo blago svojim zapuštenim Bunjevcima i Šokcima.

U narodu je vjera najsvetije blago. Oduzeti je od njega znači upropastiti sam narod. Zato ga opominje, da čuva svetu vjeru i živi po zapovijedima Božjim, jer čovjek grešnik neprijatelj je Bogu i Crkvi pa i samom narodu. Čovjek kao slabi stvor Božji mora upoznati svoga Boga i Stvoritelja, jer je samo po njemu ono, što jest. Na svijetu se sve mijenja i sve je nestalno, a ostaje samo jedna stalnost i samo jedna istina, a to je Bog, gospodar neba i zemlje. Čovjek treba da od djetinjstva Boga ljubi, njemu se skrušeno moli i odaje svaku hvalu. On se ima vježbati u samozataji, da često moli, dijeli milostinju i poslije Boga da najviše ljubi brata svoga. Tako će postati vjieran i odan sin svete majke Crkve i dostojan član kraljevstva Božjeg na zemlji. Svaki kršćanin treba da se uzda u pomoć Božju i u sigurnu pobjedu svete Crkve. Ona je čvrsta kao stijena i neće je nadvladati ni zemaljska ni paklena sila. Jedina i prava istina je u nauci sv. majke Crkve i zato svaki kršćanin treba da se čuva pogibeljne nauke krivovjerstva. Zato treba širiti kraljevstvo Božje na zemlji, jer što je ono više razgranjeno, to će se većma povećati blagostanje i zadovoljstvo u čovječanstvu.

Antunović opominje mlade, da poštuju svoje roditelje. Tada će poštovati i svoje poglavare i zemaljske zakone, koji se brinu o zemaljskom blagostanju ljudskom. Starije pak uči, da se čuvaju osvete, ove najveće nesreće čovječanstva. Tko se osvećuje, taj prisvaja sebi pravo, što pripada samo Bogu. Svaki član zajednice treba da je poslušan svojim pretpostavljenima. Samo tako se može očuvati mir i pravda, red i zakonitost, po kojima se postizava blagostanje i udobnost života na zemlji. Nada sve pak treba da svaki građanin sluša i poštuje svoga kralja, jer on je pomazanik Božji i gospodar naš, koji se brine za sreću i napredak svojih državljana. Bližnjega svoga i prijatelja treba ljubiti, ali ne treba zaboraviti, da nije prijatelj svaki onaj, koji se prijateljem naziva. Govoreći o ljudskoj zajednici naglasuje, da samo ona država napreduje, gdje je vjera uistinu slobodna.

Nema slobodne države, gdje je vjera okovana. Gdje se vjera ne poštuje, tamo je uzalud svako naprezanje, jer zadovoljstvo u narodu, mir i poredak u državi, sreća i napredak državljana nikad, baš nikad neće se postići. Svaka vlast dolazi od Boga. Vjera mora vladati u školi, u općini, u zakonodavstvu i u cijelom javnom životu naroda. Domovina ne može imati druge svrhe nego blagostanje čovjeka. Pravo se blagostanje, duševno i vremenito, postizava samo u vjeri, zato i državni nazori o uređenju ljudskoga društva, moraju biti istovjetni sa naukom svete majke Crkve.

Antunović na koncu uči Bunjevce i Šokce, da ljube svoj rod i svoj jezik, što su ga baštinili od dobre i blage bunjevačke majke. Tako je u ovom djelu dao svome narodu sve što treba, da bude dobar kršćanin i katolik, vjeran rodoljub i primjeren Slaven.

6 NAPUTAK

Antunović kao dobar svećenik nije mogao mirnim srcem gledati, da se u narodu širi krivovjerstvo. Zato je izdao ovu knjigu kao uputu svome rodu, kako da se očuva vjerske sljedbe nazarena, kojih je društvo štetno ne samo po svetu vjeru, nego i po samu državu. On je napisao ovu knjigu ikavskim govorom, da ga bolje shvate Šokci, među kojima se, a ponajviše u Dušniku, širila sljedba nazarena. Izdao je pod naslovom: — Naputak za one koji osičaju napast postati nazarenom, sastavljen po Ivanu Antunović. U Kalači, tiskom Malatin i Holmajera. 1882. — Kako je i ova knjiga vjerskoga sadržaja, morala je imati odobrenje crkvenih vlasti. Nadbiskup kalački dopustio je tisak ove knjige riječima: — *Eo cum voto: ut hoc etiam eximii Auctoris opus largos rei sanctae fructus ferat, ad typum admittitur. Datum Coloczae, die 9-a Januarii 1882. Ludovicus m. pr. Cardinalis Archiepiscopus.* — U želji: da i ovo djelo čestitog pisca urodi lijepim plodom za svetu stvar, odobrava se za tisak. Izdano u Kalači 9 siječnja 1882. Ljudevit v. r. Stožernik nadbiskup. — („Naputak“, str. II.)

Na početku knjige ovaj je „Pridgovor“: Svako stanje i znanje tim postaje većim, čim se više može oslonjat na ono: što je već predišavših pokolenja umom i rukotvorom opravljeno, izzidjano. Dakle onaj, koji hoće da tira ma kakav zanat, obavlja zvaniju, mora odozdola početi; i tako skupljajući znanost i

vištoću, opravi sebe sposobnim ponešto i svojim silam izvršivat. Baš i onaj koji svojim umom nadilazi svoj vik, jer i takvih ima, ipak ako ne zbog drugog, a ono zbog toga mora upoznat ono: što su ljudi već prije znali, da umi izpravljat ono što je krivo. Dakle jedina bi bila samo naša duša takva stvar: o kojoj bi mogo i najposlidnji čovik, bez svakog izkustva i znanosti odlučivat i odredjivat, kako drže nazareni, jerbo se u njih ne traži, da li šta tko zna ili nezna, ima l' nema li misije, poslanja od Boga? i ako ovo tvrdi, čime da ju dokazuje. O tom se oni ne brinu. Već ako tko zna štit o tom već i misle, da je kadar svaku stavku svetog pisma razumit i tumačiti. Koliko se muče i taru svoje glave veliki učenjaci, da mogu ovaj il onaj čvor razrišit, na koga su u svetom pismu nagazili; pa se više puta, a i priko jednog vika nadimaju i nadmeću, koji bi imao pravo? Te i najposli mora stupit medju njih, sveta majka Crkva, da kao na to po Isusu ovlaštena izruči pravdu, i istinu utemelji. A nazareni podvrgnu svoju viru, i zabace sve što su od otacah primili, na nagovaranje jednog majstorskog momka, s kime su se sastali u jednoj te istoj radionici; il jednom vojniku, s kime su profuntu u jednoj vojarni jili. I na njima se izpunjava što se dogodi Evi i Adamu; buduć dvojše ob onom: što reče Bog, to povirovaše ono, što reče djavao. I na njima se vrši ono, čemu još nikad nije izbigao čovik, da tko pohuli svoje roditelje, postaje najvridnijim slugom. Tko ne viruje Isusu, u svetoj majki Crkvi, vazda govorećem očitovane istine, taj poviruje svakake laži i pripovidke. U svih slidbah kršćanski, koje su iz nidara svete majke Crkve izstupile, opetuje se sudbina sina razsipnika. Al kod nazarena baš očevidnim biva: da se ne može ni mekinjam, od svetih istinah odpadajućim zasititi. Smiluj se, o smiluj se Gospodine zavedenima, te im razbistri pamet i srce, da koji su zabludili širokim putem onoga razsipnika u duševnom pogledu, nastupe i njegovu uzku stazu skrušenosti, te se u pokornosti povrate u nidra svete majke Crkve; da ih ona primi za sinove i kćeri, kao baštinike kraljevstva nebeskog. — („Naputak“, str. III—IV.)

Jedan primjerak ove knjige našao sam u knjižnici Pučke kasine u Subotici pod brojem 702. Štampana je u obliku oktava, ima 10 poglavlja, 49 članaka i 261 stranicu. Ovo joj je sadržaj:

Jedna je istina, koju je Isus navještao, jedna je majka Crkva, u kojoj ćemo postići spasenje. Ljudi u svojoj oholosti

hoće da budu mudriji od samoga Boga i šire krive nauke. Tako su postali i nazareni. Naš je narod društven, proste duše i iskren, pa su neprijatelji vjere lako došli do njegove duše. Mnogi su Srbi, Bunjevci i Šokci postali pristaše nazarena. Njihova je nauka u suštini nihilizam i komunizam. Zatim opisuje njihovu sektu po iskazu nekog bivšeg pripadnika ove krive vjere. Popunio je svoj prikaz po knjizi Pavla Dimića, pravoslavnog paroha bašahidskog, podacima Ilije Kujundžića, kapelana u Dušniku i još nekog svećenika iz đakovačke biskupije. Utvrđuje ovo: Nazareni nemaju stalnih vjerskih dogma. Spominju samo jedinoga Boga. Oni se međusobno nazivaju braćom, ali ako tko sagriješi, ne može im više biti brat, već samo sluga. Grešnik se ispovijeda pred poglavarom, koji saopći njegove grijeha Bogu, a on mu oprašta. Krste se u tridesetoj godini, jer se i Isus tada krstio. Svete žrtve nemaju, ali u spomen posljednje večere blaguju kruh i vino. Ženidbu sklapaju prostim oglasom na svome sastanku. Posebne povlastice imaju saboraši, što mogu postati samo oni, koje nadahne „duh sveti“ i ako što doprinesu za sabor. Službu vrše nedjeljom i četvrtkom. Pri obredu svi naklone glavu i nariču, dok im starješina ne da znak, da ušute. On im tada pročita članak iz biblije, a zatim pjevaju psalme. Poslije toga svi koji nijesu saboraši odu kući. Saboraši razmišljaju pognute glave neko vrijeme. Što zatim čine, to ne priznaju oni, koji su ostali u toj sljedbi i poriču, što govore oni, koji su ih ostavili. Kod kuće se ne mole Bogu, već samo u saboru i jedina im je molitva „Oče naš“. U čistilište ne vjeruju, jer po njihovoj nauci postoji samo raj i pakao. Nazarenima ne trebaju svjetovni poglavari i zato neće da budu vojnici i ne uzimaju puške u ruku.

Antunović u daljnim člancima pobija krivu nauku nazarena i iznosi ove glavne dogme katoličkog vjerovanja: Bog je jedan i vječan u tri osobe. Duša je također neumrla. Bog je stvorio čovjeka, da čuva vjeru i da ga slavi. Kad je sagriješio, izagnao ga iz raja zemaljskog i obećao mu Spasitelja. Vjeru u dolazak Mesijin u Starom zavjetu podržavali su Abraham i mnogobrojni proroci. Poslije otkupljenja Bog je utemeljio svetu Crkvu i za glavu joj postavio sv. Petra. Crkva je vidljiva, jer ima vidljivu glavu. Crkva je živo tijelo, a tijelo treba glavu. Ta vidljiva glava sv. Crkve nasljednik je sv. Petra na rimskoj biskupskoj stolici. On ima svu vlast na zemlji dobivenu od samoga Krista. Način bogoštovlja

mora biti također vidljiv. Isus je odredio na zadnjoj večeri, kako da se slavi njegova uspomena. Tko se dakle drukčije klanja Bogu, taj je heretik. Isus je ustanovio red svećenički i naredio je svojim učenicima, da do konca svijeta ponavljaju žrtvu svetoga križa. Isus je prvo apostole postavio za svećenike i biskupe i dao im je vlast na zemlji, da mogu zarediti svećenike. Tu vlast vrše danas biskupi. Svećenici ređenjem dobivaju vlast, da naučavaju sv. Evandelje i dijele svete sakramente. Tko drugo uči, taj je krivovjerac. Duh Sveti djeluje po Ocu i Sinu i dijeli darove svoje po svetim otajstvima.

Isus je ustanovio sedam svetih sakramenata, koji su potrebni, da čovjek spasi dušu svoju. Sveti Otac kao glava crkve po vlasti svojoj dobivenoj od samoga Krista, može da uz neke uvjete podijeli potpuni oprost vremenitih kazna za grijeh. To je nepobitna istina, jer je Isus rekao sv. Petru: — Što god svežeš na zemlji, biće svezano i na nebu, a što razriješiš na zemlji, biće razriješeno i u nebu. — (Sv. Matej, 16, 19.)

Bog je čovjeka stvorio, da ga hvali i slavi i zato je sv. Crkva naredila, da se nedjelja slavi na uspomenu uskrsnuća Isusova. Tko dakle ne slavi ovaj dan i radi težačke poslove, taj dira u božansko pravo samoga Stvoritelja.

Antunović govori u ovoj knjizi i o društvenom uređenju. Društvo je vjersko i građansko. Iz njih se razvijaju sve vrline u čovjeku. Čovjek je društveno biće i bez uređenog društva ne bi mogao živjeti. Nazareni nemaju prava, da se dižu protiv svjetovnih poglavara, kojih vlast, po Isusovoj nauci, potječe od samoga Boga. Čovjek kao član društva treba da pridonese osobne i materijalne žrtve, da se društvo može održati. Na koncu pominje četiri posljednje stvari: smrt, sud, nebo i pakao.

I u ovom djelu Antunović uči svoj narod u vjerskim istinama i moli ga, da čuva svoju svetu vjeru, jer iz nje izlazi ufanje i ljubav. Treba se čuvati onih ljudi, koji napadaju na našu svetu vjeru, jer su rušitelji kršćanskoga nazora na svijet. Ne treba vjerovati lažnim obećanjima neprijatelja naroda, koji šire nauku komunizma i nihilizma, jer oni potkapaju ugled svete Crkve i ruše temelje države. Štetne su posljedice u uzgoju mladeži, kada se roditelji često rastaju i ne drže se svetosti sakramentalne ženidbe. Valja se čuvati oholosti, jer ohol čovjek zaboravlja, da nije gospodar samog sebe i da mu je jedini gospodar Bog, koji ga je stvorio, otkupio i posvetio. Prikazavši nauku sv.

majke Crkve i bludnju nazarena Antunović moli Boga za njih i zaziva Duha Svetoga, da im rasvijetli um i potakne srce, da se obrate u krilo katoličke Crkve. Tako će se ispuniti riječi Sv. Pisma: da bude jedno stado i jedan pastir.

7 RAZPRAVA

Antunović je htio, da svoj narod u svemu pouči i zato nije žalio truda ni troška. Premda je bio bolestan, mnogo je putovao i tražio podatke. Neumorno je radio, da dovrši svoje najvrednije djelo, u kome je prikazao prošlost Bunjevaca i Šokaca. Antunović je proučio arhive: vojni, finansijski i dvorski u Beču i Budimu, zatim franjevačkih samostana u Segedinu, Subotici, Baji, Baču i Budimu i gradske u Somboru, Subotici, Baji i Segedinu. („Razprava“, str. 3-6.) — Išao je od arkiva do arkiva i iztraživo starinstvo naše i slavu roda našega i to sve izdo i razdielio u narodu našem važnoj knjizi „Razprava“. (Bl. Modrošić: Neven, god. 1897, str. 60.) God. 1874 javlja Antunović Blažu Modrošiću iz Beča, da u dvorskom arhivu istražuje prastare listine o Bunjevcima i Šokcima a bez pare u džepu. (Bl. Modrošić: „Neven“, god. 1897, str. 151.) U pismu pak Iliji Okrugiću od 3 rujna 1879 god. kaže o sebi i svom djelu: — Tako onda se sbiva da čovjek čini ludo, kao što ja učinih, te započe izkupljat data (podatke), za ono, za što nikakve sposobnosti ne imadoh ni u mladosti. Al je čudna ta ljudska narav pak ne miruje sve donle, dok ne odzvoni malo zvonce, te reknu vrh njega: putuj igumane, ne staraj se za manastir. Četir nedilje sam propatio u bečkih i budimskih Archivi, al mal ako nisam prošo, ko ovogodišnji žeteoci, vlata se pokazivalo sila, al veoma malo zrna. Ipak neće Starac da klone voljom, već se pripravlja i na godinu, da traži u Budimu. Ovi Bunjevci su mi izrasli uz srce, te prem ako i ne znadu, da živim, ja se trudim i morim. — U pismu od 26 listopada 1879 kaže: — Samo u kratko Vam javljam, da sam veoma sagriešio, buduć da sam mislio, da ja i ono možem, što je samo za poštene mlade ljude dozvoljeno. Nemirni moj duh ne daje mi mira, te baš onaj čas, kada sam Vaše pismo primio, krenem se na put u dobroj nadi, da ću najći po Magjari, starih babah ljeto, a ono ti nadjoh mal ne zimu. Obidjem Baju Sombor, Segedin, Budim i Gyöngyös u najgorem vremenu tražeć u Archivi nešto o starinah Bunjevačkih, pa se gorko razhladih. —

Antunović je skupio sve važnije podatke za povijest Bunjevaca i Šokaca po raznim arhivima i knjižnicama. U pitanju podrijetla Bunjevaca dao mu je dragocjene podatke Ivan Murgić, umirovljeni pukovnik i Bunjevac iz Like. S njime se Antunović o tom pitanju često dopisivao, pa mu je Murgić u ovećoj raspravi poslao sve podatke, što je znao o ličkim Bunjevcima. To nam potvrđuje pismo njegovo biskupu Antunoviću od 12 veljače 1881 godine: — Evo imam već nekoliko arkuša veće gotovi, i trsim se, da sve do konca, što brže mogu, svršim! . . . Nisam učio hrvatske knjige, nego njemačku, a to tako rekuć sve na bukvi u grečovitoj Liki . . . Zato moram gledati, da moj spis „Od kuda to ime, Bunjevac proizlazi“ koliko je moguće, korektan bude! Ufam se, da će on za Vašu Presvitlost nekoji interes i more biti, i važan, imati! —

Antunović navodi razloge u pismu Iliji Okrugiću od 20 studenoga 1879 godine, zašto je napisao ovo djelo i izdao ga sam, a nije ga predao za nagradu Matice srpske, koja je raspisala natječaj za najbolji rad o Bunjevcima: — Radi čega se baš čudim, što naši Slavjani, jedni se nazivlju Srbom, drugi Hrvatom, pak se krše i lome, ako ne zaoto, da prave komediju, kojom se Magjar grohotom smije, baš ko onoj regnicolarnoj deputaciji hrvatskoj u Pešti; dočim Magjarska kao jedno tielo i jedna duša enuncira svoje želje, a Hrvati se medju se hrvu i čupaju. Ovo mene već odavna bode, riže, peče. žeže i možem reći umara; a buduć ne imam novinah, da si izkalim srce, zaoto sam namislio da ću ob ovom predmetu pisat, mjesto historije bunjevačke i iztraživajuć, sve sam se čvrstje utvrđivao u ovoj ideji. Jest da ja nisam nikad ni imo u glavi takvu historiju pisat, kakvu bi mogla Matica srbska nagradit, ipak sam se mućio neko vrieme sotom idejom, da bi ipak nešto trebalo o Bunjevcih pisat. Al baš oto iztraživajuć, sve sam se većma odtudjivao od te ideje i približavao onoj, koja bi triebalo da stere put medju-sobnoj sporazumnosti. No to je naravno, da ja nisam toj ideji dorastao, al barem ću je dirnut, pa ako ne doživio budem, da se o njoj pozornost uzbudi, da se Slavjani vjerom razdieljeni za kose još većma uhvate i pohrvaju, barem ću svojoj želji zadovoljit. I tako već sada ne pišem radi drugog ikakog uzroka, jer vidim, da nisam na oto pozvan, već činim, kao čovjek koji ako i ne zna druge ljude svojim guslam da razveseli, barem svoju dosadnost od sebe odstrani. Evo uzroka, zašto ja nipošto

neću concurrirat za premium novosadski, al sigurno ću ako uzživim takva šta napisat, sto se neće dopadat ni Bunjevcu, ni Hrvat, ni Srbinu, te će se barem u tom sjedinit, da će me svi kamenovat. —

Antunović je neumorno radio, da svrši ovo djelo. On piše Iliji Okrugiću 20 studenoga 1879 godine: — Ja sad na tri strane radim, pak će se izvršit na meni: pluribus intentus minor ad singula sensus (mnogo sam htio, a valjano malo dovršio). Al šta ćeš, kad je kod starca tako, ko u gladna čovjeka, koji bi sve na jedanput progutat, jel se boji, da mu neće dostačit vremena. — Antunović je u isto vrijeme pisao i djelo na mađarskom jeziku za svećenike kalačke nadbiskupije, pa je istom nakon toga nastavio „Razpravu“. O tome piše Iliji Okrugiću 21 prosinca 1879 godine: — Kada ovu dovršim, onda ću ako se Bogu uzdopada nastavit Bunjevačku knjigu, koja ipak neće rogom zabost ni u Bunjevce, ni u Srbe, ni u Hrvate ni u Magjare, već kao što običaje Magjar reći: govori svekar kćeri, al tako da mu i snaha razumije, da se to ponajviše i nje tiče. Naravno ovo je želja, al to je već navadno, da iza ove sve što je na svietu iz daleka zaostaje. Već bilo kako mu drago, toliko znadem, da me Matica (srbska) neće za nagradu vriedna naći. —

Antunović je bio vrlo skroman u ocjeni svoga djela. Mi potomci pak znamo, kakvo nam je neprocjenjivo blago ostavio. U svojoj poniznosti piše Iliji Okrugiću 1 travnja 1880 godine: — Još i sad sastavljam, sabiram documente za moju historiju, koja će veoma čudna biti, za koju, kad bi tko vidio sad koliko štijem i prigledam i koliko trošim, te spravni s ono malo ploda, što će se u povjestnici bunjevačkoj pokazat, taj bi reko: nascitur ridiculus mus, (rodio se miš.) Za moje Bunjevce trebalo bi mlada i odvažna čovjeka, da nješto spasi od obće propasti. Silni, veliki dusi rano se rode, a ja i tako patuljak kasno se rodih, pak tada, kada je već sve izgubljeno, mislim nješto natrag otet. — Teško je bilo Antunoviću sakupljati podatke po arhivima. U tom poslu sprečavala ga i bolest. Zato je više puta odlučio, da će napustiti ovaj rad. Ali velika ljubav prema rodu, davala mu je duševnu snagu, te je i dalje istraživao i pisao, dok djelo nije i završio.

Naslov je ove knjige: — Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom,

gradjanskom i gospodarskom. Napisao Ivan Antunović, Kalačko-bačke biskupije Svećenik. U Beču, 1882. Izdaje i razdieljiva Pisac. Tiskom Friederika Jaspera. —

Antunović je napisao ovaj vrlo značajan „Predgovor“: — ... Bio čovik kojega mu drago stanja i zvanja i ma koje vire, nikako se ne može lišiti želje, da prodre u prošlost svojega porikla i pogleda u budućnost osobnu i obiteljsku. To već leži u naravi čovika... te ma što tko kazao, ostaje istinom: da čovik samo toliko izvadja iz sebe silah, koliko je ovih mogao crpiti iz prošlosti svojih starijih... Ovo je prirodjeno svakom čoviku, komu nisu poremetjena čuvstva. A što je prirodjeno osobi i obitelji, to mora da bude naravno i cielom narodu. Evo uzroka, zašto svaki narod mora nastojati, da se upozna sa svojom prošlosti, za da uzmogne iz nje crpiti kriposti za budućnost. On mora spoznati svojih predjaha mane i viditi, kakove su ih poradi njih postizali muke, za da umije tako upraviti svoju budućnost, da se ovimi ukloniti uzmogne. On se mora potanko upoznati sa svimi njihovimi vrlinama, za da ugleda onu čast, koja im je poradi ovih u dio pala, da si ovim ojača i osnaži sve svoje duševne i tvarne sile, te postane vridnim i dostojnim članom čovičanstva i steče ugled pred svakim drugim narodom. Ako hoćete dakle da utamanite koji narod, zabašurite, sakrijte mu prošlost, pa ste kinezke bedeme stavili pred njegovu budućnost. E, pa što je naravno cilom narodu, to je prirodno obitelji i osobi. Iztrgnite ovu iz obitelji, onu iz naroda, sasjekli ste mu žilu životnu. Jedno vrime će kunjati, pa će naskoro uvehnut, i osušit se. Ne koristi ništa misliti, da će se ukalamiti u drugo stablo: to ne ide, već samo ono, koje mu je srodno. Neka zna dakle svaki gospodujući narod, da ako milom i silom ukalamlje druge narodnosti u svoj narod, da se njihov u njegov pretvori život; neka znade, da će ovim svoj oslabiti, a onoga sasvim ugušiti. Koji dakle hoće i želi živiti kao osoba, kao obitelj, taj neka znade, da mu je tlo života onaj narod, u kom se je začeo, rodio i odgojio. Ako se je pako iz ovoga izkinuo, neka mu je snaga kao što je bila Samsonova, ta će lagano ginuti i kad tad izginuti; neka mu je svitlost uma kao i što je bila Salamunova, ta će svakim danom zalaziti u tmine, dok se na poslidku ne zadubi u pomrčinu, te će mu se moći na spomenik zapisati: Obiit inglorius, t. j. otišo bez traga. Ovo me je kao stara i gotovo nemoćna prinukalo: da ponešto razbistrim

prošlost Bunjevacah i Šokacah, te tiem kakav takav učinim rodu glas, i uzbudim ga na vični narodni ponos, na iztrajnu radinost, umnu štedljivost i na razboritu brižljivost za svoju, svoje obitelji i svojega naroda budućnost. Naravno, da je ovo moje dilo manjkavo i traljavo, ali je ipak ogledalo, ako baš i ne onako čisto, da izdaje cili oblik Bunjevca i Šokca, ipak pokazuje uvijek toliko potankosti, da će u njem svaki dobrovoljan upoznati virna Slavena... Šteta, prevelika šteta, što nismo predanja o starinah onako pomno sakupljali i u pameti zadržali, kao što ih je onaj plemeniti Bunjevac Ivan Murgić, umirovljeni graničarski pukovnik, tamo onih Bunjevacah u Hrvatskoj sakupio i pobilježio... Braćo, ako se još koji Bunjevac izlegao bude, koji se nije svoga roda zastidio, neka poslušā ostarjela Bunjevca i Šokca, da mu izpriповida, što je od svojih starijih na usta primio, te neka to pobilježi! Virujte, da je ovo veoma skupocini biser, kojim ako su nakićeni unuci, zaista će čašću prodićeni biti... Franjevci redovnici su nam hvalevidno sačuvali ono, što se virskoga života naših starih ticalo; ali što je zasiecalo u unutarnje odnošaje obitelskog, gradjanskog i narodnog života, to su djedovi i starke pripovidale, a djevojke i mlade (snaše) pjevale: pa je jedino naša krivnja, što svega ovoga uspomenu nismo sačuvali. Budi svim prijateljem srdačna hvala, koji su mi, u ovom po mene veoma trudnom poslu išli na ruku. Vrh svih pak budi najtoplija učenom Franjevcu, ocu Euzebiji Fermendžinu, bajskog manastira predstojniku, koji mi je blagodarno neizbrojenih podatakah na razpolaganje posudio... A svem našem rodu budi živa želja, da pogleda u plemenito lice svojih djedovah i pradjedovah, pa se osokoli neprekidno gledati u vis i u budućnost svoju. Za da prije vrimena ne uquine, pa mu se na spomenik ne zapiše: Obiit inglorius. Ovo je gorućā želja svoj rod ljubećega Pisca. — („Razprava“, str. 3—6.)

Ova je knjiga štampana u veličini kvarta, ima tri dijela sa 22 poglavlja i 180 stranica. Jedan primjerak ove knjige našao sam kod prof. Ivana Vojnić Tunića.

Evo joj sadržaja: U uvodu pohvalno spominje odluku Matice srpske, „koja izdaje sladki med znanosti“, što je raspisala nagradu za najbolji rad o Bunjevcima. To je iskra ljubavi, koja će zbližiti braću jedne krvi. Zato je i Antunović odlučio, da napiše djelo o Bunjevcima, ali ne za nagradu Matice srpske.

Slaveni su se razdijelili na dvije velike grane, na sjeverne i južne Slavene. Jezik im je istog korijena. Dokaz je tome „Oče naš“, što ga prepisao iz neizdatog djela Grgura Čevapovića: *Memoria gentis Illiricae ab origine usque recentem aetatem. Tripl. periodo sex Libris comprehensa.* — Jedan odlomak ovoga teksta sačuvan je u osječkom franjevačkom samostanu, a pro našao ga o. Euzebije Fermendžin. „Oče naš“, je štampan na osam jezika, i to po narječju sjeveroslavenskom: — moravsko-ruski, sarmatsko-poljski, češko-moravski i kvadsko-slovački; a po narječju jugoslavenskom: thračko-illirski, panonsko-hrvatski, vinodolsko-karniolski i getiansko-bugarski. — Slavenska plemena zadržala su i danas svoja posebna imena po grani, kojoj su pripadala. Tako su zadržali svoje ime i Bunjevci i Šokci.

Prvi dio počinje mučeništvom Slavena za vrijeme Turaka, što je trajalo 400 godina. Ni katolici ni pravoslavni nijesu bili sigurni za svoj život. Slaveni su kao raja služili begovima i pašama. Oni su im otimali mlade djevojke za harem, a mladiće odvodili u janjičare. Jedini dušobrižnici i tješitelji naroda bili su oci Franjevci. Slaveni su već u prvim stoljećima poslije Krista primili kršćansku vjeru, o čemu imamo dokaza u djelu: — *Regesta Pontificum Romanorum* — i imali su svoju samostalnu biskupiju na Balkanu. Slaveni u prvim vjekovima iza Krista nijesu imali svoje samostalne države. Zbog seobe naroda, kada su razna plemena napadala Slavene, nije se među njima širilo kršćanstvo. Ovo su učvrstili među njima u IX vijeku sv. braća i slavenski apostoli Ćiril i Metodije. Kako su se naseljavala pojedina plemena slavenska, pa i Bunjevci i Šokci, kako su se razvijali jezici, to je zadatak mladih ljudi, jer — o tom ne dolikuje razlagati umom i tielom oslabljelu čoviku. — („Razprava“ str. 28.) Mnogi su se pisani spomenici o tome izgubili, ali našli bi traga podrijetlu, kada bi se iskopale ruševine staroga Sirmija, Siska, Subote i drugih gradova na Jadranskom moru. Južni Slaveni su uvijek imali svoju samostalnu državu. Svako je pleme njihovo ljubilo svoju slobodu i stoga se nijesu ujedinili. Napadoše ih Avari i Mađari. Osim toga nastane raskol u crkvi. Mržnja Grka na Rimljane slabila je snagu južnih Slavena, koji su pripadali i jednom i drugom carstvu. To su bili razlozi, zašto južni Slaveni nijesu mogli učvrstiti svoje ujedinjene države. Na koncu govori o udesu Slavena. Kada su osnovali svoja kućišta, došla su najprije tuđa i divlja plemena, a zatim su i drugi narodi

zauzeli njihova zemljišta i zarobili ih. Oni su se kao podanici borili za tuđina žrtvujući svoje živote i svoje obitelji. To je povjesnica Slavena, otkako se „Trakom, Ilirom, Panoncem i Slavom“ zovu. Kada vidimo ovaj gorki udes Slavena: — to se moraš čudom čuditi, kako je mogao ostati živ, kada su ga toliki moćni narodi morili i ubijali. — („Razprava“, str. 39.)

U drugom dijelu govori o Bunjevcima i Šokcima i uzrocima pada Slavena. Bunjevci i Šokci istokrvna su braća sa Srbima i Hrvatima a i sa svima onima, koji se zovu Dalmatinci, Bošnjaci, Hercegovci, Istrani itd. Bunjevci i Šokci potiču kao i ostala slavenska plemena od starih Ilira. Stanovali su u ovim krajevima još prije dolaska Mađara. Ovo se daje utvrditi listinama bečkog arhiva, po kojima su mnoge obitelji za vrijeme prvih kraljeva dobile plemstvo za građanske i vojničke zasluge. („Razprava“, str. 43.)

O imenu Bunjevaca i Šokaca ima različitih mišljenja, ali nema utvrđenih podataka. Neki tvrde, da su Šokci dobili ime, jer su se šakom krstili, a drugi pak od glagola „skočiti“. Ovaj bi pridjevak imao biti istovetan sa onim, što ga nose „Uskoci“, jer su iz Turske uskočili u ove krajeve. Neki su mišljenja, da im je ime postalo od „Sok lesz már“ (suviše je), što im je doviknuo mađarski lađar, kada su bježali iz Bosne i ukrcavali se u lađu. O. Petar Katančić dovodi im ime u vezu sa planinom „Succus“, koja je razdvajala Iliriju od Trakije. Ime Bunjevaca dovode neki od riječi bunje (zemunica), u kojoj su stanovali za vrijeme progonstva od Turaka. O. Martin Nedić tvrdi, da su ime dobili po papi „Bonifaciju“, koga su Bunjevci priznali za glavu Crkve, a odbacili carigradskog patrijara. Najvjerojatnije je tumačenje, da su Bunjevci dobili svoje ime po rijeci Buni. Tamo su ista prezimena kao i kod naših Bunjevaca. Ovo potvrđuje i Ivan Murgić. Među ličkim Bunjevcima još i danas živi narodna predača, da su ime dobili po rijeci Buni, odakle su preko Dalmacije došli u Liku ispred nasilja Turaka.

Bunjevci su starijedioci u ovim krajevima. To svjedoče mnoge riječi u mađarskom jeziku, pozajmljene iz slavenskoga. Ovo potvrđuju i imena naselja još prije Mohačke bitke (1526). Za dokaz svoje tvrdnje navodi Antunović sva mjesta, gdje su Slaveni živjeli u Bačkoj, Banatu i Baranji. Ove je podatke našao u budimskom zemaljskom arhivu među parbenim spisima velmože Josipa Cobora. Tamo od Sirmija protezahu se gore Šokci sa ove i one strane Dunava u Baranju

i Tolnu, a sredinom Bačke prema Tisi do Budima stanovali su Bunjevci. Ima Bunjevaca i uz Dunav, gdje su pomiješani sa Šokcima. Ovdje su živjeli još prije 1596 godine. To potvrđuje zemljopis Ortelija: „Theatrum orbis Terrarum, seu Atlas Antverpiae 1570“. Bunjevci i Šokci su ovdje stanovali još prije Mohačke bitke. Ovo je utvrđeno u oporuci kraljevskog vojnika Becića iz god. 1220. Godine 1242 plemići Slaveni prate kralja Belu IV u povlačenju ispred divljih četa Tatara. Kada je došao Turčin, poharao je i spalio bunjevačke i šokačke gradove i sela. Slavenski stanovnici koji nijesu pobjegli, sakrivali su se po močvarama. Za ovu tvrdnju našao je Antunović podatke u spisima dvorskog arhiva u Beču. Kada su god. 1463 i 1464 Turci osvojili Bosnu, mnogi su naši došli u ove krajeve.

Promatrajući uzroke pada Slavena, Antunović ne tvrdi, kao neki zapadni učenjaci, da je tome uzrok raskolništvo. Izvor mu treba tražiti u poganstvu. Turski je car zavladao Carigradom i postavljao i skidao biskupe i svećenike. Slaveni su tada lutali u tmuni „tvarnog“ poganstva. Ono im je ugušilo u srcu svaku iskru evandeoske ljubavi. Kada je Rim poslao svoje vjerovijesnike u Panoniju, Bugarsku, Srbiju i Bosnu, raskolništvom zaslijepljeni Grk svim je silama Rimu sprečavao put, da uspješno djeluje među Slavenima. Mađari su međutim zauzeli Panonsku ravnicu i porušili sve, što je sagradio bilo Rim, bilo Carigrad. Slaveni, iako su primili kršćanstvo, kolebali su u vjeri priklonivši se sad Rimu, sad Carigradu. Nastao je raskol i on je bio glavnim uzrokom, što Slaveni nijesu mogli da osnuju jedinstvene i snažne države. Na njih su udarali Nijemci, progonili su ih Mađari i najposlije došao je Turčin, da sve zarobi. Turci su kod Mohača potukli Ljudevita II i zauzeli svu Bačku i Bařanju. Slaveni su se skrivali po zemunicama i močvarama, a Mađari se razbjegli. Ljuta se borba vodila između Ferdinanda i Zapolje. Plemići su pristajali sad uz jednog sad uz drugog. Tako je nekada plodna Bačka, gdje su se stalno borile protivničke stranke, ostala pusta. Poslije mohačke bitke Turci su uzalud zvali Slavene, da se vrate svojim domovima. Njihove su posjede u Bačkoj zauzeli narodi iz Dalmacije, Slavonije i Rascije i nastanili se između Dunava i Tise. To je staro gnijezdo njihovih preda. Ovu činjenicu potvrđuje pismo Verančića, jegarskoga biskupa, što ga poslao budimskom paši Rustanu 8 listopada 1559 godine. (Katona: Hist. Crit. Tom. 23, pag. 276.)

Antunović zatim donosi popis pučanstva, što je objavljen god. 1715 po naredbi zapovjednika grada Segedina Ernesta Gundakera, grofa od Herberšteina. U Subotici je bio kapetan Ilija Sučić, u Somboru grof Ivan Branković, u Senti Todor Milinović, u Kaniži Milić Karapangić. On opisuje sve šančeve i napominje imena časnika, vojnika i stanovnika i napokon sva mjesta i stanovnike negdašnje Bačke. Bunjevci i ostali Slaveni imali su velike zasluge za državu i zato su dobili velike nadarbine, kako to spominje Lambergova relacija (izvješće). Tako je i zemlja u Subotici i Somboru podijeljena među časnike i vojnike god. 1702. Za čuvanje carske granice osnovane su vojne krajine u Hrvatskoj, Slavoniji, Bačkoj, Baranji i Erdelju. Godine 1750 dobili su zemlju i oni časnici, koji su prešli pod vlast građanske uprave. Tada su potvrđene povlastice i stanovnicima pravoslavne vjeroispovijesti. Slaveni su kao graničari vjerno ispunjavali svoju dužnost. Kada su prešli u građanski život, nikako nijesu pristali, da budu tuđi kmetovi.

U trećem dijelu Antunović govori o istoj sudbini Bunjevaca i Srba. Ističe potrebu zblizenja i opominje Mađare, da štuju prava narodnih manjina. Gdje su god poslije mohačke bitke stanovali Srbi, tamo je bilo i Bunjevaca i Šokaca. To dokazuje iz kanonskih vizitacija kalačkih biskupa. Gradovi Subotica i Sombor potpali su pod upravu županije 12 lipnja 1745, a Novi Sad 3 lipnja 1746 godine. Najveće zasluge za dobivanje povlastica slobodnih i kraljevskih gradova imali su u Subotici: Stjepan Vojnić, Ilija Bukvić i Grga Križanović; a u Somboru: Martin Parčetić. Ove su povlastice dobili: Novi Sad god. 1748, a Subotica i Sombor 1749. Županije Bačka i Bodrog sjedinile su se 1802 god. Bunjevci i Srbi kao graničari bili su vjerni i odvažni vojnici. Kada su prešli u stanje mira, Bunjevci su se prije prilagodili civilnoj vlasti nego Srbi. Zbog toga su u Subotici i Somboru među njima izbijale razmirice. Sada toga više ne smije biti, jer je mržnja grdna rana na narodnom tijelu. Među njima neka je ljubav i bratska sloga.

Kada je Bizantijsko carstvo već izgubilo sve osim lukavštine, zavaravalo je slavenske narode, da Rim hoće da uvede latinski jezik u službu Božju. To nije istina, jer je papa Ivan VIII dopustio sv. Ćirilu i Metodiju upotrebu slavenskoga jezika. Bizantija je nastojala, da sve Slavene predobije za raskolništvo, zatim da ih podjarmi. U tom se računu međutim prevarila.

Došao je Turčin i zarobio razdvojenu braću. To je dakle bio uzrok naše podvojenosti. Da je vladala među nama sloga, ljubav i jedinstvo u vjeri, ne bi Slaveni stoljećima čamili u turskom ropstvu. Nije bilo dobro za Slavene, što nijesu bili sjedinjeni u vjeri. Neki su što više tvrdili, da je Rim svemu kriv, jer sa unijom hoće da oduzme i narodnost. To je bizantijska izmišljotina. Ona je urodila mržnjom umjesto ljubavi i razmiricom umjesto sloge. Bilo je pogrešaka i na jednoj i na drugoj strani, ali sve to nije bilo na korist Slavenima. Ne smije biti ćirilica ili kalendar zapreka našem jedinstvu. Treba popustiti sa obje strane, pa će za nas Slavene svanuti ljepši dani. Imena narodnosti, neka nam budu samo imena i sjedinimo se po uniji pod jednim prezimenom Slavena. Jugoslavenima jedini je spas u sjedinjenju vjerskom, jer je Isus donio jedinstvo na zemlju i sagradio je svoju crkvu na sv. Petru.

Antunović je prikazao u ovom djelu slavnu prošlost Bunjevaca i Šokaca. Ono je protkano iskrenom ljubavi prema svima Slavenima. Uči u njemu, kako će naš rod doći do željena cilja, do vjerskog jedinstva i narodne slobode. Kao protivnik svakoga prevrata, on poziva narod, da se naredbama poglavara pokorava i da budno pazi na red i mir i da čuva zakonitost u državi. Uči ga na slogu, po kojoj će postići svoje zadovoljstvo. Opominje ga, da se čuva nesloge, koja razara i ono što je sagrađeno: — Gdi dvojica rade na jednu svrhu, tamo je očevidni napredak, a gdi dvojica na posebne svrhe svaki o sebi rade, mora da bude za svakoga manje uspjeha i manje moći, manje uspjeha na obćem polju usavršavanja osobe, zadruga, obćine i države. — („Razprava“, str. 175.) On ga potiče na marljivost i štednju, što su ih gajili naši djedovi, jer ćemo samo tako postići blagostanje. Tada ćemo moći da žrtvujemo za narodnu prosvjetu i sačuvamo jezik svojih pređa. On moli, da svaki sin našega roda čuva svoju narodnu samosvijest, da bude ponosan na svoje slavensko podrijetlo, da ne padne u ponor, što mu ga spremaju neprijatelji. On napokon uči, kako ćemo postati pravi rodoljubi, iskreni i uvjereni Slaveni, koji ljube svoju jednokrvnu braću. Na koncu moli se Bogu, da se ostvari stoljetni san naših djedova, da se stvori jaka i moćna slavenska zajednica.

Antunović je, kao što se i nadao, ovom knjigom stekao mnogo neprijatelja ne samo među Mađarima i Nijemcima, nego i među mnogim Bunjevcima i Srbima, koji su se odnarodili.

Pretsjednik mađarske vlade Koloman Tisa tražio je od nadbiskupa Hajnalda, da Antunovića pozove na red, a raspačavanje knjige je zabranio. (Po podacima Dr. Eda Margalića.) Najžešće ga napao Burnać, vjeroučitelj i urednik mađaronskog lista „Bunjevac“, koji je izlazio u Somboru. Taj se Burnać sasvim otuđio od svoga roda, pa je promijenio svoje ime u „Batori“. Njemu je Antunović dostojno odgovorio. Kako su i svi svijesni Bunjevci bili uz Antunovića, Burnać je izgubio svoje saradnike, a nestalo je i njegovih jadnih novina. — („Neven“, god. 1920, str. 1.)

Što je Antunović imao više neprijatelja, to se u slavenskom svijetu više pročula ova njegova vrijedna knjiga. O tom nam je Blaž Modrošić zabilježio: — Kad mi je piso Bartol Inhof, urednik zagrebačkoga „Vienca“, da uzpišem niz članakah u taj list o Bunjevcih i Šokcih, jer da je prava sramota, da braća prekodravska o nama malo ili ništ ne znadu. Zamolio je u to ime, veli, slavnoga historika hrvatskoga Tadu Smičiklasa, da napiše o nama nekoliko crtah, a on mu rekao, da se u to ime obrati na me. Ja ne budući korenodubac naših starinah i ne baveći se arkivima slavne naše prošlosti, pošaljem mu Antunovićevu „Razpravu“, knjigu punu temeljnih dokazah: Odkad je naš narod u Ugarskoj? i kako je on silne i burne vjekove ovde proveo? Neumrli Antunović se nada, da će jednoc ustati bunjevački il šokački delija, odličnik umom i plemenitim rodoljubnim srcem, koji će nam najstrožijom kritikom obilodaniti naše starinstvo, sadašnjost i odkrojiti našu budućnost. I kako se je jedan Antunović rodio, rodit će se i drugi Antun, svoga roda vodja i savjetnik u svakom pogledu. Daj Bože što prije! („Neven“. god. 1897, str. 73.)

Antunovićeve „Razprava“ pobudila je pozornost učenoga svijeta. To je zabilježio Milko Cepelić, đakovački kanonik i tajnik velikog biskupa Štrosmajera: — Nekoliko godina poslije 1876, kada sam već sjedio uz koljeno biskupovo kao njegov tajnik, Antunović je u Beču tiskom objelodanio „Razpravu o podunavskim i potiskim Bunjevcima i Šokcima“, na koje će djelo svaki historik narodopisac, kada bude pisao o Bunjevcima i Šokcima, morati se osvrutati, jer je djelo pisano i temeljito i izcrpljivo a prepuno ljubavi za svoj narod, molio sam tada i nagovarao Biskupa, da na temelju te razprave, a jer je Antunović vodja naše bližnje braće preko Dunava i Drave, predloži Antunovića i pjesnika fra Grgu Martića jugoslavenskoj akademiji

znanosti i umjetnosti u Zagrebu, ter jih ona imenuje svojim počasnim članovima. Dobri je Biskup, imajući vazda pred očima velike ciljeve naroda, rado to učinio; ali su se u Zagrebu, osjećajući tešku ruku više vlasti, navlastito Tisinih ljudi, pobjerali, da im se ne bi prigovorila politika i time akademiji naškodili, pak su molbu svoga pokrovitelja Biskupa na sgodnije vrijeme učtivo odgodili. Medjutim je Antunović god. 1888. umro, a fra Grga Martić koju godinu prije svoje smrti postao počasnim članom toga najvišega učevnoga društva. Svejedno, ako Antunovića i ne diči čast akademika, a ono ga diči čast „Otca“ i „Spasitelja“ svoga naroda. — („Danica“, god. 1914, str. 55-56.)

8 ČOVİK S BOGOM

Antunović završuje izdavanje knjiga ovim molitvenikom. Napisao je knjige raznog sadržaja i širio prosvjetu u narodu. Poučio je svoj narod u izdanim knjigama, kako da čuva svoju svetu vjeru, da ljubi svoj rod i od njega se nikad ne odmetne. Na koncu mu daje ovaj molitvenik i uvjeren, da je time časno izvršio svoje sveto poslanstvo, skrušeno se moli Bogu kao nekad starac Simeon: — Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace. — Sad otpusti, Gospodine, slugu svoga, po riječi svojoj u miru. — (Luka: 2,29)

U „Nevenu“ od 15 rujna 1884 piše Blaž Modrošić o tom molitveniku pod rubrikom „Književnost“: — Naš Stari Rodoljub prisv. i priuzv. g. Ivan Antunović neumrle zasluge stekao je onimi spisi, koje je na vidilo izdao za prosvitu i osvišćenje svojega bunjevačkog roda, kojega ga on ljubi, kao zenicu oka svoga. Ovih zadnjih dana izdao je prisv. i preuzv. Gospodin I. Antunović jedan molitvenik „Čovik s Bogom“, koji je on sakupljao od onoga vrimena, od kako je misnikom postao, kao što to i sam veli. A da je tako, to možemo, a i moramo virovati, jer ovaku ogromnu knjigu napisati nije mali posao. U ovoj bo knjigi naći će svaki kršćanin za svaku zgodu i nezgodu, za svaki veći god, svetkovinu i svetac molitava, koje će ga u nezgodi razveselit i utišit, u zgodi pak opomenut, da je, što god imamo, da je dar božji, i tako ga opominju, da sam sebe upozna i da se neuznese . . . Ovake knjige mi Bunjevci još nismo imali, a neznamo: hoćemo li kadgod nalične joj i imat?! jer dosadašnji molitvenici bili su istina ogromni, al nit jim valjao pravopis, a ni sadržaj ne mož ni s bliza stupit u stope molitvenika Antunovićevoega;

zato ga vrućedušno priporučujemo svakomu čitat znajućemu Bunjevcu i Bunjevki. — („Neven“, god. 1884, str. 9.)

Ovaj molitvenik izdao je Antunović u Kalači 1884 godine. Štampan je u tiskari Malatin i Holmajera. Kardinal i nadbiskup kalački dopustio je, da se štampa ovaj molitvenik riječima: — *Laudandum hoc eximii Auctoris opus ad typum admittitur. Budapestini die 28. Februarii 1884. Ludovicus m. pr., Cardinalis Archi Episcopus.* — Ovo hvalevrijedno djelo vrlog pisca može se štampati. U Budimpešti 28 veljače 1884. Ljudevit, v. r. Stožernik-nadbiskup. —

Antunović je ovom molitveniku napisao „Uvod“, u kojem spominje, kako je nastao: — Od kako sam u posvećeni stališ stupio, od onda me je neprestano pratila goruća želja, virnim u ruke dati Molitvenik, u kom se molbe i prošnje ljudske, u svih odnošajih društvenih, po nutarnjih i vanjskih potreboća izražene, na temelju naših u „Katekizmu“, sakupljenih virskih istina, u duhu kršćanske poniznosti i ditinjega zauhvanja, Svemogućemu predstavljaju. Otac nebeski, u bezkrajnoj svojoj i neprocinjivoj providnosti, podilio mi je u starih mojih godina milost, ovakov, evo, u njeke sastaviti. Hoće li medjutiem isti mojim sustavom i oblikom, želim roda moga odgovarati, razjasniti će mi s'vrimenom njegov odziv. — („Čovik s Bogom“, str. III-IV.)

Ova knjiga, koje sam jedan primjerak našao kod svoga oca, štampana je u formatu oktava i ima 897 stranica. Tu su krasne molitve, protkane korisnom poukom i uputama za krepostan kršćanski život. Počinje molitvom Gospodnjom pa nastavlja molitvama, koje treba da moli dnevno svaki katolik. Zatim su razne litanije i molitve u svima potrebama: molitve za nedjelje, sve blagdane i svetkovine katoličke Crkve i skoro za svaki dan crkvene godine. Tu su molitve za svakoga, s kojima dolazi čovjek u dodir u društvenom životu. Na koncu knjige su pjesme za svetu misu i nekoje blagdane.

Velikom je ljubavlju prožeta molitva slavenskim apostolima, svetoj braći Ćirilu i Metodiju. Antunović svim žarom svoga rodoljubivoga srca moli se njima: — O dragi sveti Ćirile i Metode, blaženi slavenski apostoli! u kojih si je Bog otac ugodio: U Vašu možnu zaštitu privadjamo mladež našu, dicu našu, da se po milosti vašega apostolstva, podpuno nauče u viri katoličkoj . . . Ponizno vas molimo, da se stavite pred lice milostiva Boga, te

gorljivo zaprosite ujedinjenje, u jednoj te istoj crkvi, kojoj je vidljivom glavom sveti Petar, po svom naslidniku rimskom papi, svih slavenskih grana, zada se ovako učenost kršćanska, u njih što većma razgrani i svetost ponašanja što boljma utemelji... Pred tebe o milosrdni Spasitelju! skrušenim srcem stupamo, moleć, da se velikim milosrdjem svojim smiluješ narodu slavenskomu, i u sridini njegovoj ukineš razkolništvo, pak iz svakog njegovog uda, svih obiteljih i svih plemenih iztribiš krivovirstva... Neka njegovo svevideće oko radostno i veselo opočivalo bude nad svimih Slaveni, u jedno kolo svete majke Crkve rimo-katoličke sabranimih. — („Čovik s Bogom“, str. 278.) Ova se molitva duboko dojmila biskupa Štrosmajera, pa je u posebnoj okružnici naredio svome svećenstvu, da ju sa vjernicima mole u crkvi poslije svete mise. — (Po iskazu moga strica.)

Antunović u svakoj molitvi ujedno i poučava svoj narod. Veliča crkvu kao kuću Božju, gdje se narod sastaje i klanja Bogu, svome Stvoritelju, jer je iz ljubavi prema čovjeku otkupio i posvetio čovječanstvo. Njegova milost drži svijet, a bez nje bi izgubili svu radost i veselje. Zato treba da svaki kršćanin ljubi svoju svetu majku Crkvu, koja se neprekidno rađa vjerom, hrani ufanjem i uzdržava ljubavlju. U njoj se ponavlja žrtva Novoga zavjeta, što ju je osnovao Isus na posljednoj večeri. Svaki kršćanin treba dakle da se raduje, što je član ove velike kršćanske zajednice. Antunović se moli za sve krivovjernike, da im Bog udijeli milost, da uvide svoju bludnju i vrata se u krilo svete majke Crkve. On uči svoj rod na djelo milosrđa, jer je to najuzvišenija krepost. Milosrđem naime čovjek briše gorke suze nevoljnima, a nad ovim se djelom veseli nebo i zemlja. Uči ga na strpljivost u patnjama i progonstvima, jer su samo privremena, a njima stiče bogatstvo zasluga za kraljevstvo nebesko. Opominje ga, da se čuva grijeha, tog najvećeg zlotvora svakoga čovjeka, — jer kamo grih unidje, odanle se odstranjuje sve što je dobro, pravo i lipo; uzdrma se vira, uhvanje i ljubav. — Čovjek ima smrtno tijelo, koje svaki dan mora hraniti. Ali ima i neumrlu dušu, kojoj također treba da daje svagdašnju duševnu hranu, treba naime da se moli i prima sveta otajstva. Bez ove duševne hrane nema milosti, a bez milosti nema vječnoga blaženstva. Antunović pouku svome narodu završava riječima: Neka dođe kraljevstvo Božje u sve ljudstvo, u sve narode, a osobito u naš puk.

Prikazao sam Antunovićeve djela, što ih je izdao u zasebnim knjigama. Ima i dvije manje novele, a objelodanio ih je u „Vili“. Gradivo im je uzeo iz bunjevačkog života.

Svilenka. — U gradu Krnjevu, u nekoj spilji nastanila se Zubata baba. Nitko nije znao za njeno podrijetlo, ni otkuda je došla. Znali su samo, da se družila sa vješticama. Seja, nazvana Svilenka, zalazila je Zubatoj babi. Prije četrdeset godina bila je ona djevojka na glasu, lijepa i vitka stasa. Roditelji njeni bili su siromašni, zato je stupila u službu kod vlastelina kao ključarica. Za nekoliko godina propala je Sejina ljepota pa izgubi službu. Svilenka nikad nije radila, već se uzdržavala varkom i prevarom. Raširila je vijest u gradu, da je upućena u poslove Zubate babe. Za kratko su vrijeme mlade pripovijedale, da Svilenka umije i ono pogoditi, što misliš i ono stvoriti, što zaželiš. Svilenka je zavodila, vraćala i čarala i mnoge su mlade žene platile svojim životom, jer su poslušale njene savjete.

U Krnjevu je živjela obitelj Mata Barabaševića. Kći njegova Kaja bila je lijepa, poštena i vrijedna djevojka. Ona se zaljubi u Karla Ljubojevića, uzornog i valjanog mladića. Bile su to dvije krasne duše, pa je sav grad očekivao njihove zaruke. Ali i na vedrom nebu lijepe sreće ukažu se često tmurni oblaci.

U plemićkom dvoru već su dugo razmišljali, kako bi Kaju zaveli. Svilenka je preporučila silu. Jednoga dana komesarski panduri odvedu Karla u vojnike. Kaja u teškoj žalosti tražila je sada utjehu u cvijeću. Poslije kratkog vremena Karlo piše svojim roditeljima i zaprosi Kajinu ruku. Ako ona pristane, neka mu pošalje struk cvijeća. I Kaja mu ga rado poslala. Karlo se odlikovao junaštvom u bojama protiv Napoleona, a Kajino je cvijeće nosio stalno na svojim grudima.

Svilenka je izvela đavolsku osnovu. Otstranila je Karla i sada baci paklene mreže, da uhvati nevinu Kaju. Kao sretstvo izabrala je Rozinu, Kajinu drugaricu. Svilenka po Rozini pošalje Kaji narodni vez i obeća, da će joj donijeti cvijeća. Vez je bio vrlo lijep i Kaji se svidao. Jedno poslijepodne Kaja ode Rozini, gdje se dosta dugo zadržala. Bilo je već večer, kada je Kaja u pratnji Rozine pošla kući. Kad su stigle do plemićkog dvora, dva pandura skoče pred Kaju, uhvate ju i silom je uvuku u dvor. Na kolima je odvezu u tvrđavu Š., gdje ju je čekao vlastelin.

Kaja videći da je pala u zamku, u zdvojnosti skoči do zida, zgrabi samokres, pa da očuva svoju djevojačku čast, opali ga i sruši se mrtva. Neobičan strah zavladao je srcem majke, kada se Kaja do kasne večeri nije vratila. Otac Kajin odmah je slutio zlo. Plemićke sluge uto donesu mrtvu Kaju i rekoše, da su je panduri slučajno ubili. Sav je grad žalio ove dvije obitelji. Poslije mjesec dana umre od teške žalosti i tuge i Kajin otac.

Suze nijesu badava prolijevane i molitve Bogu upućene. Osveta nije dugo kasnila, jer je spahijska ključarica odala istinu. Rozina nije imala mira i ode Svilenki, da joj spočitne, što je izdala nevinu djevojku. Svilenka razjarena uzme batinu, da je istuče. Rozina pobjegne u polje, Svilenka za njom, a tu ih obadvije razderu gladni vuci.

Karlo dođe kući kao kapetan, da posjeti svoje roditelje. Srce mu je bilo tužno zbog Kajine nesreće i snovao je osvetu. Svaki dan je posjetio grob Kajin i tješio svoje roditelje. Vlastelinu pošalje pismo, da će doći u njegov dvor na obračun. Vlastelin primi Karlovu poruku i u istoj dvorani, gdje je Kaja nesretno svršila, pobije se sa Karlom. Karlo u tri okršaja isprebije vlastelina tako, da se ovaj sav skrhan srušio. Nije prošlo ni dvije nedjelje, a vlastelin priredi lov na lisice, gde je nesretno zaglavio. Nitko ga nije žalio ni oplakao.

Karlo se vrati na bojište i zbog svoje hrabrosti promaknut je u čin pukovnika. U noći prije odlučne bitke protiv Napoleona, mjeseca listopada 1813 god., Karlo u snu vidi Kaju, kako leži na odru nevinna i čista. Čuo je njen glas, kako ga zove. Karlo je slutio svoju smrt. Skrušeno se ispovjedi i zamoli svećenika, da ga poslije smrti zakopa sa cvijećem, što je dobio od Kaje. Karlo pogine u boju, a svećenik mu ispuni posljednju želju.

Ovu je pripovijest Antunović priopćio u br. 7—16 „Vile“ 1874 godine. Prikazao je u njoj svu pokvarenost u životu plemića toga doba. Oni se nijesu ustručavali, da unište i sreću obitelji svojih podanika, samo da udovolje svojim strastima. Kaja je postala žrtvom plemićke raskalašenosti. No pravda je Božja pobijedila, i svi su uzročnici ove nesreće dobili svoju zasluženu kaznu. Tako je završio Antunović ovu pripovijest pobjedom etičkog i kršćanskog shvatanja u ljudskom životu.

Nesretna Marija. — Kalor Beljovak, slovački izrod poslije petnaest godina piskaranja imenovan je gospodarskim nadzornikom na komorskom imanju u plodnoj Bačkoj. Tu se oženi sa

Anom, kćerju upravitelja imanja u Kuli. Iz ovoga braka rodilo se troje djece, dva sina i kći Marija. Poslije smrti Kalorova tasta upraviteljem postane Nijemac Berghaus. Ovaj ga otpusti iz službe i dodijeli mu godišnju milostinju. Kalor se oda piću i kartanju, a za svoju obitelj nije se brinuo. Ana nato ostavi muža i kćer i ode k jednom sinu, a Kalor rasproda sve, što je imao u kući i ode s Marijom u komorski grad Kulu. Sirota Marija bila je nesretna i mnogo je trpjela.

U bijednim okolnostima živjela je Marija, kad ju zaprosi neki bačvar iz S...ce. Otac Marijin nije dugo razmišljao i jer mu je kći bila na teret, pristane na ovu ženidbu. Život Marijin, iako je već bila mati jednog djeteta, bio je u kući svekrvinoj pravi pakao. Muž je napokon zajedno s djetetom istjera iz kuće. Marija ode sa svojom malom kćerkom u Bezdan, gdje je poučavala male djevojčice i tako je životarila. Kalor je poslije Marijine udaje otišao u Peštu i tamo potrošio sve, što je još imao. Pod stare dane dođe Mariji, pa je ona otsada živjela još u većoj bijedi. Morala se naime brinuti i za oca, koji je upadao u svoje stare strasti. Mariju je nesretna sudbina i dalje gonila. Njen muž pomoću Beljovaka otme od Marije malu Klementinu. To joj je bio težak udarac, ali nije mirovala, dok joj se kći nije vratila. Klementina je u očevoj kući od svoje bake čula, da je njena mati svemu kriva, što mora trpjeti siromaštvo. To zadade još veću bol Marijinu srcu. U Bezdanu zbog oca već nije dobila ni stana i zato odluči da ode u Kulu.

Marija je u Kuli našla stan kod nekog mladog i neoženjenog krojača. Stari je Beljovak sjedio kod njega po cijeli dan, jer ga častio vinom i duhanom. Godine 1848 podigla se buna i svagdje su palili i robili. U tom metežu Marija prihvati krojačevu ponudu i pobjegne s njim na kolima. Iz straha i nevolje privezala je svoju sudbinu njegovoj samovolji. Krojač se brzo zasitio i Marije i njene obitelji, ostavi je i ode u vojnike. Sav teret života svalio se sada na njena leđa. Otac joj zanovijetao, a Klementina je htela da se vrati ocu. Marija je davši život muškom djetetu iskusila gorke posljedice svoga pada. U nevolji nastani se sa svojim u A...šu. Kada je njen muž čuo, da stanuje u blizini, opet otme Klementinu. Marija ju nije više dobila. Od teške tuge poremeti joj se um. Kada su je svi ljudi ostavili, Bog joj se smilovao. Mali sinčić umre, a ona je po cijeli dan sjedila u crkvi. Kad je pak vidjela svećenika, klekla bi pred

njega i molila za oprost. Tako je živjela još po godine od milostinje dobrih ljudi, kada izdahne svoju napaćenu dušu.

Ovu je crticu Antunović objelodanio u br. 15-17 „Vile“ 1876 godine. On je u njoj opisao istiniti događaj. Marija se udala u Suboticu i završila svoj život u Aljmašu god. 1849, kada je Antunović bio tamo župnikom. I u ovoj crtici vidimo jasno izraženu njegovu tvrdnju, da će se izdajica roda odmetnuti od Boga. On nam iznosi i mišljenje naroda o komorskim činovnicima. Oni su upravljali državnim dobrima i od silnoga imanja država nije imala nikakve koristi. Tako je mislio i muž Marijin. Kada se u tome prevario, napustio je svoju ženu. To je obično posljedica ženidbe, koja se sklapa isključivo zbog zemaljskih dobara. Takvoj je ženidbi bio Antunović najveći protivnik i osuđuje roditelje, koji sile svoju djecu, da sklope takav brak, jer je taj obično nesretan.

10 RAZNI ČLANCI

Antunović je napisao mnogo manjih članaka. U njima govori o svima pitanjima, koja su važna za naš narod i daje mu dobru i korisnu pouku. Napisao ih je u „Novinama“ i „Vili“ kao uvodne članke. On je rijetko potpisivao svoje ime pod ove članke. Pisao ih je pod imenom: „Stari Rodljub“ ili sasvim bezimeno. Znatniji su članci:

Alaj bi božičkovoao. — Sjeća se mladosti, kada je u očinskoj kući proveo ove radosne blagdane uz stare bunjevačke običaje. Volio je da svetkuje po običaju Slavena, jer: — nijedan nije znao toliko slasti, toliko radosti ni u crkvi ni u kući proizvesti, koliko je ovu u obitelji, u krugu srodnom i prijateljskom razviti Slavjan umio. („Vila“, br. 52, god. 1872.)

Novo ljeto, mladi Božić. — Šalje iskrenu i poučnu čestitku Bunjevcima i Šokcima toplom željom: da u Slavenu oživi duh i pojavi se u njemu ponos slavenski, da naš narod ima mnogo učenih sinova i što više svojih narodnih škola. („Vila“, br. 1, god. 1873.)

Seoski starešine. — Na čelu je sela knez, koji treba da je najbistriji među najvrednijima. Mora biti čudoredan, marljiv i trijezan, jer je on glava cijele općine. On će se brinuti za crkvu i školu, za javne zgrade i puteve. Ima se starati, da se porez i prirez na vrijeme uplati. Knezu su vjerni pomagači njegovi savjetnici i učitelji, koji treba da djeluju u kršćanskom duhu. („Vila“, br. 2—3, god. 1873.)

Hvaljene žene. — Često se zbog bogatstva sklapaju brakovi. To nije dobro. Djevojka treba da je bogata, ali ne samo u zemaljskom blagu, nego i u božanskim krepostima. Blažena je kuća, kojoj ovakva djevojka prijeđe prag. Takva će djevojka i bez miraza donijeti bogatstvo u kuću. Istim vrlinama treba da je ukrašen i mladić. Ako se naš narod bude držao ovih savjeta, nestaće siromaštva iz kuće i stupiće bogatstvo duševno, a po tome i zemaljsko. („Vila“, br. 4—6, god. 1873.)

Da li je bolje razkomadano ili ujedinjeno zemljište. — Zagovara, da se raskomadana zemljišta ujedine, jer je bolji i pregledniji nadzor. U raskomadanom zemljištu ne može napredovati ni najbolji radiša. U prilog ide i samoj općini, ako svaki zemljoradnik dobije svoje zemljište u jednoj cjelini, jer će mu se na taj način omogućiti napredak. („Vila“, br. 7—8, god. 1873.)

Građanska ženidba. — O ženidbi zavisi spas duše i tijela čovjeka. Iz nje izlazi građanin i vjernik u jednoj osobi. Tko dakle razdvaja ženidbu, neprijatelj je čovjeku. Građanska je ženidba plod pokvarenog uma, koji je zatajao Boga i neumrlu dušu. Država ima pravo, da uredi imanje, što se stekne za vrijeme ženidbe. Sve drugo, što si tu prisvaja, jest samovolja, jer dopuštati ono, što vjera zabranjuje, znači: postaviti se sudijom između vjernika i crkve. („Vila“, br. 9—10, god. 1873.)

Obći jezik. — Kod Slavena se raširila nemila strast psovke. Oni su skupili od drugih naroda sve moguće načine psovke. Ali ako se učeni sinovi, koji su se iznevjerili, vrate u krilo svoga roda i ožive u njemu umrtvenu narodnu samosvijest, nestaće i ovoga zla. („Vila“, br. 11, god. 1873.)

Da li je istina da je Slavjan na službovanje stvoren? — Slaven je radin i pravedan, nesebičan i podložan, ali ne puže u prahu. Često i svoje rođeno pogazi pa tuđe prima. Slaven ne želi, da mu pokrivaju mane, nego traži, da mu tuđin ne nagrđuje vrline. On hoće da osvijesti svoj narod i steče naobrazbu i toliko blaga na zemlji, da postane svojim gospodarem, a ne da bude slugom tuđega naroda. („Vila“, br. 12, god. 1873.)

Vojništvo oženjeno. — Svaka osoba ima pravo, da sklopi brak. To joj ne mogu oduzeti ni roditelji, pa ni država. Ona nema prava, da se miješa u nutarnji život pojedinca i obitelji. Kao što država ne može odlučiti, da li je neko zvanje pojedincu korisno ili štetno, tako isto ne može zabraniti, da se čovjek prije vojništva ženi. Treba voditi računa, da je svaka osoba u državi

prvo čovjek, koji ima pravo da uredi svoje stvari kako hoće; drugo građanin, od koga se traže izvjesne dužnosti; a treće kršćanin, koji mora živjeti u svome staležu po zapovijedima Božjim. Ova prava ne može država čovjeku oduzeti. („Vila“, br. 15—16, god. 1873.)

Da li je moguće da se narodno spasimo. — Naši učeni sinovi mnogi se odnarde i postaju neprijatelji svoga roda. Slaven se zato gubi u broju, a nema učenih ljudi, koji bi ga spasili od propasti. Tome zlu treba da stanu na put svijesne narodne vođe. („Vila“, br. 18, god. 1873.)

Crkva i škola. — U svakom selu treba da bude crkva i škola. Pogrešno je, ako je u općini crkva, a nema škole, ili je škola bez crkve. Svrha im je naime ista, da usreće čovjeka. No kako ne može svaka općina da sagradi i crkvu i školu, potrebno je, da se sagradi škola i u njoj da se vrši služba Božja. („Vila“, br. 22, god. 1873.)

Djakovo. — Govori o zaslugama biskupa Štrosmajera, koji je poslije 1867 god. spasio Hrvatsku, da ne postane mađarskom pokrajinom. Osuđuje politiku Mađara, jer u svakom vjernom sinu slavenskoga naroda, gledaju neprijatelja mađarske države. Ovom će politikom Mađari postići baš protivno i postaće grobari svoje vlastite države. („Vila“, br. 25, god. 1873.)

Bogogrđe u psovki i kletvi. — Svaka je država imala zakone, kojima je kažnjavala bezbožnike. Nažalost država se malo brine za vjeru i zbog toga se bogogrđe raširilo u narodu. Ugni-jezdila se u njemu psovka i kletva, jer mu je vjera obamrla. Stariji psuju u svakoj prigodi, a od njih nauče mlađi, pa i sama djeca. Ovome zlu treba stati na put zakonom i poučavanjem naroda. („Vila“, br. 5, god. 1874.)

Hajka na popove. — Već nekoliko godina neopravdano napadaju svećenike. Oni mogu sagriješiti kao i ostali ljudi, ali u kreposti prednjače pred svjetovnjacima. Pa zašto onda hajka? Jer žive po Kristovoj nauci, zato su progonjeni kao Krist. Ovu viku na svećenike diže malen broj ljudi, koji šire poganstvo u čovječanstvu, da istrgnu vjeru iz srca naroda. („Vila“, br. 10, god. 1874.)

Pučki poglavice. — Poglavarima je dužnost, da se brinu za narod, ako su mu iskreni prijatelji. Svećenik, sudac, bilježnik, učitelj, knez i starješine moraju da budnim okom paze na sve, što se događa u selu. Treba da uče narod, da živi po evanđe-

oskoj istini. Neka ga upućuju na štednju, jer će se inače zadužiti i time prouzrokovati svoju propast. Slaveni su društveni i veseljaci, i često mnogo troše na gozbe. To nije dobro, jer ih može otjerati u puko siromaštvo. Slaven neće svoga pomoći, ako je u nuždi, i zloban je, ako drugi napreduje. Ako i ljubi svoj jezik, rado miješa tuđe riječi, samo da ga drugi razumiju. Dužnost je poglavara, da liječe ove pogreške u narodu. Slaven mnogo ne mari za svoj rod i stidi ga se. Slaven ne voli staleža, u kojem se radi umom, i zato ne daje djecu u školu. Ne poštuje učene ljude, jer ih mjeri po sebi. Poglavarima je dužnost, da svoje sinove dadu u razne staleže, jer će samo tako biti naš narod jak i moćan. U prostom puku je snaga svakoga naroda i zato treba širiti prosvjetu u najširim slojevima. Zakoni su mrtvo tijelo, koje treba da oživi duhom činovnika, jer ih oni izvršuju. Poglavari treba da paze na sve ove okolnosti. („Vila“, br. 8—16, god. 1874.)

Vjera i znanost. — Otkako su prvi naši roditelji htjeli da se popnu na prijesto Božji, od toga doba ljudi se bore protiv Boga. Pravi kršćanin neće to nikada učiniti, jer zna, da je Bog svemu izvor. Nekad su se vjera i znanost grlile kao dvije posestrime, ali nažalost sada nije tako. Svećenici se tjeraju iz škole i javnih ustanova. Svaka znanost obuzima cijeloga čovjeka, tj. njegov trostruki život: duševni, čuvstveni i tjelesni. Neprijatelj je zato narodu svaki učenjak, koji nastoji, da razdvoji u čovjeku ono, što je Bog sjedinio. Zato je potrebno da se znanost i vjera međusobno podudaraju. („Vila“, br. 18—19, god. 1874.)

Crkva i država u školi. — Devetnaesti vijek je priznavao državu kao vrhovnu vlast, kojoj se svi imaju pokoravati. Crkva je istiskivana iz škole, gdje je ona prije bila ravnopravna sa državnom vlasti. Ako se u školi poučava bez vjere, nestaće morala, a ćudorednost je temelj države. („Vila“, br. 20, god. 1874.)

Čega je znak ako se gdje spore prosjaci. — Otkako je čovjek izagnan iz zemaljskog raja, uvijek je bilo bijede i nevolje. Mnogi prosjaci dokazuju, da u obitelji i općini pada pobožnost i radinost, ćudorednost i štedljivost. Ako čovjek ima ove kreposti, neće u njegovu kuću unići bijeda. Kod Slavena bio je rijedak slučaj, da tko prosi. Ali nažalost, danas često vidimo i Slavene da prose, jer su mnogi izgubili ćudorednost i vjeru. („Vila“, br. 21, god. 1874.)

Divojke. — O njima zavisi zemaljsko blagostanje ljudskoga plemena. One su u prvom redu pozvane, da pomognu siromasima i nevoljnima. Blagom svojom riječju mogu razblažiti tvrda i okorjela srca. One mogu mnogo pomoći, da naša djeca marljivo idu u školu, a stariji u crkvu. Tako će se naš rod podići, a naša riječ čuće se u obitelji, općini i širom domovine. („Vila“, br. 23, god. 1874.)

Slavianke kao supruge. — Bunjevke su vjerne i ponizne. Duša im je tvrda stijena poštenja, ljubavi i bračne vjernosti. Njihovu pomoć trebamo u narodnom preporodu. One su nježne i blage i mogu da djeluju na ljude, da ne zanemare svoj narodni jezik. („Vila“, br. 24, god. 1874.)

Zanatlie u ljudskom kolu. — Svaki je stalež za državu koristan i potreban. Zanatlje su u naročitom položaju, jer dnevno dolaze u dodir sa narodom. Zato im je dužnost, da ga u razgovoru pouče o svemu, što je lijepo, korisno i potrebno. Stanuju većinom po gradovima i zato lakše dođu do opće naobrazbe, pa ako su dobri narodnjaci, treba da je presade u dušu seljaka. Gdje je bila među njima čvrsta vjera, tamo se najprije probudio duh rodoljublja. („Vila“, br. 23—25, god. 1874.)

Slavianke matere. — Neko je vrijeme tužba na Bunjevce i Šokce, da nestaje u njih pobožnosti, da je knjiga u njihovoj kući omražena. To nije dobro za narodnu budućnost. Učeni i svijesni ljudi nastoje da istrijebe pogreške u narodu. U tom radu najbolji će im pomagači biti svijesne slavenske majke. („Vila“, br. 25, god. 1874.)

Tko ne miluje vino. — Vino je dobro, ali ga treba pametno uživati. Pijanstvo je glavni grijeh ljudstva. Čovjek je u pijanstvu izgubio um i srce. Ono se osobito raširilo među Slavenima. Zato se udomaćila kod njih i psovka, a to vodi narodnoj propasti. Dužnost je svećenika i učitelja, da odvrate ovo zlo od naroda. („Vila“, br. 26, god. 1874.)

Samouprava snuje u svakoj obštini napridak ili nazadak. — Cilj je udruženja ljudi u općini isti, što je i kod države. Općinska uprava može djelovati dobro i zlo. U prvom redu treba da se pobrine, da crkva i škola budu u dobrom stanju. Treba da se stara o čuvarima ljudskog imetka, općinskoj sirotinji i napuštenoj djeci. Općinom upravljaju knez i starješine. O njima zavisi dobro ili zlo stanje stanovništva. Oni dakle moraju da budu dobri, savjesni i kreposni ljudi. („Vila“, br. 1—2, god. 1875.)

Vatrogasci. — Vatrogasno društvo čini najveća djela milosrđa, jer spasava imetak stanovništva. Ovo društvo treba da se osnuje u svakoj općini, jer se temelji na ljubavi prema bližnjemu. („Vila“, br. 3, god. 1875.)

Po čemu se navodno odaje čovjek, da je umom i srcem neotesan, neugladjen, neizobražen? — Ljudi su stekli razne stupnjeve naobraženosti. Ako je čovjek neuglađen i nenaobražen, to se odmah opaža. Psovka je prva oznaka neuglađena čovjeka, koji nosi biljeg odurnosti i surovosti. Što vrijedi za osobu, to važi i za cijeli narod. Dotle se ne možemo nadati razvitku i blagostanju, dok ovo zlo truje narodnu dušu. („Vila“, br. 5, god. 1875.)

Šta čeka Bunjevce i Šokce? — Naš narod nema svojih škola. U školu ne ide rado i ostaće prost i nenaobražen. Zadaća je učenih ljudi, da uče naš narod, da im dadu korisno štivo, ali nažalost oni to ne čine. Jasno je dakle svakom čovjeku, da se Bunjevci i Šokci vrte u jednom okrugu, u kojem će ih najposlije snaći smrt. („Vila“, br. 6, god. 1875.)

Zašto mladji ne poštivaju starije? — Ovo je pitanje istovjetno s onim drugim: zašto se ne poštuju kod nas zakoni? To su blizanci, rođeni od jednog oca i iste matere. Odgovor je na ovo pitanje: Zato, što naši stariji nijesu dobri, a djeca su slična svojim roditeljima. Ako djeca vide samo zlo od roditelja, nije čudo, što su neposlušna i ne poštuju zakone. Naš narod treba da ide u crkvu i svoju djecu šalje u školu. Tu će naučiti, što je dobro i lijepo, pa će mlađi poštovati svoje starije. Prije su poglavari u gradovima i selima prvi bili u crkvi, a sada su svagdje, samo u crkvi nijesu. Roditelji treba da više brige posvete svojoj djeci, a država da se više stara za školu i u njoj uvede kršćanski duh. Tada će djeca poštovati starije, a sam narod pokoravaće se zakonima. („Vila“, br. 1—2, god. 1876.)

Do Boga uzdaj se u se. — Tko traži prirodno pravo za svoj narod, prvo neka zna, da nijedna narodnost ne smije biti podložna samovolji druge, a drugo da svoje sile razvija prema volji naroda. Uzdajmo se u Boga i u svoju snagu. („Vila“, br. 7, god. 1876.)

Najskuplje najtrošnije. — Svakom je čovjeku vrijeme najskuplje i zato ga treba iskoristiti na dobro. Zlo je po one, koji su uzalud provodili dane. Mladići žele, da u muževno doba postanu zdravi i učeni, ali su propustili vrijeme. Mnogi starci žive u neimaštini, jer nijesu štedili u mladosti. Treba valjano

iskoristiti vrijeme, da nas ne stigne bijeda i nesreća. („Vila“, br. 13—14, god. 1876.)

Tko nam je prijatelj? — Svaki čovjek teži za dobrim prijateljem. Često se vara u njemu i pored njega ima još i neprijatelja. Od tjelesnih neprijatelja mnogo je opasniji po čovjeka neprijatelj njegove duše, jer slabi u njemu vjeru u Boga. Zato treba narod poučiti, da ne podlegne napastima. Tko odgovara čovjeka od vjere, taj će ga odgovarati i od ispunjavanja ljudske dužnosti. („Vila“, br. 17—18, god. 1876.)

Pod starije dane pisao je Antunović nekoliko članaka i u „Neven“: *Pronevirenje* („Neven“, br. 2, god. 1884), *Samoubojstvo* („Neven“, br. 6, god. 1884), *Brak* („Neven“, br. 10, god. 1884), kojima je sadržaj istovjetan sa onima, što ih je već objelodanio u „Vili“.

Kako vidimo, Antunović se osvrće u svojim člancima na sva važnija pitanja, koja su korisna po čovjeka. U svima uči svoj narod, kako da se vlada, da ga ne stigne u životu nesreća, koja mu može donijeti i potpunu propast.

11 DOPISI

Antunović je proputovao svu Mađarsku i skoro sve zapadne evropske države. Sa puta javljao se svojoj „Vili“ i „Novinama“. U tim dopisima iznosi svoja opažanja.

Aljmaš. — 25 listopada, 1872. Bunjevci i Šokci ne gledaju na opasnost, koja im prijeti sa strane protivnika. Kao svijesni rodoljubi moramo poučavati narod, da mu sine svijetlo istine. Svijet stalno napreduje, a mi ako ne učimo, moramo zaostati. Treba pohađati škole, da steknemo znanje svjetovnih nauka, i marljivo polaziti crkvu, da upoznamo božanske istine. Sretan je narod, koji ovako čini, jer će napredovati u svakom pogledu. Dužnost je svećenika i učitelja, da pokažu narodu ovaj pravi put, po kojem će postići opće blagostanje. („Novine“, br. 52, god. 1872.)

Hamburg. — 26 srpnja, 1873. Lako je bilo gradovima steći slobodu, jer je caru i plemićima trebalo mnogo novaca. Građani su se bavili trgovinom, bili su bogati, pa su im u obilju plaćali dobivenu slobodu. U ovom su morskom pristaništu lađe iz cijeloga svijeta, a govore se jezici svih naroda. Stanovnici su po zanimanju bankari, trgovci, zanatlije i nadničari. Crkava ima malo, ali to više gostionica. Stanovnici su po vjeri većinom

protestanti. Ima mnogo jevreja a malo katolika. Ovdje se sakupljaju iseljenici, koji idu u Ameriku. U Hamburgu je veliko jezero, oko kojeg se diže novi grad. Ovdje svi piju pivo. Vinove loze u ovim krajevima nema i zato je vino vrlo skupo. Naši gradski poglavari treba da se ugledaju u uzoran red i ljepotu ovoga grada. („Vila“, br. 24, god. 1873.)

Rotterdam. — 28 kolovoza, 1873. U ovom nizozemskom trgovačkom gradu mnogi su kanali. Stanovnici su bogati, a ima ih do 175.000. Zemlje su im dobro obrađene, a stočarstvo je glavno zanimanje stanovništva. Moral je na visokom stupnju. Katolika ima do 25.000. Tu su mnoge lijepo i dobro uređene škole. Naš narod treba da se u tom pogledu ugleda u Nizozemce. („Vila“, br. 25, god. 1873.)

Aljmaš. — Kao što pojedinci, tako se i narodi otimaju za život. U toj borbi nažalost naši Slaveni ostaju pobijeđeni. Švabo se širi i kupuje zemlju. Ovoj je nesreći uzrok, što naša djeca ne idu u školu. Naš narod ostaje neprosvijećen i postaje sve siromašniji. Ovoj nemiloj pojavi škola je jedini lijek. („Vila“, br. 2, god. 1874.)

Kaćmar. — To je općina udaljena od Baje tri sata. Ovdje je gospodovala rodom Francuskinja gospođa Geramb. Bila je svemu selu dobrotvorkom. Sagradila je školu i uredila ulice. Izdašno je pomagala sirotinju, odijevala siročad i hranila gladne. Zemlja je i ovdje podijeljena na osnovu zakona. Nažalost Bunjevci imaju sve manje, a Švabi sve više zemlje. To je zato, što bunjevačka djeca ne idu u školu. („Vila“, br. 7, god. 1874.)

Ljubljana. — 23 svibnja 1876. Kranjci su dobri ljudi. Njihovi se vatreni rodoljubi junački bore za narodna prava. Milina je gledati djecu, gdje na svom jeziku uče u školi. Njihovi su učeni ljudi ostali vjerni svome narodu. U predgrađu stanuju Slovenci, a u samom gradu Nijemci. Crkve su ukusno građene, bogato i lijepo nakićene. Narod je slovenački pobožan i marljiv. Zemlja nije plodna, ali je znadu dobro iskoristiti. Nema među njima odviše bogatih seljaka, ali ni potpuno siromašnih. Štedljivi su i zato svi lijepo napreduju. Djeca marljivo pohađaju školu. Svećenici su revni, pobožni i pravi pastiri svoga stada. Naš bi se narod trebao da ugleda u Slovence, pa bi mu svanuli sretniji dani. („Vila“, br. 12, god. 1876.)

Kaiser Franz-Josefsbad. — 28 svibnja 1876. Lijepa je Slovenija. Planine se dižu visoko, a u podnožju su njive. Slo-

venci ih svojom marljivošću dobro obrađuju, pa im rodi sve, što im treba za život. Oni su valjani i revni kršćani i žive po zakonu Božjem i štiju zemaljske zakone. („Vila“, br. 13, god. 1876.)

Štajerski Bad-Neuhaus. — 1 lipnja 1876. Svagdje žive ljudi o molitvi, trudu i radu. Negdje više rade a manje mole. Ali ima ih gdje ne mole i ne rade. Korisno je svakom čovjeku, da se sedmi dan Bogu pomoli i njemu taj dan posveti. Ima i takvih ljudi, koji misle, da će bolje urediti svijet, nego što ga Isus uredio sa kršćanstvom. Ovi varaju i bune narod, da prouzroče nemir u obitelji i nered u državi. Ovi ljudi igraju ulogu napasnika Adamova u raj u i raduju se, ako ih ljudi slijede i stradaju u siromaštvu. Tada ih ostave, da i druge zavode i grde Krista i Boga. Nama nije dovoljno, da gledamo samo u zemlju, jer da tobože iz nje izvire sve dobro. Dignimo oči k nebu, otkud je došao Spas ljudi. („Vila“, br. 15, god. 1876.)

Antunović je dakle, kako vidimo iz ovih dopisa, mislio na svoj rod i na putu. Nikad nije mirovao u napornom, ali plemenitom svome radu u prosvjećivanju bunjevačkog i šokačkog roda.

12 POSLIEDNJI GIZDAREV

Ovo je djelo u rukopisu, što sam ga našao u ostavštini svoga strica Ivana. Prepisao ga Andrija Frank učitelj u Badljevinu, u Slavoniji. To se daje zaključiti iz bilješke pisane olovkom na strani 164 toga rukopisa, potpisane početnim slovima njegova imena: „Fr.“ Antunović je ovaj prijepis pregledao i svojeručno ispravio. On je ovom djelu također svojeručno napisao naslov: — Posljednji Gizdarev, pripoviest, osnovana po Ivanu Antunoviću, bivšem uredniku Bunjevačkih i Šokačkih Novina. — Ne znamo, koje godine je napisao Antunović ovo djelo. Vjerojatno je, kako se iz samog naslova vidi, da ga napisao poslije 1876 godine, kada već nije bio urednik „Novina“ i „Vile“. Napisao ga sedamdesetih godina, što se da zaključiti iz nekih Antunovićevih pisama. Ima 36 poglavlja na 357 stranica. To je pripovijest iz života bačvanskih plemića u prvoj polovini 19 vijeka.

Sadržaj: Mladi plemić Radisav Gizdarev igrao je vidnu ulogu u županiji, pa je god. 1836 izabran za narodnog poslanika. Gizdareva obitelj rodom je iz Samobora. Ona je za vojničke zasluge dobila plemstvo. Radisav je imao oca Mijata i strica Zenka. Nijedan se od njih nije odlikovao vrlinama. Zenko se oženio u šezdesetoj godini života, i njegovu bogatstvu

udario je temelj Židov Salamun. Mijat se dobro oženio sa Kajom Bilinovićevom, pa je postao upraviteljem na imanju barunice ud. vojvode Kraja u Jablanu. Tu je stekao 400 lanaca zemlje. Gospodarstvo je naučio od Nijemca Josipa Feringa, najvećeg zakupnika u Bačkoj. Fering je imao ženu Borču, kćer podžupana Petra Murakezija. Kad je postala udovica, njena je kuća bila središtem županijskog života. Kao velika Mađarica proganjala je Slavene. Živjela je ljeti u svom dvorcu u Vodoviru, a zimi u gradu Samoboru. Kod izbora čihovništva u županiji njen brat Janko postane podžupanom dobivši većinu od nekoliko glasova. Do ovoga položaja pomogli su mu Srbi.

Radisav Gizdarev udvarao je Malvini, sestri Borčinoj. Kad je to doznao stari Murakezi, on izgrdi svoju kćer, što se dopisuje sa „Racom“. Stari Murakezi kao podžupan često se vozio kolima iz Brebira u Modin na županijske sjednice. Kada se jedamput vraćao kući, vozili su ga Srbi iz Stapara. Na nesreću naiđu na neku jarugu, kola se satru i podžupan ostane u blatu. Srećom naiđe mladi odvjetnik Radisav i on na svojim kolima poveze staroga Murakezija u Brebir. Nije prošla ni jedna godina i Radisav se vjenčao sa Malvinom.

Gospođa Borča sada je svim svojim toplivom nastojala, da Radisava izaberu za glavnog odvjetnika u županiji. Ona je udesila i ženidbu mladog odvjetnika Ilije Slavnića sa Terkom Agatićevom, kćerju najbogatije obitelji iz Samobora. Poslije smrti svoga tasta Ilija naslijedi lijepo imanje. Kada je god. 1847 postao narodnim poslanikom, trošio je mnogo, pa je bio blizu propasti. Zato, da spasi svoj uzdrmani položaj u društvu, uda svoju kćer Milku za bogata i učena mladića Lazu Bukvića.

Gospođa Borča širila je pomoću Ilije Slavnića i Radisava Gizdareva mađarizaciju u županiji. U tom podmuklom nastojanju smetao im je fra Beno Aleksović. To je bio vatreni rodoljub i na svakom je mjestu i u svako vrijeme štiti i branio prava svoga roda. Radisav se sprijatelji sa razvratnom udovicom Kajom Bilinovićevom, da mu pomogne odnarođivati učene Bunjevce. Vjerni pomagač fra Beni Aleksoviću u borbi za narodna prava bio je njegov nećak Lazo Bukvić. Njegova žena Milka pokvarila se u društvu Kajinom. Korila ga je često, da je prostak, jer žali, što njen otac za društvene zabave troši njegovo imanje. Kada je Lazo vidio, da se Milka neće popraviti, napusti je i vrati se svojoj majci. Naskoro teško se razboli i umre. U

oporuci ostavi Milki polovicu svoga imanja. Tako je velikodušnost u njegovu srcu nadvladala prijezir. Milka je poslije Lazine smrti živila raskalašeno. Kada je potrošila svu muževljevu ostavštinu, ode u glumice i u Sibiru umre ostavljena od svih.

Kaja je sa svojim prijateljima širila u Samoboru nećudoredni život. Kada je protiv toga ustao fra Beno, Kaja isposluje kod provincijala Mađara, da ga premjesti iz Samobora. Kada je već potpuno izvršena mađarizacija slavenskoga življa u županiji, Radisav se popeo do časti kasacionog suca i stekao velik imetak. Bio je bogat, imao je kuću u Pešti i dvorac u Blagomiru, ali nije bio sretan, jer nije imao djece. Zato odluči, da sve svoje imanje ostavi Strašimiru, sinu svoga strica Zenka. On je tražio za njega suprugu. Najprije je izabrao rođakinju Cvijetu, ali je od tih zaruka odustao, jer nije bila plemenita roda. Strašimir se vjenča sa Stažom, Malvininom rođakinjom i unukom Petra Murakezija. Nijesu bili sretni u braku i zato ih Radisav nagovarao, da se rastanu. Međutim Radisav promijeni svoju odluku u pogledu ostavštine. Kada to čuje Gavro Lisac, zet gospođe Kaje nagovori je, da pribavi Radisavljevo imanje njegovom sinu Danku. Kaja je u tome uspjela. Na smrti posjeti Strašimir svoga strica, ali je tada već bilo kasno. Sve imanje Radisavljevo naslijedio je Danko. Strašimir u teškoj tuzi, što nije naslijedio imanje svoga strica, odao se piću, koje mu ugasi i život.

U ovoj su pripovijesti lica i mjesta izmišljena. Po svojoj prilici ovdje je riječ o Latinovićevoj obitelji. To nam potvrđuju ovi podaci: Braća Stjepan i Danijel Latinović sa ocem Tadijom nastanili su se u Baji koncem sedamnaestoga vijeka. U okolici Baje uzimali su u zakup velike površine zemlje. God. 1719 dobili su plemstvo za vojničke zasluge. God. 1725 i 1726 kupili su veliko imanje u Boršodu i Leđenu od Franja Hameršmita, podžupana Bačke. (Nagy Iván: „Magyarország családai czimerekkel“, knj. VII, str. 38—39). Sve se ovo može primijeniti na Mijata Gizdareva.

Antunović je bio dobar poznavalac prilika u Bačkoj županiji. Vidjevši nemoralni i raskalašeni život plemića, oštro je napadao u ovoj pripovijesti njih i sve poroke toga doba. On ih je kao svećenik i narodnjak dobro poznao. Iznosi svu pokvarenost društvenog života i ne propušta prilike, da svoj narod pouči. On ga moli, da bude vjeran Bogu i svetoj Crkvi, da bude samosvijestan, da nijedan Bunjevac ne zataji svoju slavensku majku, jer će inače postati grobarom svoje sreće i budućnosti našega naroda.

Ovo je djelo ostalo u rukopisu. Našao sam ga u ostavštini svoga strica. Antunović ga napisao osamdesetih godina, što se dade zaključiti iz pisma, što ga poslao Ivanu Evetoviću: — Ivane! Ovaj sadržaj razdijelite medju se, naravno od vas oni, koji imate bolje pismo, pak većim slovima razgovitno, ne žaleć papira, na koji vam evo šaljem 20 novčića, il velike nedelje, il posli uskrsa spišite. — U ono vrijeme klerici su dolazili kući samo o velikim praznicima, a moj je stric ređen 26 lipnja, 1884 god. Kad mu je Antunović pisao, bio je već kapelan. Rukopis je moga strica, a ispravio ga svojeručno sam Antunović. Dodao je još nekoliko stranica, pisanih vlastitom rukom. Rukopis je pregledao i Ilija Okrugić i ispravio neke gramatičke i stilističke griješke. Ovom je djelu naslov: — Presvietli Gospodar Bariša Kitković. Napisao Ivan Antunović Kalačko-Bačke biskupije Svećenik. — Ovaj rukopis ima 42 poglavlja i 451 stranicu. To je pripovijest iz života plemića u Bačkoj županiji.

Sadržaj je djela: U prvoj polovini 19 vijeka živio je Bariša Kitković, sin plemićke obitelji i veliki župan u Bačkoj. Kao pristaša Jakobinaca sprijateljio se sa pokretom opata Martinovića, ali je vješto izbjegao kazni. Kada je Austrija izgubila rat protiv Napoleona u Italiji, pa da dođe do novaca, morala je prodavati komorska imanja. Bariša je tražio veze sa novčanim ljudima i pomoću sreskog načelnika Bode Lukačeva dobio je u Đuriću najbolju zemlju. Poslije je doznao od popa Ive Varića, da je palatin nezakonitom naredbom oduzeo imanje Dragića i Suvića u Gaji, što su ga za ratne zasluge dobili od komore. On ih zato nagovori, da pokrenu parnicu. Bariša je znao, da će ih ova parnica uništiti, pa će onda lako prisvojiti njihovo imanje. To je mogao učiniti tim lakše, jer je postao kraljevskim savjetnikom. Bariša je imao tri brata: svećenika Janka, Toma i Jakova i dvije sestre: Tešu i Klaru. Klara, udata za Luku Suvića bila je bolješljiva. Bariša je zato nagovori, da napiše oporuku. Ona pristane i potpiše ispravu, po kojoj priznaje, da je sve primila od svoje braće i nema više ništa da potražuje. Klara naskoro umre, a on prisvoji njeno očinstvo.

Dragići i Suvići izgube parnicu, a njihovo imanje dosuđeno je komori. Bariša smisli, kako će nabaviti ovu novu komorsku zemlju u Gaji, a da za nju ne plati mnogo. To mu pomoću

vlasti i ličnih veza potpuno uspije. Tada se teško razboli. Kako je bio osamljen, veselió se posjetima Blaža Kalčevića, župnika u Gornjem Jastrebu. Ovaj ga nagovori, da se ženi, jer je samoća uzrokom njegove bolesti. Bariša posluša župnikov savjet i odluči, da se ženi sa Milicom, kćerju svoga ujaka Luke Ilića. Bariša je dobio u Milici vjernu drugaricu, koja mu rodi dva sina: Stjepka i Ljudomira. Nije uživao u obiteljskoj sreći, već je težio za slavom. God. 1832 izabran je za narodnog poslanika u Požunskom saboru, a 1837 postane velikim županom u Bačkoj.

Bariša je primio za tajnika Hínka Burdijaša, čovjeka sposobna, ali prevrtljiva i himbena. Činovništvo je moralno propalo. Lako su se dali podmititi, jer je i sam Bariša uvijek gledao samo svoju korist. Stjepko, sin Barišin postane velikim bilježnikom u županiji. Raditi niti je umio, niti volio. Radili su drugi mjesto njega, a on je kao sin bogata oca živio raskalašeno. God. 1848 otišao je u vojsku i poginuo u ratovima kod Srbobrana. Blagajnik u županiji bio je Guto Ključarić, prijatelj propalog trgovca Gliša Grobljara. Bariša osnuje s njima dioničarsko društvo za tvornicu čohe. Novac, što ga uplatio narod, pokupi i podijeli sa svojim drugovima. Bariša kao rođeni plemić nikad nije ispo- vijedao demokratska načela. On je god. 1849 ipak promijenio političku boju, pa ga je Košut ponovo postavio za župana. No kako je županu valjalo čuvati županijske granice, a Bariša je bio kukavica, Košut ga svrgne sa položaja. Bariša se ispred osvete puka preseli u Požun, a za vrijeme Bahovo živio je u Beču. Tu mu žena rodi kćer Katinku. Bariša se kasnije vrati u Đurić, gdje je oženio sina Ljudomira.

Bariša je za vrijeme Bahova apsolutizma dobio grofovsku povelju i postao kraljevskim tajnim savjetnikom. Da bi se podigla čast Kitkovićeve obitelji, on daje izabrati za poslanika svoga sina Ljudomira. Ali Ljudomir je u Pešti više volio karte, nego rasprave, pa je zanemario svoju ženu i obitelj. Žena mu Draginja vratila milo za drago. U to vrijeme umre Barišina žena Milica, a i sin Ljudomirov. Otsad je nesreća redom zalazila u kuću Barišinu. On daje svoju kćer Katinku za baruna Ivana Debrei, ali pod uvjetom, da ne traži miraza. Na godinu dana poslije smrti Milicine Draginja odluči da se rastane od Ljudomira. Bariša je ovaj razvod braka zagovarao i nagovarao je svoga sina, da prijeđe u kalvinsku vjeru. Uto Ljudomira snađe smrt, kad se vozio na kolima. Barišina jedina nada bila je sada

Katinka. Barun Ivan na jednoj zabavi poslije lova izgubi na kartama mnogo novaca, jer su ga drugovi varali. Kasnije pogibe u dvoboju. Njegovu smrt nije dugo preživjela ni Katinka i od pretrpjelog straha umre u porodu i ona i njeno dijete. Barišu potpuno satru ovi nesretni događaji. Sada je prviput u životu osjećao, da je od svakog ostavljen. Na njemu se dakle ispunila ona narodna: — Oteto, prokleta. — Skrhan u tijelu i duši teško se razboli. Jedini mu je tješitelj bio župnik, koji mu je dokazao ništavilo ovoga svijeta. Bariša je sada prviput u životu ronio suze pokajnice. Poslije ovoga razgovora Bariša nije više progovorio, samo je razmišljao i gledao u raspelo. Sutradan Bariša vrati svoju dušu Bogu, koga je prezirao u cijelom životu. Sahranjen je u Đuriću.

U ovoj su pripovijesti lica i mjesta izmišljena. Antunović je u njoj, sva je vjerojatnost, opisao sudbinu obitelji Rudića. Najglasovitiji od njih bio je Mato Rudić, koga je narod zbog bezvjerstva prozvao: Atheus-Matheus. On je igrao u prošlom vijeku veliku ulogu u Bačkoj županiji. Bio je kr. konsilijar, pa je imao dobre veze u dvoru. Uspjelo mu je, da god. 1817 pri-svoji Kunbajsko imanje. Njegova sestra Ana bila je udata za biskupova rođaka Ivana Antunovića. Bio je dakle i u rodbinskoj vezi s Antunovićima. Brat je njegov barun Josip Rudić, veliki župan u Bačkoj, o kome Antunović piše Iliji Okrugiću 3 rujna 1879 godine: — Barun Rudić, kojeg sam skoro u Aljmašu zakopao, sve do posljednje godine je zemljište sabirao, a poslje njeg ostade sin i vjerom i ženom raztavljen. — Iz ove pripovijesti pak znamo, da se Bariša Kitković otimao za zemaljsko blago sve do smrti, a njegov sin Ljudomir rastao se od svoje žene i prešao na kalvinsku vjeru. Sve ovo dokazuje dakle, da je barun Josip Rudić ili Mato Rudić glavni junak ove pripovijesti. Barišina braća Tomo i Jakov jesu braća barunova: Antun i Ivan. Svećenik Janko je sam Antunović, a sestra Klara je Ana Rudić. Suvići i Dragići, to su obitelji Antunovića i Guganovića. Mjesto Đurić je Aljmaš, a Gaja je Kunbaja. Ostala su lica i mjesta izmišljena. Kako je pak iz obitelji Rudića bilo još mnogo živih članova, Antunović nije izdao ovu pripovijest, iako je za štampu bila već spremljena. Antunović je dobro poznao prilike u Bačkoj, pa je vjerno prikazao raskalašen život plemića, pokvarenost i nasilje činovnika i pohlepu ljudi u nagomilavanju zemaljskoga blaga.

Ivan Evetović spominje u životopisu Ivana Antunovića, da je Biskup napisao još jedno manje djelo, koje je ostalo u rukopisu a naslov mu je: — *Oblik Subotice grada*. — (Grada, knj. 2, str. 242.) Ovo se djelo spominje također i u Ljetopisu Matice srpske (knj. 158, str. 152 za god. 1889) u kratkom prikazu o Antunovićevu životu i radu. Nažalost, sadržaj ovoga djela je nepoznat i nema ga među Antunovićevim rukopisima i vjerojatno je, da se izgubio.

14 MAĐARSKA I LATINSKA DJELA

Antunović je sva svoja djela namijenjena Bunjevcima i Šokcima pisao na jugoslavenskom jeziku. Ima nekoliko djela, što ih je napisao mađarski. Uputio ih je svećenicima Kalačke nadbiskupije, koji su većinom bili Mađari. To su djela:

Kalocsa város fényképei. (Slike grada Kalače.) — Ovo je djelo napisao Antunović iz zahvalnosti prema katoličkom stanovništvu Kalače. Knjiga je u oktavu na 105 stranica. Štampana je godine 1879 i potpun joj naslov glasi: — *Kalocsa város fényképei mađár távlatban. Készitette Füzesi Adamkó. A kalocsai szegények részére építendő munkaház alapjának javára. Vác. Serédy G. Siketn. iparint. könyvnyomdája. 1879.* — Sav je prihod ove knjige namijenio fondu za podizanje radionice kalačke sirotinje. Antunović ovu knjigu nije napisao pod svojim imenom. Kao razlog navodi Iliji Okrugiću u pismu od 20 studenoga 1879 godine: — Evo Vam šaljem jednu knjižicu mađarsku o Kalači, o kojoj vele, da sam je ja piso, al mojeg imena ne nosi, zaoto nije slobodno da je priznajem, jel može biti, da ona mene ne bi za svojeg otca priznala, to je magjarica, pa bi se Bunjevca zastidila. — Antunović je napisao ovu knjigu na mađarskom jeziku za svećenike Mađare, jer je htio, da ga i oni razumiju, a pod pseudonimom „Füzesi Adamkó“. Volio je naime vrbu i zato je uzeo ime „Füzesi“, a njegov pradjed je bio Adam i zato je primio ime „Adamkó“. Djelo je razdijeljeno na dvadeset poglavlja, a sadržaj mu je ovaj:

Kalača je lijep i čist grad sa širokim ulicama. Tu su mnoge osnovne škole, gimnazija, preparandija, zavodi i crkve. Isusovci i časne sestre imaju izvrsne konvikte. U njima mladež dobiva dobar kršćanski odgoj. Crkve su cijeli dan otvorene i u njima je uzorna čistoća. Narod je pobožan i radin. Zemljoradnici dobro i smišljeno obrađuju zemlju. Obrtnici pružaju dobro izrađenu

robu. Na zabavama je mladež umjerena i pristojna. To je zasluga župnika i svjetovnih poglavara. Oni rade sporazumno u prosvjedenju naroda. Tako su iskorijenili iz njega sve zle navike i pogreške. U Kalači je dobro uređena kasina za učene ljude. Tu se drže predavanja i zabave, a čist prihod predaje se dobrotvornom društvu. Ovaj primjer slijede i obrtnici, koji se obično nedjeljom sastaju u čitaonicama. U Kalači je dobro razvijena štedionica i manji ljudi dobiju jeftini zajam. Ovdje su dva potporna društva, koja izdržavaju mjesnu sirotinju. U Kalači je dobro uređeno sirotište, bolnica i dom staraca. To dokazuje, da je socijalni osjećaj u stanovništvu vrlo dobro razvijen. Tu su dobro uvježbani vatrogasci, koji čuvaju imovinu građana. Poglavarstvo je u Kalači također na svome mjestu i radi na korist i blagostanje stanovništva.

Ivan je Antunović u ovom djelu ukratko opisao sve, u čemu je u slavenskim djelima učio svoj bunjevački i šokački rod. U njemu je dao prostom puku mnoge lijepe i korisne pouke. Naročito je istakao svoje mišljenje, kako treba da svećenik djeluje u selu, i kakvi da su poglavari, ako žele, da narod bude sretan i zadovoljan.

Fény és árnyképek. (Svijetle i tamne slike.) — Antunović je u toj knjizi izložio svoja načela i nazore o svećeničkom zvanju i djelovanju u narodu. Iznio je ujedno i njihove pogreške, a i vrline u radu za spas neumrlih duša. O tom djelu piše Iliji Okrugiću 20 studenoga 1879 godine: — Ove zime moram jednu napisat za naše popende, a naravno naše biskupije, te kad ju proštiju, znam da će ih biti, koji će mi i to mađarski okresat, a oni Niemci sakramentirat; al moram pisat, jel ne možem mirovat. — Antunovića je tjerala misao, da napiše ovo drugo djelo na mađarskom jeziku. Vidio je, da ga trebaju mađarski svećenici, iako ga neće primiti dragovoljno. Zato i piše Iliji Okrugiću 21 prosinca 1879 godine: — Sad sam već započeo knjigu za naše popende, od te me ne razstavi već jedina bolest, jel donde ne mirujem, dok je ne svršim, dondle me prati, kud god idjem; dakle moram brzat, da je se što prije oprostim. —

Knjiga je u oktavu na 256 stranica. Štampana je godine 1880. Potpun joj je naslov: — *Fény és árnyképek.* A lelkipásztorokodás terén. Gyűjtötte Kalocsabácsi megyének egyik áldozára, Vác. Nyom. Serédy G. siketn. iparint. könyvnyomdájában. 1880. — Ni ovu knjigu Antunović nije izdao pod svojim imenom,

nego posve bezimeno. Knjiga je razdijeljena na 10 poglavlja, a sadržaj joj je ovaj:

U uvodnoj riječi govori o sebi vrlo skromno. Tvrdi naime, da je u životu samo riječju pomagao humana i prosvjetna društva. Mi pak znamo, da je mnogo više učinio, nego mnogi njegovi nadbiskupi. O svojoj knjizi kaže, da ne pruža znanstvenog djela. Napisao je dobronamjerno, držeći se one latinske: *Dat pyra, dat poma, qui non habet alia dona.* U ovom djelu opisao je ličnost trojice uzor-svećenika: Leonarda Novaka, novosadskog prepozita, Đura Dubičanca subotičkog i Ivana Repašija šikudskog župnika. Njih je Antunović najviše cijenio i najbolje razumio.

Sa prepozitom Novakom prviput se sastao god. 1843 kod kanonika Nikole Bedžule. On mu je govorio o svećeničkom djelovanju. Svećeniku je dužnost, da saraduje u javnom životu županije, ali ga najoštrije osuđuje, kada se baci u vrtlog političkih trzavica. Svećenik treba da uči pravdu, a pravde u političkom životu nema. Razložio mu je svoje mišljenje i o svećeničkom dostojanstvu. To je najveće na svijetu, jer je svećenik naslijedio vlast od samoga Krista. Nema ni poniznijega sluge od svećenika, jer treba da slijedi primjer Kristov u poniznosti i ljubavi prema drugima. Govorio mu je i o značaju svećenika. Dobar svećenik mora biti pravedan i iskren. Treba da se čuva od krivoga suda. On mora biti ponizan, jer je inače u opasnosti da padne. Vrlo zlo čini svećenik, kada svojim vjernicima laska i zaboravlja na svoje svećeničko dostojanstvo. Dobar svećenik će dati svakome dužno poštovanje, jer to zahtijeva dobar svećenički odgoj.

Antunović je rado dolazio u Suboticu dobrom „Baći“ Đuru Dubičancu. Tada bi često razgovarao s njim o dužnostima svećenika, koji treba da neprestano moli puk, da žrtvuje za crkvu Božju. U tom je lijep primjer pokazao fratar Matek iz Subotice. Dobar će svećenik naučiti jezik svojih vjernika. Privojice još jedan svjetski jezik, da se uzmogne usavršiti u naukama. Svećenik treba da mnogo čita i uči. Ima da sačuva svoje dostojanstvo, što mu ga oduzimaju svjetovne vlasti. Živo će sudjelovati u svim društvenim pokretima. Tada će protivnici, koji nastoje da ga istjeraju ne samo iz društva nego i iz same crkve, biti slabi. Svećenik će pažljivo pratiti i umjetnost i usavršavaće se u njoj. On treba da budno prati razvoj umjet-

nosti, jer lako može poći poganskim pravcem. Svećenik se mora usavršavati u znanostima. Potrebno je zato, da svaka župa ima svoju dobro uređenu knjižnicu. Svećeniku je dužnost da osniva i saraduje u društvima za izdavanje dobrih knjiga. Tako će narod doći lakše do prave kršćanske prosvjete i neće se zaraziti krivim naukama modernih mračnjaka.

Antunović je osobito cijenio Ivana Repašija. Njega je često posjećivao. Ovaj revni svećenik razložio mu je svoje mišljenje o svećeničkom zvanju. Ističe potrebu i uzvišenost brevijara, što ga mole svećenici još od prvog stoljeća kršćanstva. Svećenik mora u svemu dati dobar primjer. Treba da se moli, posti i dijeli milostinju. To je uvjet poniznosti a i dobra obrana protiv napasti svijeta. Svećenik mora stalno misliti na crkvu. On treba da marljivo pohada školu i nadgleda rad učitelja. Stalno će biti među omladinom, da je čuva od svakoga zla. On će poučavati svoje stado, da marljivo ide u crkvu i sluša propovijedi. Svećenici treba da žive među sobom kao braća. Time će pokazati, da su Kristovi učenici. Dobar i revan svećenik mora se brinuti za dušu, a i za tijelo svojih vjernika. On će uvesti red među svojim vjernicima kod službe Božje. Svakom je svećeniku dužnost, da pouči svoje vjernike o uzvišenosti kršćanske ženidbe, da im brak bude sretan i da među njima bude prava kršćanska ljubav. Zato će umiriti zavađene bračne parove i uspostaviti među njima slogu i ljubav.

Antunović je u ovom djelu lijepo ocrtao značaj ovih uzornih svećenika. U njih treba da se ugledaju mlađi svećenici. Od njih treba da uče, jer je težak put, što su ga izabrali. Ovdje iznesene misli jesu Antunovićeви nazori o svećeničkom djelovanju u crkvi, školi i javnom životu.

Osım ovih djela napisao je Antunović još neka na mađarskom i latinskom jeziku. Nije ih izdao, nego su ostala u rukopisu. Našao sam ih u ostavštini svoga strica.

Sophisticus Magas Miveltség Morálja. (Moral sofističke visoke naobrazbe). — To je filozofijsko-etička rasprava o moralnom odgoju mladeži. Rukopis ima 22 stranice. Antunović je napisao ovaj članak za časopis „Vjera i odgoj“, mjeseca siječnja 1842 god. kao nadbiskupski ceremonijar u Kalači. Poslao ga uredništvu toga časopisa uz ovo pismo: — Velečasni opate i kanoniče, mnogopoštovani gospodine Uredniče! Ovdje priloženi članak čast mi je poslati za časopis „Vjera i odgoj“. Radovaću

se, ako se dopadne velečasnom gospodinu. Ako pak zbog nedostataka ne bi bio za javnost, i sam bih ga osudio na tminu, odakle je i potekao. U poruci uredništva molim skromno, da upotrijebite slovo A. Preporučujem se Vašem Gospodstvu dubokim poštovanjem. U Kalači, siječnja 1842. Velečasnom gospodinu ponizni sluga. —

Glavne su njegove misli: Čist je moral dragocjeno blago. Malo ih je, koji ga posjeduju, jer do njega vodi trnoviti put. Priznaje ga i onaj, koji živi u strastima i sa svojim djelima ne smije izići na sunčano svijetlo. Bez morala uzaludan je zakon. Društvo će slabiti, jer nema duševne hrane, da ulije života u mrtvo slovo zakona. Padom prvog čovjeka ljudska se narav pokvarila. Čovjek ne vidi luč istine. U Boga ne vjeruje, postaje moderni poganin i žrtvuje Jupitru, Bahu i Veneri. Propali su kumiri poganskih bogova, a na njihovim ruševinama podigao se Križ, koji je postao od drveta sramote znakom vječnih istina. Čovjek neće da upozna ove istine. Valja se u gnjiloći ovoga svijeta i traži tjelesne naslade, a ne brine se za neumrlu dušu. Uzalud su se mučili mudraci ovoga svijeta, da riješe pitanje: Što je čovjek, otkuda je i kamo ide? To nije riješio najveći grčki mudrac Sokrat, ni najveći govornik rimski Ciceron, pa ni svi ostali mudraci svijeta. Ta zagonetka riješena je na drvetu Križa. Čovjek se uzda u svoj um, slijedi nauku Voltera, Hajnea i Lafontena i baca ovu istinu u blato ljudskih strasti i opačina. Ovi mudraci hoće da ovakvom naukom preporode svijet. Sam Sokrat i Platon, a poslije njih i Ruso govore, da čovjek pliva u moru ljudskih mišljenja tjeran olujom svojih strasti; luta po pučini pod vodstvom neiskusna kormilara, koji ne zna puta, otkuda je i kamo ide. Ovo priznanje barometar je čovječje mudrosti. To je dovelo do zdvajanja: Čovječanstvo je zakopano u vječni grob ništavila. Kant je izmislio svoje „Ideje“, kojima se ne može približiti ljudsko tijelo. Ovi naši filozofi nijesu pošli dalje od mudraca staroga vijeka. Temelj njihove nauke nestalan je, pa su jedni pristaše idealizma, a drugi materijalizma. Oni sve više razastiru koprenu oko ljudske svijesti, pa pred njima postaje još zagonetnija ona tajna, koju je kršćanstvo već davno riješilo. Opasno je po ljudsko društvo, što se u srcu omladine ubija kršćanski moral, a šire se poganski nazori o svijetu. To čine i oni, koji su pozvani, da odgajaju mladež, misleći o sebi, da su pomazanici znanosti i prosvjedenja. To su oni fari-

zeji, koje je Krist istjerao iz hrama. Žalosne su to pojave, koje imaju štetni upliv u odgoju mladeži. Zato treba da svećenici i dobri učitelji u mlada srca usađuju vječne istine i osnovne pojmove o kršćanskom moralu. Roditelji pak imaju strogo da paze, kakve knjige čitaju njihova djeca, da se ne bi zarazila otrovnim mislima bezbožnika. Samo tako ćemo spasiti omladinu od pogibeljne nauke modernih pogana, koja ništi u njima svaki moralni osjećaj.

A böjtrül. (Post.) -- To je oveća rasprava o postu, što ga zapovijeda sveta majka Crkva. Ovo djelo ima devet poglavlja, 41 članak na 94 stranice. Djelo je Antunović pisao svojeručno. Sudeći po starinskim gramatičkim nastavcima u mađarskom jeziku i po lijepom pismu, što ga Antunović imao u svojoj mladosti, i ovo je djelo napisao četrdesetih godina. Poslije kratkog i lijepog uvoda o svetoj majci Crkvi, koja ima sva sredstva spasenja, Antunović raspravlja u svom djelu ova pitanja: Samozataja uvjet je spasenju čovječje duše. Ona je potrebna za duševno i materijalno blagostanje i osnov je tjelesnom postu. Održavali su ga i poganski narodi, a osobito Židovi u Starom zavjetu. U Novom zavjetu stari su kršćani postili još od vremena apostola, zato je post i majka Crkva odredila. Raspravljajući o posnim danima Antunović iznosi njihov postanak počevši od vremena apostola. Post dobro djeluje na dušu i tijelo čovjeka. Siguran je tada put u nebo, jer sprečava grijeh, diže čovječju dušu i povećava sposobnost ljudskoga uma. Ona nam ulijeva hrabrost u srce. Prikazavši posna jela i mjeru, koliko kršćanin smije jesti u posne dane, govori, da se skromno odijevamo za vrijeme posta. Treba da obuzdajemo tjelesne strasti i dijelimo milostinju, da se Bogu ustrajno molimo, da se ispovijedamo i što češće blagujemo Tijelo Kristovo. Napokon govori o uvjetima, pod kojima su neki kršćani oprošteni posta i o raznim prigovorima bezbožnika.

Egyházi vagyónról. (Crkveno imanje). — To je omanja rasprava o obrani crkvenih dobara i protiv napadaja na katoličku Crkvu. Rukopis Antunovićev ima 20 stranica. Sudeći po sadržaju djelo je napisano po svoj prilici šezdesetih godina, kada se po novinama toliko pisalo o ustavnosti i slobodi. Glavne su misli: U dnevnim se listovima ističu ustavnost i sloboda. Oni koji pišu ove članke, sami gaze narodna prava. Ovaj vijek hoće da podigne moral, a nogama gazi svećenike, učitelje morala. Iz povijesti

znamo, da je svaki vijek bacao svoje pogreške na svećenike. Nastojao je, da iskopa grob njihovu ugledu pred narodom i sada hoće da Crkvi oduzmu imanje pod izgovorom, da ga treba za škole i naobrazbu naroda. Na to ima narod pravo, jer je to njegova svojina. Takvo je mišljenje stvorilo reformaciju, koja je donijela na svijet svoje kćeri: revoluciju i anarhiju. Ovi su događaji krvavim slovima zapisani u povijesti čovječanstva. Za potrebe zajednice treba da svi jednako žrtvuju. Nije opravdano, da se oduzimaju crkvena imanja. Crkva je svoj imetak dobila za svoje zasluge. Ona je iz svojih dobara podigla dobrotvorne ustanove: sirotišta, uboške domove za starce i starice, bolnice, škole i crkve. Kada bi se Crkvi oduzela imanja, bi li se narod tim obogatio? Ne, nikako ne bi. Izgubili bi tada potporu i oni, koji su je dosada uživali. Na koncu opominje narod, da se ne da zavesti od neprijatelja naroda i Crkve.

Fragmenti. — Pedesetih godina prošlog stoljeća protivnici su napadali svećenike i osuđivali njihovo odlučno ponašanje u županijskim skupštinama. Predbacivali su im, da su zaboravili na svoj uzvišeni poziv i da su se previše posvetili javnim poslovima. U obranu svećenika napisao je Antunović više članaka. Sačuvala su se tri odlomka, što sam ih našao među njegovim rukopisima. U njima Antunović govori o županijskim sjednicama, pa je sva vjerojatnost, da je prvi napisao pedesetih a druga dva šezdesetih godina prošlog vijeka, kada je bio već kanonikom u Kalači. To potvrđuje natpis jednog fragmenta.

Prvi fragment ima naslov: — N. T. Gozony György úrnak vizsont üdvet és baráti tiszteletet. (G. Đuru Gozonj pozdrav i bratsko poštovanje). — Antunović odgovara Đuru Gozonju na njegove napadaje: — Vi me napadate, što na županijskim sjednicama želim, da svećenstvo poučava religiju. Mislim, kada se napadaju prava svećenika, da ih treba i braniti. Svakom je svećeniku dužnost, da ustane na obranu svojih prava. To sam činio i ja, pa mi je savjest mirna. —

Drugom fragmentu je naslov: — Az absolutio elhalasztatik. (Odgada se odrešenje). — U njemu u glavnom kaže ovo: Svjetovni ljudi i protivnici Crkve napadaju svećenike i traže od njih, da se posvete svojem zvanju. Antunović im odobrava ali ne u tom smislu, kako oni žele. Svećenici su u ratovima za obranu domovine i zaslugom svojom u radu na vjerskom polju stekli crkvena imanja. Svećenici sudjeluju u javnom životu zato, da

budu čuvari kršćanskog morala, da obrane svoju čast i ugled Crkve. Županijske su sjednice pravo mjesto, gdje će svećenici reći svoje mišljenje.

Treći fragment ima natpis: — Kalocsa, Kisasszonyhó 27-én. (Kalača, 27. rujna). — U njemu se Antunović osvrće na članak, što je izišao u 64 broju časopisa „Századok“. U njemu neki K. A. napada svećenike i predbacuje im, da nijesu na visini svoga položaja. Antunović odbija ovu podlu klevetu. Oni se dostojno i odlučno bore, premda znadu, da moraju mnogo trpjeti za pravdu. Protivnici predbacuju, da svećenici imaju velika imanja. Ali ako ih imaju, imaju i dužnosti i terete. Svećenstvo se borilo i u prošlosti, pa se neće nisad plašiti napadaja podmuklih protivnika i dostojno će obraniti svoj ugled pred narodom.

Az elemi iskolák, és az új rendszer. (Osnovne škole i novi pravac.) — To je kratka rasprava o školskom pitanju i narodnoj naobrazbi. Ovaj rukopis ima tri dijela na 10 stranica. Antunović je napisao ovu raspravu po svoj prilici šezdesetih godina, kada se najviše raspravljalo o školskim pitanjima. Glavne su mu misli ove: Kada se nauka enciklopedista podigla i širila, ljudi su vjeru odbacili pozivajući se na slobodu. Tražili su, da se Crkva odrekne svojih dobara. Crkva je ustrajala u velikim progonstvima prvih vjekova kršćanstva. Imaće snage i sada, da se razvije u razgranjeno stablo, pod kojim će otpočiniti milijarde naroda. Crkva ima neiscrpjiva sredstva i zato joj je uspjeh siguran. Crkva ima pravo, da vrši nadzor nad osnovnim i drugim školama. I zato svjetovna vlast treba da radi s njom u potpunom skladu. Gdje toga nema, tamo se potkopava sreća naroda. Crkva ima pravo na osnovne škole, jer ih je ona uvela za naobrazbu naroda. Zato je nasilje i svaki pokušaj, da se Crkva liši ovoga prava. Osnovna nauka mora biti jedinstvena. Ne smiju se odmah uvesti mnogi predmeti, jer se time umaraju djeca. Narodni jezik ima se poučavati u svakoj školi. Učitelji moraju imati dobru spremu, treba da su nezavisni i da im se osigura mirovina. Jedan od glavnih predmeta u osnovnim školama treba da je nauka o vjeri. Kod svih predmeta treba naglasiti vjerske istine. Mora dakle biti potpun sklad između svećenika i učitelja. Tada će se postići povoljan uspjeh. U protivnom djeca neće imati pouzdanja ni u svećenika ni u učitelja. Uspjeh ovisi i o dobrim školskim knjigama. Ove treba sastaviti velikom pažnjom i potpunom saradnjom svjetovne i crkvene vlasti. Kod nas na

prosvjetnom polju vrlo lijepo rade razni crkveni redovi i zato treba da ih pomaže svjetovna vlast. U učiteljskim školama, koje treba da podiže Crkva, poučavaće redovnici i svećenici i spremaće dobre i valjane učitelje. Za žensku mladež treba izobraziti učiteljice u školama časnih sestara. Mješovite škole nijesu dobre i postizava se u njima slabiji uspjeh. To su smjernice, koje imamo da slijedimo u radu oko naobrazbe naroda, ako mu želimo duševno i tjelesno blagostanje.

Vjerske istine. — Ovo je predavanje održao Antunović svećenicima na latinskom jeziku. To je vjerska rasprava u tri dijela. U njoj dokazuje istinitost nauke katoličke Crkve i pobija krivovjerstvo protestanata. On pokazuje temeljito poznavanje Sv. Pisma i Sv. Otaca a i potpunu upućenost u moderne filozofijske sustave. Ovaj rukopis ima 26 stranica. Nije mi poznato, kada je Antunović održao ovo predavanje, a u glavnom sadrži ovo:

Ruka Stvoriteljeva postavila je čovjeka gospodarem svijeta. Čovjek u svojoj krivnji nije se duhom klanjao Bogu. Zato je Bog poslao svoga Sina, da otkupi svijet. Pitanje je, gdje da tražimo pravu nauku. Razne vjerske družbe pružaju nam svoju vjersku nauku kao jedino spasonosnu. Kršćanske družbe mogu se svesti na dva razreda: katolicizam i protestantizam. Krist, koga su proroci u svojim proročanstvima priznali za Mesiju, izabrao je apostole i davši im svu vlast naredio je: Idite i naučavajte sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Apostoli su ga poslušali i zato je Kristova nauka istom kasnije napisana. Iz ovoga slijedi, da Sv. Pismo ne može biti jedinim izvorom Kristove nauke, jer u njemu nema svih članaka vjere. Zato se treba osloniti i na predaju.

Svi su poganski narodi u svojoj vjeri tvrdili, da Bog opstoji i da je čovjeku određen neki viši cilj. Ljudi su otstupili od svoga mišljenja, ali nijesu mogli uništiti istinitost ove tvrdnje. Svi su pogani zajedno sa Platonom željeli, da se pojavi na zemlji onaj „nepoznati“ Bog i pokaže svoje milosrđe prema ljudskom rodu. Kada se pojavio, svi su ga slijedili osim Farizeja i židovskih svećenika. Krist je podigao čovječanstvo i naviještajući svoju nauku doveo ga u luku istine. To nijesu mogli izvesti poganski filozofi. Sumnje smo se oslobodili, jer je Riječ Božja postala tijelom, a ovo je tijelo sv. Crkva. Ona živi i postoji u božanstvu Krista, odnosno njegove glave kao ugaonog kamena. Zato je sv. Crkva nepogrešiva. Jezik je ovoga božansko-ljudskoga tijela.

episkopat i kler kao dva sastavna dijela. Njihovo se poslanstvo po svetom redu neprekinutim lancem može dovesti do samoga Krista. Takav red je samo u katoličkoj Crkvi. Neka dakle protestantizam zaplovi morem racionalizma, mjesto sigurne luke naći će nepreglednu pučinu, mjesto čvrstog temelja imaće najdublji ponor, mjesto slobode jaram sumnje i mjesto obilnog znanja nemir duha. Mi zato ostajemo u katoličkoj Crkvi, koja će nas sigurnim putem dovesti u luku spasenja.

Protestantizam protivi se duhu Kristovu. On je naučavao jednu vjeru, koja odgovara svima potrebama ljudskog srca. Za potvrdu ove vjere Krist čini čudesa, a sebe naziva vratima spasenja. Prije će propasti nebo i zemlja nego njegova nauka. Kada je dakle Krist zahtijevao, da svi narodi prigrlje njegovu nauku, onda ju je morao utemeljiti u svojoj Crkvi, da kroz sve vjekove ostane čista. Time je zatvorio vrata svakoj reformaciji. Iz ovoga slijedi: koji niječe jedan članak vjere, što ga uči sveta Crkva, taj će zatajati sve. Cilj je ljudskom umovanju, da se pronade istina. Kada je sam Bog objavio istinu, čemu treba onda umovati? Iz objave smo saznali čudoredne zakone i istine. Ne valja držati, da se sa ovim objavljenim istinama ograničuje naša sloboda. Kad bi tako bilo, onda bi morali zabaciti i onu matematičku istinu, da je $2 \times 2 = 4$, pa i sama spoznaja, dobra ili zla, ne bi bila moguća. Naprotiv, što je šira spoznaja, to je veća naša sloboda. Iz ovoga slijedi: Ako ima istinâ po Kristu objavljenih, ne treba pitati, jesu li one iznad ili protiv razuma, ugađaju li našim željama i osjećajima. Treba istraživati, gdje su ove istine, da li u protestantskoj ili u katoličkoj Crkvi. Protestanti nemaju objektivne istine, jer su postavili razum kao jedino mjerilo za tumačenje Sv. Pisma. Oni imaju samo mnijenja, na kojima se ne mogu osnivati moralne istine. Zato i ne vjeruju u jedinu Crkvu, koju je Krist utemeljio na slavu Božju s jednim krstom i jednom vjerom. Oni imaju crkve potpuno otrgnute od Tijela Kristova. — Stoga braćo, slijedimo barjak križa Kristova i primimo njegov jaram, koji je sladak, iz ruku nepogrešive svete majke Crkve. Ona je svu nauku Kristovu sačuvala čistom, netaknutom i cjelovitom od svih sotonskih napadaja. Ustrajmo u njoj istom vjerom, istim sakramentima, istom milošću, jer će ova nježna majka podići suprotivštinama skršen naš duh, utješice ga ufanjem i razblažiti ljubavlju. Amen. —

Prikazao sam sva izdana i neizdana djela Antunovića. On je javno počeo svoj rad na književnom polju 1870 godine. Smislio je dakle pisati u doba, kada se drugi povlače u mir. Nije dakle čudo, što je sa svojim radnjama uvijek brzao i hitao. On je htio da još za života presadi u srce naroda sve ono, što je osjećao u svojoj velikoj slavenskoj duši. To je on sam više puta naglasio u pismima svome „Pobri“ Iliji Okrugiću.

Književnici Bunjevaca prije Antunovića pisali su starim pravopisom, koji je veoma potsjećao na njemački i mađarski. To je bio slučaj i kod Hrvata i Slovenaca prije narodnog preporoda. Antunović je vidio ovu veliku pogrešku, pa je po primjeru Srbina Vuka Karadžića, Hrvata Ljudevita Gaja i Slovenca Janeza Bleiveisa uveo u bunjevačku knjigu fonetički pravopis i ijekavski govor štokavskog narječja. Svoje mišljenje opširno je obrazložio u djelu „Bog s' čoviekom“, pa ga se u svim svojim djelima, osim u molitveniku i Naputku, vjerno držao. Antunović je u ijekavskom govoru bio nesiguran, pa je u svojim djelima, a osobito pod starije dane, miješao ijekavski sa ikavskim, a tu i tamo i sa ekavskim.

Jezik mu je čist, ali natrunjen starinskim oblicima genitiva i instrumentala. Tako su inače pisali i drugi književnici sedamdesetih godina prošloga vijeka. Njegov stil potsjeća nas na latinski. Zato i upotrebljava često čitav niz rečeničnih sklopova. To se protivi duhu našega jezika, ali imajući u vidu, da ni drugi književnici nijesu drukčije pisali, Antunović ni u tom pogledu nije svojom krivnjom griješio. Zato se ni danas ne smije prigovarati njegovom stilu i jeziku. Treba naime da se uživimo u duh onoga vremena, kada je Antunović pisao svoja djela. On je bio po prirodi svojoj živahan i veseljak. To se opaža često i u njegovim djelima, pa mu je stil zanosan, pun života i protkan kićenim pjesničkim ukrasima. Često je bio bolestan, ali ipak nije mirovao, nego je pisao. Opažamo zato u njegovom stilu i suhoparnosti i sustalosti, tvrdoću u jeziku i teškoću u izričajima. Uzevši dakle u obzir i njegovo često potišteno raspoloženje zbog bolesti, kada drugi uopće ne bi ništa radili, i ovaj se nedostatak u njegovim djelima mora ispričati. U sadržaju je inače stvaran i jasan. To mu je bio i glavni cilj. Antunović ni u jednom djelu nije trpio, da ljepota i kićenost u stilu i nagomilavanje u

izričajima bude na štetu samoga sadržaja. Dakle: žrtvovao je često puta oblik, da sačuva bitnost sadržaja samoga djela. To je slučaj kod duboko naobraženih ljudi.

Antunovićeva djela mogu se podijeliti u četiri skupine. Prva je čisto bogoslovskog i nabožnog značaja, kuda spadaju: „Bog s' čovikom“, i „Čovik s Bogom“. U prvom je djelu dao Antunović mnogo od velikog svog bogoslovskog znanja tumačeći Sveto Pismo na temelju spisa najglasovitijih crkvenih naučitelja. Protkao ga školastičkom filozofijom i sustavno je obradio kršćansko vjerovanje i nazor o svijetu. U drugom je pak dao obilnu duševnu hranu svome rodu, da se krijepi po krasnim molitvama, kakve je po samom sadržaju i ljepoti sastavio rijetko koji svećenik prije Antunovića.

Druga je skupina Antunovićevih djela poučnog, vjerskog i rodoljubivog sadržaja. To su nerazdjeljivi pojmovi kod Antunovića. Amo spadaju: „Poučne iskrice“, „Slavjan“, „Odmetnik“, „Naputak“, „Posljednji Gizdarev“, „Bariša Kitković“, zatim njegova latinska i mađarska djela, razni članci i dopisi. U njima Antunović kao svećenik, učitelj, rodoljub, kršćanski mislilac i Jugoslaven Štrosmajerova kova poučava svoj zapušteni bunjevački i šokački rod i pokazuje mu put narodnoga blagostanja na zemlji i vječnog spasenja u nebu. Antunović je dobro znao, što najviše trebaju Bunjevci i Šokci. On je u ovim djelima smišljeno i razgovijetno upozorio na primjere i događaje iz života davajući oduška svome velikom rodoljublju i slavenskom osjećaju.

U treću skupinu ubraja se njegovo povjesničko djelo: „Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih“. To je monumentalno i neprocjenjivo djelo, što ga je napisao po izvornim ispravama. Našao ih je u državnim arhivima i franjevačkim samostanima. Napisao ga je tako temeljito, kritički i objektivno, kako o Bunjevcima nije pisao nitko prije ni poslije njega. Koji su pak poslije Antunovića pisali o prošlosti Bunjevaca i Šokaca počevši od Ivana Ivanića (1894 g.), koji je dobio nagradu Matice srpske od 100 for., pa sve do danas, većinom su samo slabi pokušaji, puni subjektivnih osjećaja i k tomu slabe kopije Antunovićeve „Razprave“.

Četvrta skupina obuhvata djela čisto zabavnog sadržaja, a to su: Crtice i pripovijesti i neki dopisi, što su objelodanjeni u Antunovićevim „Novinama“ i „Vili“. To su kratke novele, pune života i duha, a protkane korisnom poukom za Bunjevce i Šokce.

Prava književna vrijednost Antunovićevih djela ne može se ocijeniti na osnovu fragmentarnih izvadaka ili opisa njegovih djela. Ako ih proučimo temeljito, savjesno i pomnjivo, dobivamo protivan sud od onoga, kojim su se neki pisci izrazili o Ivanu Antunoviću. Samo nedovoljna nepotpuna i površna studija o biskupu Antunoviću, maglovito i nesigurno poznavanje njegovih djela razlogom je takva suda nekolicine. Ovo neka bude odgovor svim nezvanim kritičarima Antunovićevih književnih djela.

TREĆI DIO

PISMA IVANA ANTUNOVIĆA

Antunović se dopisivao sa najodličnijim ljudima u Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji, Bosni, Hercegovini i Dalmaciji. On je bio u tijesnom prijateljstvu sa biskupom Štrosmajerom, istarskim biskupom Jurjem Dobrilom, Franjom Račkim, Ilijom Okrugićem, banom Ivanom Mažuranićem, fra Grgom Martićem, Ivanom Kukuljevićem, fra Euzebijem Fermendžinom, Ivanom Murgićem, Blažem Modrošićem, sa svojim vjernim saradnicima i učenicima kao i sa drugim viđenijim ličnostima, o kojima je mnogo lijepih djela zapisala naša slavna povjesnica. Nažalost sva se pisma njegova nijesu sačuvala. Šteta je velika, što su neki Antunovićevi učenici poslušali njegovu opomenu, pa su uništili ova vrijedna pisma. To bi bili dragocjeni biseri, koji bi ukrasili mnoge znamenite stranice naše slavne prošlosti. Po njima bismo mogli upoznati još mnoge njegove krasne crte.

Pisma, što ih je Antunović poslao svome „Pobri“ Iliji Okrugiću, našao sam u prijepisu u ostavštini svoga strica. Prepisao ih je sam Ilija Okrugić. Pisma Ivanu Evetoviću sva su sačuvana. Antunovićevo pismo Miši Dimitrijeviću našao je Vasa Stajić u ostavštini Miše Dimitrijevića i priopćio u „Letopisu Matice srpske“ (knj. 331, sv. 1—3, god. 1932, str. 208—209). Pismo nepoznatom Srbinu u Novom Sadu i Lazaru Kneževiću našao je Vasa Stajić u ostavštini Đorđa Rajkovića i objelodanio ih u „Letopisu Matice srpske“ (knjiga 324, sv. 1, god. 1930, str. 67—69). Pismo Jelisavi Prasnički rođ. Bertić, udovici kastelana na gospoštiji u Bedekovčini, zaštitnici i učiteljici hrvatskog seljaka i pokretačici pučke knjige, vlasništvo je Viktorije Antolek-Orešek iz Zagreba, a priopćeno je u „Danici“ Društva sv. Jeronima (god. 1934, str. 91—95). Pisma Dr. Edu Margaliću, dobio sam od vlasnika na upotrebu. Pismo Đenu Duliću, pretsjedniku Pučke

kasine prigodom otvaranja ove najstarije bunjevačke prosvjetne ustanove, otšampala je Pučka kasina u posebnoj brošuri. Pismo Iliji Kujundžiću pozajmio mi je vlč. g. Ivan Kujundžić. U ostavštini je moga strica i prijepis pisma Miju Mandiću, što ga sâm Mandić iz Kačmara poslao Iliji Okrugiću 4 ožujka 1892 godine.

Mnogo sam istraživao, gdje bih mogao naći po koje Antunovićevo pismo, da i sa ove strane što vjernije prikazem njegovu ličnost. Nažalost mnoga su njegova pisma propala. Što sam ih imao pri ruci, iznosim ih ovdje vjerno i po kronološkom redu, kome ih je pisao. Gdjegdje sam ispustio po koju riječ, koju i uza sve napore nijesam mogao pročitati.

1 MIŠI DIMITRIJEVIĆU

12 siječnja 1870 god.

— Veleštovani Gospodine! Našeg ruveta ljudi, poklem otci za života ni jednom sinu ništa neće da prigore, onda se diele, kad su već najliepše svoje vrieme u zajedničkoj radnji potrošili i dobili pod svoju siedu glavu praznu kuću, jednog konja i iztrvena kola, da na otom temelju nastavljaju boljak svoje obitelji, moj položaj glede poduzeća u Pozivu označen mnogo je onim sličnim postao. Kako indi radostno primih odluke plemenite zadužbine izvještenje, tako ne bi kasnio serdačnu hvalu odpremiti na veledušnoj izjavi da mi je ova po G. Šarčeviću tako bila do znanja prinešena. Težak je svaki početak, kako dakle nebi bio ovakvi mojeg pothvata, komu ni okolovine ni od jedne strane nisu se prijaznim ukazale. Tielo i duh treba ovdje stvarati. Veledušna indi plemenite omladine izjava kod mene je velikom cienom obilježena. Neka Vam je bratinska hvala izkreno ovim izručena. Vi ste već u narodnoj učenosti znatni napriedak učinili. Posidujete dakle već nakupljena duševna blaga, koja ste spremni s namih podieliti, da teškoće početka s' otim sigurnie svladati možemo. Ako indi ona načela koja će nam u dilovanju za pravac služiti neće vašoj veledušnosti smetati za moj podhvat veoma će koristno biti što god se više predplatnikah i suradnikah nalazilo bude. Vaša je sila moćna, jer otu sačinjava omladina, velika dakle može biti i podpora, koju da ću kod vaše plemenite zadužbine steći, to me već obsigurava, što mi je otvorena prigoda serdačnu hvalu za učinjenu već od vaše strane preporuku izručiti. U ostalom s izkrenim poštovanjem ostajem. U Kalači 12-og siečnja 1870. Ivan Antunović kan. —

4 veljače 1871 god.

— Radujem se, što ste crtice ili iskrice pročitali, ja Vas razumiem i mislim, da se u tom slažemo — jer scienim da se i vi sriede držite, s kraja nije dobro biti; ako je zemlja, ogrizu i opasu što je posijano, — učitelj kako se glave dotakne, prvo i poslednje diete, nije glasom svojih dielah sviet napunilo — voće što prviput zrije i posljednje nije ukusno, svi ljudi vrlo dobri nisu po ljudstvo koristni, baš ni ko oni veoma zli, no i takvi valja da ima, propter varietatem, al jao onomu, ko stakvima mora boraviti. Čisto mislim, da bi znao pogodit, što Vas je namrkosilo u liepoj Italiji. Al prvo, moja nakana je bila, samo što za naš rod zabilježiti, onda još ni u glavi nisam imo, da ću ja crtice pisat; već kad sam došo kući i odlučio da ću novine izdavati, onda sam iskrice pokupio, da ih u novinah izdam, al od tog su me odgovorili, i tako su stojale, dok ih nisam u knjizi izaslo na sviet. — Drugo: nisam dobar sudac jel nisam strog. Ako tko moli, taki sam spreman i oprostiti, i ako gdješta liepa vidim mah u čem, i u kom, onda sve ono, što je ružno zaboravim niti čujem nit vidim, ono liepo, dobro me napuni sobom. Evo uzroka što sam samo ono gdje i gdje upamtio, što mi se je dopalo — ipak ne dvojim, da bi iz onog što mi nije godilo takodjer mnogo dobra izvesti se dalo za naš rod, al ovo neka čine mudrije glave, koje su punom naukom se u stranu naputile. — Liepo ću vam zahvaliti ako će te me pozorna učiniti i na druge pogrješke, premda mislim, da mi neće mnogo koristiti, buduć moje sile već nisu kadre, da što izvrstna stvaraju za pouku našeg roda. Hvala Bogu vidim, da kod Vas i Hrvatah i Srbah ima ljudi, za svaku nauku pripravnih, oni će to sve naknaditi, na što su ovakve ostarele sile nedostatne. Ja ću se veoma radovati, ako će se mojim radom samo i jedan uzbudit od ove strane mladjanah, da postane učiteljem naših bratjah; ali žalibože još se nije pokazao. No ni Mojsiju nije bilo dozvoljeno unići u zemlju medom i mlikom tekuću. Ne znam jel kod drugih narodah tako, al vidim da mi slavenski spisatelji u tako misernom stanju nalazimo se, da jedan drugom ništa pomoći već samo se potužit možemo. Novine su me malo izcidile, a drugo tiskar nam nije prijatelj, ko nijedan Magjar; tako moram šnjim obhadjat ko s jajetom; od razširenja (novinah) ni rieči, jerbo

onda umah duplira cienu. Ovaj naš tiskar misli da gratiu pokaziva, kad samo primi našim jezikom što u tiskaru; malo je Magjarah u Magjarskoj, al ovde ih mnogo ima; prije 30 godinah uvijek je bilo u broju nutarnjih popovah po jedan dva Bunjevca, sada vam nema ni žive duše bunjevačke, dakle možete si mislit, kako valja da se šampar poštiva, toliko puti mi je već nabacio, da on rad mene mora jednog slagara držati, — koji zna toliko bunjevački, kao naš nadbiskup. Vi ne možete misliti, da smo mi Slaveni prave parije, al tako nam treba, jerbo smo se dosad stidili našeg roda i njegov uveli u duh magjarski i švabski, svoje smo gazili, dok se puk ne sgazi sasvim, dok mu na vrat ne stanu Švabi i Magjari, donle se neće nikad od sebe osviestit, — a drugi buduć ližu tabane ministarske, neće mu da pomognu i to bio svjetjenik il svetovnjak. Brate! kod nas nema živa čovjeka, koji bi se smio podхватit, da u puku pokupi predbrojnik, zato ovaj izostaje i koji je bio, jerbo se od sebe nezna ohranit, i zalud mu pišeš, on nezna kako da se na poštu okrene, gdje su takodjer svi njegovi zlotvori. Evo uzroka što kukam, jerbo do srdca puka ne mogu da prodrem. —

1 svibnja 1871 god.

— Sad još nisam u oskudici, jer nas je obogatio Modrošić sa svojih starih pjesamah; imam i dosta nezrila ploda u kom ni ugodne boje, ni pogodljive sladosti. Al mi siromasi moramo biti i sa šokačkih usnovakah zadovoljni, kad se drugi najfinijim rumburgerom pokrivaju, — mi se ne stidimo siromaštva, samo da se naši Bunjevci i Šokci neostavljaju svojeg prostog nošiva, — al jim žalibože sve milije postaje što je švabsko i magjarsko, pak nam sto jada zadaju... Ja sam bio i bolestan, baš kad sam Vašu liepu pjesmu u sviet poslao, — onda sam iz bolnog kreveta redigiro — siromašni list, — a sad sam još veoma slab, groznica mi tare omatorelo tilo i silom hoće da slaba izgoni Duha, da nestane Bunjevcu i Šokcu i te suhoparne duševne hrane. Kad sam smierao ovaj ubogi list izaslati, onda sam na sve strane kucao, molio i prosio gdje bi vriednog pomoćnika našao, jer sam uvidio, da ću ja skoro malaksati, i smalaksati, al nigdi ga ne nadjoh; jel tu se ne nahodi učena Bunjevca ili Šokca, gdje se hrana duševna magjarska dieli; režilo je svetjenstvo, tudjilo se učiteljstvo, nehti se smilovat redovništvo, i upropastilo se svetovnjačstvo... Jedan mladić u dvanajsti sat ponudi se, od

kojeg sam mislio kakvog takvog čovjeka načiniti, al ljuto sam se prevario, jel ni škramice, u celom smislu rieči od njega ove godine nisam imao; od mala do najvećeg sve i mehanična moradoh sam vršiti, e kad sam i zdravlje i novce potrošio, onda sam ga odaslao, — i opet prieko četiri mjeseca sve sam samac se mučio i pao i u krevet; reko sam malobrojnim u Subotici prijateljem: evo Vam siromaštvo ja ga dalje ne snosim. Onda su iznašli jednog mladića Subotičanina, koji ima sposobnosti i jezik je priko jedne godine učio, pak vele da će kadar biti barem polu tereta na svoja ramena primiti. Vederemo. Neka se dakle vrši volja Božja, preliepa Diva pružit će svoju ruku, pak će nas od neprijateljskog udarca, da nas ne obori, obraniti. Budite mi dakle zdravi i utješeni, — što nije čovjeku to je moguće Bogu, i tko nas je razžalostio, taj će nas i razveselit. Dobro je kad se ovako kadkad u knjigi možemo porazgovorit — dušmani neka kuvaju jid i otrov — a mi ćemo jedan drugog i slabima rukama hrabrit, i uzdržavati, može biti, da će i nama kadgod svanuti — mislim mladjima Slavenima! ta valjda sunce slavensko, koje je na vedro nebo položeno, svu svoju svitlost i vrućinu nije izdalo već... koju dosad i tako neuživasmo mi, već sve drugi i drugi naši gospodari — Smiluj se dakle Otče nebeski i tvojih Slavenah! ta valjda nismo mi najgori tvoji sinovi — nismo od Kajnove fajte odpali. — Bog bio svami i Blažena Djevica! Želi navjek Vaš odani brat i prijatelj. I. A. —

24 lipnja 1871 god.

— Bog dao, da Vi još za dugo gledali, slušali budete takve stvari, — koje će biser i skupo kamenje duhovno u vašem mozgu i srcu ukopano uzbudit da izadje — da se na Vašem krasnom jeziku iznese u sviet bunjevački — slavenski — koji je siromah; valjda siromašniji od ciganina, — jel cigani su cigani svi — neima izrodica, — a nas ostavljaju, koje Bog blagoslovi umom ili blagom naša intelligencija novčana i rođena aristokracija, svašta je: Niemcom, Magjarom, Francuzom postaje, samo neće Slavjanom da bude; i uz mnoge druge uzroke, tomu je uzrok pop i fratar, koji nije njegovao svoj jezik u prozi i pjesmi, pa da je odhranio pisce i mecenate. Ta neima na svietu litterature, koju nisu popovi začeli. O grihe naše — grihe naše prevelike — što smo se u 12 satu na rad pokrenuli, kad je nejveća žestina, naprednih narodah, koji se vrhu naše glave uzdigli, pak nam peku

time, gdje je duh, koji bi te mnoge razcipkane sile znao sjediniti, da se što znamenito preduzme; tu je Srb, tu je Hrvat, Sloven, Bunjevac i t. d. samo velim ovi, koji su tako blizu jedan drugomu, pak gledajte Srba, neće naše liepe nazive mjesečne da primi, već latinske uporablja; gdje je duh uvidnosti? ovako raztrkane sile, te će usahnuti, uvehnuti, prama žestini drugih naroda, kao pojedini cvitovi, na fat jedan od drugoga posadjeni. Na svašta je valjano ono što Bog Adamu reče, kad mu je Evu prido: non est bonum homini solum esse. Gjenjav sam, kako bi kod nas rekli — odilazim od kuće, da se po tudjini potucam, ne bil gdje našo travu, koja će me izliečiti. —

19 studenoga 1871 god.

— Lječnička znanost je po svojih načelih kanila izpuškarat one liekove, koji se po babah u selih pridržavaju, što stariji bivam, to sve boljma uvidjam, da sve naše znanosti, pak one bile i ovog našeg hvaljenog vieka, dok stupe u granice mudrovanja, umovanja, ne mogu se dalje popeti od hipoteze, iznimši one, koje mi nismo sami izmudrovali, već smo s' usnah svetih kao očitovane primili... Neka jide jid dušmane, koga u svojih grudih kuvaju prama nas Slavenah. Čudo! Kome se ne znam dosta načuditi, što neima naroda, koji bi toliko neprijateljah imo na svietu kao Slavjan. Al i neima mu para na svietu, jel on je kadar zatajat svojeg Otca i Mater, on je kadar svoj jezik iz ustah svojih izkinit, pak sve tudje kao haljine navući, pak se sotim još i dičiti i ono što je svoje gaziti, da ne poznadu kakogoder na njemu, da ga je Slavjanka na svojih grudih dojila. Ta i Švabo i Čifut stane uz magjarluk, Izlandianac uz Ingleza, Švabo uz Franceza, Poljak uz Niemca, al neće svoje zato pogazit i zanemarit, što je svoje, ako ne drugčije, a on ga skrije u najposlidnji kut svoje kuće, odaje, pak ga njeguje, gdi ga nitko nevidi. Dilo nečuveno! Slavjan postane Niemcem, Magjarom, Talijanom još i Turčinom, pak iznese na srid trga svoje i pogazi ga, pohuli, potlači — to su oni svetjenici Jakobinski, koji sve što je krstjansko u oči cilog konventa nationalna pogazili. Gledajte samo te Magjarone Horvate, koji svoju krv izključuju iz Rieke, da ne kažu Magjari, da oni nisu zadosta Magjaroni — no neću dalje da vas žalostim... već vas drugo pozivam, da ogrlite ovu ideu i svojim velikim duhom je nadahnete, pak još žalostnije glase dadete; opivajte je kano najveću žalost svog naroda, izkupite sve umrle, sve žive

rodoljube i sve u budućnosti dolazeće, da tuže, da žale ovu opačinu našeg naroda; jerbo ja scienim, da je ovo najveći uzrok, što nas svi preziru, jerbo nas lahko odmame, i zato vide, da se na nas ne smiju oslanjat... to je moje žalostno izkustvo i to ne samo u gornjem već i u nižem razredu (naroda); Slavjan učen, trgovac, zanatlija i bogat poljodjelac se izrodi i priliva u tudju krv, da tudje tilo snaži. To izkušava Vaš iskreni štovatelj i prijatelj! I. A. —

30 ožujka 1875 god.

— Rad bih mnogo odgovorit, al mi ne ide za rukom, valjda će dozvolit Bog kasnije, da se što okriepim. Znam da Vila nije toliko koristila, kolika joj želja i dobra volja bila, al je moja bila, pak mi k srcu prirasla; možete si mislit, koliko me je boli stalo, da se od nje razstanem. Već druga godina, kako kanim ovo učinit, no al sam se dalje silovao, dok me nije snašla bolest na toliko, da nisam više kadar vršiti onaj mehanizam što ga ište uređivanje, moradoh se razvinčati. Vjerujte da će me srdce bolit do groba, al nevjerujem, da se više sastanemo, jel ne možete smisliti, koliko truda i znoja, ne pisanje članakah, već uređivanje, a najviše correctura i druge sitnije stvari (koštaju); no al zato sve do groba rad sam rodu služiti i štogod bude sile i vremena to ću njemu žrtvovat, ne što bih mislio, da on nebi mogo biti bez mog truda, već što se ositjam kao noseća žena, što čedo mora da rodi, bilo to i nedonošče. Dakle po koju knjižicu kanim izdat, kako još ni sam ne znam; skoro ću Vam dvie poslat, ako i ne budu od velike koristi, ipak nać će se u rodu takav, kome će nješto ugodit. Ostajte mi vazda prijateljem kako ja Vas ljubim. I. A. —

9 kolovoza 1875 god.

— Ako će te nješto u njoj koristnog za rod najći, veoma ću se radovati. To ne mislim da bi u ovoj što bilo, što bi pravilam spisateljskim odgovalo, ja ovime ni u jednoj struci nisam dorasto, jel se za spisatelja nikad nisam kako bi bilo trebvalo u mladjih godinah pripravljao, a sad nit vrieme, nit sile, nit one duševne nit one tvarne, za ovo se više u meni nenalaze, dakle: dat pira, dat poma, qui non habet alia dona. Sad imam jednu ovakve vrsti drugu knjigu, ova mislim da ima više koristnog u sebi, al s ovom moram da čekam, jel novacah nemam, da je

tiskam za sad. Al nije ovo bilo zašto sam se odlučio da Vam pišem, što bi rado činio mnogo puta, da mi stanje dozvoljava, al ti prokleti šuljevi tako me more, da nit sjedit, nit stat možem, već to se sve jednako mienja. Vi će te reći, dakle lezite. Al to je baš, što se neda činiti, za što, to Vam nekazah, jel bi Vam onda moro silne nevolje tjelesne opisivat; dosta je što sam ovim priečen u pisanju, a ovo bi mi bila jedina zabava, koja bi mi život barem na deset godinah produljila. I. A. —

5 rujna 1875 god.

— Pokušavao sam ja ne jedanput, da što gibkii budem, al uzalud; tkog tilo, jezik, nije u djetinstvu navikao se prigibat, taj ti nikad neće umit hodat po glackom salonskom podu. Kako da ti ja drugčije umiem mislit već latinski i magjarski, kad ti prodje dvie godine, da ti se ne porazgovorim naški mudrim čovjekom. E dakle ostaje: što dikla navikla. Al zlo rekoh, već kako se do ovog doba dotepla. —

18 rujna 1875 god.

— Vidi se, da ste pažljivo moju knjigu proštili, pak ste se osvjedočili, da ja neumiem za puk pisat, što bi mi jedina želja bila. To ja u svakom stavku osjećam, i više puta sam pokušao ovoj mani izbjeći, al zalud; u tom sam baš ko u pismu. Kad počimam pisat, kažu ljudi, onda su slova i rieči razgovetne, al što dalje idjem, to se sve većma spletje; baš isto je kod mene u štilu, što dalje to nerazumnijim postajem, — naravno zato jer ne posjedujem našeg lipog jezika bogatstvo, pa se neumim tako izrazit kako bi valjalo, buduć brzam, to i manje mislim o riečima, no što bi trebalo. Vaše bi primjetbe mnogo ciene imale kod mladjeg čovjeka, al kod mene propada im žalibože svaka vriednost, jel ih ne znam uporabit. Znete l' Vi kako sam ja s mojim pisanjem, ko ona subotička Bunjevka, koja se u mojoj mladjoj dobi kao prosta al bogatija žena obukla u gospodsko, pak je svakojake skupoće i ljepote na se tovarila, al neodhrajena gospojom, ni boje razabrat, ni haljinu izabrat za priliku nije znala... No da vidite i čudno je kad čovjek uvijek tudjim jezikom govori, al ovakav i nepristano čuje, pak onda sjedne da piše, nije moguće lišit se magjarštine kakva je ovdje svuda, družina s kojom živiš ostavlja uvijek utisak na tvojoj misli i

osjećanju. Kod vas je tako s niemštinom i ne na jednom Hrvatu vidi čovjek da je učio švabski. Ne znam falim li, al meni se čini da Srbi jednostavnije i razgovetnije pišu; no samo što mi se i to čini, da su prazni no Hrvati; Srbi mnogo prosipaju rieči, pa im svagdi ne dotekne jezgra. I odsele molim Vas, da mi one ogromne pogrješke, a ne, zlo rekoh pogrješke, to nisu već ogromne mane, pomoć mi neće na bolje ovde, jer sam ko drvo, koje ni najumjetnii stolar nemože da urendiše, jel bo je veoma čvornovito, — al će mi silu koristit, da ne pomislim, da nešto i ja umem pisat, već kadgod pišem, uvijek da mi zazvone rieči u ušima: numquid et Saul inter prophetas. —

20 rujna 1875 god.

— Pa ako je istina, da ništa nisam steko ni u sebi, ni van sebe u čem bi se mogo i smio dičiti, jedno je, što mi nitko neće zamjeriti, da sam baš Jugoslavjan od pete do glave na svakom mjestu, pred svakim čovjekom, pa mi je samo žao, što sam onemoćio, drugčije bi Vam taki sve ovo što je na meni ostavio, i otišo da ohrabrim tamošnje katolike i preinačim u poslu onom, koji teži za oslobodjenjem duše i tiela; a ovo je uzbudjenje zaspale duše svetim i evangjeoskim naukom, rad bi im biti popom i učiteljem. Vaš uvijek prijatelj. I. A. —

12 studenoga 1875 god.

— Ne treba mislit, da će te mi se iz ruke onako lako izmać, što Vam za sada samo kratko pišem, jel u ono doba, kad su mene mladićem zvali, silu sam snage posidovao, premako koštu-jnjav i moro je biti delija, koji bi mi se oteo; a bivši u bielo Subotici dečakom u onoj ulici, gdje sam djakom stanovao, jak je moro biti i mnogo veći deran, al baš i klincov, koji se nebi meni pokorio. No reći će te, to je bilo onda, a sad je kod starca drugčije. Istina, al to je zlo u naravi ljudskoj, da što dikla navikla, pak ako i nije snage, al je volje, ta se ne trni, već ono što je bilo u nama, stari; a to sam vidio, da što smo slabii, to se većma naprežemo, da svietu oči zasliepimo; naravno da sebe varamo, jel sviet uvijek prije opazi našu slabost, no mi sami, al šta ćemo: nihil humani a me alienum esse puto. Dakle bojte se da ću Vas kinit sadanjim mojim pismom. —

19 prosinca 1875 god.

— Vi bi još mnogo trebao pjevati, jel nas ima mnogo i mladi i stari, koji se ne mičemo, da što rodu privredimo. Ako istom pomislim na rod, ne mogu da se oprostim uspomene na one nevaljane Žide, koji svoj rod izdavali, sad Egyptu, sad Babilonu, sad Grku, sad Rimljanu, a uvijek za male novce. Silu je u nas izdajicah, koji su spremni, cielu budućnost i duše i tiela prodat svojeg roda, samo da sebi komad crna hljeba osjeguraju iz ruke dušmanina; e pa ovakvih je sijaset, u milicu, u civilu, u crkvi. Vjerujte, da je do slova istina, što skoro pišaše u Obzoru: da se u nas u Ugarskoj već ni u Crkvi, ni u škuli ne smatra Slavjan za drugo, već za djubre i gnojilo, pak se nitko o njemu drugčije ne brine, već da tori zemljište Magjaru, Niemcu, Talijanu; pa baš u to doba štijem, da bolujete, kada mi je srdce ogorčeno skroz i skroz; mal da nisam pero bacio. Ta mora da sdvoji i najbolja duša, kad vidi da se i Crkva odkreće od Slavjana, da svi su se složili, da uguše Slavjana; sad nema zla, kojim da ga neokaljaju. — Al dobro je što sam stariji, što sam na višem stepenu, pa mi u razmišljanju pane u pamet, da baš zato valja podvostručiti rad, bud nas je malo; šta bi bilo od Žida, da je i Makabeo sdvojio i vrhu narodne stvari samo žalio. Ad arma, ad arma! ne koja ubijaju, već koja brane rod, koja mu livaju u glavu sjaj i prosvjetu. — A gle i to me plaši, ta oni Srbi i ovde i onde baš se pomamili, pa truju rod, truju puk, da se želja što prije izpuni dušmaninu i pogine Slavjan, pa se Niemac iztegne do Adrije i Euxina, a Magjar se u njegovom krilu nasladjiva. — Hej! ludi Slavjane, neznaš da Niemac stobom čini ko nevaljala žena, kad opojava muža, da se uspava i nevidi njezinu neviernost, s kojom podkopava blaženstvo bračno. — Da naši Srbi idu u njemačka sveučilišta, da tamo izkupe na duševnom djubrištu otrovne gljive, stima se povratjaju kući, pak u zanešenosti miešaju otrov u jíce i piće svojeg roda, da što prije zaludi, pohara, poruši i ono, što su im djedovi sačuvali i idje u službu svom dušmaninu, — ta bolje da ga nije mama u svojoj utrobi začela i trebalo bi da proklinje dan u kom se rodio — kad zahvaća u svetinju roda, pa se još koči da je učenjak, a nezna da je herostrat. — Pa evo ova kuga prelazi i u Hrvata, da im sruši i ono malo krova, u koji se mogu ako ne zaklonit, a ono barem sklonit. Ali gle kud sam se zaneo, prostite mi. —

15 siječnja 1876 god.

— Isto tako je i spisateljem, ovo je za mlada čovjeka, u kom je još sve živo, pa što misli, osjeća, nije okorjelo, već kako friško ono da vam kažem latinac zove: cartilaginem, nije postalo koštjurom, da na njoj glabaju psine, već još mladim mesom, kojim se nasladjivaju živi ljudi. Dakle naumio sam i ja da budem spisateljem, pa sam pošo na to polje, neimavši ni jezika ni smisli. Hoće l' biti kraljem, vitežki Karlo, neznam, al da od mene neće biti spisatelj, o tom sam već uvjeren. — Kad sam bio u Beču god. 1873. i pogledo francezku, englezku, a i švabsku našeg dindušmanina, pak onda prišo u hrvatsku izložbu, srdce me je zabolilo, ne što tamo liepa ne bi bilo, već što su mi misli donele u pamet sve one patnje, koje je Slavjan podnošio na jugu, dok se Švaba na jastuku mehkom izležavao, pa iz daleka gleda, kako drugi narodi za njem vuku topove. Fiat applicatio non in omnibus, već saltem in principali, pak će te imat priliku o mom djelu. No uz sve to ipak idjem dok sam živ, da nješto pišem, premako nevjerujem, da bi se time tko ukoristio; već znam, što prije nisam znao, da hvala Bogu imade i mladićah jakih i snažnih ljudinah, koji tvore na duševnom polju. Al kako rekoh pišem, da me neprijatelj nenadje neposlena i neodvuče u prokletstvo. Ovo je pisanje slično manevrima, što ih izvadjalo naše domobranstvo a prije i vojništvo, pa ti je bilo i hvale; a kad ono na bojištu u Italiji i Švabskoj, a oni ti nemogoše ni omanju bitku na svoju slavu i na našu diku izvesti. To ti je nevino vižbanje, koje ako neće nikom koristiti, barem neće ni škoditi; ako ne time da će te se ljutit na krnjavom, na bljutavom, na mlitavom stilu, pak će ne jedan reći, ako se udom srećom odljučio bude da proštuje, bolje bi bilo starče, da si donde perje češljo, barem bi te koja baba pohvalila. —

13 veljače 1876 god.

— Hvalim ja i one Cosmopolite, koji znadu opievat, kako je liepo i veliko i široko ono kolo, u kom se svi kao bratja izkupljamo, pa nema ti Grka, Židova, Niemca i Talijana; da, da ja trpim kad to pjeva Niemac, Inglez il Francez, koji u tom kolu svagdi nailazi na svoje ognjište, — al kad mi ovako pjeva Slavjan, onda bi ga umah handžarom, da na vieke zamukne. Dosta je već bilo ove budalaštine u Slavjanu, dosta je pred tudjima karucama u šarenih haljinah lakajom bio i trčo, da navještjiva tudju

slavu. Ja bi želio da u Chor unidje i slava Slavjana; ta koji je znao junačit se za tudje gospodstvo, valjda bi znao i za svoje kraljevstvo. Al to nije krivica, što u nas ima Cosmopolita, da kako smo u gostoljubstvu, pak bi sve strpali u Niemca i Magjara ako nas je posietio, poslie ako će mo izglatovat, — tako smo i u duševnom, za drugoga spremni vitam et sanguinem žrtvovat, kao ona — Nikola Zrinjia, koji je sve na slavu magjarsku žrtvovao, a kad su ga Carevi vojvodom imenovali, onda nehtiše Magjari pod njim vojevat. Mi smo gotovi sluge, pa se za sretne smatramo, ako odoru našeg gospodara nosimo. Ovaki su ti Slavonci, Bunjevci, Hrvati, jedino ovakvi nisu Srbi. Al oni opet sbog njihovog Fociuna tako su zasliepljeni, pa misle, da mudrii, da junačnii, da učeni na svietu nije Slavena od njih; pa ako ovo neće drugi Slaveni da priznadu, oni vole ničice pasti pred Rusom i njegov skut ljubiti i nositi, pak ako ih ovaj i odtisne, baš i samom Bismarku se priklonit, no priznat, da su i drugi Slaveni na svietu zato, da što umiju. Ovo je naše prokletstvo, pak evo me zašto se ljutim na takve Cosmopolite il sebičnjake, jer takvi su oni svi. — Pa evo zašto ja vas ljubim prvo: jer mi pjevate o ljubavi roda i na toliko ljubite rod, da ste spremni sve za njeg trpiti; ljubim vas jel vi niste Cosmopolita kao silni naši svetjenici, kojima je sve dobro, i Židov i Niemac i Talijan, samo neka je mastan njihov komad... već vi ljubite i Srba i šnjime se družite, pa njega ovako pitomite, krotite jel zaista je ovaj naš Slavjan, dielom po Turčinu, dielom po Focionu zadivjačio se, pa više ima u njemu srčbe, zlobe, no ljubavi; ovu vi u njega prilivate i ovako sterete onu stazu, koja će privest Slavjana Slavjanu, i tako će se širit ona cesta, kojom će on polaziti, da odbije svoje neprijatelje i zaokruži i po sebe jedno kolo, pak će on rada u njegov primit svakog Niemca, Magjara, al u kolo, gdje je on gospodar, a onaj svaki drugi gost, radostno vidjen. A sad je on u svačijem kolu, ne kao gost već kao službenik, pa uživa samo ono, što sa stola pada. — Buduć Vi ovakvog hoćete, kakvoga i ja želim, evo Vam ključa moje ljubavi. Ja sam uvijek ljubio Slavjane, kako majka ljubi jednorodjenca, pa ga ljubi do smrti — ljubi spremna i krvlju svojom od smrti ga oteti. — A vrh toga uvijek sam ljubio nadarena čovjeka. Ja sam davno o tom ubaviešten, da ako je što u čovjeku plemenita, od Boga mu je dano, pa zavist, ovaj jedini grieh nije se u meni mogo uvrižit, premako sam onima

drugima do živca svakiput ranjen bio. Nisam na to pazio, kojeg je doba, kakva stališa, već sam cienio, poštivo i klanjo se nadarenom duhu i osobito ako sam ovakova u popu našao. Ta tko bi više mogo djelovat u rodu no pop? samo ako ne zakopa svoj talenat; a taj talenat nigdje i ničim se ne može više i tako razvit ko u popu; jel najuzvišenija filozofija jest theologija. Ako ste pazili, mogli ste uvidit, da theolog ako je samo i jednu — dobio, više razuma pokaziva u svakom govoru i činu no drugi s onih pet, a uz to još u ono moje sretnije doba, svetjenstvo je biralo na izbor pa najviše prve darovite mladiće u svoj red uvrštjivalo. Zato je već davno u meni dozrijelo uvjerenje, da ako bi svetjenstvo htilo svoje darove uporabiti, kakvi su theologijom razvijeni, dobar stojim, da ne bi i jedna vrst znanosti ostala, u kojoj ne bi svem ljudstvu na čelu stali. Ta gledajte i razmatrajte ma kog puka povjestnicu, i vidit će te, da veći, vještiji državnika nije nikad bilo, već kada su ovakovimi bivali svetjenici; nadjite para našem Utješenoviću i pokažite gdje je čovjek, koji bi u jednoj maloj državici, medju dvajuh carstva tako znao veslat, da ga ni jedni valovi nebi oborili. No ovo je moj navadni idealizam, navedoh ga, da vam odključam zagonetku, zašto vas ljubim. Budite mi dakle dugo živi i da mogli budete za rod raditi; baš zato više, što je istina, da naši mnogi svetjenici spavaju; jedni — opojeni il u nadkrilju — upokojeni, il u trnju i korovu bogatstva zapleteni, pa trpe da se na njih i djeca nebožna grudvam rugla vućaju, kao ono jednoć na Iliju proroka. Mi se kršimo, ljutimo, kanda ne bi crnac ostao takvim, ako mu se nitko narugao nebi. Ovdje moram vam zabilježiti, da me ne smutljivaju naše premnoge slabosti, jer pop nije Angjeo, da ovima nepodlijege, — već ona prevelika nemarnost, koja malo mari za Boga, a baš nimalo za svoj rod. Pak sad uzmite na oko onu drugu struju, koja je od desetak godina zavladała svetjenstvom, da se pričinja, kanda ni jedne ljage ne bi imalo, kanda bi o samom duhu živilo. Ovo su ti živi Svetci, koji su po nove mode Spirituali u svetjenstvo poslani, pa su jel fanatizirani donikle, il farizejizmom obučeni, pak će te lahko najći ključ ovog preziranja koje nas prati, a u svetjenstvu samom izkorenjuje bratinsku slogu; jel po informacijah budi se špionizam, koji će poremetiti svaki duh plemenit i oživotvoreći, duh koji je bio većim dielom u našem svetjenstvu prije bune, premako nije bio tako kljukan špiritualizmom, kao što ga danas kljukaju.

Prostitute što sam vam ovim pripravio opet jedan Martyrium, da se kršite hieroglifom . . . Poštivam g. Hadžića i recite mu, da se ja nesrdim na Srbe, već samo na Srbe nebožnjake. Vaš Antun. —

25 rujna 1876 god.

— Evo me na konju, kog sam kao djetić i momčić neizkazanom radošću jašio; ovo je bila strast, koja me je silna zatajenja koštala. Da nisam — još bi ga i sad uzjašio, pak cigarom u usti prieko sve Magjarske pretrčao, da dospijem na bojište gdje se slavsko krv proliva i nakitim se svjekoliko repovah turskih pašah. Alaj ti je velika sila nemoć, pa se i najveća volja mora sgrčit kao otrcana baba i poniženim očima gledat, hoće l' se na čas smilovat, da se izpravi i zaigra ko nekoć vragolasta curetina. —

16 studenoga 1876 god.

— Al ja nemam više krieposti, da to u svoj bostan presadim, prem vjerujem da je ono sve krasno što je u Šuselkinoj Reformi. Jest naravno, da Vam ovo ne ide u glavu, ta ni meni nije išlo; dok se nisam okorio, mislio sam da bi jednim danom i tri jahača umorio. Znete l' Vi, kakav sam ja? ko knjaz Gražalković, koji se je jednoć na dukate biliardovo, a na posljedku sreća što bješe aviticitet, jer bi opet trećem unuku na vrat obisili lončić, kojim djed kao djak tražiše svoj obed. Da Vam kažem, da bi se smijali, da ja predplatjam na novine, a imam ih koje prieko ciele godine ne otvaram. No ovom su dva uzroka, al ako hoćete i više, danas ću Vam samo dva predstaviti. Ja pišem, kako nevaljano, o tom ne trebam da Vam dokaze navadjam, a meni posli podne nije slobodno ni jednu rieč pisat; dakle samo prije podne, al i onda najviše dva sata, — možete si mislit kako mi valja brzati, da nešto napišem. No i druge stvari treba vršiti prije i poslije podne, a ono što sam napisao treba popravljat, pa još koliko izpravljat, e pak kad bi i polu onog vršio, što sam sebi za brime na vrat uzeo, onda mi vremena ne dotiče; jel drugo valja vam znati, da sam ja bolan, pun rana, ove su u glavi, u pluća, u želudcu, u svim organom, samo što je sve iznutra, pa jedno je dobro, što drugog negadim, — al silu trpim, bilo da pišem, bilo da štijem. Evo zašto sam se smijo, kad ste mi Šuselku priporučivali. — Mal ako i ja neću odgovorit kao Pilat: što pisah pisah. No ne velim, da nešto

uvodu neću vrat izkrenit, lice nabojadisat, al može lako biti, da će biti veći nos, jel zacrvenit od seksardskog rujnog, kakva sad pijem i nešto od Židovah izostavit, ako mi naznačite barem na priliku; gdje, jel što — drugčije ne bi se smio upuštati u tu šumu, bojeći se, da ću zabasat. U tom nisam takve naravi, da bi mi žao bilo ono il ono izostavit, ta silu sam iztro, barem treći dio te knjige ako ne polu, jel kad je čovjek mator, onda o svačem drugčije sudi, to je i zlo, što je i vrlo ozbiljan, odtud onda mnogi zanemare, zabace sve, što im se prije dopalo, jel im se u svačem predstavlja živa prilika Salamunove izpraznosti. Samo dok je mlad čovjek, toliko znade natovariti na svoje žiće svakojake slabosti i rugote, da ga starost ma još bila dulja, više ne može da opere, više umi mlad čovjek kudagod sakupiti, no što bi mogao star odnet. — No ja sam i onako o kom bi vi rekao, to je Sonderling, naravno da vam razvijem moje nazore o theologiji, filozofiji i svih humaniorih. Vi bi se baš i razjarili, kad bi Vam smio reći, da ja ne bi dao za Vaše prodike ni jednu poturu, (ne za Vaše, jel sam štio da Vas uzveličaju, kao umjetna predikatura pa Vas pozivaju za urednika), već onako im Allgemeinen, ja bi pobigao iz crkve kada mi počne perorisati jedan frtalj sata, jedva bi što rekao, i to je samo exordium, pak onda ti kaže o čem će govoriti, pa ti krasno razdieli na dvie tri il i pet strani svoju besjedu, plašim ga se kao drame ili baš i opere, koja ovoliko čina broji; al eto ga još i s' epilogom, pa ga gledaj, slušaj, kako sve ono pokvari, što je zidjao; jel ti nanovo sve opetuje i počasti te prikupanim ili pogrijanim jelom. No smijte se kako bi ja bjegao iz crkve. Neću da kažem, da ono nije sve liepo i po Ciceronu i Demostenu umjetno, al vjerujte mi, nije kršćansko. Naši sv. Oci nisu ovako učili, pa su više i oni naučili te i znali, al i njihovi učenici od njih primili. Vjerujte mi, da mi silu božju učimo, al ne baš ono što bi kršćaninu svećeniku, kršćaninu viernom trebalo. Da budemo Grci il Rimljani, time nas poje, goje, al da budemo kršćani, o tom nam samo onako mrvica daju. Kakav je Vaš katekizam, Vaša biblija? No uzmite kamen, pak mi udarite o glavu, da više ne govorim, — al ja mislim, da se mi učimo krasno da budemo pogani Grci i Rimljani, a ne kršćani. To bi Vam znao pokazati, al Vas neću da ljutim a ni k jelu tek ne kvarim. Meni je jedno žao, što ono, što sam osiećao, nisam u muževskoj dobi iztaknio. Ipak čvrsto vjerujem, da će naši

sveti učenjaci doći na onaj štadium, gdje će sami sebe zapitat, odkud da mi toliko mudrujemo, ipak pravih theologah, a još manje kršćjana neimamo. Molim Vas, koliko ima popovah, koji Sv. Pismo, koliko koji bi svete Otce poznavali. A pitajte odkud sapientia odkud gratia? U nami je zavladała farizejska oholost, da sebe stavljamo na božje priestolje, pa sve i sve naše rieči tiskamo u glavu učenikah, a ne one božje, a u one svete knjige poslagane. Ovo sve zato Vam rekoħ, da vidíte, zašto ja u toj knjizi ne mudrujem, već onako prosto, idem da ljude uvadjam u ono kraljevstvo, u komu je Bog kao Stvoritelj, Odkupitelj i Posvetitelj uveo čovjeka, al odkud ga izprva vabi, mami djavo; ako za njim ne ide, a on ga iztiskava. Ako tko brate ne vjeruje, da ima Boga, ima duše, možeš ti njemu dokaza naramkom prinašat, nikad ga nećeš osvjedočít; ovo su stvari vidne kao sunce; ako tko ipak taji, da ne daje vrućinu i svijetlost, ne trudi se šnjime. Ovako ja mislim, da je Bog čovjeka stvorio, pa njega mora poznat i osjećat da je neumrli. No ako baš tkomu se dopada da bude majmunom, ne možem mu priećit. Al ja mislim da stakima onako valja govorit, kao Isus Židovom: Si ego in nomine Belzebub ejicio doemonia. Kada o kršćjanluku govorim, nije istina, da bi zato trebalo um pod postelju metnit, kao što ni to nije, da bi nam svetiljka trebala o danu; široko je ono, što je medju zemljom i nebom, može trćat ako će i na arabskom jahaću, a još je šire ono, što je medju čovjekom i Bogom, neka se tare, al gdje on nije ništa iznašo, jel nije umio, ćuti, mući pa vjeruje! Ako ne, možeš biti Saducej, farizej i škriba i svašta, al nisi kršćjanin. Ovaku sam ja htio knjigu sastavit, no nemojte me odsudit, evo me brzam da Vam kažem, da sam ja prvi, koji u prsa udaram i vidim, da nisam ni do sto milja u blizini do moje svrhe, al šta ću, star sam, ućit ne znam, nemoćan sam, pak na novo pisat nemožem, dakle imam li pravo ako rekнем: što pisah, pisah. Ja sam već od mladosti takav nevoljan bio, ugladit, opravit, to nisam znao, jel strpljivosti ni kako ne bi imao; ovom i onom reći ovo, ovako, onako ćini, to sam znao, jel to nije mnogo pameti, ni novacah koštalo. Ovo dakle za danas neka Vam bude dostatno. Ipak Vas molim, da mi obilježite sve pogrješke, ma bi ih i na mom obrazu našli; ta mator čovjek, ako bi i htjeo komu se dopadat, ne zato što ne bi želio, već što unapred znade da se u njeg ni babetine neće zagledat, nemari, ako kažu: evo nisi se izčešljo, okefo

i t. d. jedino je što na starom ne volim, ako se nebrije, pa mu strnika izraste. Ja žetvu i ljetinu volim gledat, al kad vidim strniku, onda sam već turoban. —

10 siječnja 1877 god.

— Onu pjesmu, što ju dobro prevedoste, neću da se ovdje piva, jel ovako bilje ovdje neraste, tu je Šarkota puna Magjarom i Kalvinom, slavsko se istom rad lieka kad i kad čuje u mom stanu, kuda kad dodju takvi, koji znadu da sam ja Racz, nauče po gdje koju i tako ju odpjevaju, naravno, da niti rieči nerazume. Ipak ako bi se u Novom Sadu našle onakve krasne pjesme slavske, koje duhom i srcem prolaze kao munja po nebu, naravno u kote, note postavljene za pojce, naštampane, te ako bi mi poslali per Nachnahme, to bi mi mnogoput osladili po koji zalogaj; jel bi naveo pojca Magjara, da ju nauči i odpjeva. I Vašu vragolastu bi takim dao pjevati, samo da joj umiem iznaći napjeva. Budite mi o novoj godini stoput blagosovljeni! —

11 veljače 1877 god.

— Ne bi l' zaslužio ovakav okorjeli starac 30 batinah? Ta ako osjedjeli neimaju razloga, tko bi ga tražio u mladih glavah. Al drugom umiem savjete davat, koje sam ne sliedim, nikad goreg čovjeka od mene; druge karam, a sebe pravdam. Pa uz to da još vidite, kako se to veselilo u poklade uz glasovir i jednog mladog ciganina hegede, pa mi mladji popovi moraju uvijek barem po dvie naše odpjevati, i premake uvijek iste jedne, ipak meni drage, jel mi svojski zvone u ušima; onda im tek dozvolim da svoje magjarske pjevaju. Vaš uvijek prijatelj I. A. —

6 lipnja 1877 god.

— Znete da ja neostajem dužan, već odgovor plaćam, ako i ne takim novcem, koji bi se bez velike agije primao. Al evo baš onaj dan, kad sam Vaše pismo primio, drugi dan uzkrasa u veliko sam obolio, groznica strašna me je iztresla i pluća se upalila; i jedno je suvišno matorom, kržljavom čovjeku, kamo li dvoje. Pridigo sam se, al nikako oporavit. Snaga se sa sviem iznevjerila, a prsa veoma oslabila. Dugo ništa nisam mogo radit, vrijeme težje bilo no ista bolest. Sad već nješto možem na knjigi popravljat, al se ipak moram veoma čuvat, da kakogod neupanem u priašnje zlo. Hoću l' se kadgod oporavit, ne znam, samo

to prosim od Boga, da mi dozvoli, nješto moći poslovat, kako već od nekog vremena mogu činit, pak onda kako mu se dopadalo, na put svaki čas gotov; samo bi mi žao bilo, prije zgotovljenja mojeg djela, na kom sam silu popravljat našo, od kako ste me na mane upozorili; dvie sam prve knjige koj kako, od druge dvie polu pregledo i popravio; kad sam veoma zlo bio, već sam bio priporučio svojoj unuki, da ako odputujem, ona moja djela skupi i Vama pošalje, neka bi ih barem bratinska ruka sažegla. —

26 lipnja 1877 god.

— Mislio sam, da onaj Vaš Glasnik ne izlazi samo, da okružnice izdaje, da juris themata razpravlja, već da se u istom spomene, što je iz Vaše biskupije pohvalno učinjeno, da se prodiči ime biskupije djakovačke, pak bi onda tek i ja usta svoja otvorio, kada bi već zdraviji i krjepčiji i zato pametniji bio, — al sve badava, niti je šta reko Vaš Glasnik, niti sam Vam ja snažnijim postao, — onamo uzroke ne znam, a ovdje nije lahko pogodit, jel i onako krljavo tielo, prieko 62 godine, tako je izangjalo, da je teško na tom išto krpit, jer se dere za iglom, kako to Sveto Pismo svjedoči. Ipak ću Vam kazat, da ste oprali obraz Vašoj biskupiji, pa ste plemenito opjevali 50 godišnjicu našeg mučenika (Pape Pija IX) a to baš tamo, gdje nesrječni . . . ne samo da reže na Papino ime, već sprdaju se u Zastavi s glavom crkve; a nesrječni vrlo bi lahko mogli nabasat na ovu istinu, svojom experijencijom u njihovom Congressu, u kom već patriarcha nije mnogo veći . . . — Neka Vam Bog udieli zdravlje, da još dugo uzpjevati mogli budete! Može biti, da je istinu reko onaj njeki pop, kada je bilo Vaše ime spomenuto, da bi Vas dobro bilo za urednika pridikah pozvati, da ste veći govornik, no poeta; ja neznam, al ja Vas poštivam kao poetu. Kako se klanjam Bogu kod svakog cvjeta, kojim krase svaki komad zemlje, tako cjelivam svakog pjesnika, koji nam otkriva duhovne i tvarne ljepote čovjeka i svakog stvora višljeg a i ciele naravi; jel sve je ruka božja nakitila. No kako valja da bude u „Slikara“ čovjek, koji vodi neukog i pokaziva mu ljepše sastojbine jedne i druge prilike, tako valja da i kod nas bude List, u kom bi se pokazivala ljepota i jednog i drugog poete, ne samo tako, kako to čini Vienac; ondje je gospodar urednik, pa što je njemu drago, mora da bude milo i čitatelju, — već da je beletrističan

list, koji bi ljepotu jednog i drugog komada iztaknjivo medju drugimi predmeti. No ovo je samo jednog okorjelog starca mnijenje, koji je dozrio i treba da skoro padne, te mjesto drugom ustupi, zdravijem i pametnijem. Budite uvjereni, da Vas poštivam, kao poetu i Vaša pjesma Papi izpjevana veoma mi je godila. Čudim se, kako se nije odzovnio na nju Zagrebački list, koji je Ilijaševiću i u prievodu donieo. No u svietu nikad nije drugčije bilo, i neće biti, već će uvijek ljudi na onog bečit oči, koji najveću huku buku umio bude načinit. A odkako ja poznam magjarsku literaturu, jel ovu samo nešto poznajem; žali bože! od naše ništa neznam, jel sam se kasno probudio, — uvijek vidim, da je današnji duh vladao tuj, prijatelji su se sastali u družinu, pa što je ovamo spadalo, to su u oblake dizali, a sve drugo ignorirali. Zato je pravo imo neki Szasz Karol luteranski predikator a sad ministarski savjetnik, da već i sam uvidja, da čovjek mora biti Calvinom, da postane akademije ugarske članom. Poznata je stvar, da katolici tamo redko ulaze. Da li je drugčije kod Srba, Hrvata... Jednoć je neki filozof berlinski kazo, — ime mu zaboravih — da je najviše pritvaranja u popovstvu katoličkom; a ja bih reko, da je najviše oholosti u Lutorana, jel je najmanje u čovjeku znanosti i pobožnosti. —

3 rujna 1879 god.

— Starac se promjenjiva kao vrieme, te sada se kosiri kao mator konj, al tek za čas, pak mu umah sve klone i u ušima zazvoni tempi passati pak onda kao dijete, komu ne dadu ono što ište, srdi se na se i na sav sviet, i ne videć da se na to nitko ne osvrće, a tko se osvrće onaj ga psuje. No ovo je ljudska sudbina, od koje se ne iznima ni Papa, ni Car, ni siromah, ni bogataš. Al imamo ipak nješto u sebi, što se krši opet ovoj sudbini, te čovjek pomisli, ako je pošlo jedanput za rukom, da će i drugiput poći, al časkom se prikaže mutna nemoć starosti, pak onda i sam se smije drugima vrhu svojeg kratkovida, — tako onda se sbiva, da čovjek čini ludo, kao što ja učinih, te započe izkupljat data za ono, za što nikakve sposobnosti ne imadoh ni u mladosti. Al je čudna ta ljudska narav pak nemiruje sve donle, dok ne odzvoni malo zvonce, te reknu vrh njega: putuj igumane, ne staraj se za manastir. Četir nedilje sam propatio u bečkih i budimskih arhivi, al mal ako nisam prošo, ko ovogodišnji žeteoci, vlata se pokazivalo sila,

al veoma malo zrna. Ipak neće starac da klone voljom, već se pripravlja i na godinu, da traži u Budimu. Ovi Bunjevci su mi izrasli uz srce, te prem ako i ne znadu, da živim, ja se trudim i morim, al mal ako zato neprodjem kao barun Rudić, kojeg sam skoro u Aljmašu zakopao, sve do posljednje godine je zemljišta sabirao, a poslje njeg ostade sin i vjerom i ženom razstavljen, u godinu bez ploda, te je starac, da je nješto znao mislit, mogo je u zadnjem času reći, et quae parasti, cujus erunt... Naš je puk u žalostnom stanju, svakojako zanemaren, trebalo bi, da se obražava, al kako nije dorastao da štije, niti ima novca, ni da jeftine knjižice kupuje, a kamoli ovako ogromnu knjigu. Čudno sam prošo šnjome, mnogo sam se mislio, kako da je turim u sviet, bio sam se već na to odlučio, da ću poslie štampe svakom dotičnom biskupu poslat jedan primjer, te ako nadje za dobro u svojoj biskupiji priporučit. Al kasnije mi dodje u pamet možda će pomislit, da i na to mislim, da mi plate i da tako djelo priporučuju, o kom ipak nisu dovoljno osvjedočeni, te sam odustao i preporučao, htijuć barem nekojim boljom voljom napram našima da po jedan lipše uvezani iztisasak šaljem; u tom me pak sbuni štampar koji je izosto, te nigda na vrieme nisam dobio. Tako je bilo, da i nakloni Biskupi nisu dobili kada je knjiga već u novinah objavljena. Zato, kako sam vidio Zagrebački kardinal se ljutio, jerbo je ovamo piso, da li je ta knjiga per Ordinarium adprobirana, i kako je u objavi i na knjigi to označeno bilo. Poslje sam dvojici Albaregalensi i Pečuvskom kao ovdašnjima poslao. Albaregalensis je liepo odgovorio, al Pečuvski kao Magjar ćuti. Iz zagrebačke i pečuvske biskupije veoma slabo il baš nikako ne javljaju, ne treba im Panslavista. No al ništa! Odavna mi to znamo, da ako nami Bog ne pomogne, ljudi, bili oni baš i popovi il fratrovi, neće. —

26 listopada 1879 god.

— Samo u kratko Vam javljam, da sam veoma sagriešio, buduć da sam mislio, da ja i ono možem, što je samo za poštene mlade ljude dozvoljeno. Nemirni moj duh ne dade mi mira, te baš onaj čas kada sam Vaše pismo primio, krenem se na put u dobroj nadi, da ću najći po Magjari, starih baba ljetu, a ono ti nadjoh mal ne zimu. Obidjem Baju, Sombor, Segedin, Budim i Gyöngyös u najgorem vremenu tražeć u Archivi nešto o starinah

Bunjevačkih, pa se gorko razhladih. Božja je volja bila, pak nisam na putu obolio, već kad sam kući prispio; odmah drugi dan napadne me potajna groznica te me za nedilju danah izmori tako, da mi istom nešto sile ostade, što sam prošastog ljeta skrpio, te sad nemožem nikako pravo da sliedim, a imam ga silu na vratu. Vi barem imate što da Vas izvini, jerbo ste u sred ljeta dobili kašalj, al ja sam zaslužio da me onako izpraše sa škutikom, kako to biaše navadno u ono davnašnje doba, kada su mi računoznanje, al baš zaisto škutikom utirali u glavu. No i vidite u ovom obziru hvale vrijedan uzpjeh u meni, jel sam od njega samo toliko naučio, da umiem izdavat, al hoćel što i ostat, na to ne mislim, a là Magjari u svom domaćem troškovniku, — pa to je dragi brate ne samo u novcu, već i u zdravlju i vremenu tako; a to je već davno rečeno, da tko nezna kod kuće svoje razpolagat novcem i vriemenom, od toga ne išti savjete, kao od onog, koji za čorbom vodu pije. —

20 studenoga 1879 god.

— Radi čega se baš čudim, što naši Slavjani jedni se nazivlju Srbom, drugi Hrvatom pak se krše i lome, ako ne za oto, da prave komediju, kojom se Magjar grohotom smije, baš ko onoj regnicolarnoj deputaciji hrvatskoj u Pešti; dočim Magjarska kao jedno tielo i jedna duša enuncira svoje želje, a Hrvati se medju se hrvu i čupaju. Ovo mene već odavna bode, riže, peče, žeže i možem reći umara; a buduć ne imam novinah, da si izkalim srce, zaoto sam namislio da ću ob ovom predmetu pisat, mjesto historije bunjevačke i iztraživajuć, sve sam se čvrstje utvrdjivao, u ovoj ideji. Jest da ja nisam nikad ni imo u glavi takvu historiju pisat, kakvu bi mogla Matica srbska nagradit ipak sam se mućio neko vrieme sotom idejom, da bi ipak nešto trebalo o Bunjevcih pisat. Al baš oto iztraživajuć, sve sam se većma odtudjivao od te ideje i približavao onoj, koja bi triebala da stere put medjusobnoj sporazumnosti. No to je naravno, da ja nisam toj ideji dorastao, al barem ću je dirnut, pa ako ne doživio budem, da se o njoj pozornost uzbudi, da se Slavjani vjerom razdieljeni za kose još većma uhvate i pohrvaju, barem ću svojoj želji zadovoljit. I tako već sada nepišem radi drugog ikakog uzroka, jer vidim da nisam na oto pozvan, već činim, kao čovjek, koji ako i ne zna druge ljude svojim guslam da razveseli barem svoju dosadnost od sebe odstrani. Evo uzroka,

zašto ja nipošto neću concurirat za premium novosadski, a sigurno ću ako uzživim takva šta napisat, što se neće dopadat ni Bunjevcu, ni Hrvat, ni Srbinu, te će se barem u tom sjedinit, da će me svi kamenovat. E pak se ipak sve jednako vere, ako ne za drugo a ono da se prije podere; ta šta će već ovdje kada pušit nemože, piti nemože, od svakud ga goni rheumatismus u glavi kada ga groznica ne tare. A starca da nitko ne voli, o tom da se neuvjerite za dugo vrijeme, to Vam srdačno želim. Evo Vam jeremijade, koju samo Vi morate slušat, jer drugom neću da je odpjevam, ta neću da se izmijem; o starcu Bunjevcu ako bi preminuo, svak bi onda ovudan iz sveg srdca uzdahnuo: requiescat in pace! tako nas ovdje miluju. Al to nije čudo, jel se nećemo da pomagjarimo, — a tko nije takove volje, onog drže da je volje Magjara pogubiti. Al šta blebećeš starče, zavuci se u zakutak te mirno čekaj dok ti ne zazvone. Naravno prieko zime, a čim proljetje pukne, a starac će opet sad u ovaj, sad u onaj Archivum... Ja sad na tri strane radim, pak će se izvršit na meni pluribus intentus minor ad singula sensus. Al šta ćeš kad je kod starca tako, ko u gladna čovjeka, koji bi sve na jedanput progutat, jel se boji, da mu neće dostačit vremena. Evo Vam šaljem jednu knjižicu magjarsku o Kalači, o kojoj vele da sam je ja piso, al mojeg imena ne nosi, zaoto nije slobodno da je priznajem, jel može biti, da ona mene ne bi za svojeg otca priznala, to je magjarica, pa bi se Bunjevca zastidila. Ove zime moram jednu napisat za naše popende, a naravno naše biskupije, te kad ju prošitju, znam da će ih biti, koji će mi i to magjarski okresat, a oni Niemci sakramentirat; al moram pisat, jel nemožem mirovat. —

21 prosinca 1879 god.

— I ja brzam kao Bikički Bunjevci, jer kudgod se okrenem svagdje posla do glave, samo da je više mozga u glavi i da je više rukuh, pak da je više iztrajanja u hrtenjači. U to bi se radilo i poslovalo kao moj jednoć viernik Niemac Ulrich, koji se je toli jagmio za poslom, al naravno ne toliko po se, kao po svoju čeljad i konje, da je najedanput dva vitla nasadio, i kada se je jedan tro, drugi se pritreso pak ti i čeljad i konji ne imadoše odpočinit, bježaše dakle od njeg čeljad i konji smalaksaše, prem ih je i zobljom hranio. Eto i mene, kao uvijek jadikujućeg Ulricha, misleć kao Ulrich, da neće imat kad ni

umrieti. Al kako se Bog postarao, da Mojsiji svjetli rogovi veoma nenarastu, jel bi se od njeg Židovi plašili, kao od Boga na gori Sinaj, tako će skoro i za mene najći se vremena, kada će biti naredjeno, da iguman putuje, pak će se poso dovršit . . . Kada ste onomadne o Bosni pisali, Brajko! i da je to bilo prije 20 godinah, i onda bi se dugo mislio, dal bi se na onakvu Misiju odlučio. Nije to štogod u Bosnu ići, gdje su Turci, gdje Srbi, gdje još u djetinjstvu katolici, a još uz to i fratrovi! To bi bio boj, komu ni za sto lietah neće biti kraja. Za ovakva starca nije drugo, već sjest u zapećak i gledat uz vruću peć, kako se ljudi grbe uz breme žića, koje moraju da nose. Zaoto će te lahko shvatit, kako ob ovom niti sam ja snivo, niti je ugarsko Ministarstvo na oto ikad i pomislilo. Prije bi se ovo sjetilo lanjskog snijega no mene, baš i onda ako bi ja štogod važio, ako ne onda samo, kada kogod napomene, da sam i opet koju knjigu izdao, pa bi volili, da me mogu u onaj top turit, koji su u Limu nastavili, da na Albance sjedne, a sdruge strane na Srbijance nišane . . . A i to morate znati, da sam ja kao ćorav konj, kud je već nagnio, zaludu ga zaustežeš; sad sam već započeo knjigu za naše popende, od te me ne razstavi već jedina bolest, jel donde ne mirujem, dok je ne svršim, dondle me prati, kud god idjem; dakle moram brzati, da je se što prije oprostim. Kada ovu dovršim, onda ću ako se Bogu uzdopada nastavit Bunjevačku knjigu, koja ipak neće rogom zabost ni u Bunjevce, ni u Srbe, ni u Hrvate ni u Magjare, već kao što običaje Magjar reći: govori svekar kćeri, al tako da mu i snaha razumije, da se to ponajviše i nje tiče. Naravno ovo je želja, al . . . iza ove sve što je na svietu iz daleka zaostaje. Već bilo kako mu drago, toliko znadem, da me Matica neće za nagradu vriedna naći. Jel što iz mojih rukuh izlazi, to sve tako izgleda, kao kudelja, što su ju na Urbariumu babe grebenale. Bože sahrani, da se ja u kose latim sa svim onima, te ne samo da bi ovo malo vlasu počupali, već još i kožu s lubanje sadrli. Dok sam mlad bio, tući sam se milovao, kao Katjmarski momci, ele od kako sam omatorio, sad već volim, ako i nitko nezna da živim, jel se i onda bojim, da će i na mene doći red; ako Srbljina briju, reći će: i ovo je Racz, udri ga! Vama je tamo lakše . . . ako je i odmetnikah ipak nadjete kakva srodna. Al ovdje sve je hladno, kao u onoj novoj zemlji Franje Josipa na sjeveru. Još i ovi naši Bunjevci taki su kao izmienjeni licem. —

11 veljače 1880 god.

— Ipak ne gubite nade. Ja sam imao jednog vršnjaka siroma čovjeka, koji od djetinstva mnogo godina samnom probavio i kad kao mlad plovao moradoh zbog velikih izdataka više puta stegu patit u novcu, reče Ivan, biti će bolje na godinu; i tako je jedna za drugom tekla al novac je ritko dotekao, jel su gosti toliki bivali, da nije bilo moguće kapije zatvorit. Ipak ne bi Vam znao kazat, da li je po mene to zlo bilo ili baš valjda veoma dobro, il valjda baš najbolje; jel da mi je sve po volji gudilo, možda ja ne bi igrao po volji božjoj. Ovo neka Vam je utjeha u Vašoj patnji. A što se tiče drugog lieka ja ću Vam kazat onaj koga ja uporabljam kadgod hoću da što činim al najskole prije no što začmem pisat i to uvijek — najprije kleknuvši vršim pred propelom onu molitvu: Veni sancte Spiritus! pak ti onda uzmem Sv. Pismo i pročitam jedno poglavlje prije podne, novoga poslje starog zakona i to svaki put, zatim sjednem pisat prije podne, a poslje opet drugo što štiti. Ovo činim od mnogo godina i uvjerio sam se, da ovo ne činim, ne bi umio ni jednu knjigu napisat. Probate et quod recta sunt tenete. Ipak imade dnevah, kad je čovjek sterilis kao Sara ili Ana, e pa da ne dodje Bog u pomoć, nigda se ne bi plodilo ikakvo djelo. U taj par uvidio sam, kada je čovjek suh, bolje je odustat od posla, jel nema koristna ploda. No vi ste još uvijek mladjana doba. Mora se povratit duh, koji se za malo odstranio, pa će te se čudit, kako sad opet umiete pjevat. Stari su već rekli: interim etiam bonus dormitat Homerus. No sa svim mir i pokoj nikad nećete osjećat, jerbo smo pozvani, da in sudore vultus comedamus panem, da u bojaznosti tražimo kraljevstvo nebesko. Ej! da Vam znam kazat, kakav sam ja mnogoputa turoban, kakav težak u duhu. Al i to valja znat, da smo pozvani na borbu; nedaj se Pobro, dok ti je duha, već se bori cum insultibus diaboli, i ovo je on, sve do krvi, mora on odustat, pak će mo zapjevat Gloria in excelsis! —

1 travnja 1880 god.

— Još i sad sastavljam, sabiram documente za moju historiju, koja će veoma čudna biti, za koju, kad bi tko vidio sad koliko štijem i prigledam i koliko trošim, te sravni s ono malo ploda, što će se u povjestnici bunjevačkoj pokazat, taj bi reko: nascitur ridiculus mus. Al to je tako s čovjekom, koji nije za

kakav poso rodjen, pak se ipak uplitje; vjerujte, da će ono malo dielce meni više truda zadat, no dva veća djela, pa neće drugog uspjeha biti, već će se ljudi smijati grdit i ovamo i onamo, a ja ću ćutit, kao što reče moj Collega. Jedno je što tiem dobivam, da radim, a to sam njegdje čitao, al davno, da ako čovjek drugo i neradi, već samo jedan jendek priskače svrhom da Boga proslavi, ima zaslugu; a to je, što ja tražim, jel drugo nije za moje doba. Za moje Bunjevce trebalo bi mlada i odvažna čovjeka, da nješto spasi od obće propasti. Silni, veliki dusi rano se rode, a ja i tako patuljak kasno se rodih, pak tada, kada je već sve izgubljeno, mislim nješto natrag otet, kao David u Sicelegu. —

28 srpnja 1880 god.

— Za oto sam volju izmienio, te već više neću da kršim ono malo snage u Archivi, iz kojih, naravno onih magjarskih, jel Slavena nemogu izturat, a ono ga barem nastoje izgledat jel se uvijek strave, da će im zabašurene istine na vidilo izniet. A Magjar sve drugo lakše podnaša, no istinu, to mu nejde u srdce. No mora doći vrieme, kada će se i on naučiti ovu poštivat. Al to je još od nas katolikah veoma daleko, kad eto i odlikovani Hrvati ulagivaju se onom Davidu, te jedan financ imponira cijeloj Hrvatskoj. Dragi Pobratime! dok god Vaši Aristocrate samo se onda pokažu u Zagrebu, kada valja ugušit volju naroda i prignut ju igu, donle je sve zaludu, ostaje istinom, što reče Barun Rudić, da je moguće čovjeka kašikom čorbe privezat. Vidiš taj Vaš Miškatović, komu na publicističnoj stilistici neima para — pristavši biti popom i svezavši se u spone, kako čujem, jedne osobe, nezna uznosit duha, jerbo se učinio siromakom, treba mu kruha, te tamo ide trbuhom, gdje je izgled za kašiku čorbe. Da ti je ostao popom uz toliku znanost i umjetnost, učinio bi rodu glas i sebe živim dok je Hrvatah, učinio; a ovako utonit će prije smrti u ništoću. Vi ne znate kako je meni žao, kad ma gdje vidim ovakav prizor, a kamo li još kod svog roda. — E dakle Mrazović ustaje al će ga mlatit kad nije velikašah, al baš ni jednog; jel koji su i jesu, neima ni jedan ljubavi prama dobru. Oni se stide Hrvata, od kog su proizašli, njima je neugodan vonj zraka hrvatskog, Zagreb to je ništica. Sve je njihovo: Budim Pešta i Beč. Hoćel se ovo promienit, to neznam, al to znam, dok ne imate Aristocratiје,

neimate osigurane slobode svoje narodnosti. Ja kuda ću još ni sad ne znam, jel daleko ići mator nemilujem, a trebalo bi mi kupat se u slanom moru, sbog noguh, koje mi nabujivaju, akoprem malo hodam, al svako more je daleko. Može bit, da ću otić u Beč, al ni to se ne odlučih, da posietim Gr. P. — k tomu bi trebalo da je prvo silne zasluge nabavio za Slavene; a drugo čudan sam ja stvor, svagdje samo slobodu želim uživati, te se umotavam u jedan kaputić, i ako se ne možem pokazati za kapelana, a ono mislim vide umirovljena popa, svugdje, te za to nemarim nit koga pohadjati; jer onda se treba staviti u paradu, i moraju opaziti i drugi, da se nješto crveni, a ovo nije probitačno sada pokazivati, jel već sviet malo što trpi i crno na popu, a kamo li još i crveno, za to i ne nosim sobom ništa. Zna li Vi Pobre, da se sviet nešto samo onda daje upoznat, kad neima za što da zakriva svoja nutarnja, a to je onda, kad ništa ne vidi na drugom, što bi il želio, il nenavidio; a buduć ja za to idem, da uživam što više, tuj da poznajem ljude, za to nije slobodno nikakvu ulogu preuzeti, već onako, kao Gemeiner, komu je otvorena svaka locanda. Evo uzroka zašto nemilujem nikoga na putu pozdravljati. No na ovo će te reći: a na što da obećajete? e jerbo znadem, da se ovim nitko nije osiromašio; to je u mene šala, jel misle ljudi kad kažem da sam i ja nješto, te smijem i Gr. P. učena i rodnom odlikovana pohoditi, pa se onda u sebi smijem, kako je to Pobre povjerovao, ne znajući, da ja želim, da se me doticaju zraci sunca, al da me ne prže; jel mi je time tako slabo, da niti zimu, niti vrućinu ne podnosi. —

8 studenoga 1880 god.

— Došao sam kući. E pa da me tko zapita, što sam donio, il vidio? trebalo bi mu odgovoriti: ništa. Prošle su dvie nedilje bez svake koristi, štetom novca. Kako Vam pisah — onda sam na putu bio, bolje rekuć u Budimu, buskao opet po Archivumu... —

23 kolovoza 1881 god.

— Smio sam se, kada ste pomislio, da ću Vas ja iznenaditi, ne zato, što valjda ne bi želio bio Vaše lice ugledati, već za to, što Vi mislite, da sam ja još i sada takav čovjek, da bi kadar bio, takva što umiljata izvesti. Ej! Pobre, davno je to

bilo, kada sam ja rekao: Danas il sutra božjom pomoćju tamo il onamo idjem, pak sam išo ne gledajuć, kakav je put il vrieme. Kad sam ja što obećao, to se izvršilo, pa ma da su, kao što Magjar reče, sikirice padale. Al sad to je sve, sve tempi passati, kao što moj predšastnik u Aljmašu reče, bilo, nije, bilo nije. Da, da to je sve bilo, a sada nije. Znete l' Vi, da ja sad i po dvie nedilje mislim hoću l' iztrkat u Hajoš, gdje je milostiva, dobrostiva čudotvorna prilika Gospina, odud 2 sata hoda odaljenom mjestu, kuda sam ja prije mal ne svakog mjeseca izlazio. A sad prodje godina da ne idem; jedva je prošo dan dva, da na koli ne idem, a sad prodju i 3 mjeseca, da na kola ne sidnem, ipak držim konje, buduć sam na to navikao. Ja sam milovao razgovarat se, a sad milujem ćutit, volio sam družtvo, a sad izbjegavam tomu, jel mi rieči i misli prikračiva pamet, jezik se težko kreće, a pluća se na slabost tuže, pak ti idem, kad idem i u šetnju, jel i to je riedko, onamo, kuda drugi ljudi ne idu. Ne valja vid, sluh, zubi, oči, uši, ruke, noge, neće da služi želudac. Evo Vam vašega starca Pobre, pak zato sam se smio, kad rekoste, da bi Vas iznenadio. Da, da iznenadio bi Vas, al naopako, jel čekaste hitrog i bistrog uma starca, a najdoste oklepana mrzka i sebi i drugom, matorog čovjeka, koji je dospio na stanje neke Barunice udove Latinovićeve rodjene Gerambe, pokojnog Sken-dera Latinović, koja je dok je bila mlada, širila se kao paunica i da je mogla svakom mužu bi u oči al to iz bliza pogledala. A kad je ostarila, to bi se radovala, kada bi ona vidila, al nju samo u mračnom zraku, da bi drugi vidio. Zaoto je danjom spavala a noćom bdila i gostila takve goste pred svićom i venjerom, koje starost nije od nje odbila, jel ih je dar kakav za nju privezao. Bože sahrani, da bi Vaš Pobre želio se dat vidit i ćuti, to je prošlo. —

3 NEPOZNATOM SRBINU U NOVOM SADU

25 veljače 1871 god.

— Velecjenjeni i Učeni Gospodine! Veoma poštovani Prijatelju! Na koliko cjenim vaše mudre savete, to će vam dokazat br. 9. B. i Š. Novinah primite moju iskrenu hvalu, od prvog kraja nikad nisam bio zadovoljan s novinama, iz obzira onog stanja u kom se naš puk nalazi, i cilja kog dostignut željah, al se na taj put ne mogoh izpraviti, prvo jel svi koji mi što prijateljiše drugi pravac željahu, pa samo take člane slaše, a vi

to znate ako vam i nebi napomenio, da s kakvima se družimo — volentes nolentes — što od mnienja i osićanja primamo — istina da se ja ovde niskim neimam takim družiti, skim bi moglo što o potrebi našeg puka razlagati, al takovi biše i oni veoma u malom broju bivši dopisnici, drugi uzrok u meni leži, ja se brojim u družinu onih ljudi — koji tušta znadu riečom al su odveć slabi činom — ja bi umio što reći, da imam tkome, pa da onaj onda mudrie to razdieli i ovrši, al kudgod se okrenem, samoga sebe istom nalazim, tu sve meni triba i materijalno i duševno obavljati, ktome nadometnite moju nepripravnost u nauku u jeziku, ovakovi ljudi košto sam i ja, uvidjaju da bi i ovo i ono dobro bilo — al sve bi rada imali da drugi ljudi ovrše — tako sam ja bio s moji Bunjevci, naposlidku kao paroh uvidio sam da bi jim ma kakva knjiga trebala koja da ji u vierni i društveni život uvede, na tu sam se odlučio — al naravno ko lin čovik — samo sam najpre to imo pred očima — što je neobhodno — i zato sam s knjigam poput raka išo — kad sam je već sgotovio — dugo sam se pogadjo o ortografiju s kojom još ni danas nisam na čisto, pak onda me i druga nevolja stigla, jel bi je trebalo vješto spisati a kako vidite moje pismo je poput onog viceišpana — komu kad solgabirov neka čita tako me je opet koja godina prošla, u to vrime ja ni sam neznam kako me napane misao da valja i baš po novina našem puku pomoći — i tako ja postade novinarom ex necesse — i to zato jel premda sam uvidio da ni pripravnosti, ni sposobnosti ne posidujem al buduć nisam vidio ni jednog čovieka koji bi htio ili mogao svoja ramena tom preduzeću podvrgnuti, podje ja da podlegnem — uvidio sam da bez inteligencije ni koraka nemožem učiniti, zato sam i ričom i pismom kupio prijatelje, al osim kojeg fratra ni popa ni svietovnjaka nisam dobio — dakle s jedne strane na svoja ramena uzeh teret sve obavljati, s druge još i publiku štijuću stvarati, to je podhvat, s kojim se Hrvat treba ne mnogo smionosti, nego velike porcije ludosti — no poklem su o meni već nikoji put rekli — kad biah paroh, da je Antunović poludio — smislih neka opet reknu — pak tako iztupim na mejdan, ne da nadvladam, jel to misliti — to bi već ozbilna ludost bila — već da što simena posiem, buduć sam učio al i izkusio — u prirodi — da gdje koje sime i po 6-10 god. u zemlji leži dok ne iznikne — mislio sam ako sadašnje sunce nije podobno — svanuće drugo — koje će ga na život probuditi.

pa će opet moj trud i rad što god koristiti. Dakle ja pripoznajem da ne radim kako bi trebalo, i to zato jel neumim, pripoznajem da sam uzbudio mnogi neprijateljah samo u tom se različim što sam uvjeren da bi ti i onda bili da sam u vašem smislu sгодio list sastavljat, jel to su neizmireni poturice koji ni Boga ni čovika ne poznaju, pripoznajem da se u puku neće možda ljubav knjige i narodnosti, jel ja nisam umio jezikom i ukusom pučkim govoriti al ipak radit ću jel nevidim do danas ko bi bolje htio — kako ga opazim, umah ću se smista uklonit, a donle molim da me i nadalje Vaših mudri saveti podpomažete. — E da je ljudi koji bi s jedne i s druge strane triebili pred-radsude — to siromasi Slaveni nebi tako prezirani bili, ali dosad su ljudi samo se u tom nadmetali — koji će svoje slidbenike većom mržnjom napuniti, da nas Švabo lakše proguta ili Rus uguši — radovo bi se da moja slika može svoje miesti naći u Vašem Albumu — ali ova do danas manje ciene mi se vidi — nego ona 2 fr. koja bi za nju trebalo platiti — to je uzrok što do časti — na vaš mnogo vriedni stol se uzpeti nemožem dospiti. U ostalom s dubokim poštovanjem ostajem, Vaš poštovatelj i sluga ponizni Ivan Antunović. U Kalači, 25. velj. 1871. —

4 JELISAVI PRASNIČKI ROĐ. BERTIĆ

Kalača, 23 prosinca 1872 god.

— Plemenita, učena, svijetla i mudra gospodjo! Vaše pre-svietle vrline, s kojima je Vas premili Bog blagoslovio, jamče mi da nećete mi zamieriti, što nisam dovoljno uman kao početnik u krugu slavenskom i kao takav nisam u stanju, da se mogu upoznati sa slavljenim boriocima našeg ljubljenog plemena. Zato mi nije bilo poznato, da u našem rodu ima takih vrlih osoba u krasnom spolu, kako mi se pokazuje Vaša plemenita duša. Ja sam u dubini srca odavna uvjeren, da kao što na polju vjerskom dokle nema napretka, dok se divne kreposti Vjera, Ufanje i Ljubav ne ugniezde u grudima krasnog spola, da se narodnost nikad neće u rodu udomiti, dok se djevice i gospoje ne zauzmu, dok te liepe duše nebudu nadahnjene — donle ćemo raditi, ali nećemo vidjeti ploda... Plemenita gospojo! Ja ništa od Boga ne želim drugo, nego, da u našima, po narodnosti zanemarenim obćinama, svagdi samo po jednu ovaku gospoju uskrisi, jerbo sam onda sjeguran, da bi moji nasljednici vidili, da su sve slavenske obćine u Bačkoj, Banatu i Banarji uskrsnule. Gospojo, Vi ste mene silno

obradovali, Vi ste meni duha toliko ulili, da ću valjda više koju godinu ustrajati. Budi Bogu hvala i Vama vječna dika! S najdubljim poštovanjem ostaje najpokorniji sluga Ivan Antunović, kanonik. —

5 Dr. EDU MARGALIĆU

Kalača, 4 siječnja 1873 god.

— Veleštovani i Učeni Gospodine! Prigodom ovog novog ljeta drago mi je spomeniti se Vaše dobrote što ste je prama meni dokazali, kadno ste me radom gymnasijske mladeži nadario, uslied čega se usudjujem u znak moje harnosti Vama poslati moje djelce, i Vama od Boga želiti, da Vas nadari mi-
lostjom i ljubavlju prama rodu. U ostalom s odlikovanom častju ostajem Vaše učenosti štovatelj Ivan Antunović urednik Bunjevačke i Šokačke Vile. —

Kalača, 5 veljače 1876 god. (Pisano mađarski).

— H. I. i bl. Dj. M. Mnogopoštovani i učeni Gospodine profesore. Errare humanum est, čitao sam na naslovnom listu vašega djelca: „Jedan list iz prošlosti grada Baje“. Tako sam razumio, da pišete povijest i zato sam pogriješio, pa sam se usudio da iznesem svoje poglede... Vjerujte mi prijatelju, stara pamet ne shvaća tako kao mlada. Priznajem svoju pogrešku i molim da mi oprostite, jer mi nije bilo ni na kraj pameti, da vrijeđam. To nijesam činio ni sa onima, koji su me uvrijedili, kako da to učinim prema onima, koje poštujem. Moji su nazorji bili pogrešni i sve što je na njima građeno, također je pogrešno... Ja sam dragi prijatelju rođeni stari Bunjevac... Narav bunjevačku u cijelosti sam zadržao, a time neću da kažem, da sam činio vrijedno djelo, nego to smatram, kao da se na pr. netko rodio hrom ili na jedno oko slijep... Kako je pak i Vaše poštovano Gospodstvo Mađar, ne tako kao ja po državi i građanstvu nego naročito i po narodnosti, iz toga sam razloga mislio, da ste me po mađarskoj prirodi svojoj htjeli da počastite. Krivo sam sudio o svome dragom prijatelju, da kao bivši klerik znade, da mi ta čast ne pripada. Dosta sam bio smion na to, što mi je u običaju da među pouzdanima izjavljujem, da ne živim od mekinja, držeći vas takvim u uzaludnoj vašoj susretljivosti. Ni to ali ne držim u sebi za krepost, nego žarkom prirodom krvnoga Raca. Zato vas sto puta molim, da mi oprostite,

što sam vam zbog svoje nepažnje i nehотиčno prouzrokovao neprijatna čuvstva u vašoj bolesti. Ostajem poštovanjem Antunović. —

Kalača, 3 siječnja 1882 god. (Pisano mađarski).

— H. I. i bl. Dj. M. Milo poštovani Gospodine Professore! Radosno sam primio Vaše ugodno sjećanje. Neka mi Bog dade, da zavrijedim njegovo nebo, milom gospodinu profesoru pak neka da mnogo milosti, da uzmognete svete dužnosti onoga lijepoga poziva tako ispunjavati, da oni koji izlaze ispod Vaše ruke, budu Bogu i ljudima na spasenje. Punim poštovanjem Antunović. —

Bez datuma. (Pisano mađarski).

— Mnogo poštovani i učeni Gospodine profesore! Poštovanjem vam zahvaljujem na onom lijepom djelu, što ste mi ga poslali. Ovo djelo svjedoči o vašoj velikoj marljivosti i dobrom shvatanju, jer imate pravo, da ništa nije teže, nego suštinu izvrsnih djela i u pojedinostima tako prikazati, da bude razumljiva drugima. Svaki čovjek, koji pročita Vaše djelo, biće vam zahvalan, i pošto dobije pregled, lakše će shvatiti velike pjesnike i biće dionikom većeg uživanja. Sretna je današnja omladina, ako upotrijebi vrijeme, jer tako joj se lako pruža znanost, da ju može prisvojiti sa mnogo manje truda i vremena. Djelo „Arpad“ od Andrije Horvata nijeste uvrstili sigurno zato, što se nije uzdigao na stupanj velikih epika. Ja već sada ne mogu izreći svoj sud, jer sam bio vrlo mlad, kada sam čitao njegovo djelo, ali ako ga izda po drugi put, onda bih preporučio, da se Mađar upozna sa djelom: „Smrt Smail Age Čengijića“ od Mažuranića. Po mojem shvaćanju to je ep, koji može zauzeti mjesto uz ma kojeg klasika. Ljepote njegove možemo naučiti iz razlaganja Dr. Markovića. Ovo samo zato napominjem, da vi kao rođeni Hrvat, nešto doprinesete za sprečavanje bezrazložne mržnje, što je ispunila grudi Mađara prema Slavenima. Poštovanjem Ivan Antunović. —

Bez datuma. (Pisano mađarski).

— H. I. i bl. Dj. M. Mnogo poštovani Gospodine profesore! Kao što sam srdačnom hvalom primio Vaše čestitke o novoj godini, to ću nastojati da prema svojoj sposobnosti udovoljim Vašoj molbi. Osobno ne mogu Vam biti u pomoći u lijepom pothvatu, jer sam zauzet svojim poslovima. Moja je

knjižnica mnogim premiještanjem neuređena, pa vam ne mogu naći ono djelo. Primoran sam da Vas uputim na pisca toga djela. To je Vilim Korajac, bivši profesor teologije i filozofije u Đakovu i sada, kako vidim, zemunski župnik i prisjednik duhovnog stola. On je započeo opširno djelo takvog sadržaja i ako dobro znam, izdao je jedan svezak o slavenskim izrazima, ali u nedostatku potpore prestao je da ga izdaje. Njemu se izvolite obratiti, da vam posudi primjerak izdatoga djela. Drugi je pak Stjepan Vujević gvardijan franjevačkog samostana u Cerniku. To je učeni Franjevac iz Bačke, dobro zna mađarski i on, po mojem znanju, ima takvu zbirku. On je u stanju, da se može vjerodostojno pozivati na takve pisce, što ja ne mogu učiniti. Kasno sam se prihvatio onoga posla, na što imam malo sprema i zato sam ga započeo i ostavio. Ostajem poštovanjem i usrdnošću Antunović. —

Bez datuma. (Pisano mađarski).

— Osobito poštovani i učeni Gospodine profesore! Obradovao sam se Vašoj knjizi, koju ste mi blagoizvoljeli poslati. Mnogi Vaši govori i članci opravdaju ono hvalevrijedno nastojanje, što ste naznačili u posljednjoj riječi. Velika bi bila sreća za mnoge županije, da se nađu tako izvrsni muževi, koji bi se zadovoljili, da označe kao granicu svoje trudbe: blagostanje one županije, u kojoj žive. Neka bude blagoslovljeno Vaše djelovanje i neka crpe primjer iz njega mnogi mladići, a stariji poticaj, da upotrijebe sve svoje duševne sile na podizanje boljitka i blagostanja županije. Neka im to bude najizvrsnija zasluga. Mnogo ću užitka naći u čitanju Vaše knjige. Ostajem poštovanjem uz izraz najiskrenije blagodarnosti, Ivan Antunović, veliki prepozit. —

6 ĐENU ĐULIĆU

— H. I. Velecinjeni gospodaru i poštovani rodoljube! Istom se zora pomoljava na tamnom obzorju moga srdačno ljubljena roda, slavna bunjevačka naroda, ipak je moja neopisljiva radost. Moje oddavna raztuženo srce, ako i za kratko, ipak se razigralo, kada sam iz knjige mojeg starog prijatelja gospodina Šarčević Ambrosie izštio, da je subotička „Kasina pučka“, iz plemenitog bunjevačkog subotičkog puka podabrana, po visokoj vladi potvrđena. Dragi moj Prijatelju! . . . Neznam da li mi se valja radovati

il plakati, jer od ove Kasine zavisi, po mom dubokom osvidočenju, razvitak ne samo subotičkih već i svih ostalih ugarskih Bunjevaca. Ako ova „Pučka Kasina“ dobro udesila bude svoju postelju, onda ne samo da će svih Bunjevaca duševno naobraženje u dobru zemlju biti usijano, već će se stostrukim plodom razvijati na svem bunjevačkom pozorištu: pa će se na skoro svi naši dušmani čudom čuditi odkud te sile tom puku, koga su svi njegovi učeni sinovi ostavili, zanemarili. Bunjevac će procvati u crkvi, u školi, u varoškoj i seonskoj kući, pa će svatko, koji šta htio bude u crkvi, školi a i varoškoj te u sudskoj kući začeti, umah uviditi da mora s bunjevačkim pukom računati. Slava koju su naši stari u crkvi, školi, u pravu i sudu uživali te i nama svojim nevrnidnim naslidnikom u baštinu ostavili, koja privelike žalosti vrhu naše, al baš naše glave jeste potamnila, — ta slava će na novo poroditi se vrhu bunjevačkog naroda; jer će iz njeg kao iz košnice rojevi izilaziti sinovi ugledni, učeni, znanošću zasladjani i kripošću oplemenjeni muževi, koji će ukinjeno pokolenje slave i dike slavianske nadovezat onom naših stari, naših pradidova. Pa će dignit svoju glavu učen Bunjevac; bio pop ili fratar, bio časnik vojnički, činovnik državni ili gradjanski, bio trgovac, obrtnik ili zanatlia, on će se dikom nazivat da ga je bunjevačka majka odgojila, da mu je ona čelo ljubila, da mu je ona um otvarala, da mu je ona srce širila: pa su sve plemenite misli veledušna čuvstva u njemu se začela, porodila, okripila i uvrstila, dok se na grudih Slavianke Bunjevke matere razgrijavao. Hah vi Bunjevci, koji ste mater ovu plemenitu zatajali, sgrozite se; jer će se na vas izliti srčba božja, onog angjela, koji bdije vrhu četvrte božje zapovidi, koja glasi „poštuj otca i mater, da si duga života na zemlji“. Stigniče vas ljuta osveta velikog Boga, koji je svaki narod na život pozvao, da se u nidrih njegovih razvija sve što je lipo, dobro i sveto. A vi ste zatajanjem svoje matere, svoje narodnosti, — iz koje ste iznikli, iz koje ste ne samo sok fizičnog tilesnog života izsisali već ste i duh primili, — vrilo svih darova božjih ugušili, da vaša dica pri svitlosti, koju je Bog u viri i nauku upalio, po tminama neznanosti tumaraju i što prije strmoglave se u bezdno duševna i tvarna siromaštva, za kojeg ledji stoji gadna smrt, da nas izbriše iz knjige života i da onu zemlju, za koju su naši stari krv svoju junački prolivali, dušmani oduzmu i posiduju. Spustite glave vaše vi učeni Bunjevci, koji ste jezik vaš zaboravili, koji ste slavu

i diku vaših pradičova zakopali, da zakopali, al tako da ju niste ni križom obilježili. Kletva uvridjene matere obilježice vaše dilo: pa će se od vas svaki pošten čovik drugog naroda s priziranjem odkrećat; jer tko bi poštivanjem ili pouzdanjem takom se pridružio, koji je svoju mater, svoju narodnost zatajao? Bilo je u nas vazda junaka, bilo je svetih i učenih popova i fratrova, bilo je mudrih sudija, vištih gradjanskih a i državnih upravitelja: zašto dakle da se naša svića gasi, zašto da naša slava tamni?! I ako se naša svića ugasi, ako se naša dika utamani, onda je sigurno i jedino uzrokom: što ona nema sinova, nema kćeriu koje da ju uzvisuju, da ju od pokolenja do pokolenja prinašaju! To da ne bude tako, velecinjani Pridsidniče, poštovani rodoljube, to zavisi od subotičke „Pučke Kasine“; jer ako ona krene krivim putem, onda će skoro nestat i našeg svitnjaka i zabašuriće se misto vrila naše prosvite duševne i tvarne košto je zabašureno jednoć Židova, kada je svesveto po Jeremiji proroku u gorah hebrejskih saranjeno posli sužanjstva babilonskog. Evo zašto rekoh da neznam, da li se imam radovat il plakat; jer onda bi ova „Pučka Kasina“ bila podobna onoj sjajnosti, koja se pokaziva na prilipom nebu posli kako je zašlo već sunce. Ali ne, ne, ovom nije slobodno biti! Ovoj Kasini triba postat ognjištem bunjevačkonarodne prosvite. Ovamo triba da svi Bunjevci dolaze, uzajmljivaju duševne snage i potpaljivaju oganj tinjajući našeg narodnog bivstvovanja, koje je izgubilo svoj ugled u crkvi, školi, na gradjanskom i državnom pragu: već nitko neće da se na nas osvrće, jer nitko nevidi u nami snage i sile od koje živi obitel, občina i domovina. A to je i pravo a i Bogu drago. Šta da traži ono što je mrtvo medju živim? U grob s onim koji je mrtvac, da se netruje zrak! Neka se diči, neka se slavi onaj, koji je živ, jer s ovim se shranjuje crkva, škola, općina i država. Ah primilostivi Bože, pogledaj na moj mili rod, i nadahni ga životom da se u njemu zgodi i zbije ono što si pokazao Ezekielu proroku: kad je životom nadahnio mrtve kosti, pa se iz groblja mrtvih četa uzdigle žive čete, koje su polje sanarsko napunile! Prosvitli um svih sinova i kćeriu bunjevačkih da uvide, da nije života virska ni gradjanska, ako nije u svojoj narodnosti; da nezna čovik stvorit misao, da nezna začet plemenito čuvstvo: ako se nena-dahnjiva divnim glasom materinskog jezika! Ah mili rode, viruj mi, zaboga te molim, viruj mi, da te neće nitko naučit, da budeš virnim kršćaninom, da budeš dobrim otcem, dobrom materom,

pouzdanim podanikom, umitnim gospodarom t. j. poljodilcem i svim drugim: — ako te neuči tvojim narodnim jezikom. Bog ti je u usta metnio tvoje matere, tvoje narodnosti jezik, da ti ovim mama budi misli u duši i plemenita čuvstva u srcu. Onaj tko se drugim jezikom budi, može miliune na se trošit, može ti biti dobrim prijateljem; ali nepozna narav ljudsku, pa misto da će se uzbuditi hoće nauvik uspavati. Al kao što svašta što je pod vedrim nebom, mora se ili razvijati na život ili ići u susrit smrti; obstat ništa na svitu nemože u jednom stanju već il mora rasti il padat pak umirat: tako i jezik mora se kao drvo razgranjivati ili polako umirati, kao što je već počo naš jezik u nas naravno umirat... Prostitute mi što se ja usudjujem dragi prijatelju s vami ovako razgovarati, al ovo držim za moju najsvetiju dužnost; jerbo sam uviren da može biti umnijih, razsvitljenijih Bunjevaca nego što sam ja, al da ima koji bi većma ljubio svoj rod, to nedozvoljavam: tako može al ne većma ljubiti no što ga ja ljubim. Dakle nek je meni dozvoljeno vas moliti subotičke Bunjevce da pazite na vašu Kasinu kao na zenicu vašeg oka. E pak nedozvolite ikad da ona postane drugim čime nego jedino ognjištem prosvite narodne, ognjištem svih sila duševnih i tvarnih, koje valja da se izvijaju u pameti i srcu Bunjevaca i Bunjevaka subotičkih. Zato neka je daleko na sto milja od vas svaka politika, jer u onaj čas kako se ova pomolila bude kod vas, takim će se vrhu vaše Kasine zatvoriti vrata. Vi možete pojedini imati politička mnjenja, al ovakva nije slobodno da ima Kasina. Vi možete od svakih stvari se razgovarat, al kao član Kasine samo o prosvitnih stvarih, jer takve vlade neima koja bi to i za jedan sat trpila. Drugo neka je vaša Kasina vrtom u kom raste bujno cviče kršćanske nabožnosti, voće obiteljske triznosti, štedljivosti. Dakle da je od vas ono sve daleko kudan se širi nevirstvo, il virsko nehajstvo. Rečeno je po Isusu a i sam sam kao sid starac iskusio dovoljno, da će se svako ono drvo osušiti, kojem nije koren u Bogu zasadjeno; svašta što je na svitu plemenito i dobro to je po Bogu zasadjeno i razliveno. Čuvajte vašu viru kao alem-kamen i budite, ostajte vridni unuci naših pobožnih pradidova. Zato knjige, novine koje vas na put nećudorednosti i nevirstva navijaju, neupušćajte u vašu Kasinu; jer tko truže svoj um i srce taj će poginut. Ponositost vaša neka se budi u tom da iz vaše Kasine izvire bogatstvo i tvarno za pojedinca, za obitel i obćinu. Treće nemojte biti kao neplodna smokvenica, koju je Isus prokleo; već radajte

sridstva po kojima će se u pojedinih, obitelih i općinama bunjevačkim otvarati vrila: da iz ovih izviralu bude dobrostanje za Bunjevce; da se obustavi ona propast koja je napala po svudan, gdi je Bunjevac, pa se na očigled gubi u ćudorednosti i imućnosti. Strile strašna bola prolaze svakog rodoljuba srce kad pogleda na općine, gdi prija bijahu Bunjevci prvim i najuglednijim žiteljem, a sad oni su sluge obitelske, općinske. Koji su prve ulice zasidali sad jedva se još o krajevih sela zaustavili; koji su bili zemljoposednici, sad su ukućani, nadničari. Puno je njih bilo u crkvi, u školi, u svakoj upravi i sudu, a sada kud god pogledaš svagdi je po Bunjevca prazno. Eto vam subotičke gimnasije! Jedva si prija 30 godina drugog van Bunjevca tamo našao a gledaj ga, gdi je sada. Pogledaj župe, motri škole i manastire, gdi su svitlili Bunjevci, sada ih nema! Evo vrhu čega se triba u Kasini razgovarat, o čemu se triba brinit: da ozeleni ono što je mrzлом nehajanja opaljeno; što je olujom nevirstva, nećudorednosti ožuljano, ometeno. Svemoćni Bog, koji je i nas kao i druge narode stvorio, neka nam ulije duh života, duh ljubavi naprama sebe, svoje obiteli i svojeg naroda ali i duh ljubavi svakog drugog naroda! Mi da poštivamo svakog, da nekrnjimo ničije pravo, al da i svoje oberučki obgrlimo... Naša je davna davnina, pa naša će biti i budućnost. Naravno mi nećemo osvojavati države; mi nećemo umoravati narode već hoćemo da rastemo u viri, znanosti: da budemo ugledni kao kršćani i gradjani... Ovo misli, želi i u grudih svojih nosi vaš Stari Rodoljub. U Kalači, 16-og Studena g. 1878. Ivan Antunović. —

7 LAZARU KNEŽEVIĆU

5 prosinca 1878 god.

— H. I. i B. Dj. M. Dragi moj prijatelju! i obljubljeni Poeta! Kako ja Vama nebi učinio ono što bi mogao, kada Vas poštivam kao mog bivšeg dvorskog poetu, al Vaša sadanja prošnja prilazi moje moći i sile. Mi Bunjevci nemamo ni u popu ni u fratru, a kamoli u drugom tkom prijatelja. Za 400 godine zaostali i ja sam se kasno latio pera, pa sam se sasvim zakasnio, a kad sam začeo, nimije bilo do historie, već samo da prve potreboće zagojatim, zašto sam se bavio i novinam, koje da me zdravlje nije iznevjerilo, nikad nebi iz rukuh izpustio, a s knjigama evo me sad oborenog poslom jedne ogromne knjige

koja će se u Januaru sgotovit, a za tom druge dvie čekaju štampu, dakle ja se s ničim drugim nemožem zabavljat, jel mi vremena nedostači, a još manje zdravlja, ipak ako bi mi Bog nešto produžio život i pored ovog zdravlja prem ako malim uspjehom ipak ću se naklonit da nešto o Bunjevcih skupim al to nije šala dragi brate Lazo, to je ogroman rad. 1. trieba tražit u budimskom kameralskom a i u bečvanskom arhivu, drugo u Somborskom varmedjskom, a i varoškom takodjer, subotičkom bajskom novosadskom budimskom varoškom biogradskom našem u stolnobiogradskoj županiji ako bi moguće bilo stupit u bajski dominalski arhiv, sve vizite naših župa prigledat ovdje u Kalači pak onda i seoske ovo je prvo za Bunjevce bačvanske, biogradske, strogonske a i Šokce ovdašnje i Baranjske zatiem razgledat stare historike, Konstantina Porfirogenita jel Bunjevci kao južnoslaveni stariji su od Hrvata, a i sic dicto Srbalja jel Srbalja po mom iskustvu ima tri vrste jedni su isti s Bunjvcima samo ih vjerska sliedba razlikuje, to gledajte da im se pokaziva na obliku, drugi su pravi Srbi koji su bližnji Hrvatom a treći tako zvani Cincari, ovi su samo pridošlice u Srbstvu izmiešani iz grčke i druge krvi, pravog značaja neimaju a veoma velike oči imaju. No ako i nebi Srbe na tri al sigurno na tri vrste razdielio samo što bi mi za ovo triebalo više izkustva u razmatranju. A što se tiče imena to je jalova stvar ne samo ovog već ma kojeg naroda, to može čovjek natucat al nikad pogadjat, o tom ima rasprava u mojih novina prve godine, samo što ja sad neimam vriemena da istražim, zar Hrvati ime i Srbi bolje znadu? Nimalo, tamo što si utume u glavu, da znadu pa je dobro, ja se nikad nisam milovao zabavljat, ja lovim stvarma, niti odobravam da se idjemo i nadalje razlikovat već gledajmo kako ćemo se stopit u jedno ime Slavjana kao Talijani, Niemci, al žalibože od ovog se odmičemo i tomu je razlog, što nigdje neima prave vjere, već samo mržnje druge sliedbe, u ljudima koji bi vodje bili naroda. Ne može se čovjek dosta načudit, kako se mi južni Slaveni možemo o tom prepirat tko da bude od nas gospodarom u Bosni i Hercegovini, kad smo još svi roblje, kažite mi da li smo braća u srcu kad ovaj bi htieo da Srbi, a onaj da Hrvati gospoduju, a šta je Srb, šta li Hrvat, nisu li obojica pravi južni Slaveni u čemu se razlikujemo u vjeri, imalmo mi iskre ljubavi, ako radi vjere jedan drugog gazimo, kad bi triebalo da i u

vjeri sretemo stazu slubljenja nerazlikuje nas vjera, već poganska mržnja i zloba, u mojoj knjizi mogli bi mnoga o tom čitati. Bunjevca ima i u Hrvatskoj sadanjoj, a i u onoj Turskoj, pa u Dalmaciji, Bosni, Hercegovini itd. Ej da sam samo mlad pa da mi je putovat. Prostitute mi što Vam ne mogoh odgovorit izpunjenjem vaše poštene želje al u starca je mnogo volje, al malo sile. Budite mi sto puta pozdravljen od vas ljubećeg brata, Ivan Antunović. —

8 IVANU EVETOVIĆU

Kalača, 21 svibnja 1881 god.

— H. I. i Bl. Dj. M. Dragi Moj Ivane! Znak tvoje prama meni časti neće ikad drugi biti, nego onaj ako dobro uzučio i još boljma vladao se budeš, na što da uzimao budeš uvijek dosta volje i snage, zaoto se moli skrušeno i vruće nepristance Bogu Duhu Svetomu, za čega se mole sigurno i tvoji roditelji. Gledaj kako ćeš se odlikovati napridkom u nauku i svetosti ponašanja, to ti želim srdačno Ivan Antunović. —

Kalača, 23 travnja 1885 god.

— H. I. i Bl. Dj. M. Dragi Ivane! Blagodarim na ljepoj priliki. Premda nemogoh učestvovati u Svetkovanju, barem ću u pogledu licah ovih Svetih apoštolah boljma se spomenuti njihovih neumrlih zaslugah prama Slavijanih — po svuda progonjenih — pohuljenih i preziranih. Al buduć da si ti popić, koji baš s novcem neraspolaže, zaoto mi javi, šta si za nju platio, da ti se odužim. Prilika mi je svakojako draga. U ljubavi Iv. Antunović. —

Kalača, 30 svibnja 1885 god.

— H. I. i Bl. Dj. M. Dragi Moj Ivane! To je sve liepo i hvale vriedno što ti pišeš, i želiš. Al u svietu je malo onog, što bi se dalo po nami izvesti. Znaš šta je već u drevnoj starosti latinski mudrac rekao: homo proponit, et Deus disponit. U meni još ni za sada nije pristalo, da više želim no što možem, buduć je ovo stvar ljudska. Ipak o svakom koraku prevlada nemoć, i nemogućnost, pak onda čoviek u sebi sabere svoje izkustvo i dospije do odluke: da se onog više ne laća, što muževska sila iziskuje. No al nisu uvijek ni samo materialne zaprieke, koje nas od jednog il drugog čina odklanjaju, nego se ovimi pridružuju i one koje su druge naravi, pa čovjeku nameću dužnost, da ostaje gdje je, raduje se, što ga tamo trpe. Ja ću

se duševno radovati, ako ti Bog udielio bude milost, u sried rodbine svoje, prvu misnu žrtvu prikazati, u kojoj ćeš se i mene nevriednog spomenuti. A za manuduktora prvo ćeš, ako ti je volja, zamoliti mjestnog župnika, ako ovaj nehtio se primiti, onda ćeš u ime moje potražiti Milkutskog plovana, on te neće odbiti, naravno, ako ti nebi imo koga drugog, koga bi volio. Bog te kriepio i blagoslovio. Ivan Antunović. —

Kalača, 4 prosinca 1885 god.

— Dragi Ivane! Boležljiv sam, zaoto ti samo na brzu ruku javljam, da ćeš dobivati mjesečno pridike izlazeće u Hrvatskoj — ako se ne varam, na koje si predplatio na jednu godinu. A tvom vriednom gospodinu plovanu izjavi moju najsrdačniju hvalu, za njegovu dobrotu s kojom bijaše ljubezan pošiljku mojih molitvenikah primiti i priuzeti brime i brigu istih razdieljenja, Bog mu njegovu dobrotu i revnost naplatio, to mu želi njegov štovatelj Ivan Antunović. —

Kalača, 6 prosinca 1885 god.

— H. I. i Bl. Dj. M. Dragi Ivane! Došastji dnevah dobit ćeš knjižica iz Petrovaradina, te primi i po uvidjavnosti gospodina plovana, ako ih za shodne našli budete razdieli u Bikitj. S ljubavlju Iv. Antunović. —

Kalača, 2 siječnja 1886 god.

— H. I. i Bl. Dj. M. Dragi moj Ivane! Štogod više učio budeš, biti ćeš ne samo u vršenju svoje dužnosti vještiji. nego i u krieposti čvrstiji, zaoto štogod nam preostaje vriemena od svećeničkih dužnosti, izravni i ono što je za uzdržavanje zdravlja nužno, valja molitvi i radu uporabiti, za sad imam ti samo jedno primjetiti, kako čovjek po starijih godinah idje manjim dušom i tijelom biti, tako mu i pismo sve sitnijim postaje, indi je velika mana već u mladosti, sitnim slovima pisati, jer ako ostarimo, onda nam pismo mladji neće rado štiti, zaoto ti savjetujem, da prvo krupnijim slovima pišeš, drugo da u pismu trsiš se čistoću i krasotu izraziti, to se dolikuje mladom čovjeku u obće, a osobito svećeniku. Meni je nešto bolje, al još nisam do prijašnjeg zdravlja dospio, premda mi ono baš nije bilo cielo, kako i ne može biti, u mojih dnevih mojih parova prošastog ljeta izgubih više njih, neznam gdje bi još kojeg našao. Bog i tebe i tvoga

plovana neka blagoslovi obilnom milostju, da Boga hvaliti i ljude spašavati uzmožete neprekidno. Iv. Antunović. —

Kalača, 26 siječnja 1886 god.

— H. I. i Bl. Dj. M. Dragi Ivane! Vriemenom ćeš dobiti i Katolički List da vidiš mu cieniu, na pol godine biti će izplaćen, donle ćeš toliko steći, da ga i nadalje sebi narediš. Kada ti evo šaljem dobrog štiva kakva si sebi već lani izabrao tu ima veoma lijepih i veoma po tebe poučnih stvari. Kada imao budeš vriemena pomnjivo čitaj i dobro promozgaj, što štiješ, da se osnažiš dušom. Žao mi je tvoje matere, koja sirota mnogo trpi, no moli se za nju, da joj Bog udieli lieka, ako ne, a ono barem oduminka i milost strpljivosti, i ja ću se... Ja sam još i sad slab, al možem radit, a to je već velik blagoslov. Tvog dobrog plovana pozdravljajuć ostaje Tvoj Stari Rodoljub, Antunović. —

Kalača, 17 ožujka 1886 god.

— H. I. i Bl. Dj. M. Dragi moj Ivane! Hvala ti na brižljivosti, meni je kako je tako je. Samo neka ti i koji ste mladi budete zdravi, ja sam već u onom dobu, u kom se ne daje ozdraviti. Onomu, koji sveg svog svećenskog žića ne uživaše zdravlja, al po neprocijenjenoj milosti Boga, toliko krieposti, da sam po nješto tvoriti vazda mogao. Ipak možem reći, da sam mnogo bolje, no što bijaše, prošaste kasne jeseni, i ove zime, tare me groznica, od koje se teško oprašćam, al je ipak takva, koja mi dozvoljava sve moje poslove vršiti — imam u želudcu, il u crievi takvu bolest, koja se vidi neizličivom, al umjerenost i tu pomaže, pak onda i u grlu patim, što je to neznam, al pivat i breviar govorit bez zaprike možem, imam takodjer njeku ranicu na obrazu, koja se može u zlo izmetnuti — jer je bila razžlidjena po ovdašnjem liečniku, no sad čekam samo južno vrieme, pak onda ako je božja volja... jedino zbog ove ranice, ako je moguće, da se je oslobodim, druge bolesti valja snašat do božje volje, u starosti se ne lieče, već istom nježnijim se čine gdje je moguće. Hvala ti na molitvi, drago će mi biti, ako ti dobroj materi nešto ohlakša barem da još fratra zaredjenje doživi i blagoslov od njeg zadobije. Osobito pozdravljam gosp. plovana i čestitam mu na ponovljenju kalvarije. N. B. knjige one ako znaš naslov — označi mi ga na jednoj correspondenciji, ako ne i tako je dobro. Tvoj Iv. Antunović. —

Kalača, 12 srpnja 1886 god.

— H. I. i Bl. Dj. M. Dragi Ivane! Došo sam kući nešto oporavljen, al ne izličen, što naravno nisam ni tražio, jer u ovom dobu trave ne liče, već istom snosnijima postaju bolesti — radujem se — saznati iz tvog pisma — da tvoj revni plovnik i u buduće ljepotu svoje crkve umnožavati, Bog mu dao krieposti i uručavao mu sriedstva potrebita, ej da se plovani — tako brinu o svojoj zaručnici, kao što se brinu o posoblju — oživila bi svaka občina u ljepšem odielu — al Dušnočki plovnik, komu živi — to ja neznam? Ja ću već odsad kod kuće bitisati, najskole ove dvie nedilje buduć su mnogi od bratja poblžnji otišli — što od mojih nije itko prisustvovao primiciji vrlo poštivanog fra Antuna možda nije sva pogriješka u njima, jer tu bivša tvoja bratja rekoše 4-og će biti, ipak nije sigurno, jer reče fra Ante, da mora zaoto imati od Provinciala zapovied, pa ako ova nedospije, onda nemože misiti. Dakle ovo čujuć moji su mislili, da će obznaniti, al nedobivši nikakvu viest, pomisliše da Provincialova dozvola nije prispila. U ostalom rado mi je što ste u Boga veselo proveli tu svečanost, i mnoge opet pogostili — samo ako ste nešto i narodnom ljublju prineli, jer kako me izkustvo izvještjiva, ja neimam drugo bilježiti no da se nade moje u mladost položene jalovima postaju, no to nije vaša mana, već moja koji više želim, no što može vočka ploditi. Ako će biti moja nada smjernija, možda će biti Vaša vriednost plodonosnija. Antunović. —

Kalača, 9 kolovoza 1886 god.

— H. I. i Bl. Dj. M. Dragi Ivane! Nemoj mi više pisat, i drugima kaži da mi ne pišu, ne sbog mene, već sbog vaših osobah, buduć neću, da ikog na svietu izvrgnem pogibelí, koji s menom dopisuje, o tom ćeš se osvidočit, ako proštio budeš Subotičkih novina „Bácskai Ellenör“ mjeseca kolovoza prvi i osmi broj t. j. brojeve ovih dnevah u ostalom budi Bogom blagoslovljen. Iv. Antunović. —

Bez datuma (vjerojatno 1886).

— Ivane! Ovaj sadržaj razdielite medju se, naravno od vas oni, koji imate bolje pismo, pak većim slovima razgovitno, ne žaleć papira, na koji vam evo šaljem 20 novčića, il velike nedelje, il posli uskrsa spišite. Iv. Antunović. —

Bez datuma (vjerojatno 1886).

— H. I. i Bl. Dj. M. Hej Ivane! Evo vidiš šta mi piše Belagya Erdski kapelan — on je sin čuvara šume kaptolske u Dušniku rado bi poslao al ja neimam a bud nepratim pažnjom bibliografiju. — Zaoto i neznam mu naznačiti gdje da traži — tebe dakle molim ako znaš, gdje ih ima — naputi ga — meni se čini — da u Zagrebačkoj biskupiji netko izdaje, al tko neznam. Evo ti šaljem 5 kr. na pismo — reci ako te nepoznaje, da sam te zaprosio da mu pišeš, al naznači mu da u Zagrebu ne znaju magjarski već neka piše hrvatski il niemački, Iv. Antunović. —

Kalača, 10 ožujka 1887 god.

— H. I. i Bl. Dj. M. Dragi moj Ivane! Ja još nisam ozdravio, samo sam se nešto oporavio već pet mjeseci — kako sam interniran — ovih danah kanim, ako se Bogu uzdopada, polazit u sakristiju da vršim u koliko toliko svoju dužnost. O stvari, kad ju mi predstavih, samo ću ti nekoliko zabjeležiti. U svačem na svietu nastoj prid Bogom opravdan biti, i u svemu u njegovu svetu volju svašta svagda priporuči. Bunjevac kaže: da se svem sviecu kolača napeći nemože. Kad dobro činiš, ne brini pa i nikad napitaj, šta o tebi govore, i od Judasa dobri govorahu dobro, a nevaljani zločesto. Veoma odobravam tvoje ponašanje, — tako sliedi i svu stvar ignoriraj, — ako bi se pak tko našao da bi tebi javio, kaži. Ako me poštivaš, o tome nit govori, nit radi, jer buduć je to zakonima opriječno. Zaoto tko to čini... već ni kod ljudi nedobre volje škodi — dobro ćeš činiti, ako ćeš o tom obznaniti Presvietlog Vikara, naravno da svi ćute od bivšeg plovana — i poklem ta stvar može doprti do uših i poglavarstva. Zaoto ti moli, da nepoviruju, kao da bi se taka stvar il pavela il privela sa tvojim znanjem i privolenjem. Tu ćeš nadometniti tvoje izraze mudre, u tvome pismu navedene i po meni objeležene. Zaoto ti pismo šaljem, jer ti želiš, da Poglavarstvo bude uvjereno, da želiš uvijek pokornim svećenikom biti. — Čini, što ti je propisano, ako se to dobrim dopada, to i tebi godi, al prepričiti nemožeš, da tko ovo uporabi. U krivo — želiš ipak doznačiti Poglavarstvu, da ako to učiniš — to da bi se učinilo, — od tvoje strane s najvećim negodovanjem i to ćeš liepo magjarski skromno i ponizno opisati i zamoliti Biskupa... da blagohotno na znanje primiti dostaja se, i u slučaju, ako bi kakva peticia zaista i podnešena bila, da blagoizvoli i Njegovu uzoritost o tvojoj nevinosti obznaniti. Svi te pozdravljaju tvoj Stari Rodoljub Iv. Antunović. —

Kalača, 18 srpnja 1887 god.

— H. I. i Bl. Dj. M. Dragi Ivane! Ja sam hvala dragom Bogu nešto osnažio, al se moram čuvati, te moj najmiliji poso spisateljski nastaviti ne mogu, zaoto ti samo na kratko pišem da sam božjom milošću kod kuće, i to jer ovde, jer na salašu gdje se veoma dobro osjećam. Kada god došao budeš — biti ćeš mi dobro dočekan gost. Samo mi javi — kada ćeš doći u Kalaču, da posli svojeg obvršenog vižbanja duhovnog budem u Kalači. Svi te pozdravljaju, a ja srdačno gospodina Plovana a i našeg urednika — veoma se radujem Nevenu. Samo se bojim — da nezagazi u tudj hatar — jer tako mi se čini — da ga prilazi — te zlotvori mogu ga obiediti i oglobiti. Tvoj Stari Rodoljub Antunović. —

Kalača, 29 listopada 1887 god.

— H. I. i Bl. Dj. M. Dragi moj Ivane! Meni već nije slobodno zdravom biti, donekle, dok se volja božja neizpuni, valja trpiti — drago mi je što nastojiš, trudbu svoju na korist svoga naroda žrtvovati. Napomenuta knjiga bila mi je u ruki, pa je imam al sad je nemogu naći — kao što ni mnoge druge — a sa svim se ne sjećam kakog je sloga, jer znam da sam jednu omanju štio, u kojoj su bile mnoge citatie iz starodavnih vriemena — o svete mise nekrvnoj žrtvi takodjer onako — kao kroz san. Scienim da sam i jednu drugu oveću u ruki imao, no bilo kako mu drago, uvjeren sam da je to — što kaniš pri-vesti sigurno — u obće za puk koristno, a za naše Bunjevce neobhodno i potriebno, bilo ma šta što je već za drugih narodah duševnu hranu izdano. Budi siguran, da ćeš svom rodu dobro činiti — ako ćeš mu onakvo djelce u ruke dati — iz kojeg će nešto koristi crpiti — jer tvoj rod ništa nema i nitko mu ne prijatelji. — Svi čekaju na čas, kada će mu odpjevat: requiescat in pace, tako i ovo držim i koledaru, Danici, . . . sadržaj — biti će koristan, pa što nije danas — već muževno djelo, odrastje, samo neka se sjedinjuju i brinu dobri duhovi o svom rodu. Al jedan . . . mal ako neće otići po kupus i to onaj o kom sam najviše nade gojio, tako se vara čovjek u ljudih. Bog te blagoslovio. I. Antunović. —

Kalača, 9 prosinca 1887 god.

— H. I. Bl. Dj. M. Dragi Ivane! Ja neznam, tko je od nas dvojice falio, može biti da ja nisam jasno pisao, pa si ti iz moga

pisma ono izštio, šta ja u njeg napisati nisam kanio, ili si ti uz mnogi posao, kojim si zaokupljen, na brzu ruku štio, pa si ono uvrstio u pismo, što u njemu nebijaše. Dakle čuj na novo — pretplata je ovršena ti ćeš pridike dobivat, zaoto sam te unapried ubavjestiti morao da ih natrag nešalješ. Jer bi mislio, da su ti na uvid samo poslali, — u ostalom tebi želeć čvrsto zdravlje neumorenu radinost i revnost, ostajem sa željom, da što manje pohađaš kuće i što manje odilaziš u Aljmaš i otcu troška ne uzrokuješ. Ivan Antunović. —

Kratke poruke

Antunović je poslao mojem stricu Ivanu i nekoliko posjetnica kao kalački veliki prepozit i na njima bez oznake datuma šalje mu ove savjete :

— Neumorno moli, da stečeš mnogo milosti, neprestano radi, da nabaviš mnogo znanosti duševne i svjetovne, a drugo sve ostavi na Boga, čekajuć u poniznosti i u bojznosti sve od njega. —

— Ako želiš, da se prema meni zahvalnim pokažeš, boj se vazda Boga i ljubi roda! —

— Dobri Ivane hvala ti. Ako mi želiš ugoditi, onda nastoj, da dostojnim slugom božjim postaneš! —

— Ne kloni duhom neprestano nasliedovat Isusa, da budeš dostojan služiti kod stola njegova na zemlji i blagovat u nebu!!! —

— Budi Ivane uvijek Bogu drag i mio! —

— Nastoji sav i cio se posvetiti radu, da budeš u svemu Bogu drag, a sebi i rodu koristan. —

9 ILJI KUJUNDŽIĆU

Kalača, 20 svibnja 1882 god.

— H. I. i Bl. Dj. M. Dragi Gospodine! Evo knjigu sam dovršio, za koju ste i vi doprineli podatke, primite je na uzpomenu vaše žrtve, Bog dao, pa se puk s njome ogradio bude protiv uplivu laži, i ljudskih izmišljotina. Vaš u Isusu, stari brat Ivan Antunović. —

10 DANIJELU EVETVIĆU

Kalača, 25 studenoga 1887 god.

— H. I. i Bl. Dj. M. Dragi Dano! Prije vinčanja sam primio tvoj radostni brzovav — u kom nas pozivlješ na svoje

otčinsko, i bratsko najveće veselje, kada tvoje poslidnje dite, a bratja jedinu sestru udomljujete. Bog vam dao da vam ovo veselje bude stalno, te za sve vas izdašno. Ništa lipšeg neima na svitu, nego svoju rođenu dicu udomiti. Znam da je Ivan gorućim srcem prosio božji blagoslov na mladoženje, znam da su bratja jedinicu opravili kao golubicu znajući — da se tomu u nebu raduje i njihova dobra majka, znam da si ti kao otac radostnice suze ronio i stoputa Boga hvalio — što je tebi tu milost udilio, da si mogao i tvoju jedinicu udomiti. Sada ti ne priostaje drugo — već kod jednog ili drugog sina nastanit se — te svaki dan Bogu se moliti, da im previšnji svaki dan nove i nove darove podiljuje, a tebe i onom privelikom milostju nadari — da vidio budeš i tvoje unuke, te ovako dočekaš, da Ivan dobije vremenom faru, pa tebe k sebi primi da mu ti budeš u molitvi u pomoć koju će on vršiti na slavu božju i spas prvo vaš a drugo za sve kršćjane. Tvoj izkren rod Ivan Antunović, —

11 MJJU MANDIĆU

Godine 1887

— Dragi moj Mandiću! Šaljem ti još 25 for. kao zadnju žrtvu za prosvjetu naroda. Poslednje dane živim. Ostani narodu vjeran i pazi na se, da te neobede. A moja sva pisma stamani! Tvoj Stari Rodoljub. —

12 OSVRT NA ANTUNOVIĆEVA PISMA

Iz prikazanih pisama Antunovićevih možemo također upoznati njegove neke lijepe vrline. U svima je on iskren. Osjećamo u njima topli dah plemenite duše i kucaj slavenskoga srca. Njegova pisma, što sam ih ovdje iznio, možemo razdijeliti u četiri skupine. U prvoj su pisma: Miši Dimitrijeviću, Nepoznatom Srbinu u Novom Sadu, Lazaru Kneževiću i Miju Mandiću. U njima pozdravlja Antunović svoje saradnike u teškom i napornom radu na prosvjećivanju bunjevačkog i šokačkog roda, zbliženju i sjedinjenju svih južnih Slavena. On iskreno želi jedinstvo i zagovara ga u pogledu vjerskom, književnom i narodnom. Želi ga dakle u potpunosti, jer je samo u njemu vidio potpunu sreću, slobodu i blagostanje svoga naroda.

Druga je skupina rodoljubivog sadržaja, koja je pisao Jelisi Prasnikić rođ. Bertić i Đenu Duliću. U prvom se divi plemenitom radu krasnoga spola među Hrvatima i izrazuje želju,

da bi i među Bunjevcima bilo tako svijesnih gospoda. Tada bi se probudila uspavana svijest u narodu. U drugom pismu izlio je sav svoj osjećaj i veliku ljubav prema svome narodu. On daje mudre savjete, kako da sačuvaju Bunjevci Pučku kasinu, ovo žarište bunjevačke svijesti i prosvjete.

U treću skupinu ubrajaju se pisma: Dr. Edu Margaliću, Ivanu Evetoviću i Iliji Kujundžiću. U njima kao iskusan borilac za narodna prava daje im korisnu pouku, kako će steći dovoljna znanja, da budu jaki i ustrajni u borbi za svetu vjeru i narodnu prosvjetu. On budno pazi na svaki rad mladih rodoljuba i zagovara, da se slože i sjedinjuju na korist svoga roda. U svojoj slavenskoj duši osjeća duboki bol, ako čuje, da se tko od učenih ljudi iznevjeri svojoj slavenskoj majci.

U četvrtu skupinu spadaju pisma Danijelu Evetoviću i Iliji Okrugiću. U prvom je nježno izrazio svoje misli o roditeljskoj brizi, što ih njeguju prema svojoj djeci. U pismima svojem „Pobri“, najboljem prijatelju rekao je sve, što mu je na srcu. U njima se dotakao svih pitanja iz svećeničkog, narodnog, političkog i javnog života. Da iza Antunovića nije ostalo ništa više, samo ova njegova pisma, iz njih bi mogli vidjeti jasno njegove nazore, njegovo mišljenje i njegov na zdravom razumu osnovan sud u svima savremenim pitanjima. U njima je bez ikakvog ustručavanja iznio sve uzroke o razdoru južnih Slavena, ali ujedno i nadu u uskrsnuće sjedinjenih sila. Tada će zarudjeti nova zora na plavom nebu našega obzorja, a moćna će ruka Svevišnjega blagosiljati zagrljenu braću slavenskoga juga.

ČETVRTI DIO

LIČNOST IVANA ANTUNOVIĆA

1 SVEĆENIK

Antunović je bio uzor-svećenik. Neumornim svojim radom i dobrim primjerom pokazao je, kako treba uspješno djelovati za spas neumrlih duša. Poglavari u sjemeništu njega su uzimali za primjer i njegova su mađarska djela čitali klerici za vrijeme blagovanja. Antunović je zbog svog slavenskog osjećaja imao mnogo protivnika, koji su se ipak divili njegovim svećeničkim vrlinama. On nam govori u svojim djelima, kakav treba da je svećenik i što ima da uči. Dobar svećenik uvijek treba da ističe uzvišenost svećeničkog zvanja i dostojanstva. On će poučiti svoj narod o vjeri i sv. majci Crkvi. Vazda će ga opominjati na kršćanske dužnosti i kreposti, da tako upozna Boga, Stvoritelja svoga.

Svećeničko zvanje

Znamenit je događaj u kršćanstvu za sve vjernike i za samoga svećenika, kada prviput stupi k stolu Gospodnjem, da prikaže beskrvnu žrtvu Novoga zavjeta. Svećenik žrtvuje svoj život za spas vjernika i zato zaslužuje puno poštovanje. Nepravedno čine zato oni, koji ih napadaju, progone i pogreške pojedinih svećenika bacaju na čitav stalež. U svijetu su mnogi zapušteni i zanemareni, nezbrinuti i nemoćni. Mnogi narodi još ne znadu za Krista. Za sve ove brine se sveta majka Crkva po svećenicima i redovnicima. Što više ima revnih svećenika u narodu, to je on sretniji i zadovoljniji.

— Ako je pop samo na to namješten: da svaki dan svoju misu a nediljom i pridiku obavi i ne uzima u krug svojeg naukovnog djelovanja na ljudske društvene odnošaje, one što spadaju u obseg cile domovine, jedne obštine, zadruga, il poje-

dine osobe, onda nije dorastao plemenitoj zvani, na koju je od Gospoda pozvan bio. — („Vila“, god. 1874, str. 33)

— Nevjera za skupe novce kupuje svih prošlih vjekova gad i gnijelo, da ovim oblie svećenstvo, da se o njemu ogadi ljudstvo. Pokrene sve društvene, gradjanske i državne sile, samo da iztiska svećenika iz onih čina po kojima se uzdržaje, prepodjuje i preustrojava ljudstvo. Evo vidimo kako protjerava svećenika iz škole, pa kršćjanskim školam nadiva ime bezvjersko, samo da izključa popa. Evo kako ga proganja iz ženitbe, sbog čega zasniva zakon gradjanskog braka. Istiskava ga iz mrtvačkog sprovoda, pak sbog toga opravlja neposvećene pogrebe. Neda mu mira ni na oltaru, ni na pridikaonici, ni u manastiru, svagdi ga obkoljava sa svojih panduri. Oduzima mu svojinu, hoteć ga satirat u prosiake. — (Ib. str. 38.)

— Ako pop zanemari Božju kuću, dje je on najstariji, kako bi ju bielili, čistili i odievali drugi vierni, koji ono čine, što vide i čuju od svoga duhovnoga pastira. — („Poučne iskrice“, str. 131.)

— Kad ti se sve, što je u čovjeku, iznevjerilo; kad se sve od tebe uplašilo, kad se je sve pohulilo i ostavilo; onda se uz tebe stvori redovnik ili duvna, pa se osvjedoči da nisi sam. — („Odmetnik“, str. 61.)

— Redovnike ćeš naći, dje se pjesma stvara, da ti ugodi srcu. Njih ćeš naći, dje se glasba u najmilije zvuke stiće, da se Bog poput andjelah na zemlji proslavlja. Njih ćeš naći, dje se sve ono slika, što je u čovjeku, i izvan čovjeka na zemlji i na nebu prekrasnim bojami nakitjeno, da se izdovoljava i k nebu uzdiže oko tvoje. Njih ćeš naći, dje se krasnoslovi, da tvoje misli i čuvstva izkinu iz okovah zemaljskih i sebičnih, te jih uzdignu do izvora ljubavi božanstvene, da se sve izjednači, što je na svietu krivo; do izvora ufanja, da se sdvojnost ukloni; do izvora vjere, da ti plemenitost i dostojanstvo čovjeka razvije i pokaže krunu vječnosti ti pripravljenu. — (Ib. str. 62.)

— Tko je ovaj svećenik? To je mladić koji se odvažio stupit uz bok Isusov, da ga apoštolski nasljeđuje. A šta ište od onih Isus, kojim dopušta da mu uz bok stanu? Ništa drugo, već da većma ljube Boga, no otca, mater, brata i sestru. Da ništa ne ponesu na put; dakle da ostave sve pokretno i nepokretno dobro i priznadu za jedino dobro krst i sv. evangjelje. Da zatajaju sami sebe. Dakle da um i srce podvrgnu istini i volji Božjoj. — (Ib. str. 76.)

— Tko je taj svećenik? To je mučenik, koji imade krvave muke trpiti; muke, koje samo i jedino prati oko sveznajućega Boga, i bilježi njegove svakočasne bitke u knjigu, što će se otvoriti na sudnjem danu. On je pobjeditelj, komu se ne razastiru slavoluci, već mnogokrat spravljaју odozgor preziranja, a odozdol mržnja. — (Ib. str. 78.)

— Svemogući Bog ovlastio je svećenika, da postane posrednikom medju nebom i zemljom. — (Ib. str. 78.)

— Redovnik je izvan samostana riba izvadjena iz vode. — (Ib. str. 105.)

— Pop nije vjera već samo orudje, što ga Bog za vjeru uporablja. — (Ib. str. 117.)

— Čednost je prva, koja treba da diči čelo svećenika, skromnost treba da se očituje svakim kretom njegova ponašanja, a ljubezljivost da odsieva svakom njegovom rieči. — (Ib. str. 211.)

— Bogatstvo, što svećenik teče, nije njegovo, već svega ljudstva. On ga kupi, da ga mudro i umjetno razdjeljuje. — (Ib. str. 212.)

— Jao svećeniku, koji je postao vukom, da proždire stado, što je bog-čovjekom krvlju odkupljeno i njemu da ga čuva povjereno! — (Ib. str. 258.)

— Kako kapetanu nije slobodno sići s kormila galiје ni u najvećoj buri, već ga mora stalno rukovoditi, tako svećeniku, učitelju i prijatelju puka nije slobodno ni na jedan čas da ostavi puk, koga su napali vuci; jer onda nije pastir već pogodjeñnik. — (Ib. str. 268.)

— Neima, niti može biti takove nasilničke, kršćanstvu protivne vlasti, koja bi mogla od svećenika, vlast pomiritelnoga sudie oduzeti. Ovu može jedino on sam uništiti, ako nemarnost svoju napram tužećim se strankam pokaže. — („Bog s Čoviekom“, str. 290.)

— Neka se ne žalosti svećenik, kada vidi, da brat njegov — svećenik, djelovanjem svojim u narodu veći plod no on proizvadja, jerbo se zasluga njegova neće mjeriti po broju onih, koji su ga vjerno slušali, nego će se mjeriti po čvrstoj njegovoj volji i važnosti uložena truda. — (Ib. str. 296.)

— Neka pokuša ma tko drugčije tumačiti, i razjasniti ono požrtvovanje jednog redovnika, koji samo trideset godina ništa drugo ne čini, nego neprestano bez ikakove plaće, nagrade ili izgleda na kakovu pohvalu, djetcu podučava. Neka pokuša inače

tumačiti požrtvovanje koje milosrdne sestre, koja bez svake nagrade, najgadnije, najnečistije bolestnike dvori i njeguje. K tomu požrtvovanju je jedini ključ ona ljubav prema Isusu, koja svakoj duši čovječanskoj poradi Isusa, želi, teži i nastoji dobro, radost i veselje učiniti. — (Ib. str. 328.)

— Svećenik, koji je pozvan, da pravovierne duhovnim načinom radja, mora se uztegnuti, ove tjelesnim načinom radjati... A kada bi svećenik ženitbom, tjelesnim načinom radjao djetcu, već ga ne bi vas puk svojim ocem nazivao, niti bi on mogao sve podjednako sinovi i kćermi svojim nazivati. — (Ib. str. 434.)

— Tko ne štuje svećenika, taj se odkreće od Boga, i ukida njegovoj osobi dužno štovanje. Po svećeniku bo se privlačimo k crkvi, po crkvi k nebu, te kano s neba povraćeni, razlievamo ljubav prema izkrnjemu, i djelujemo pravdu kršćansku. — (Ib. str. 491.)

— Nije li već zadosta opaženo, da kada Bog odluči puk koji kazniti, dade mu obično zločesta pastira. — (Ib. str. 493.)

— Nije li to po sve ljudstvo koristno, što ima takovih ljudi, koji sami svoju volju zatajaju, kada ima milijun takovih, koji nisu radi volju svoju, niti istomu zakonu podložiti, već bi da im je u vlasti, svoju volju celomu svietu nametnuli. — (Ib. str. 506.)

— Svećenici na prikazivanje žrtve pozvani triba da celim umom i celom voljom puk obrle, i k' Bogu ga privedu. — (Ib. str. 574.)

— Svećenik treba da je zdrava uma, zdrave volje i zdrava tiela. On mora biti podučen i ubaviešćen u svakom, baš i svietovnom nauku, da umije iz svakoga, kao pčela iz cvietna kaleža medeni sok izvaditi i puku pružiti. — (Ib. str. 574.)

— Svaki se pojedinac samo za svoju vlastitu dušu brinuti ima, dočiem se svećenik za sve njemu povjerene duše skrbiti mora, da se po njegovom neznanju ili zanemarenju nijedna ne izgubi. — (Ib. str. 574—575.)

— Gdi nema svećenika, tamo neima posvetilišta, neima evangjeliuma, neima sakramenta, neima blagoslova, dakle neima bogoštovja, neima spasa za ljudstvo. — („Naputak“, str. 78.)

— Al ako naši sinovi ne budu išli da postanu apoštolom t. j. svećenikom i redovnikom... da prate Isusa na zemlji: tko će onda medju nami uzdržavati, i od pokoljenja do pokoljenja kraljevstvo Isusovo prinašati. — (Čovik s Bogom, str. 47-48.)

— Tko je taj svećenik? To je, komu je dana najveća u svitu vlast, o kojoj rekoše Farizeji, kada Isus kaza Mandalini,

da su joj grisi oprosteni, „tko je taj, koji i grihe oprašća!“ Vlast, pripadajuća jedinom Bogu. Da! Bogu samomu; pa gledaj! sada je ta vlast u rukuh čovika, po redu Melkisedekovu, za svećenika od Boga pozvana, komu je rečeno, što god odrišiš na zemlji, biti će odrišeno i u nebu, a što zadržiš na zemlji, biti će zadržano i u nebu. — (Ib. str. 279.)

— Svećenik je Isusovim službenikom, on je njemu odgovoran, pa mora da bude njemu sličan u ljubavi, milosrdju, krotkoći i strpljivosti. Ako nije takav, a on će kao neviran sluga ne samo biti odbačen, nego će se smućene, uvridjene, zanemarene ili zavedene duše krv iz njegovih rukuh tražiti. — (Ib. str. 280.)

— Jer što god je svetiji, što god je izvrstniji svećenik, to boljma vidi mahne svoje, većma osića nedostatke svoje, da nauk izvrstno dili, da žrtvu neoskvrnjen prikaže, da svetojajstva i posvećen i neporočan razdiljuje, da blagoslove vridno i dostojno razastire. — (Ib. str. 281.)

— Da nam Bog poklanja uvijek takove svećenike, koji u oči svega svita, usrid najgroznijih pritnja, i nagorčijih muka, kao neustrašivi junaci, stoje na braniku svete majke Crkve, i njezine svetinje brane. — (Ib. str. 413.)

— Da ne budu kamen smutnje, u nauku, u ponašanju, u riećih i djelih, već da bud' tko, u nje pogledao bude, ukripi, učvrsti se u viri, uhvanju i ljubavi. — (Ib. str. 737—738.)

— U velikoj slabosti ljudskoj, ipak se na hiljade nalaze vazda, svagdi na svitu, u svakom narodu, pod svakim podnebljem, u oba spola... i cio svoj život provedu u neoskvrnjenu divičanstvu, u podpunu siromaštvu, u bezuvitnoj podložnosti; te uz to još veće sebi terete namiću, i neprekidno se mole, najstrožije poste, te za siromake i siročad milostinju kupe, malahne podučavaju, bolestne liče, poslužuju, i njeguju, stare dvore, sirote hrane i uzgajaju, svetu viru katoličku i priko mora nose, pače idu i u istu kugu, glad i rat, da bližnjega oslobadjaju. — (Ib. str. 738—739.)

— Ni svećenikom ne škodi, ako im se od vremena do vremena operu glave. — („Posljednji Gizdarev“, str. 209.)

— Gdje god pop gleda na očale znanosti, taj ne miruje, već sipa obrazovanost punom šakom na sve strane, kao razsipnik novce, dakle mora se razbuditi puk, kom ovakav pop dopane. — („Bariša Kitković“, str. 148.)

Vjera

Vjera je utjeha i spas naš. Ona nam je pouzdanje u patnjama i nada za boljitak duševni i tjelesni. Vjera je neprocjenjivo blago svakoga katolika i tko izgubi svoju vjeru, taj će izdati i rođenu majku. Zato su protivnici vjere neprijatelji svome narodu. Oni su kuga u ljudskom društvu. Svaki je kršćanin katolik dužan, da javno ispovijeda svoju vjeru i ne gleda na opasnosti, što ga čekaju od zemaljskih poglavara. Ako narod izgubi svoju vjeru, on mora i sam propasti. Nevjerstvo je najveća nesreća za pojedince pa i za sam narod. Ovu je istinu, nažalost, potvrdila i ljudska povjesnica.

— Dozvoljavat ono što je vjerskim zakonom zabranjeno čini ne samo se pačat u vjerske poslove, dakle sviestna pitanja sabljom riešiti, već upravo se postaviti sudiom medju viernikom i crkvom. — („Vila“, god. 1873, str. 34.)

— Promislimo samo ako se nevjera podigne na priestol, koliko pomuti plemeniti glava, ako se dočepa krmila uprave, koliko otvori vrila, da se okuži javna ćudorednost, ako se utiska u zakonarstvo, kako mutnim duhom zadahne zakone. A ko bi opisao one grozne posljedice, koje se razvijaju u odnošajih ćudorednih, duševnih i tvarnih svih stališa, ako obsidne srce sudie, odvjetnika, umjetnika, liečnika i učitelja. — (Ib. god. 1874, str. 38.)

— Zasijane glave bi se radovale, ako bi uzmgli sve ono iskoreniti, što se vierom naziva. — (Ib. str. 38.)

— Ta nevjera kako nema Boga, vrila pravde, tako neima ljubavi i sažaljenja za čovieka. — (Ib. str. 38.)

— Svagdi u svačem kod svakog u osobi, u obiteli, u narodu, u ljudstvu treba vjere, pa ako ove nije, onda je sve izgubilo svoju cienu... Bez ove neima pouzdanja ni smilenja, bez ove neima sigurnosti, marljivosti, poštenja, krieposti, već mjesto ovih bilo bi lanacah i bokagiah s kojima bi se penjali robovi ljudski, da obstoje u obiteli, u državi. Bez nje ne bi bilo svojine, ne bi marljivosti, ne bi vrline, ne bi slobode. — (Ib. str. 69.)

— Bez viere ne znam smisliti ni jednoga čovjeka, jel i onaj atheista ima negativnu vjeru t. j. ne vjeruje u Boga ni u čovieka, ma kaka mu je vjera, takve su mu misli, osićanja, i svi čini u sebi i u odnošaju prama obiteli, obštine i države. — (Ib. str. 77.)

— Riedko je naći inteligentnog čovieka, pa da vjeru ne smatra za drugo, već za svetčanu haljinu, s kojom treba da se

počasti ovo ili ono dostojanstvo, a drugčie neka visi o klinu, do uskrsa il careva dana. — (Ib. str. 78.)

— Vjera je vezana uz crkvu ko svietlost i vručina uz sunce. — (Ib. str. 78.)

— Jel tko tlapi da ima Boga i morala bez vjere, taj se vara. — (Ib. str. 78.)

— A da je vrhu svakoga drugoga čovjeka veoma uzvišen čovjek kršćjanin, o tom mislimo, da zdrav razum neće dvojiti. Dakle ako je kršćjanin na toliko pokvaren, onda je znamenje: da je u njemu pomanjkala vjera, ufanje i ljubav. — (Ib. god. 1876, str. 53.)

— Evo žig svakog vašeg neprijatelja! Pogledajte mu samo na čelo, pa ako vidite da nema tamo krsta, već se pokaziva mjesec, sunce il majmun, tomu ne vjerujte, ma šta govorio il obećavao. — (Ib. str. 71.)

— Koj vas uzteže od vjerskih, taj će vas obustavit i od ljudskih dužnosti. — (Ib. str. 71.)

— Vjera je na zemlji ko sunce na nebu. — („Poučne iskrice“, str. 109.)

— Zalud su svi zakoni nastojeći širit i utemeljiti slobodu, ako pogazimo vjeru, kojom se hrani pamet i srce, upravlja razum i volja! koja podupire pamet da ne posrne i srce, da ne svrne s puta pravice! — (Ib. str. 156.)

— Vjera i nauka čini čovjeka slobodnim! Bezvjera i neukost zaslužuju čovjeka! — (Ib. str. 274.)

— Vjera nas sveta uči, da je prava i jedina radost naša Boga licem u lice gledati i njega uživati, buduć da je u njemu sve ono, što je liepo, dobro, sveto i izvrstno, riječju, da su u njemu sva veselja, razkošja i blaženstva u najvećoj mjeri sadružena. — („Slavjan“, str. 5.)

— Božje providjenje kretalo je narode, da dolaze na podnožje križa, proti kojemu se dosada borili. — (Ib. str. 26.)

— I to je kod nas velika nesrieća, što se kod učenjaka ne nalazi ona stara vjera, uhvanje i ljubav prama Isusu, koju su iztočni mudraci pokazali. — (Ib. str. 39.)

— Više puta je potriebno našu vjeru očitovati, da se kroza to počasti presveto ime „Isus“ i onda, kada smo u društvu ovakovih ljudih, kojima je ono valjda kamen smutnje i koji su pripravni našem imenu glupost zato prišiti, što se možda revnimi kršćani pokazujemo. — (Ib. str. 42.)

— Vjera kršćanska tako je uredjena, da dušu i tielo, pamet

i srdce zabavlja, a kriepostnu izvrstnost u čovjeku uzbudjuje i oporavlja. — (Ib. str. 50.)

— Onaj narod ne može u slobodi obstojati, koji bi svetu svoju kršćansku vjeru zatajao. — (Ib. str. 82.)

— Ne uzkrati nam, dobri Bože! tvoje milosrdje i ne oduzmi od nas svetu vjeru tvoju, jerbo smo uvjereni, da će nam korien dotle čvrst u zemlji ostajati, dok vjera tvoja u nami neoskvrnjena i neporušena ostala bude. — (Ib. str. 82.)

— Slaven rado sluša, ako mu tko od nabožnih i znanstvenih stvari štogod pripovjeda, nu ne trpi, da mu kojekakove bajke nevierni ljudi blebeću, on se stravi od nevierna čovjeka, kao najljućeg svog neprijatelja. — (Ib. str. 90.)

— Riedko je naći u nevierstvu ogreznula Slavenu, jerbo je ono naravi njegovoj protivno. — (Ib. str. 95.)

— Slaven mrzi nevjerstvo i oholost, te će ga riedko tko u te grieha uplesti moći. — (Ib. str. 129.)

— Vjera nije svečana oprava, da se njom kitimo, već je svakdanja potreba. — („Odmetnik“, str. 174.)

— Vjeru svojih otacah izpoviedamo ne samo riečju već i činom. — (Ib. str. 228.)

— Vieru u narodu utamanit, jest u čovjeku uzbudit oholost, i uzglasticu neradinosti prostrt. A ovien se narod ne podiže, već svakim danom dublje pada. — („Bog s čoviekom“, str. VI.)

— Ta ako neima viere u Bogu, onda je sve, al baš sve izgubilo svoju cienu. — (Ib. str. 2.)

— A u krštjanluku je ozbilna istina, koja ti predstavlja Boga u svih neograničenih svojstvih i čovieka, kao odjek, i odsiev pravog, viečnjeg, milosrdnog i ljubeznog Boga. — (Ib. str. 3.)

— Jeste, istina je, da je oslobodjena zemlja, da je čoviek svojih lancih lišen. Al to nije moć krasnoslovlja, i mudroznanje hvaljenih učenjaka, već prosvieta Isusove nauke proizvela. — (Ib. str. 4.)

— Vjera se po ćudorednosti kriepi, i ova iz one iztiče. — (Ib. str. 53.)

— Ništa pako nije toliko kadro, nejedinstvo i neslogu pro-uzrokovati, kao poluvierstvo. — (Ib. str. 80.)

— Ta narod je tielo, koje nije nikako dopušćeno većma štovati i cieniti, nego li vjeru. Zaoto upravo nepametno i opako čine oni, koji zapušćajuć vjeru, samo narodnost uzvisivati i razširivati nastoje. — (Ib. str. 127.)

— A tko može želiti, da mu tkogod što vjeruje, ako on vjeru u Boga zataji? — (Ib. str. 134.)

— Istine vjerozakona i čudorednosti ne mogu biti dvo ili trolične, nego samo jednolične, toli za pojedine ljude, koli za narode. — (Ib. str. 176.)

— Vjera moja u svakom stališu mora biti kao oblik moga uma, srдца i duha, u mislih i činih. — (Ib. str. 178.)

— Mir i sloboda ljudem dobrim na zemlji, ali borba i rat onim, koji otimaju i gaze prava našeg vjerozakona. — (Ib. str. 178.)

— A onaj, koji kaže, da ne treba na razliku vjere paziti, taj je svoju vjeru ili izgubio, ili zatajio. — (Ib. str. 178.)

— Kao što um, srđce i jezik ima svoja prava, koja im se zatajati ne mogu, isto tako, da još veća prava ima vjera . . . Kao što smo mi za naše blagostanje i spasenje vjeru dobili, tako ju moramo i nasljednikom našim i potomkom kao najveće blago predati. — (Ib. str. 178.)

— Koji bez vjere djeluje, onaj izgubi mjeru božju u svakom mišljenju, želji i svakom činu, a bez ovakove mjere ne može meni dati izkreniji nikakovu sigurnost o pravednosti i čestitosti svojoj. — (Ib. str. 178.)

— Neima većeg u čovječanstvu osnovana kraljevstva, niti starijeg, prostranijeg, pravednijeg i shodnijeg mjesta, u kojem bi mogao veći broj ljudij svetim pravednim i kriepostnim postati, nego što je kraljevstvo Isusovo. — (Ib. str. 212.)

— Tko dopusti, da mu u srđce unidje nevjera, onoga se pamet na toliko zamrači, da već niti najsvietlije istine ne vidi. — (Ib. str. 268.)

— Vjera počima u Bogu, a u Bogu se i svršuje. — (Ib. str. 278.)

— Proti silničtvu neima drugog i sigurnijeg lieka, nego što je prava vjera kršćansko-katolička, koja čudorednost svakda i na svakom mjestu razplodjuje. — (Ib. str. 279.)

— Gdje vlada slobodno razvijanje i razširivanje kršćanske vjere prieči, nju poput robkinje u svjetovne verige sapinje, tamo će na skoro izniknuti bunitelji, kao na gnojištu pečurke. — (Ib. str. 279.)

— Tko želi ma što s pogibelju vjere, ili na užtrb ove sačuvati, propastiće. — (Ib. str. 296.)

— Kao što ljubav radja samo ljubav, tako pouzdanost poradja viernost; i kao što pobožnost uzbudjuje pobožnost, tako bezbožnost probudjuje bezdušnost. — (Ib. str. 304.)

— Svaka ina vjera može se tako lahko sa čovjeka skinuti

i svući, baš kao odjeća, te neće niti osjetiti, da je na njemu bila, niti će ikakav nemir poradi nje, i uzrujanost u nutarnjosti čovječijoj nastati... Nu koji od katoličke vjere odpadnu, oni nikada više željena mira i postoja imati neće. — (Ib. str. 311.)

— Dar vjere više koristi čovjeku, ma ikakvo visoko i razprostranjeno znanje. — (Ib. str. 321.)

— Čim kod kojeg naroda počima vjera sahnuti, odmah se počmu tužbe na nepravdu množiti. — (Ib. str. 323.)

— Nevjera razdvoji i rastavi čovjeka od ljudij, koji istinu ljube. — (Ib. str. 325.)

— Nu krivovjerstva čine uslugu vjeri, istini, svojim napadanjem. Jel kadgod na nju nasrću, da je podkopaju, tada se ona sve većma u pameti i srcu ljudij utvrđuje. Kada ju zamračiti nastoje, tada ona u svojoj obrani još većma izvija trake istine i svietlosti. — (Ib. str. 325.)

— Kao što bez Isusa neima kraljevstva nebeskoga, isto tako bez njega ne može, niti će biti u pravom smislu kraljevstva zemaljskoga, u kojem bi vladala srieća, mir i blagostanje. — (Ib. str. 329.)

— Tko je neprijatelj za sve ljude cieloga svieta umrvša Isusa, taj ne može biti prijateljem naroda. — (Ib. str. 357.)

— Ako se u kojoj obitelji nevjera i bezbožnost uselila, tada već neima drugoga načina, kojim bi se ista izkorenila, nego li po viernoj ženi, kćeri ili sestri. — (Ib. str. 377.)

— Bez vjere naliči čovjek siročetu, koje neima ni kuće ni kućišta, po svietu se potiepa i pokoj ne nalazi. — (Ib. str. 437.)

— Vjera nije skupina, kao u dućanu na izbor poslaganih stvari, da ih svaki po volji za sebe pobere, već je to skupina svakomu čovjeku jednako potriebnih istina. — (Ib. str. 474.)

— Najveće blago, što čovjek posjeduje, jest nedvojbeno sveta vjera, koja čovjeka s Bogom spaja i ujedinjuje... Viera bo nije samo zato, da se s njom oči i uha zabavljaju, već ona mora oči, uha, usta, ruke, noge, pamet, volju, um i srdce, svu dušu i sve tielo obuzeti i osvojiti. — (Ib. str. 500.)

— Sunce ne može svietlost i toplinu u sebi zadržati, već ju mora po svem svietu razsipati i razprostranjivati: tako i vjera, ako je um i srdce osvojila, trieba da se po dobrih djelih pokazuje. — (Ib. str. 505.)

— Kraljevstvo božje je na svietu trudom, žalošću i boli skopčano. — (Ib. str. 523—524.)

— Kada se u učiona, nauci od kršćanstva odciepe, tada na toliko mudruju, da konačno dospiju na onu točku, koja se ludošću i budalaštinom naziva. — (Ib. str. 530.)

— Vjera je najskupljim blagom za svakog čovjeka, jer dok nju imamo, dotle, ako baš slučajno zapoviedi božje i prekršimo, opačina ne može se u nami ugniezditi. — (Ib. str. 624-625.)

— Gradovi i jezici se vremenom mienjaju, ali istine vierozakona na vieke nepromienjene ostaju. — (Ib. str. 652.)

— Pravom slikom svakog kršćanina katolika jest križ Isusov, onako težak i krvav, kao što je prvi sa razpetim Isusom bio. — (Ib. str. 668.)

— A gdi je u ljudskom društvu, vira ufanje i ljubav; tamo se ravna svašta zakonom, koji iztiče iz vire u Boga i uzdržaje se samo i jedino hranom ljubavi, koja živi u svakom udu i u svakoj obitelji. Te sačinjava kršćansku domovinu, i u njoj crkvu, da se po jednoj usrićuje tilo, a po drugoj duša. A uzajamno s obadvije spasava čovik, sastojeći se od tila i duše. — („Naputak“, str. 49—50.)

— Božanstvena je kripost vira, te najveće blago po čovika pa baš sbog toga najveće štovanje Boga. — (Ib. str. 50.)

— Jer što čini „virovati“? Ne drugo: već položiti svoju pamet, da ne misli na drugo, položiti svoju volju, da ne ište drugo, položiti svoje srce, da ne teži za drugim, već da za takvu istinu drži ono što reče Bog. — (Ib. str. 50—51.)

— Nema veće po čovika napasti, no što je ona, koja mu viru napada. I to sve neprikidno, kako se u njem probudi razum do konca njegova života. Ta pogibeljiva napast dolazi na javno, a drugiput potajno, u društvu, u samoći, u bogatstvu, u siromaštvu, od koje nije iznimljena ni jedna doba ljudskog života, pa ne znaš, kada zna biti ljuća, u mladosti il u starosti. Dolazi ponekad od oblasti, od poglavarstva. A više puta od naroda, u kom živiš, od najžešćeg neprijatelja, od najvirnijeg prijatelja. Što više nadje ona tebe baš i u najtisnijoj družini muža i žene i najbližnoj srodnosti dice i roditelja, braće i sestara. — (Ib. str. 111—112.)

— Brat brata će trpiti, ako je snjim u viri razdiljen, ali srdačno neće nikada jedan drugoga susretati. — („Razprava“, str. 173.)

— Život i sloboda kršćanstva zavijena stoji u jedinstvu i svaki koji se od te odiljuje, u grob polaže svoju virsku slobodu. — (Ib. str. 179.)

— Neima težjega posla na svitu, no jedanput u sebi ugušenu viru, uhvanje i ljubav oživotvoriti. — („Čovik s Bogom“, str. 52.)

— Nema veće štete na svitu, koja može čovika ovdi na zemlji snaći, no što je, svoju viru, uhvanje i ljubav izgubiti. — (Ib. str. 53.)

— Svega svita zlato i srebro nije moguće samo jednoga čovika viru izkupiti. — (Ib. str. 53.)

— Svega ljudstva znanosti sve u skupu, nisu kadre viru i u jednom čoviku uzbuditi, pošto je ovo dar svemogućega Boga. — (Ib. str. 53.)

— Duh, srce i volja naša, bila ma čim uzrujana, kada izusti ovu nebesku rič „virujem“, tako neka se umiri, kano ono uzburkano more, koje se na rič Isusovu utišalo. — (Ib. str. 189.)

— Bez vire nema spasa ni duši ni tilu. — (Ib. str. 298.)

— Isus! Ovo je ono ime, po kom se medjusobno poznajemo, ma smo sinovi i kćeri raznih na krajevih zemlje nastanjenih naroda. — (Ib. str. 426.)

— U tom imenu ćemo i mi samo, i jedino našu obitelj te njeno zemaljsko i nebesko blaženstvo utemeljiti. — (Ib. str. 429.)

— Bez vire u Boga ne ima na zemlji pokoja, a bez vire u čovika ne ima blaženstva. — (Ib. str. 480.)

— Naša je vridnost tolika, kolika nam je vira. — (Ib. str. 540.)

— Gdje nije vjere, tu ne može biti samozataje, ne može biti požrtvovanja, pa neće biti ni duševnih i tvarnih djela milosrdja. — („Posliednji Gizdarev“, str. 160-161.)

— Al ako je mlad, učen i vješt upio duh nevjerstva, te raspolaže darom govora, svaki dan i od tisućah više može okužiti. — („Bariša Kitković“, str. 39.)

— Vjera je najplemenitija kriepost. — (Ib. str. 61.)

— Samo se istinita vjera izdaje i prodaje. — (Ib. str. 61.)

— Nevjerstvu je prirodno... da se ne zadovoljava ruševinam počinjenim u svom duhu i srcu, već neće da miruje, dok ovakvih ne vidi i u drugom. — (Ib. str. 79.)

— Koliko bi dušah ostalo Bogu vjernih, da ne dodju u dvore nevjernikah; koliko bi ostalo u vladanju nepokaljanu, u čudorednosti neoskvrnenju, da ne prestepe prag kuće, gdje je od sramote i stida načinjen pod, da po njemu gaze neopranim i izkaljanim nogama. — (Ib. str. 214.)

— Ako nisi dobar kršćanin, vjeruj mi, da niti ćeš umjet mudro vršit svoje ni tudje, a ni javne poslove. — (Ib. str. 226.)

— Gdje umom ne vlada viera, tamo u srcu ne stanuje ljubav. — (Ib. str. 360.)

— Jao onom, tko oglune i neće da svjetujućeg Boga rieč poslušā. Al sto putah jao onima koji se stave medju Boga i čovjeka i zaprieče stazu, koja vodi Bogu od čovjeka. — (Ib. str. 445.)

Sveta majka Crkva

Bog je stvorio čovjeka i svrha mu je na zemlji, da ga hvali i slavi, i poslije smrti zadobije vječno blaženstvo u nebu. Ovo će blaženstvo postići u svetoj majci Crkvi. Ona je jedino istinita i prava Crkva, koju je sagradio Krist na čvrstoj stijeni, svetom Petru. Svaki je njen sin dužan da javno i neustrašivo ispovijeda, da je član katoličke crkve. To zahtijeva od njega Krist i njegova Crkva; to zahtijeva od njega ona stalna i čvrsta vjera naših pradjedova, koji su za nju trpjeli vjekovita progonstva; to zahtijeva od njega i naša bunjevačka majka, kojoj je sva nada i ufanje u Kristu, našem Spasu; to zahtijeva napokon od njega i naš bunjevački i šokački rod. Antunović kao iskreni Slaven duboko žali u duši, što je veliko slavensko stablo u vjeri nesjedinjeno i zato vapije za slogom i jedinstvom. Biskup Antunović hoće jedinstvo Crkve. On hoće onakvo jedinstvo, kao što je Krist sa svojom svetom žrtvom zauvijek spojio nebo sa zemljom. On hoće jedinstvo, koje će veličati slavu Božju i naviještati blaženi mir na zemlji među ljudima dobre volje. On hoće jedinstvo vjere velike slavenske grane. On hoće onakvo jedinstvo, kakvo su ga propovijedali naši slavenski apostoli sv. Ćiril i Metodije i skrušeno se moli njima, da isprose od Boga milost, da se svi otpadnici vrata k svojoj majci i da se raširi kraljevstvo Božje na zemlji.

— Crkvu nije čoviek izmudrovao već je Bog u ljudstvo osnovao. — („Vila“, god. 1873, str. 85.)

— Ljudstvo nigda još nije bilo jedne viere, i donle neće biti dok se Bogu ne uzvidilo bude, nastavit ono vrieme: kada će biti jedan pastir i jedno stado. — (Ib. god. 1874, str. 17.)

— Jedini je spas tila i duše po čovika i obitelj u crkvi i školi postavljen. — (Ib. str. 27.)

— Onaj nema na nebu Otca, komu nije na zemlji mati Crkva. — (Ib. god. 1875, str. 35.)

— Rim je sličan hrastu, preko koga su jur preletile mnoge oluje, a na njem ostavile mnoga stoleća. — („Poučne iskrice“, str. 84.)

— Rim je mati svih pukah i narodah. — (Ib. str. 85.)

— Tko papu neima za otca, taj Crkve neima za mater. — (Ib. str. 112.)

— Katolikom se nije moguće pomesti, jerbo smo u nidra sv. majke Crkve postavljeni nad kojom vazda bdije njezina u nauci nepogriješljiva glava na upravu po Isusu na sve vjekove ovlaštjena. — („Slavjan“, str. 25.)

— Taji sama sebe, uzmi križ svoj na rame i sledi Mene. Ovo je načelo družine crkvene, ovo je načelo družine državne. Po njem treba, da su obadvie uredjene. — („Odmetnik“, str. 48.)

— A kao što je Bog Adama u perivoj uveo, tako je i Spasitelj morao čovjeka u perivoj — sv. majku Crkvu — uvesti. Ovo je razlog, zašto je Bog svoju sv. majku Crkvu utemeljio. — („Bog s čoviekom“, str. 24.)

— Koji zapoviedi božje nogama gazi, vjeru i liepe običaje praotaca svojih odbacuje itd., pogibeljan je ne samo Crkvi, braći i zakonu, nego dapače istom kralju i cijeloj državi; takovom bo nije ništa sveto, ništa strašno, ništa ljubavi dostojno. — (Ib. str. 167.)

— U razkolničtvu um i srdce okovano je u zlatne, — ali zaoto ipak — samo verige. — (Ib. str. 177.)

— Svatko je dužan iskreno i očito izpoviediti, da je sin katoličke Crkve. Kakov bi to sin bio, koji bi javno pried svetom svoju mater zatajio? To bi bio u istinu kukavni, podli i nezahvalni sin, koji ovu svoju pogriješku, nikakvim tajnim njegovovanjem, nikakvom potajnom ljubavlju ne bi mogao nadoknaditi, niti pogriješku svoju popraviti. — (Ib. str. 250.)

— Gdje je rimski Otac, tamo mora sve na pravom putu ostati. — (Ib. str. 270—271.)

— U svetom rimskom Otcu je zalog svetosti, apoštolstva, jedinstva i obćenitosti kršćanstva. — (Ib. str. 284.)

— Neprijatelji će svetu majku Crkvu, kao tielo Isusovo bosti, sjeći, ćuškat, šibat, razpinjati i probadati; ali ju umoriti nikada neće. — (Ib. str. 313.)

— Krivovierstvo je veoma pogibeljan grieh, jerbo oduzme čovjeku svu vjeru... A krivovjerstvo je odmah gotovo, čim se čovjek od svete matere Crkve odkine. — (Ib. str. 325.)

— Veoma je mnogi izmedju nas dospjeo u položaj Isusa tajavšeg Petra, jerbo čim nas tko iz tabora razkolnika i krivo-vjernika pogleda, pripravní smo ime katolika zatajiti. A drugo

što izim imena katoličkog i onako riedko i teško imamo na sebi. — (Ib. str. 355.)

— Katolička crkva stoji na medji i stanovištu istine, od koje istine niti za vlas popustiti neće. — (Ib. str. 355.)

— Sveta majka Crkva ne može se nikada po krivovjerstvu skončati. — (Ib. str. 391.)

— Otvorimo oči i vidimo, da od kako se je iztok odciepio od jedinosti, od ono je doba postao stablom, komu su ne samo grane odsiečene, već i kora oguljena... Nije li već zarudila zora željena dana, ujedinjenja ovih dvijuh grana, jednog te istog evangjeoskog stabla? — (Ib. str. 486.)

— Bio dakle tko mu drago, obnašao on bud kakovu čast i čin, ako se uplieće u vlast svetomu Petru danu, taj radi nezakonito, protivi se naredbi Isusovoj i na izkušanje njegova kraljevstva djeluje. — (Ib. str. 492.)

— Pamtiti nam je, da se nad papu nitko kao sudija podignuti neima. — (Ib. str. 494.)

— Krivovierstvo naliči onom zmaju, kojem kada jednu glavu odsiečeš, izraste dvanajst iz svakoga mjesta, gde je jedna kapljica krvi pala. — (Ib. str. 507.)

— Nije li žalost gledati ljude jednoga naroda i jedna jezika, u različite crkve ići, jedan napram drugom nikakva povjerenja i pouzdanja neimati, nego se jedan s drugim u svakom poslu boriti? — (Ib. str. 507.)

— Ali sveta majka Crkva dičnom je majkom, koja se ni u jednom dobu nije zastidila. Ona je plodnom majkom, koja se je u svako doba, po odabраниh svojih sinovih proslavila. — (Ib. str. 511.)

— Nikada ne bijaše slobodne države, gdje je bila crkva okovana, niti je država ikada tugovala, ako joj je crkva slobodnom bila. — (Ib. str. 532.)

— Jedno je, za koje osobito moramo moliti, a to je, da veliki i možni Bog, slavenski narod, narod ruski prosvietli i nauči, da nisu carstvu ključni raja Isusova dani, već sv. Petru. — (Ib. str. 536.)

— Iz Rima može samo duh slobode izići. — (Ib. str. 561.)

— Prije se može nebo i zemlja srušiti, nego što će se sveta mati Crkva sa svoga temelja pomaknuti. — (Ib. str. 573.)

— Kao što se mnoge rieke u jedno more salievaju, tako se i sve svećeničke i biskupske vlasti u jednoj vidivoj glavi,

najme u rimskom papi stiču i usriedotočuju. — (Ib. str. 575.)

— Sva molitva vaskolikog kršćanskog svieta, svi posti i milostinje, koje puk izvršuje, svećenici primaju, biskupi prikazuju po rimskom ocu, kanoti glavi jedinstvene občine svetih na zemlji, bivaju Isusu kanoti, posriedniku žrtvovane. — (Ib. str. 576.)

— Svaka milost i svaki blagoslov odozgor, razdieljuje se po rimskom ocu, kanoti iz mora u rieke, iz rieka u potoke, a iz potoka po svoj poljani sv. majke Crkve, t. j. po kršćanskimi občinami razlieva se. — (Ib. str. 576.)

— Krivovierstva, ako i posieduju što dobra, to su iz katoličke crkve u krivovierstvo preneli. — (Ib. str. 651.)

— Rim bijaše 300 godina sjedištem glave cieloga kršćanstva, prije nego što se je Carigrad i na sviet porodio. Kako su dakle mogli tamo stanujući patrijarhi vlast predstavnitva si prisvojiti, kada svetoga Petra u Carigradu nikada ni vidli nisu? — (Ib. str. 655.)

— Zaoto i molimo, da kraljevstvo Božje dodje svakomu čovieku, svakoj obitelji i svakom narodu, i dostigne ono Isusovo prorokovano vrieme, kada će biti jedno stado i jedan pastir... I štogod bude ovo kraljevstvo Božje većma na zemlji razšireno, tiem će lakše biti svietom upravljati. — (Ib. str. 682.)

— Neima druge istine na svitu no ona: što ju je Isus na svit donio. Ako pak neima druge božanstvene istine, onda neima drugog načina spasenja, no što je onaj, koga je Isus nastavio, i u ruke apostola položio; da ga slide do konca svita: Ovo činite na moju uspomenu. — („Naputak“, str. 5.)

— Sveta majka Crkva nije samo postavljena da snosi prosvitu evangeosku, već da čuva i prinaša sva ona sridstva, koja su po Isusu za spasenje ljudstva odredjena. — (Ib. str. 62.)

— Neka se u virske poslove ne pača svitovna ruka, ma da bi ona baš i carska bila. Jerbo nije po Isusu na to ovlaštjena. Pa zaoto kadgod se tamo maša, sigurno je, da nikad ne zidja, već uvik ruši, ne oživotvorava, već živo umorava. — (Ib. str. 148.)

— Oh budalaštine ljudske i bezobraznosti paklene! koja se napreže da ono nagrđi, što je Bog naresio, da ono u blato povučē, što je Bog uzvisio. — (Ib. str. 160.)

— Bog dao!... da taj plemeniti Slavenski narod uvidi, gdje je istina ljudstvu po Isusu navišćena; te se povrati u nidra svete majke Crkve. — („Razprava“, str. 6.)

— Bizantinsko poganstvo rodilo je šizmu, a ta je oplela onaj

svileni gajtan, s kojim se je carstvo zagušilo. — (Ib. str. 84.)

— Šizma nije drugo, već uvridjena oholost, koja se zato iznevirava pravdi i zakonitoj vlasti, da uzmogne većom silom nad drugimi gospodovati. — (Ib. str. 173.)

— Razmišljamo, što je to šizma, razkolništvo? Nije li to razcipljivanje, razjedinjenje? A nije li svako razjedinjenje pravo oslabljenje? — (Ib. str. 173.)

— Da Jugoslaven rimo-katolik kao i onaj iztočnjak, mogu svaki o svom trošku životariti, te da i jedan i drugi ima snage i u sebi i po sebi, pa da i jedan i drugi nastoji iz svih silah napridovati, to nitko neće tajiti, koji pogleda u dnevnik razvitka Hrvatah, Srbah i Bugarah; ali da bi više bilo kriposti i tvarne i duševne i ćudoredne, kad medju njimi nebi stajala šizma, već bi se grlili pod jednim krovom jedine svete majke Crkve, ne dvojim, da ovo ne bi morao svatko primati. — (Ib. str. 174.)

— Da, da, braćo! to je već stara historija, da si ljudi pokušavaju sastavljati haljinu, s kojom bi se mogli svi zakriliti, ali tako, da iz iste ne proviruje nikakova glava. — (Ib. str. 174.)

— Isus je jedinstvo donio na ovaj svijet, i to utemeljio u svetom Petru, kao u nepomičnoj stini. — (Ib. str. 174.)

— Jedan je Isus, mora dakle da bude i jedna Crkva po njemu i u njemu osnovana i utemeljena. Tko ovu razkida, razdeljuje, taj razdvaja Isusa. A buduć da je on uvijek jedini te isti, to je naravno, da svaki koji njega dili, ukida snagu i moć njegovu dilovanju. — (Ib. str. 174—175.)

— Priznati moramo, da je u Petrovu zakonitu naslidniku, ono gnjizdo, u kom se radja, pridržaje kripi i tvori jedinstvo... Učinimo dakle korak i pružajmo bratinsku ruku na vječno ujedinjenje! Ta ako ju uztežemo u svisti ovoga osvidočenja, onda krivo činimo sebi i Bogu. — (Ib. str. 175.)

— Dakle zašto da se ne ujedinito? Što nam stoji na putu? Ako ćemo ob ovom sto puta razglabati, nikada nećemo naići na drugi uzrok, no jedino na slabost ljudsku, koja sad stidom, sad ohološću veže čovika uz grih, samo da ne dodje i ne prosja svitlost pravde. — (Ib. str. 177.)

— Svaki narod, ako se je krstom okrstio, to je u krilo vire kršćanske rimo-katoličke unišao; a koji se je od Rima odcipio, taj je odmah u šizmu, razkolništvo upao. — (Ib. str. 178.)

— Zaoto molim, razmišljajmo, da li je moguće katoliku poći

onamo u Carigrad, kad od njega odbigoše i svi oni, koji se s njime od Rima odkidoše. — (Ib. str. 178.)

— Ono obećanje Isusovo: „S vami ću biti do skončanja svita“, može i mora se samo na jednom mistu, i u jednom ognjištu kršćanskog jedinstva izpunjavati. — (Ib. str. 178—179.)

— E, pa kada već mi ne možemo ići u Carigrad, odakle i vi odbigoste: zašto da ne dolazite k Rimu? Živimo sa braćom našom iztočnoga obreda u slozi! Budimo prama njim puni ljubavi i dobrote, pa se sjetimo, da je najsajjniji dokaz prave vire, ljubav čista i dobrotvorna... Ljubimo iskreno braću s kojom živimo, ne samo stoga, što su snami jedna krv, jedan narod i što nas je obojice jedna budućnost, nego ljubimo ju zato, što je i njihov crkveni obred lip i veličanstven... Ne slušajmo nikad one, koji bi nas ma kakvim načinom razdvajati hteli, to su bo očevadni obći neprijatelji naši. — (Ib. str. 179—180.)

— U svetoj majci Crkvi je neprekidna žrtva, za sve u skupu i za sve pojedine prikazujuća se, po kojoj se svi jednako Bogu privadjamo, da se nad nam izminjuje božja pravda sa milosrdjem. — („Čovik s Bogom“, str. 299.)

— U papi, kao glavi, sastoji se vas ugled katoličke crkve, pa zaoto ako je on pohuljen, potlačena je i cila majka Crkva. — (Ib. str. 506.)

— Tamo je sveta majka Crkva, gdi je rimski papa. — (Ib. str. 736.)

— U svetoj majci Crkvi je ono kraljevstvo, za koje se molimo, to jest, vira rimo-katolička, i ćudoredno ponašanje ljudstva, iz kojih dvajuh napučava se ono treće, to jest, kraljevstvo nebesko. — (Ib. str. 740.)

— I poklem druga nijedna sledba neće da se hrve s ljudskimi strastmi, već ovo čini jedino katolička crkva, nije čudo, što strastveni ljudi odpadaju od katoličke viere, jer nisu za borbu osposobljeni. — („Bariša Kitković“, str. 381.)

Kršćanska nauka

Svaki je kršćanin katolik dužan da uči kršćansku nauku i sluša riječ Božju. To je jedina prava i spasonosna nauka. Ova nije samo za prosti narod, nego je za sve ljude bez razlike, koji žele, da steknu zasluga za kraljevstvo nebesko, mir i pokoj među ljudima, sreću i blagostanje na zemlji.

— Proučio si valjda sve znanosti, i prošo sav sviet, al ako

se kršćanskim naukom ne oružaš, zlotvori Spasa ljudskog iz zasida će nasrćat na te, pa će te po jednoj ili drugoj strasti navesti na zamke propasti duševne. — („Vila“, god. 1873, str. 50.)

— Čoviek uz svu svietlost znanosti ni kao pojedini, ni kao obitelj, ni kao narod, ne može obstojat, ako neima u pameti i srcu božje nauke, te ga vodi krieposti i božjoj milosti da ga čuva, brani, razveseljava, razgaljiva. — (Ib. god. 1874, str. 70.)

— Kršćanski nauk zamašava sve ono, što spada u ljudske odnošaje, duševne i tvarne. U svaćem mora biti čoviek ućen, o čemu i po čemu i o čime živi, a prvi njegov učitelj ostaje uvijek svećenik. — (Ib. god. 1875, str. 10.)

— U crkvi se razastira istina, pred kojom se je poniziti čovjeku. Istina je pako samo Bog, i što nije Bog u tom pomalo ima neistine. — („Poućne iskrice“, str. 220.)

— Tko rieć božju ne sluša, nije od Boga, a tko ovu pohuli, prezire Boga. — („Slavjan“, str. 10.)

— Slavjani rado šilju svoju djetcu na nauk, da se nauće sve ono, što je duši njihovoj potriebno. Najveća je sramota po Slavjana, ako su mu djetca nepobožna postala, buduć da znade, da Bog neviernost i nećudorednost onako smatra, kao trn i kukolj u pšenici. — (Ib. str. 68.)

— Nauka sv. Evangjelja je svakdanja odjeća, koja valja, da s nami obavlja sve naše poslove, bili oni duševne il tvarne naravi. — („Odmetnik“, str. 32.)

— Kad roditelji ne dišu duhom evandjelskim, a djeca im ne slušaju nauke svećenikove, koje čudo, ako takvi puteni roditelji misle, da je evangjelje za kožuh i kabanicu, a ne za sukno i kadifu! Zato nas neriedko sukno i svila iznenadi takovom surovostju i glupostju, da se začudjeni zapanjimo; kožuh pako i kabanica svjedoci su nježna osjećaja i umiljata ponašanja. — (Ib. str. 33.)

— Čovjeka nemože samo jilo i piće zadovoljiti, poklie on ne sastoji se samo od tiela, koje je Bog iz zemlje sastavio, nego takodjer i od duha, štono je Bog u njeg udahnuo, a ovoga hrana nije zemaljski kruh, nego je istina, koju je Isus u svom nauku za sve čovječanstvo donieo i naviestio... Uzalud dakle njekoji odkreću oči svoje od neba, i samo zemaljska nasladjivanja iztražuju; jer buduć da je duša iz neba došla, ona hranu svoju jedino odonud i očekuje. — („Bog s čoviekom“, str. 241.)

— Koji svietovnu zapovied volji božjoj predpostavlja, taj

hoće da tielo svoje sačuva, a dušu izgubi. — (Ib. str. 353.)

— Kršćanski nauk je tako visok kao nebo, dubok kao Bog, a širok kao more, koje se nikada do dna izgrabiti i iscrpiti ne može... Neima dakle takova čovjeka, ni mlada ni stara, ni bogata ni siromašna, ni učena ni prosta, komu rieč božja svakim danom i svakim časom ne bi potriebna bila. — (Ib. str. 538.)

— Jer što god je u kršćanskom nauku, to je živa istina; a ova mora da je kod živih ljudi dušom i tilom zaodivena. — („Naputak“, str. 62.)

— Gdje se ne ore plugom evangjeoskim i ne zasijava sjemenom božje rieči, tamo probuja korov, trnje i čičak, zasijani po djavlu u sjemenu grieha iztočna naplodjenu prirodonim nagonima. — („Bariša Kitković“, str. 216.)

Kršćanske kreposti

Antunović kao revan svećenik učio je svoj narod na sva ona sredstva, po kojima će doći do zadovoljstva i savršenstva na zemlji a poslije smrti do vječnoga spasa u nebu. Ova su sredstva: molitva, post, milostinja i milosrđe prema svome bližnjemu. Po njima ćemo zadobiti od Boga milost, da svladamo napasti, i izademo jači iz borbe u životu sa neprijateljima čovječje duše. Nažalost, ipak ima na zemlji ljudi, koji zanemaruju ove kršćanske kreposti.

— Molitva i rad uzdržaje sve ljudstvo. — („Novine“, god. 1872, str. 206.)

— Za kim nitko na svijetu ne žali, tomu se nitko na nebu neće radovat. — („Vila“, god. 1874, str. 59.)

— I onaj kralj, i onaj učenjak, i onaj trgovac, i onaj umjetnik, i onaj obrtnik, zanatlija, i onaj poljodolac, mora da moli Otče naš! ako hoće da ima ugled i poštenje, da ima veselja i radosti, da ima zdravlja i kruha, da se učuva od zla i obstane u istini, pravdi i bude mu velika i mala osoba s imovinom osigurana. — (Ib. str. 69.)

— Koji čoviek moli kako Bog zapovieda ne može da bude bezposlen, a koji čoviek radi božjoj zapoviedi prikladno, nije moguće da ne moli. — (Ib. str. 81.)

— Od neba je sve ono, što je na zemlju dobro sašlo, i kamo se ipak i sami želimo na posljetku uzdignuti. — (Ib. str. 61.)

— Nitko ne zna koliko mu je moćna pri Bogu molitva. — („Poučne iskricе“, str. 5.)

— Isus je kazao, da valja moliti i raditi, ako se želimo kruhom hraniti. — („Slavjan“, str. 27.)

— Milostinja se odgaja u njedrih ljubavi, kao čedo na grudih majčinih. — (Ib. str. 50.)

— Molitva uzbudjuje, podhranjuje i okriepljuje vjeru. — (Ib. str. 50.)

— Nebo se od radosti smije, angjeli raduju, kada mala djetčica Boga mole. — (Ib. str. 67.)

— Slavjaninu je živa vjera u providnost božju, te on znade, da samo iz nebesa dolazi onaj blagoslov, što Bog poradi dobrih višekrat i zlimi dieli. — (Ib. str. 92.)

— Slavjanov od oholosti prosti um shvaća, da se duša mora i duševnom hranom hraniti. — (Ib. str. 96.)

— Neima ugodnije niti sladje radosti od one, kada ti sviest tvoja čestita, da si gladna nahranio i gola zaodjeo. — (Ib. str. 127.)

— Ovaj život nije cilj, već samo sredstvo onoga vječnoga života, za koj nam se na zemlji valja pripravljati. — („Odmetnik“, str. 30.)

— Jao čovjeku, koji je svalio čovjeka onda kad ga podići trebalo! Jao čovjeku, koji je iskrnjemu odkrio sramotu, kad ju je pokriti valjalo! — (Ib. str. 41—42.)

— Tko moli skrušeno i pouzdano „budi volja Tvoja, kako na nebu tako i na zemlji“, onoga se dnevi mirnije izmjenjivaju vrhu vlastite glave. Jerbo ga ruka Božja vodi, da glavom o zid ne udari, da nogom ne posrne, već u svih okolnostih, ako biva i bijen i ranjen, al nikad pobijen. — (Ib. str. 66)

— Čovjek, ako je zavjeti ogradjen, najsjegurnije gazi stazu života, koja vodi u vedrinu nebesah. — (Ib. str. 180.)

— Najveće je ciene ona žrtva, koju sačinjava sama osoba, svom dušom i tielom. — (Ib. str. 255.)

— U nas kršćanah je najplemenitija gostoljubivost, koja se iztaknjiva prema oskudnim, bolestnim i nevoljnim, jer znamo, da se naziva djelom milosrdja tjelesnog, od kog će sam Isus polagati svjedočbu na sudnjem danu. — (Ib. str. 232—233.)

— Koj se Bogu moli, taj priznaje, da ne ima ni moći ni sile, ni znanosti, ni ljubavi, ni milosrdja vrhu i izvan onoga Božjega. — (Ib. str. 261.)

— Veoma je čudnovato, ako i bogataš misli, da može Boga kao koji najsiromašniji, jednom krajcaricom zadovoljiti. — („Bog s čoviekom“, str. 82.)

— I tiem kao što kralju vlast i moć, tako narodu opet podložnost dieli, zato trieba, da kralj i narod mole Boga, da jedno i drugo nikad ne izgine. i tiem se temelj društvena života neuzdrma. — (Ib. str. 93.)

— Molitva stavlja nam pred oči veličanstvo i svemogućstvo božje, nasuprot slabosti i nejakosti našoj. — (Ib. str. 155.)

— Milostinja uči, da sve ono dobro, koje posjedujemo, mogli bismo isto tako i neimati, kao oni, koji se milosrdju našem utječuć, milostinju od nas dobivaju. — (Ib. str. 155.)

— Post, po zauzdanju požuda tjelesnih, uči nas gospodovati nad tjelesnimi nasladjenji, te gasi oganj strastih tjelesnih. — (Ib. str. 155.)

— Većma i pomnjoj trieba Boga moliti onima, koji gospoduju, nego li onima, koji se pokoravati moraju. — (Ib. str. 162.)

— A tko posti, onaj silom odkida srdce svoje od naslada tjelesnih, i k' Bogu ga uzdiže . . . Molitvom i postom čisti se um i srdce od grijeha, kidaju se spona djavla, s' kojimi je čovjeka sužanjstvu svomu privezivao. — (Ib. str. 288.)

— Ova molitva (Oče naš) sadržaje u sebi sve nebo i svu zemlju, te svu narav čovječju i božju. — (Ib. str. 300.)

— Molitva drži čovjeka u granica poniznosti i umjerenosti i čuva ga, da prag oholosti ne prekorači, i danu mu vlast, ne upotrijebljuje na štetu svojega bližnjega i pokaranje svoje duše. Ona uči podanika, kako trieba poniznošću osladiti pokornost, a bogatca sieća na darežljivost, dočiem u siromaku probudjuje pouzdanje. Ona u uživanju svietovnih dobara zdravom ulieva umjerenost, a bolestnom daje uztrpljenje u boli; vesela opominje, da je izključivo uživanje zemaljskih dobara, puka izpraznost, a razcviljena tješi i pita ufanjem nastajućih dobara. Ona pravednika diže na višji stepen izvrsnosti, a grišnika diže, te iz zamka i okova djavla paklenoga oslobadja. — (Ib. str. 301.)

— Molitva nije potriebna poradi tjelesne samo naše nemoći i slabosti, nju još mnogo više triebamo i poradi duše naše. — (Ib. str. 302.)

— Teško je bogatstvo i milosrdje pod jednim krovom nastaniti. — (Ib. str. 319.)

— Zaludu je naša molitva, ako vrata naša pried siromasi zatvaramo, prama udovam i sirotam srdcem otvrdnemo, i njihovo dobro prisvajamo. — (Ib. str. 336.)

— Molitva je očitim znakom pokajanja. — (Ib. str. 391.)

— Ona usta, koja cieli dan kod kuće zjaju, da izpraznosti pripoviedaju; onaj jezik, koji mnokrat ne opočiva, ne prestaje grizti izkrnjega, te smučivati manje ili starije: ne može se dobrovoljno krenuti na molitvu Bogu, Stvoritelju svomu. — (Ib. str. 471.)

— Milosrdje gasi i tare grieh, a pravda ga kara. — (Ib. str. 609.)

— Molitvom uzdržaje se čuvstvo jednakosti čoviečanske. — (Ib. str. 679.)

— Post je najboljom učionom čovječije podložnosti. — (Ib. str. 687.)

— Post se je odmah s čoviekom u raj u zemaljskom rodila. — (Ib. str. 692.)

— Post je stubami, po kojih se na goru krieposti uzpijemo . . . Post ne ukida tielesnu snagu, već samo trne oganj krvi i umiruje strasti. — (Ib. str. 693.)

— Uztrpljivošću ćemo mnoga prividno nemoguća izpraviti. — (Ib. str. 733.)

— Povjerenje je jedino, na kom se osniva djelotvorna ljubav. — (Ib. str. 740.)

— Po naravi svojoj teži duša za Bogom Stvoriteljem. — („Naputak“, str. 45.)

— Ako ne bude molitve i posta, ostat će udomaćena u ljudsko društvo razkalašenost, koja će se spregnit, sa razsapom, pa će ti u kuću uvući puko siromaštvo. — (Ib. str. 189.)

— Ako ne bude molitve, posti i lemozine, ušuljat će se u ljudsko društvo razpuštenost slobodnjačka, pa će razorit svegrade i najumnije ustrojene za učuvanje gradjanske slobode. — (Ib. str. 190.)

— Ništa nije grdnije, već gledat čovika, koji se ne moli. To je grobljar, koji bezsvistno kopa raku, misleć, da je dubi samo drugom, i ne sanjajuć, da će skoro i njega ta ista snać sudbina. Koči se prah i pepeo, koga će najmanji vitrić podignut i po zraku razpršiti. — (Ib. str. 192.)

— U kršćanluku ima molitva najuzvišeniji pojam. — (Ib. str. 192.)

— A oni koji se ne mole, zidaju u oholosti babelski toran, po mislih svog naduvenog razuma. — (Ib. str. 194.)

— Gdi nje (posti) nije, tamo će obvladat u društvu ljudskom grdoba u riči. A razpuštenost i nepravедnost u dilih. Pa

će svaki osiđat, da mu je teško tugovat. Jadikovat će mali i veliki, stari i mladi, bogati i siromasi. Al neće nijedan znati, šta ga upravo boli. — (Ib. str. 196.)

— Post je škola u kojoj se vižba čovik, za sve i svakovrstne odnošaje ljudske; kako da umi uporabljat svoje misli, riči i čine onako, da njemu korist doprinesu, al bližnjem ne nanesu štetu. — (Ib. str. 196.)

— Milostinja se ravna načelom ljubavi bližnjega. — (Ib. str. 199.)

— Lemozina je kušnja po bogatca, hoćel znati bitisati u srid obilja po naputku apoštola, kanda ništa ne bi posidovao; da se učuva od griha oholosti, po duhu poniznosti Isusove. — (Ib. str. 202.)

— Lemozina je kušnja po siromaka, da se pokaže, da li će stalan biti na temelju poniznosti? Nećel ga svladat duh oholosti i navratit prije na varku laž i silu. — (Ib. str. 202.)

— Ima li veće i izdašnije radosti od one, samo ako jedinomu otcu ili materi milostinju udilim, da se po toj utiša glad, ili zakrije golotinja dice svoje? — („Čovik s Bogom“, str. 207.)

— Mnogo je lipše davati nego li uzimati. — (Ib. str. 509.)

— Gđi ne ima u srcu sažaljenja, tamo neće biti ni božjega smilovanja. — (Ib. str. 575.)

— Svaki je dar i svako dobro odozgora. — (Ib. str. 576.)

— Kao što je potribno, da imamo na svitu takovih, koji uvik rade, isto je tako neobhodno nuždno imati i takovih, koji uvik mole. — (Ib. str. 651.)

— Milostinju nije čovjek izmislio, jerbo se ovoj opire s jedne strane samoljublje koje ne običaje dieliti, a s druge oholost ljudska, koja voli s gladi skapati, nego li zaiskati, već je milostinja čovjeku naložena, kao jedna od tri najplemenitijih djela milosrdja. — („Posliednji Gizdarev“, str. 50—51.)

— Ljudstvo se ne uzdržaje jedinim radom uma i tiela, već i molitvom. Da, molitvom, koja uviek više ište truda i zatajenja u duši i tielu, no ma ikakvo drugo poslovanje. — (Ib. str. 51—52.)

— Onaj čovjek ne može pravo misliti, komu ne kipi srce od smilenja, kom ne vrije krv od ljubavi. — („Bariša Kitković“, str. 42.)

Grieh i pokora

Grieh je najveći neprijatelj čovjeku, jer po njemu gubi sve zasluge za vječnost. Svaki će dakle kršćanin budno paziti, da ga strasti i napasti ne nadvladaju i ne dođe pod vlast đavla. Čovjek mora imati na umu, da nijedan griješnik neće izbjeći

pravdi Božjoj, i zato treba da se ispovjedi i skrušeno pokaje, da dobije milost spasenja.

— Što su u društvenom životu ljudske osobe, to su u žiću pojedinca čoviečje strasti. — (Vila, god. 1873 str. 57.)

— Dobro je uzdu nametnit željam, koje baš ako i iz jednog srca izilaze, nisu sve ni liepe, ni dobre, ni pravedne. — (Ib. str. 94.)

— Strast zasliepi pamet i zatupi srce. — (Ib. god. 1876 str. 69.)

— Svaki od nas nosi sa sobom slabosti svoje. — („Poučne iskrice“, str. 92.)

— Tjelesna slabost te napast svieta i neprijatelja zaustavljaju nas od mnogih dobrih djelah. A samo treba pogledati nebo, dje je Isus svojom i našom majkom, darovat će nam milost iztrajnosti. — (Ib. str. 129.)

— Ako ti nije krv u tielu okužena, a ranjen si, zarast će ti rana, nećeš joj za kratko vrieme vidjet ni traga. Ako ti duša nije griehom otežčana, il žalostju ogorčana, ma si kakve muke pretrpio, zaboravit ćeš ih nabrzo, te će jim u tebi ostat uspomena ko slika udaljena ti predmeta. — (Ib. str. 191.)

— Kada se hrašća svojega zemljišta žiljem čvrsto držala ne bi, ne bi mogla zaisto sili bjesnećih vjetrova odoljevati: isto tako će i valovi bjesnećih strastih, pomoćju poput bujice nasrćućih napastih, čovjeka u ponor pokaranja strovaliti, ako se pomoćju milosti božje, Duha svetoga čvrsto držao ne bude. — („Slavjan“, str. 97.)

— Želimo li, da nam se pamet razsvietli i nauku pristupačnom učini, moramo si srdce prije od grieha očistiti. — (Ib. str. 115.)

— Nauk neima ondie prikladno mjesto, gdje gospoduje neprijatelj, grieh. — (Ib. str. 115.)

— Napast ne uvija se svakda svilom i kadifom, već se više putah prikrije i surdumom. Ona znade uporabljivati svaki liek, svako sredstvo, i svakoga čovjeka na svakom mjestu, u tu svrhu, da čovjeka uplete u svoje mreže. — („Odmetnik“, str. 45.)

— Tko traži pogibelj, u njoj će i poginuti. — (Ib. str. 71.)

— Kad čovjek stranputice zadje, tad mu je nemio glas, koji ga na pravi put opominje. — (Ib. str. 95.)

— Želje valja suzbijati, jerbo je ovo nastojanje najčvršći temelj svih naših krieposti. — (Ib. str. 193.)

— Da nije želje na svietu, ne bi bilo na učenom polju zna-

nosti i umjetnosti, na čudorednom krieposti, na materijalnom bogatstva. Izvor svih ovih sastoji se u željah, koje se izvijaju iz našega srca. — (Ib. str. 194.)

— Ako tko kaže da neima grieha, posto je sužnjem grieha. — (Ib. str. 209.)

— Čovjek ne može više nikada na ovom svijetu perivoja imati; jer je onaj, kojega mu je Bog zasadio, po griehu izgubio, a što je Bog porušio, toga čovjek nije u stanju uzdignuti. — („Bog s čoviekom“, str. 24.)

— Ta nevinost se prije ili poslie pokazati mora. — (Ib. str. 63.)

— Grieh, vazda samo grieh poradja. — (Ib. str. 104.)

— Iz grieha klije samo grieh. — (Ib. str. 104.)

— Kao što se po ognju čisti zlato, tako se izgubljena nevinost i svetost duše naše pokorom povraća. — (Ib. str. 104-105.)

— Grieh jednoga kralja nije kao grieh prostoga čovjeka. — (Ib. str. 105.)

— Gdje glavni grisi gospoduju, tamo neima u kralju umjerenosti, u viećnicih mudrosti, u vojnicih hrabrosti, niti u podanicih pokornosti. — (Ib. str. 116.)

— Oni, koji su u narešenu kuću glavu svoju zavukli, te tielo svoje suknom i svilom pokrili, misle, da su takodjer i opaćinu svoju tiem sakrili. — (Ib. str. 125.)

— Jest u istinu je sažaljenja vriedan čovjek, kojega razuzdane strasti na toliko zasliepe, pa misli, da će nepravednim putem hodeć, sebi ugoditi i usriećiti se. — (Ib. str. 128.)

— Grieh zamračí pamet čovječju, i odnese od njega svaku mudrost. — (Ib. str. 132.)

— Nikakva sila i nikakva moć, kojom grieh vlada, ne može se pravdi božjoj, ma samo za čas oteti. — (Ib. str. 137.)

— Grieh glave koje obitelji, otruje obično cielu obitelj, i navlači pokaranje na istu; ali grieh vrhovnog poglavice, nosi prokletstvo ne u jednu samo obćinu, kotar i županiju, nego na cielu kraljevinu, cielu državu. — (Ib. str. 218.)

— Naći je pojedinih ljudi a možda i gradova, koji će grieh pohvaliti, odobriti, nu vaskohko čovječanstvo, neće takovo nikad odobriti i povladati. — (Ib. str. 237.)

— Iz grieha izviru svakovrstne nevolje, koje čovječanstvo more i utamanuju. — (Ib. str. 259.)

— Bila ma kakova tjelesna strast, jaćja je nego željezni lanac. — (Ib. str. 288.)

— Blagoslovljena je pokora, koja srcu našem mir i pokoj pribavlja. — (Ib. str. 330.)

— Ako se useli u nas strast, tada slabost nasilnim načinom gospoduje vrhu duše i tiela. — (Ib. str. 351.)

— Samo kada bi ljudstvo, djetinjstvo i mladost svoju u nevinosti probavilo, to bi sunce ljepše s neba svietlilo, a zemlja bi obilnijim plodom urodila. — (Ib. str. 366.)

— Kada djavao već jednom zavlada, tada se čovjek teško može od sile njegove osloboditi, buduć da mu onda već i isti čovjek u pomoć hrli. — (Ib. str. 378.)

— Tko okolo ognjišta hodi, teško će se sačuvati, da se ne opeče. — (Ib. str. 661.)

— Štogod bude narav čovječja većma od robstva grieha oslobođena, tiem će duša i tielo njegovo zdravijim biti. — (Ib. str. 682.)

— Ali pravo i jedino zlo jest, i biti će, uvijek samo grieh. — (Ib. str. 684.)

— U svačem utrvena požuda daje se toli slabo ugasiti, kao ona koja je u svačem zasićena. — (Ib. str. 722.)

— Ako se nismo priučili strasti svoje zauzdavati, naličiti ćemo šugavcem, koji nigdje mira i pokoja ne imaju. — (Ib. str. 726.)

— Tko svoju slabost razmatra, onaj neće u drugom neporočnosti tražiti. — (Ib. str. 747.)

— Svaka narav ima svoju slabu stranu. — (Ib. str. 747.)

— Isti onaj, koji danas izdaje nešto za istinu, ako mu se strast uzbudi, to ju zataja, i drugi oblik istine natakne. — („Naputak“, str. 10.)

— Nevinost neku sladkost i nutrnje veselje podiljuje čoviku. — (Ib. str. 119.)

— Grih ako se u našem srcu udomaćio, začepi sva vrila radosti. — (Ib. str. 119.)

— Ako bi se božja pravda samo povistnicom odlikovala, i odavala; žalostno bi po čovika bilo. Jer bi se tamo karao, gdi je pohvalu zaslužio. A tamo slavio, gdi je ukor zavrudio. — (Ib. str. 249.)

— U kom vidi ma tko slabost, toga neće u veliko poštivati, ma on koliko imao inače vrlinah, jer u pogibelji ne može, da se na nj oslanja. — („Razprava“, str. 174.)

— Grih se rodio u paklu, pa se širi djavaoskom himbenosti, koja mu navlači obrazinu zemaljskoga blagostanja i mnoge povuče za sobom u opačinu. — („Čovik s Bogom“, str. 216—217.)

— Tamo gdi je grih, neima vire, uhvanja ni ljubavi. — (Ib. str. 217.)

— Grih uvuče se u sve ljudske odnošaje i sve nagone, pa truje i kuži, nagrđjuje, mrsi i izkorenjuje sve, što je u čoviku lipo, dobro i sveto. — (Ib. str. 218.)

— Mi osićamo, da neima mista, gdi nas napast ne bi snašla, neima časa, kada ona na nas ne bi navaljivala. — (Ib. str. 528.)

— Nevidljiva je ona sila tilesna, koja čovika napada, da ga od spasa odkine... nevidljiva je ona, koja potajno na svakom mistu, u svako doba, u sjajnu i tamnu, u pameti i srcu i volji napastuje čovika, da se Bogu opire. — (Ib. str. 539.)

— Najžešća je napast uvik ona, koja se vire naše dojimlje. — (Ib. str. 540.)

— Puno je ono nebo, koje se pred našim očima razastire, i ona zemlja, na kojoj stanujemo, napastih proti čoviku. — (Ib. str. 541.)

— Nevaljane želje truju srce, kao trnje plodom zemlju. — (Ib. str. 573.)

— Kako se razilazi vosak u dodiru ognja, tako neka propadaju grišnici izpred lica Boga. — (Ib. str. 816.)

— Isusa je djavao u pustinji triput napastovao. Odtud vidimo, da trostruka napast oružje svoje oštri, da čovjeka s puta u kraljevstvo nebesko vodeća stjera. Jedna navaljuje na um, da mu otme vjeru; druga na srdce da mu iztrgne ljubav, a treća na tielo, da mu izmami zdravlje. — („Posliednji Gizdarev“, str. 181.)

— Ali kad se čovjek počme s visine kotrljati, zaludu se hvata za korov, pod teretom tiela sve se pokida, i čovjek valja, dok se u jaz pogube ne sruši. — (Ib. str. 229.)

— Strast je hrdjav savjetnik, a u ustanku ona vlada. — („Bariša Kitković“, str. 203.)

— Strast je biesna i pokida sve ljudske spona, ako joj iole popuštamo. — (Ib. str. 379.)

Bog

Antunović je vruće želio, da se raširi kraljevstvo Božje na zemlji, da bude Bog s čovjekom na zemlji. Bog je naš otac i brine se za sve naše zemaljsko blago. Pa ipak čovjek kao slabi stvor Božji usuđuje se, da vodi borbu protiv Boga i ne vjeruje u providnost Njegovu.

— Bez Boga i neumrlosti duše nema viere, a bez viere nema države, barem je dugo ne može biti. — („Vila“, god. 1873, str. 33.)

— Ako se naše srce u pakao promienilo, nemojmo mislit : da se i nebo sasvim odcepilo od zemlje. Većina ljudi uvijek će na nebu tražit ono što je zalud na zemlji i pod zemljom, na i u moru tražila. — (Ib. str. 37.)

— Vjera i znanost iz jednog zdenca izviru i to je svemoćni i sveznani Bog. — (Ib. str. 85.)

— Komu nije mozak oholostju zamaglen, taj će uvidit : da je Bog svakog ugleda jedini izvor. — (Ib. god. 1874, str. 17.)

— Dobri Bog se postarao, da bude svagdi što godi duši i tielu čovjeka. Ako ti ne rodi pšenica, da se bjelim kruhom ugadjaš, a ono ti rodi raž, da glad sladkim hlebom zagojatiš. — (Ib. str. 23.)

— Bog dieli svoje darove čovieku, da ih nadaren obrati na njegovu slavu, svoju i bližnjeg korist zemaljsku i viečnje spasenje. — (Ib. str. 62.)

— Svaki dar bio kakve mu drago vrste i naravi, dolazi od svemoćnog Boga. — (Ib. str. 69.)

— Od kako je Adam s Evom pokušao, da nastupi svemoćno božje pristolje, od ono doba neprekidno se ponavljaju napadanja u čovječanstvu na to isto pristolje, samo što je različito polje, na kom se vodi, različito oružje, s kojim se vodi, i različito obličje pod kom se vodi ova borba proti Boga. — (Ib. str. 69.)

— Čoviek samo u Bogu i po Bogu živi, i ako se od njega razstane, cvatit će donikle kao cvit postavljen u čašu vode, al će mu se u čas pomutit svi poslovi, svi pojmovi, sva osićanja. — (Ib. str. 70.)

— Ko što sjaju zviezde vazda s visoka prostora nebeskoga nad nami i motre nas, ko što sjaje sunce i na malo i veliko, pak razsvietli sve što je mračno i zagrije, što je ledeno : tako providnost Božja prati sve naše korake. — (Ib. god. 1876, str. 69.)

— Ako se zatvore sva ljudska srca, pak jih ne može da probije nijedna iskra ljubavi il milosrdja, nebo se nikad neće zatvoriti. — (Ib. str. 69.)

— Al čega ne znadu izliečiti ljudi, tu utrne bol Svemogući. — (Ib. str. 69.)

— Bog nije samo svečani, već i svakdanji! — („Poučne iskrice“, str. 160.)

— Slaven za najvećeg dušmanina smatra onoga, koji ga s Bogom razstaviti namjerava. — („Slavjan“, str. 90.)

— Stvoritelj nije izgubio pravo prama nama, tim manje,

što se naš život ne svršuje ovdje, već prelazi u vječnost. — („Odmetnik“, str. 31.)

— Dubljina Božje providnosti je po nas ljude ponor, u koj, ako tko pogleda, vrtoglavicu dobije. — (Ib. str. 89.)

— Kako čovjeka tako i ljudstvo vodi Bog vanrednim putem svjetskoj i nebeskoj svrhi. Tko mu upada u stazu, taj se satara; a tko se hvata ma i najsnažnijim mišicama u kolo, taj se izlomi. — (Ib. str. 90.)

— Da nije Boga na nebu, ne bi bilo ljubavi na zemlji. — (Ib. str. 124.)

— Neima tvarna svieta tako umno uređjena, da se svakim korakom divite mudrosti sastavitelja, bez svemožna i sveznajuća Stvoritelja. — (Ib. str. 181.)

— Bog je ostavio čovjeku na izbor silne načine, kojimi se čuva i brani sloboda duše i tiela, da silegija ne uguši ni jedno ni drugo. — (Ib. str. 265.)

— Bez Boga neima u ljudstvu života, dakle ne može da bude ni blagostanja. — („Bog s čoviekom“, str. VI.)

— Čoviek će živit s Bogom na vieke. — (Ib. str. 1.)

— Jest dakle čoviek velik. Al velik jedino u Bogu. — (Ib. str. 1.)

— Bog je prvi učitelj čovjeka. — (Ib. str. 10.)

— U Boga je pravda jedna i vjekovita, koja se nikada ni u kakvih okolnostih ne promienjuje. — (Ib. str. 32.)

— Čovjek u duševnom svietu neima drugog temelja, do jedinoga Boga, te čim njega od sebe odbaci, odmah mora u razred živina upasti. — (Ib. str. 41.)

— Bog je gospodar svakoga dara i preimućstva, pak od njega zavisi dati kome što, a i natrag uzeti. — (Ib. str. 47.)

— U svakom daru, valja Boga kano početnika i pomoćnika pripoznati, pak onda neće jamačno kod višjega oholost, a kod nižjega stanja nenavidnost ugnjezditi se. — (Ib. str. 52.)

— Ko li se brine Bog za one, s' kojimi je savez svoj sklopio! — (Ib. str. 57.)

— Čovjeku, koji je od praħa postao i obratit će se u pepeo, ne valja s pameti skiniti, da Bog uvijek može više učinit, no što čoviek umi shvatit. — (Ib. str. 66.)

— Tko se u Boga uzda, neće biti zasramljen. — (Ib. str. 68.)

— Bog daje, što obeća, i uvijek više daje, nego što je obećao. — (Ib. str. 68.)

— Mnogo je ljudi, koji Boga svaki čas na jeziku imaju; ali da je njihov um i srdce, njemu protivno, to dokazuju njihovi čini, koji su izkrnjemu na štetu, Bogu pako na pogrdu. — (Ib. str. 69.)

— Tako je snažan narod, koji s Bogom u savezu stoji. — (Ib. str. 70.)

— Bog veoma često odabere slaba i nemoćna, da po njemu smuti i porazi silna. — (Ib. str. 72.)

— Na svietu se sve, kao i odjeća mienja, samo Bog vazda jedan te isti ostaje; zaoto oni i najstalnije te najdugotrajnije zidaju, kojima Bog zida. — (Ib. str. 81.)

— Što Bog ne kriepi i ne podhranjuje, to ne može dug život imati. Žalostni slučajevi dokazuju nam, da ono štovanje, kojeno se na tako zvanoj naobraženosti i modernom uzgoju osniva, traje tako dugo, kao i kuća na piesku sagrađena. — (Ib. str. 86.)

— Ne ima vlasti, nego od Boga, i ona koja postoji, od Boga je naredjena. — (Ib. str. 94.)

— Bog sam zemlji plodnost daje, nipošto pako onaj, koji ju obdjelava. — (Ib. str. 96.)

— Svaka sila, koja se od Boga odciepi, ili se upravo njemu opire, osramočena i zastidjena uništiti će se. — (Ib. str. 97.)

— Nu onoga, koga Bog čuva, puška ne bije, niti sablja sieče. — (Ib. str. 98.)

— Bog ne daje nikojem čovjeku vlast, da se iskrnjemu svojem osvećuje. — (Ib. str. 99.)

— Bog je sud i osvetu sebi samomu pridržao. — (Ib. str. 99.)

— Svaki bo što posjeduje, dobio je, i svaki što neima, mora prositi od Boga. — (Ib. str. 103.)

— Bezkonačna providnost božja, vazda mudro svietom i ljudstvom ravna i upravlja. — (Ib. str. 110.)

— Bog ne čini ništa bez plemenite svrhe. — (Ib. str. 113.)

— Bog nikoga ne podiže zaoto, da se tiem podignutog osoba odlikuje i prodiči, nego da se uzdignućem njegovim Bog proslavi. — (Ib. str. 137.)

— Neima niti okrutnosti niti svjetskih naredaba, poradi kojih bismo smieli dužnost zanemariti, Boga javno slaviti i dičiti. — (Ib. str. 142.)

— Tko se u djetinjstvu svom, k' Bogu ne priljubi, taj će kasnije kad odraste, i uzkolebane strasti se razuzdaju, k' djavlu se pridružiti. — (Ib. str. 150.)

— Bog kao premudar otac, ne čini ništa bez uzroka. — (Ib. str. 157.)

— Svaka prava i istinita ljubav ima svoj početak i izvor u Bogu, a po Bogu ima za predmet čovjeka... Tko Boga i čovjeka valjano ne poznaje, može imati i ima samo nagone, i strasti nu nipošto ljubavi. — (Ib. str. 178.)

— Bog samo kriepostnima svoju milost daje, dočiem nevriednim takovu u brzo uzkrati. — (Ib. str. 205.)

— Nu Bog nije kao ljudi da bi čovjeka po odjeći njegovoj i licu sudio. — (Ib. str. 236.)

— Sva ljepota, sva sladkost, sva snaga, sva mogućnost, sva umjetnost i sva mudrost, izišla je samo iz njega. — (Ib. str. 243.)

— Tko neima u srcu svom straha božjega, taj ne može imati niti prama čovjeku ljubavi. — (Ib. str. 257.)

— Tko želi Boga poznati, taj mora slabost svojih duševnih sila priznati i u poniznosti strah božji u srcu svom probuditi. — (Ib. str. 259.)

— Ono što je božje, to čovjek ne može sam nikada osvojiti. — (Ib. str. 272.)

— Bog neće smrt griješnika, nego hoće da se obrati i živi. — (Ib. str. 315.)

— Čovjek ne bi nikada podpuno veličinu ljubavi božje upoznati mogao, da ju sam s' neba sašavši sin božji nije objavio i nami napisao. — (Ib. str. 315.)

— Iz rukuh najsvetijega Boga svaka su u izvrstnom stanju proizašla. — (Ib. str. 597.)

— Čovieka bez Boga baš kao ni diete bez roditelja ni pomisliti ne možemo. — (Ib. str. 599.)

— Čovjek vazda na svietu traži pouzdana si druga, ali toga, izim Boga, nikada naći neće. — (Ib. str. 678.)

— Životinja poznaje svoga gospodara, samo nezahvalni čoviek ne poznaje Boga, gospodina svoga. — (Ib. str. 715.)

— Sve što je stvorio Bog, mora o Bogu i po Bogu živiti. — („Naputak“, str. 91.)

— Što je Bog sagradio a čovik porušio, to neće više nikad ikakva moć ljudska uskrisiti, popraviti. — (Ib. str. 137.)

— Pravda se božja mora jednoć u svojoj cilosti i sjajnosti, tako pokazati: da se svaki čovik, svako pokoljenje, svi puci, svi narodi o njoj osvidoče. — (Ib. str. 246.)

— Bog mora iztraživat, od svakog čovika račun: kako se

je ponašao o uživanju svoje slobodne volje. — (Ib. str. 247.)

— Sve što imamo, od Boga dobivamo, kao jedina gospodara. — (Ib. str. 254.)

— Srića, što je sudijom našim postao Bog - čovik. — („Čovik s Bogom“, str. 91.)

— Bože! Tamo gdi si ti, sve je sjajno i svitlo, a gdi tebe nije, tamo je sve tamno i mračno. — (Ib. str. 112.)

— U tebi je moć i snaga, u tebi je ljubav. — (Ib. str. 276.)

— Jedan je Bog, komu se triba klanjati, i u koga triba virovati. — (Ib. str. 540.)

— Bože! znamo, da te ni jedno vrime i ni jedno misto ne može obuhvatiti; jer si ti od vika do vika, u svakom vrimenu i svakom mistu. — (Ib. str. 544.)

— Bože! koji ni medje ni granice nisi postavio milosrdju svomu. — (Ib. str. 562.)

— Jedan je Bog. U njeg je nagrada i pokaranje. — (Ib. str. 569.)

— Jer gdi tebe nije, tamo ne ima ni mira ni pokoja. — (Ib. str. 604.)

— Ljubav tvoja zakriljuje nas. — (Ib. str. 608.)

— Ne ima u tebi moći, ni u svitu sile, koju nebi nadvladalo milosrdje tvoje. — (Ib. str. 608.)

— Puna je ruka tvoja, o Bože! blagoslova. — (Ib. str. 611.)

— Ljubav Boga vrhu svita gospoduje. — (Ib. str. 630.)

— Tvoja je ljubav neograničena, pa ništa ne nalazi, što ne bi zagrlila. — (Ib. str. 680.)

— Tebi služiti nije drugo, već sebi graditi sriću i blaženstvo. — (Ib. str. 692.)

— Nema druge ljubavi na svitu, van one tvoje; i koja nije u tvojoj zasadjena, ta poput miseca radja se, raste, umanjuje se, i po ljudskih se strasti gubi. — (Ib. str. 807.)

— Bog stvara za svako zvanje čovjeka. — („Posljednji Gizdarev“, str. 22.)

— Srdce mi se sgrozi, kada videć onu nemarnost, onu neznanost, a mnokrat i preziranje svega onoga, što bi bilo božje. — (Ib. str. 93.)

— Ako je čoviek pokido one sveze, koje ga za Boga vežu i sa svim se ovom svitu podao, onda neće više ikakve stvari naći na svietu s' kojom bi se zasitio. — („Bariša Kitković“, str. 195.)

— Čovjek ako pravog Boga izbaci iz svojeg srca, onda u svačem što mu ruku dopane traži Boga sebi povoljna. — (Ib. str. 196.)

— Istina je da se novcem mogu odkupiti i nabavit mnogo stvari, al darovi božji, duševne i ćudoredne tečevine, ne mogu se time nadoknaditi. — (Ib. str. 226.)

— Ovaj viek baš zato taji Boga, da može svu duševnu vlast izvrnit iz rukuh svoje sviesti, da ga ova ne mori kao ljutina. — (Ib. str. 338.)

2 RODOLJUB

Antunović je otac naš. On se u svome velikom slavenskom srcu uvijek brinuo za svoje Bunjevce i Šokce, a od Svevišnjega je vruće molio, da oživi i ozeleni ova naša mala slavenska grana. Neustrašivo je dizao barjak narodne svijesti, na kojem je bila napisana zlatnim slovima njegova lozinka: Sve za vjeru, narodnost i riječ svoju! („Vila“, god. 1873, str. 2.) Za svoj bunjevački i šokački rod je žrtvovao sve što je imao na svijetu. Nije žalio ni truda ni zdravlja, samo da ga unaprijedi i usreći. Ljubio je svom dušom svojom ovaj zapušteni, zanemareni i zaboravljeni slavenski ogranak, za koga se nije brinuo nitko na svijetu. Iz ove žarke ljubavi prema svome rodu počeo je i svoj prosvjetiteljski rad, da ga probudi, podigne i uvede u hram svjetlosti. Istina, da je kasno počeo svoj rad, ali je ipak svojim djelima probudio svijest u narodu. Nije propustio u životu ni jedne zgone ni prilike, ako je vidio, da će time pomoći svome napaćenom rodu. O njemu je uvijek govorio tako nježno i ljubazno, tako vatreno i oduševljeno, tako uvjereno i razborito, da se često znao zanijeti u onaj lijepi san o narodnoj sreći i blagostanju, što ga u svome životu htio da ostvari. Borba je bila teška, ali je naš veliki Biskup imao željeznu volju, ustrajnu snagu i odvažno srce, pa je još za života mogao vidjeti plod svoga blagoslovljenoga rada: osnivanje Pučke kasine i izdavanje „Nevena“ i „Bunjevačke i Šokačke Danice“. To su žarišta bunjevačke svijesti, gdje su se rodile tolike lijepe i rodoljubive misli za potpuno ostvarivanje Antunovićevih ideja. Prvi saradnik Antunovićev, mladi i borbeni Blaž Modrošić ovako piše o najvećem sinu bunjevačke majke: — A tko je bio taj Ivan Antunović? Ne pitaj, nego znaj, da Svevišnji Bog takove ljude riedko stvara, i diete prostoga Bunjevca na visoki stepen podiže, da bude ures i slava svetoj katoličkoj Crkvi i svomu dobromu narodu. Moli se dakle za

njega, mili rode moj, jer on je bio tvoj otac i majka, tvoj dobrotvor i sve tvoje... On je na prosvjetu svoga bunjevačko-šokačkog roda, koga je do Boga ljubio i branio, uzdizao i prosvjeti vodio, hiljade trošio, sav svoj unosni imetak u obće naše dobro ulago. On je našem puku svoje novine i knjige pred noge baco, samo da se rod naš podigne i čita, pa da bude svoj na svojem. — („Neven“, god. 1897, str. 59—60.) Neka nam dakle sam Antunović govori, što je mislio, što je osjećao i što je želio svome narodu.

— Ti si rode zenica u oku mojem, nemoj se dakle čuditi, što se tako brižljivo o tvom boljku staram. — („Novine“, br. 1, god. 1870.)

— Naši otci barem su imali šta izgubit, al mi skoro nećemo imat gdje da glavu priklonemo. Naši sliepici koji su dosad opivavali one neumrle delie, koji su za održavanje svojeg roda junački se borili, neka uzmu gusle, i neka žalostno nabrajaju pjesme u gorki spomen onih odmjeticah, koji ne samo da nisu rod od pogibeli zauztezali, već su ga jurišom gonili: da se što prije strmoglavi u svoju narodnu propast. — („Vila“, god. 1872, str. 102.)

— Samosviest narodna to je život, koji prolazi sve žilice tiela čovječieg. Samosviest narodna to je živalj koji i najmanje zaškuljice sveg narodnog tiela i duha prolazi, samosviest narodna to je silna sila prid kojom sve preprike padaju, to je kriepost, prid kojom se sve neprijateljske snage uklanjaju i slobodan ulazak ostavljaju nabožnosti i svakovrstnim vrlinam; bez samosviesti je tielo i duh mrtvo. — (Ib. god. 1873, str. 42.)

— Da ti se srce para žalostju, kad pomisliš na budućnost, kako će ti mili rod strmoglaviti u ponor, što ga mu opravljaju vlastiti sinovi. — (Ib. str. 69.)

Neima budućnost drugi narod, već samo onaj, koji je desnom crkvu a s lievom škulu obljubio. — (Ib. str. 70.)

— Smrt se približuje narodnom jeziku, kada mu se pritaraju sva vrata, kuda se ulazi u dvoranu prosvjete i blagostanja. — (Ib. str. 100.)

— Ljudi bratjo, osvistite se dok je za dana, da ostanete u životu, jel će nastat noć kada gazduje smrt i puni grobove. — (Ib. god. 1874, str. 7.)

— Svakog rodoljuba je najvruća želja: da se pučki poglavice počmu mislit o puku, i onda će tražit i naći ona sriedstva, koja su za pučko blagostanje koristna... Jerbo svaki misleći čovjek

uvidja: da je u puku vrilo i ognjište naroda. Odkud se izvija sila ili nemoć, život ili umor roda. — (Ib. str. 29.)

— Dok pučki poglavice samo se onda brinili budu o boljku pučkom: kada ih na to sklonila bude tužba od ozdol, ili zapovied od ozgor, donle puku nikad neće prosjat sunce blagostanja, jerbo se onda traži samo melem koji će zakrilit ranu, da je muve ne zapljaju, al se neće tražit liek koji bi nutarnja cilog tiela liečio. — (Ib. str. 29.)

— Da! bilo je i dosad učeni Bunjevaca Svećenika i Svietovnjaka. Al od ovih su mu jedni bili okrutnii zlotvori, nego oni zakleti neprijatelji, drugi se od njeg stidili, a treći ako su bunjevački progovorili, prije su oko sebe bojazno pogledali, jerbo su se za glavu, za pojas, za ledja strahovali. Koju rieč uz svoj rod, jedan kamen odvaljat, što se izvalio na put prosviete Bunjevaca i Šokaca, to ni za živog Boga nisu smili. Dokle Bunjevac i Šokac ti je stojo, ko diete što ima mater, al ova se srami poljubiti ga, ima otca, al ovaj se stidi nazvat ga svojim imenom. — (Ib. str. 41.)

— Bez jezika nema naroda. Nesmisao je smisliti i za jedan čas živa roda bez naroda, a živa naroda bez jezika. — (Ib. str. 57.)

— Nije se dakle čuditi onom žalosnom pojavu: da dok druge narodnosti napriduju u širenju prava svojeg jezika na polju žića društvena i gradjanska, Slaveni svaki dan gube prostor i gone se na granice občine, da tamo govore svojim jezikom gdje guske gaču. — (Ib. str. 57.)

— Ta u čovieku u kom nije ugašena vatra ljubavi narodne, mora da vlada želja: da sve ono što je narodno, bude i ostaje plemenito i uzvišeno svakom čovieku, ako je ugledo svietlost sunca, stoji na čelu napisano: moli i radi, a na zatioku vladaj se čudoredno i štedi. — (Ib. str. 81.)

— Sboriće se u zadrugah, na ulicah, u radionicah naš mili jezik, zaoriće u svih veselji naše krasne pjesme, pa će se odkravit i ono zamrzlo srce izrodice, sina ili kćeri i nastupit će pleme bunjevačko i šokačko onu čast i poštenje, koje je u doba naših starih uživalo. — (Ib. str. 90.)

— Pokrie li tko tudjim jezikom svoju narodnost, onda sin zataja svog otca i osrami svoju mater... Zatajal tko svoje ime, onda očituje, da u njemu nema časti i poštenja, ili da on nije vriedan da se s njime kiti, kojeg su pred svojih sunarodnicah mnogi djedovi proslavili. — (Ib. str. 93.)

— Svako raztilo se pozna po listu, svaka živina po svojem glasu, al Bunjevac i Šokac kad ide popu i učitelju, tare, mori se tudjim jezikom. — (Ib. str. 93.)

— Bratjo! vrieme je da se osviestite, buktinju narodne prosviete u ruke uzmete, i polje šokačko bunjevačko naukom razjasnite. — (Ib. str. 100.)

— Bunjevački prijatelji su svojem bunjevačkom rodu kao pravi Bunjevci i jezikom i perom svietlili. Bog dao! pa njihov hrabar i rodoljubiv duh u svojih potomci oživio, da pokuca na vrati plebanie i samostanski, i zapita: kada će već izaći na mejdan oni mladići koji su iz roda bunjevačkog izrasli pa se u ruho Arona i Samuela obukli, da rodu posvietljivaju stazu, koja vodi boljku tvarnom i duševnom. Zar oni ne bi imali uma da uvide, kako onaj puk, koji nema na putu prosviete vodja, naliči sirotanu: koga sad ovaj sad onaj odtisne s puta i donle ga samo tko prihvati dok ne zaište kruha, da se zasiti, i haljinu da se zakrije. Zar oni ne bi imali srca kroz koje strile oštrog bola prolaze, kada vide da im rod čami u gluposti, pa svakim danom, padajuć imovinom, idje pukom siromaštvu, padajuć ide k svojoj propasti. Zar u njih ne bi bilo toliko narodnog ponosa? da se baš zato hvataju u to još maleno kolo surodnih borioca. Što se ovo prizire. Ta on bi im prišapljaio žalosnu Jeremie proroka pjesmu: Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis. — (Ib. god. 1875, str. 10.)

— Koji se narod ne naobražava, taj će najprije postati slugom drugoga, a poslje se sasvim izgubi. — (Ib. str. 21.)

— Kad se um i srce okužilo, onda se otvorio jaz, u kom će i duša i tielo propasti, pak će se cio narod iz knjige živih izbrisati. — (Ib. god. 1876, str. 35.)

— Naobražavajmo ga u drage svoje matere jeziku, pa ćemo sijaset liepih primjerah u njem zasijati. — (Ib. str. 49.)

— Kad će čovjek na daleki put krenuti, razborit ne brine se samo ob onom trošku, koj mu je svakdje nuždan za potrebe tjelesne, već i ob onoj poputbini, kojom se dobra duša nasladjiva: a to je misao na Boga i na mili rod. — („Poučne iskrice“, str. 4.)

— A tko bi tražio u takom srcu ljubavi, koje ne bi svoga milovalo. — (Ib. str. 5.)

— Nesloga je braću razdielila i bogatu kuću u siromaštvo rinula. — (Ib. str. 17.)

— Dje je čovjek, koji ne bi uporabio sve što je u njegovoj vlasti samo da se učenost u svih razredih surodnikah naših širi i ustanovljuje. — (Ib. str. 53.)

— Sin se može od svoje majke odvrnuti, on ju može pohuliti, al da ga ona grudma svojimajma nije ogrijavala, da ga u velikih mukah na sviet nije rodila, reći ne može nikada! — (Ib. str. 85.)

— Tješi nas sladka nada, da će nam zemljica crna biti lakša, ako nam se mili rod nakloni na zeleni grob, i tam iz ljuvena srca izmoli koj očenaš. — (Ib. str. 244.)

— Zaklinjem jedino svoje sunarodnjake: ako želite postati počašćenim narodom, a vi obljubite slobodu! Jer narod bez slobode gomila je slugah služećih svakomu jednako, bio on ma tko! — (Ib. str. 274.)

— Starih ljubav prelievala se u mladje, te miešala u rodu i krvnog rodstva radost i veselje umnožavala. — („Slavjan“, str. 17.)

— A tko bi htio ostat u mraku, kad može svjetlost uživati? Tko bi htio kukat u robstvu, ako se može valjuškati u slobodi. — („Odmetnik“, str. 12.)

— Dvoje mi je na srcu, čedo moje, čega prešutiti ne mogu i, što bih rada da ti ulijem u pamet i usadim u srce, na vječnu uspomenu. Prvo: da zadržiš u svih okolnostih svoga života vjeru onako postojano, kako nas ju sv. mati Crkva uči. A drugo: da se svojemu narodu, iz kojega si nikao, nikad u svietu ne iznevjeriš. — (Ib. str. 37.)

— Budeš li učio zanat, proći ćeš mnogo svieta, dospjet ćeš u krilo inih narodnostih; ako se budeš bavio knjigom i učionom, al vjeruj dobroj svojoj majci: da je sve to tudje. Tvoje je pako ono što je i tvoga naroda. Tražiš li vjeru da ju komu pokloniš, nadu da ju u koga postaviš, ljubav da ju komu daruješ, zapamti, sinko: da ih nigdje nećeš naći dolim u svog roda... Al kraj svega toga zabilježi dobro: ako prestaneš bit Bunjevцем i priljubiš koj mu drago narod, znaj: da si izgubio sam sebe. — (Ib. str. 38.)

— Bunjevački sam te s Bogom upoznala, bunjevački sam sve tvoje misli i osećaje probudila, bunjevačkim sam te mliekom odgojila, bunjevačkim te je duhom Bog zadahnuo. Odvrneš li se dakle od Bunjevca i njegove narodnosti, njegova jezika i njegove slobode, izgubit ćeš Boga, pravne misli i osjećaje. Stablo u svojem zemljištu stoji čvrsto. Makar ga silne oluje previjaju, riedko ga kad izvaljavaju. Dočim u zemljište presadjeno i manje bure ako

nalete, teško se uzdržaje. Jer popušta žile i pada na tlo. A ako se opre, polomi se. — (Ib. str. 38—39.)

— Ne može se tajiti, da ima vojnikah, koji i pod tuđjom zastavom znadu razviti junačke sile. Ipak ostaje nepobijenom istinom, da se sve sile vojničke samo onda slavno razvijaju, dje se čete pod narodnom zastavom sakupljaju. — (Ib. str. 80.)

— Nam je razgovietno, da ono srce ne ima za narod vjere, ufanje i ljubavi, koje nije na materinskih grudih odhranjeno; komu nisu nad kolevkom materinske pjesme odjecale, koje nije materinskim jezikom učilo Boga slaviti, svog otca i majku ljubiti. — (Ib. str. 83.)

— Radost uživam, a onda bi srce razkrilio, da obgrlim sve ljudstvo, neka bi se udioničalo u onoj slasti, koju osjeća srce u jeziku, kojim me moja mila mati u kolievki uspavljavala, kojim mi je usta otvarala. — (Ib. str. 85.)

— Tko ne ljubi, ne govori, ne piše jezikom svoga otca i matere, kažite mi, šta mu je ostalo, da u njih i na njih ljubi? Ta jezikom se izdaju ljubke misli: jezikom se radjaju na sviet dražesni osjećaji; jezikom se izražava volja. Ako ste sini i kćeri pogazili jezik otca i matere svoje, pogazili ste otca i mater samu. A takvim je rečeno: da neće biti duga života na zemlji. — (Ib. str. 85.)

— Hoćemo li, da rodoljublje u nama ne izumre, onda treba da se s ljudmi naše krvi družimo, da s njimi veselje i žalost dielimo, da na materinskom jeziku misli i rieči radjamo i s rodnom izmjenjivamo. — (Ib. str. 93—94.)

— Vlastita narodnost sačinjava u srcu mlada čovjeka najveću skupocienost, što ju sahranjiva, čuva i brani mlad čovjek u svojih grudih, pak iztraživa pute i sredstva, na kojih misli, da bi mogao svoju narodnost razvijati i učvrščivati. — (Ib. str. 177.)

— Tko bi smio vjerovati, da bi takav mogao biti vieran prijatelj, koj se pokazao neprijateljem matere, t. j. narodnosti svoje! — (Ib. str. 201.)

— Ništa se u čovjeku ne može drugim načinom razvijati, već jedino vlastitim jezikom. — (Ib. str. 245.)

— Bogatstvo duše samo se našim jezikom daje izkapiti. — (Ib. str. 246.)

— Kao što svaki čovjek ima pravo da živi, takvo isto pravo posjeduje svaki jezik da se razvija. — (Ib. str. 246.)

— Ako mati nije dala sinu i kćeri ljubav svojega narodnoga jezika, onda ona nije mila mati, već drvena maćuha, koja uvijek nosi na sebi znak tudjinstva prama rodu, u kom živi. — (Ib. str. 247.)

— Kako no svašta na svijetu ostavlja trag svojega bivstvovanja, tako ostaje trag našega materinskoga jezika na licu našem. — (Ib. str. 247.)

— Ako zavirite u dno srca svoga, uvidit ćete, da tudj jezik nije kadar izraziti iskrenost pravoga čuvstva, već ju može samo zakriti. — (Ib. str. 248.)

— Al budimo uvjereni, da grana neće dugo ostati zelena, koja se odciepila od stabla svojega! — (Ib. str. 249.)

— Ne puštajte izrodicu u vašu družinu, jer će članove razdvojiti. — (Ib. str. 259.)

— Evo vam izrodice, koji se odkinuo od svojega korena, odrekao svojega roda, pa mi kažite, što mu je ostalo da ljubi? — (Ib. str. 259.)

— U izrodice je usahnulo vrielo ljubavi, kada je zamienio jezik njegove matere. — (Ib. str. 259.)

— Izrodica je tudjin, koj nikoga ne ljubi, taj se i ne smiluje i ne milosrdjuje. — (Ib. str. 260.)

— Uvijek je izrodica u svakom narodu proklet bio. — (Ib. str. 260.)

— Izrodica mora izginuti iz koljena ljudskoga kao kukolj iz pšenice. — (Ib. str. 260.)

— Želimo li mi našu narodnost što većma učvrstiti, te joj neoporivi temelj postaviti, a ono je uciepimo u svetu vjeru našu, po čem će se ona brzo razgraniti, te krasan cviet i ugodan plod donieti. — („Bog s čoviekom“, str. 127.)

— Bog bdije vrhu naroda isto onako, kao i vrhu i pojedine obitelji. — (Ib. str. 133.)

— Nemojmo misliti, da će Bog ikada ostaviti narod, koji se k' njemu rad spasonosna savjeta utječe! — (Ib. str. 134.)

— Često se događja, da se takovi nametnu puku za vodje i govornike, koji su ohološću i podlimi strastmi zasliepljeni. — (Ib. str. 134.)

— Kada na visoko dostojanstvo podignuti, milost svojega kralja zadobijemo, tada mislimo, da više niti milost božju, a ni ljubav sunarodnika naših nepotrijebujemo, te neimamo volje, a tobož niti vriemena, dužnosti naše prama Bogu izvršivati, dočiem za sunarodnjake, jednokrvnu braću našu, samo okrutnost u pri-

pravi držimo. Gadno je ovo i podlo, ali je, žalibože, ipak istina. — (Ib. str. 148.)

— Puku treba znati, da mu nije svaki prijatelj, koji se imenom prijatelja naziva, buduć da i najveći njegovi neprijatelji, mnokrat ovo ime si prisvajaju. — (Ib. str. 357.)

— Jao narodu, kojega su vodje osvetom, mržnjom i nenavidnošću opojeni. — (Ib. str. 362.)

— Takovih je dosta, koji hoće i umiju red pomrsiti, neslogu posijati i uzdržavati, ali je malo onakovih, koji bi znali i htieli, volju puka ujediniti i ovu na njegovu pravu korist mudro i pametno izpraviti... Onaj je puk sriećan, koji u važnih občinskih poslovih, sviestna svog vodju ima. — (Ib. str. 375.)

— Veoma bi grišio, tko bi mislio, da kršćaninu nije slobodno svoju narodnost njegovati. Kao što se prva ljubav na najbližnje rodjake izlieva, isto tako treba, da se u svakom čovjeku razvija, usavršuje, učvršćuje i razprostranjuje čuvstvo narodnosti. — (Ib. str. 525.)

— Jezikom se veliki broj čovječanstva najbliže jedan s' drugim sjedinjuje, da dieli radost i žalost... Jezikom spojeni lašnje se slože u nošenju obćih tereta, pa tiem načinom ove olakšaju i sriedstva na naobraženje i prosvietu pribavljaju... A tko podpomaže razvitak narodnoga jezika, taj je velikim prijateljem čovječanstva. — (Ib. str. 525.)

— Dok naš puk, neobziruć se na primjer prosvietljenih naroda u nemaru i dangubenju život svoj provodi, dok dušom i srcem uz učione i koristne nauke ne primi, te napokon, dok sa svojom djetcom i družinom uz rad ne bude svojski prionio, dotle se ne nadajmo boljoj budućnosti. — (Ib. str. 526.)

— Samo oni će časti dostojni prijatelji svoga naroda postati, koji će riječju i primjerom u njemu nabožnost probudjivati, znanost u njemu ploditi, poslovanje milim mu učiniti. — (Ib. str. 528.)

— U čovječanstvu svako udo, dakle svaki narod po naravi ima pravo, da svoje osobenosti razvija, putem po Bogu sebi označenim, t. j. po svojem rodjenom jeziku, kano jedinom sriedstvu, da mu se um i srdce uzbudjiva, pa misli i čuvstva izvijaju. — (Ib. str. 528.)

— Nikada jošter nije bio onaj puk sriećan i slobodan, koji se je proti zakonitoj svojoj vlasti oružao. — (Ib. str. 702.)

— Naš je narod proste duše, pa kao što nikad nitkog neće da vara, tako misli, da ga neće i drugi itko privariti. Ovo je

jedna velika pogibelj po naš narod, ako se u selih, s drugih izmiša, gdi ga lahko na tanak led navedu. — („Naputak“, str. 13.)

— Naš je narod iskren, pak otvara svakom srce svoje, ako ga tko na rič pozove; i kao iskren otvorenu drži pamet i srce, u koje dakako, da ne ulazi uvik prijatelj. — (Ib. str. 14.)

— Tužnim okom gledam, da su Bunjevci i Šokci, po nauku iz naroda iznikavši mal' ne svi izgubili uzvišenu samosviest dostojanstva narodnog, neznajući da je kako reče veliki učenjak Humboldt, pravom domovinom naročito jezik. Neimajući naravno ni pojma one neizrecive slasti, kojom se priliva srce onog, koji ljubi svoju narodnost... Dočim se nalaze kukavicah, koji nastoje svoj rod poniziti do crne zemlje... Pa je veoma ridko, da bi tko izišao na mejdan svoje slavenske narodnosti, čega radi se bojim, da bi se bratski pružena ruka morala opet natrag povući, bez da bi se tko pojavio, koji bi ju ljubezno prihvatio. — („Razprava“, str. 8—9.)

— No mi sirote, Eve sinci, Bunjevci i Šokci, potucamo se poput sirotčadi od jednog do drugog plota, te nas Hrvat i Srbin svojim imenom nadaruje... Pa evo, i mi sami, mal' se ne zastidismo starih naših imena; jer koji je od nas frak, habit ili reverendu navukao, taj bi u istinu vrtio, kada bi ga tko o imenu njegova plemena zapitao, te pod nipošto ne bi hteo priznati, da je Bunjevac il' Šokac. — (Ib. str. 40—41.)

— U crnoj žalosti, koju nam sadašnjost prouzrokuje, po jedan samo tračak bolje budućnosti pokazuje u nadi, da će se valjda u budućem koljenu naći fratar, pop, učitelj ili odvjetnik, u kom će se zapretana danas vatra ljubavi uzbuditi, pa će progovoriti i pisati, da svoj rod od pogube sačuva i otare one mnoge grihe, koje počinjaju sinovi našega koljena u pogledu narodnosti na duši i tilu svoga roda, koji zanemarujuć, tiraju u tminu duševnu, te ga ogoljuju u ćudorednosti i imućstvu, da to što prije bude plinom ne magjarštine, već smrti, u kojoj neima radosti ni Bog ni čovjek. — (Ib. str. 146.)

— Jer koji se je Bunjevac i Šokac pogospodio i Magjarom postao, taj se je obično i Bogu iznevjerio, pa nakon kratka svoga blistanja, s pozorišta svitskoga u ništavnost sišao. — (Ib. str. 164.)

— Viruj, da onaj ništa na svitu ne štuje, koji je kadar što mu je najdražje na svitu, svoju rodjenu mater pogaziti. — (Ib. str. 170.)

— Neka čast i poštenje donosimo našem rodu, da se ne

nadje, koji povridi zadanu rič, izneviri se ugovoru, te povede se lažju i varkom, već neka pravdu iztičemo i onda, ako bi se po ovoj i oštetili. — („Čovik s Bogom“, str. 342.)

— Neka se naše blaženstvo tudjim uplivom ne pomete, bilo ričju, ili činom, već neka budemo srićni u društvu naših ljubljenih. — (Ib. str. 417.)

— Bog je učinio, da se ljudsko srce najvećma razdraga, kada naše oko na krv svoje krvi, kost svoje kosti pogleda. — (Ib. str. 515.)

— Neka je svakom svoje pravo u vlastitu domu: ja u mojem hoću da govorim materinskim jezikom. Zaoto mislim, da je svatko dužan mene tiem jezikom pozdravljati i s' menom razpravljati, ako k' meni dodje, kao što ima pravo zahtievati, da ja njegovim govorim, kada prag njegove kuće prekoračim. — („Posljednji Gizdarev“, str. 76.)

— Učimo jezike strane, da si po njimi saberemo sve u svojim, što u drugih narodih vidimo koristna, liepa i plodonosna; ali ne zato, da si ovimi izdamo možda svoju rodjenu narodnost. — (Ib. str. 77.)

— Čudnovato je, da se odpadajući od svoga naroda najbolje po tom poznaju, što su se svojoj vjeri i Crkvi iznevjerili. — (Ib. str. 107.)

— Kao što vlast uz vlast bolje naprieduje, tako se i ljudi jednoplemeni u skupu sriećnije razvijaju. — (Ib. str. 134.)

— Puk, koji nema fratra i popa gorućegā ljubavlju svog roda; koji nema sudiju i ravnatelja žrtvujuća se za svoj rod; puk, koji neima od svoga plemena zanatliju, trgovca; koji neima od svoje loze u višjih i nižjih škola učitelja, taj puk mora da dušom i tielom propada. — (Ib. str. 224.)

— Izdajica je najpodlija kukavica, jer tamo ne dobiva povjerenja, kome izdaje, a ni mrve poštenja ne iznosi odonud, odkud izdaje. — (Ib. str. 273.)

— Tko svoj narod izda, oduran je i mrzak malom i velikom, siromaku i bogatcu. Pa samo da se kamenja dočepaju, nabacili bi mu do iznad glave, da bude grobom izdajnika, komu bi otci vodili sinove, a matere kćeri, i pokazali im, da ovako prolazi na zemlji onaj, koji izdaje krv svoju, a u nebu ga ne primaju ni angjeli ni sveti. — (Ib. str. 273.)

— Sve se one obitelji duševno i tvarno gube, koje se od rodjena svog stabla odcjepljuju. — (Ib. str. 346.)

— Prirodno je Bunjevcu, da ljubi svojeg i uzda se u svoju krv, ma da je i deset puta prevaren bio. — („Bariša Kitković“, str. 19.)

Antunović bio je vatren Bunjevac i pravi rodoljub. U svome osjećaju narodnom pošao je dalje i išao stopama velikoga Štrosmajera. Osjećao se Jugoslavenom i bio je oduševljeni i iskreni pobornik sveslavenske uzajamnosti. On je preteča jugoslavenske misli i narodnog jedinstva kod svih južnih Slavena. Proročanskim okom vidio je daleko unaprijed. Predviđao je propast Austro-Ugarske monarhije i stvaranje ujedinjene Jugoslavije. To je jasno rekao i tvrdio u svojim djelima, u kojima se ispoljava njegov veliki i slavenskim osjećajem prožeti duh. On želi potpuno jedinstvo svih južnih Slavena, naime: jedinstvo vjersko, jedinstvo književno i jedinstvo narodno. U tom potpunom jedinstvu vidi naš veliki Biskup jedini spas i sreću našu, slobodu i napredak svih južnih Slavena.

— Mi iskreno želimo da u Slavianu oživi duh, koji misli, i osića, pak zna ili se barem žuri raznat kuda i odkuda ide, pa kad poštiva tudje onda miluje svoje rodjene. Nevjerujem da bi tko poštivo čovjeka, tkog sa zdravim očima vode kano slipeca, i koji zato uzvisiva tudje pleme, da svoje pogazi. Mi želimo da se pojavi u nami ponos Slavianski, koji neće da zavidi slavu Niemcu ili Magjaru, al se pod ovu ne skriva, kanda bi se stidio svojeg imena i plemena, ko diete iz nevinčana kreveta rodjeno, već ponosom nasukiva vinac pokoljenja svojih slavianskih djedovah i pradjedovah. — („Vila“, god. 1873, str. 3.)

— U žurnalistici sprdaju se, da smo panslaviste, nemojmo se više tim baviti u kakvom smislu oni to uzimaju, dosta je po nas znati: da nas tim kane kao grdnim žigom obilježiti, slidimo duh krštjanski i činimo od znaka rugla znak slave i dike, pak će u mah ti dušmani zamuknuti, recimo očito: da smo mi panslaviste, uzimali oni kako jim drago mi smo panslaviste, koji želimo: da Slavian koji ima toliko uma, razuma i oduševljenja, kao Frances, Niemac, Magjar, Turčin ili Tatarin, steče toliko obraženosti na duševnom i toliko i blaga na tvarnom polju, da postane gospodarom, ne tudjim, što on ne želi već svojim, koji se zna i umi sdružiti, i s Niemcem, i Francesom, i Magjarom, al se neumi slugom ni jednog podčiniti. Istina je dakle, da smo mi panslaviste, našu dušu, naše srce neće ime ili prizime promienuti, mi ime samo zato nosimo: da nas znadu tudjini imenovati, kad se jim tako dopada nas panslavianom imenovati

mi ga primamo, i vierujemo da ćemo ga našim umom i razumom, neumorljivim radom, i neizcrpljivim trudom tako slavnim i dičnim učiniti: ko što je bilo ono Macedonsko, ono Hrvatsko, ono Srbsko, ono Dalmatinsko, ono Ilirsko. — (Ib. str. 46.)

— Dieca se lutkama zabavljaju, mi smo već ljudi, koji se neće sbog imena tudjiti, već ma pod kakvom imenu snage i sile duševne i tvarne izvijati, da bude rodu dika, a Viečnjemu slava!... Žali bože što Slaviani još ni sada ne uvidjaju onu istinu, kako bi trebalo... da se vodje iz te kužne bolesti koju su od nesrićni predjah baštinili izliče, i obljube ono načelo: slobodna crkva u slobodnoj državi, pak vieru ostavljaju na duševnom polju, da se zaprike tamo po bogoslovci izpravljaju, i za podpuno narodno sljubljenje pripravljaju, a na političkom polju zrak slobode na temelju sloge narodne razprostranjuju, i po razvitku i obraženosti svoje sile izvijaju, i te ne više po naklonu vierskom, već po izgledu političkom navijaju, da ne postajemo jednih vladah lutkom, koje nas po volji namieštjaju, a drugih ruglom, koje se s nami u društvu sprdaju. — (Ib. str. 46.)

— Pa ako se ma kakva razreda muž, sin jedne ugarske narodnosti usudio izić na vidik: da pod svojem rodjenom naravnom imenu, razastire pouku u svojem rodu, riečom il perom, tomu u mah nadju ime pan il jugoslava, prižegu nakanu: da teži na pogub ugarske državnosti i na podrovanje magjarske narodnosti. A da nije srce strahom zadahnjeno i um zamračen predsudom, valjalo bi svakog ovakog muža veselo pozdravljati, kano nositelja narodne prosviete. — (Ib. str. 99.)

— A da se ovi puci kad god pod jednom državnom zastavom sjedine držim: da se ovo nikad neće izvadjat i stvarat liepim glasom il kitnastim perom, već britkim mačem i gruvanjem topova. No hoćel se kad god naći tako hrabra i umietna ruka, koja će znat i moć sve ovo što je na jugu raztočeno pod jedno krmilo sabit, to sam jedini Bog znade. Pa ako se jedanput rodi ovakav muž, toga neće današnje pripreme zaustavit, košto nisu velikog Aleksandra, Karla, Napoleona i Bismarka pričile... Ta ako bi se ta Jugoslavia u dalekoj budućnosti što ju strašljivo oko sebi stvara i bliže privlači, valjda i u ozbilnost pritvorila, ona isto tako ne bi po magjarski narod propast urodila, košto talianska kraljevina nije Austriu upropastila. — (Ib. str. 100.)

— Al nam srce boli kad pogledamo na naš ljubljeni rod, na našu rodjenu bratju, na Slavene razciepane, potlačene, poga-

žene, podjarmljene, od svih stranah progonjene... Da! nas boli srce na Slavenom, jel ako im vodje podju onim putem (bezvjerstva) sigurno će im utrt stazu, da ih privedu k jarmu, službovanju, da i u buduće vojuju za tudju slavu i žrtvuju svoje umne i tvarne sile za tudji boljak. — (Ib. god. 1874, str. 38.)

— Pleme slaviansko će se ponovit životom, uskrsnice u crkvi, školi, u občini i domovini. — (Ib. str. 90.)

— Makar kad, a do toga će doći, da će jugoslavenstvo obrede vršiti na svom materinskom. Kad bi se Rusi nagodili s Rimom, ja bih slavenskoj crkvi na sjeveru željkovao jedinstva u ruštini, češtini ili poljštini, pa neka se slavenske crkve ponesu sjeverno i južno-slavenskim jezikom. Ne bi li tu našli spas blaagoželjna sveslavenskoga sporazumka i jedinstva. — („Poučne iskrice“, str. 248.)

— Jedinstvena je sjeverna Amerika, jedinstvena Njemačka, Italija, Španija, Francezka i t. d. jedinstvena, Bože sveti! daj, da bude već jednoč i zmožna Slavija! — (Ib. str. 248.)

— Slavene! mili brate! nisi li opazio, da je jur i tvoje medje prešao Talijan? da te sve dalje odtiskuje od jadranskoga morja; jer se ti ne raduješ djeci svojoj. — (Ib. str. 267.)

— I Talijanu i Turčinu i Niemcu bjehu Jugoslaveni devete peći omelo. A svemu tomu bje uzrok nekošnja glupost, a danas prokleta nesloga! Pače dali su se skućit izrodice i Magjaru pod jaram, komu je gospodstvo tol omililo, da je radi njega zatajio Boga odkupitelja, i postao nad svojadi gorji musloman od Tureta kleta! — (Ib. str. 273.)

— Slavenske naše ljubavi, iskrenosti i pouzdanosti nećeš naći nigdje... Nisam prorok, ni starinah učenjak, no sve mi se čini: da slavensko koleno posjeduje više nagona na gospodstvo, nego li čuvstva za slobodu. Zato je okovano služilo vjekove tudje služavke... Izkustvo me uči, da u Slavenah ima neograničenih gospodarah i do talah poniznih slugah, al neima slobodnih gradjanah. — (Ib. str. 273.)

— Želite li pako, o Slaveni! biti slobodni, a ono si oplemenjite srce i pamet. — (Ib. str. 274.)

— Vječna tebi hvala, dobri Bože! što me je majka slavenska rodila. Ta da me je druga kakova majka rodila bila, nikada tolike radosti djetčinske ne bih uživao. — („Slavjan“, str. 16.)

— Ta slavenska obitelj, napose pako bunjevačka, razvrie-

žena je na sve strane, kao zdravo korijenje ogromnoga stabla.
— (Ib. str. 17.)

— Neima plemena, u kojem bi obiteljski članovi tja do četvrtoga koljena u zajednici ostali i neima jezika u kom bi se znala rodbina različitim imeni označivati kao u Slavena; pa buduć da su to upravo one vrline, koje najviše iz nabožnim duhom nadahnjenih duša proizlaze, to bez da koga vriedjam dužan sam očitovati, da nijedan drugi narod toliko vjere, uhvanja i ljubavi prama Bogu ne posjeduje, kao upravo slavenski. — (Ib. str. 27—28.)

— Bože! koji svaka vidiš i znadeš, blagoslovi matere Slavjanke, te učini, da im blažena radost u djeci svojoj nikada iz srдца ne izgine. — (Ib. str. 83.)

— Usliši Bože! molbe naše, te sve Slavjane u ovom uvjerenju okriepi i ujedini, da medju njim razdori u vjerskom djelovanju prestanu, ne bi li se prije osnažili, probudili, okriepili i sve svoje sile složili, da tako narod svoj, koji silna liepa svojstva posjeduje, k' žudjenoj prosvjeti privedu, da već jednom ne službuje, već sam sobom, kao vriedan član ljudske obitelji, upravlja. — (Ib. str. 112.)

— Pogledav oštrim umom polje Slavensko, vidi (Martinović), da je sve tamno. Slavenstvo nije vidio u crkvi ni u državi na dostojanstvo uzvišeno. Ono se potucalo po pragovih prostoga puka. — („Odmetnik“, str. 98.)

— Svakog pisatelja je sviestna dužnost širit ono polje, na kom se ima kretjat duh Slavjanstva; da mu se što prije i što lakše izviju svi darovi duše i srca... Žalostno bi po nas bilo, ako bi i u buduće tako malodobnima ostali, da bi se jednim i, — e, il j, — ogradjivali; da i nadalje ostanu rođena bratja, na milja udaljena, te neizmjenjivaju svoje misli, svoja osiećanja, i ne prinašaju svoje duševne i ćudoredne tečevine, u obću blagajnu narodnog naobraženja, koje se nikad donle neće utemeljit, dok se plemeniti dusi na ovom polju narodu za vodje odredjeni, onim krivim načelom ravnali budu. — („Bog s čoviekom“, str. VI.)

— Sva slavenska plemena će se božjom pomoćju, s Crkvom, sveobćom majkom, s jednom, svetom i apostolskom Crkvom spojiti, složiti, sljubiti se, te u blaženom miru i blagoslovu zlatna vriemena uživati. — (Ib. str. 536.)

— Slaveni! mislim, da ste vi Bogom odabrani, da slavu križa, koju su Grci na iztoku izgubili, povratite. — (Ib. str. 559.)

— Slaveni! dan vašega sjedinjenja sa svetom majkom Crkvom mnogi će narodi hvaliti i blagoslivljati... Na vašem sjedinjenju sa preblagom ovom majkom... hvaliti će vam Angjeli božji, jer će se po tom razkidana odjeća Isusova opet sastaviti, srasti. Biti će tada velika radost i veselje na nebu i na zemlji. — (Ib. str. 563.)

— Daj Bože, da se jednom izmire, bratski zagrle i sve svoje sile napnu na odklonjenje svih onih zaprihah, koje razdvajaju jednorodjenu braću! I dok bi se željno ujedinjenje božjom milošću izvesti moglo, da se sve te zaprike barem iztanjivaju, i pukotine na tielu narodnosti izpunjavaju, kako bi ona zloba, koja nam je vezala i ruke i noge, sve manje mista nalazila, kudan bi se srдца narodnosti dovijala i ljubav gasila. — („Razprava“, str. 7—8.)

— A ipak zajednička potriboća iziskuje, da se srodno susretamo, i ako se, žalibože, ne možemo svaki put medjusobno radovati, barem da suze sućuti zajednički pomišati uzmognemo. — (Ib. str. 9.)

— Budite dakle srdačno pozdravljeni, braćo Srbi! Ta ma svit što govorio i pisao, nikada neće prodrmati moje najčvršće uvjerenje, da smo jednim ocem od jedne te iste matere rodjeni, krv od krvi, kost od kosti. — (Ib. str. 9.)

— Preko nas su mnoga stoljeća proletila, mnoge krvave bitke izbile se, mnogi narodi prohrvali, i mal' ne svaki svoje duševne i tvarne sile napinjao da nas uništi. Al' evo nas još i danas. — (Ib. str. 9.)

— Ta iskreno priznajem, da kad sam starine prevrćao, da sam mnogo radosti uživao, jer sam se uvjerio u tom, da u Europi neima ni starijeg ni slavnijeg plemena od slavenskoga. — (Ib. str. 12.)

— Zar bi se danas moglo dogoditi drugčije, kada bi ma koji moćni narod pokušao, u južnom Slavenu ugušiti dušu, te ga svojom vlastitom nadahnuti? Ne, ne, sto putah ne! Južni Slaven će sve preživiti, ma ga kakovom silom obarali. On će najneprijazniji mu narod preživiti i na njegovom grobu „Requiescat in pace!“ odpjevati. Ostave li ga pako u miru, on neće ničiju slobodu postavljati u okove... već sa svimi blagodati mira i radosti podjednako diliti, a nesgode i manjkanja jednako trpiti. — (Ib. str. 18.)

— Kako je dakle bilo Slavenu prieko 400 godinah patiti i trpiti udarce Turčina, tog silnog i nemilog gospodara, koji nije

u njemu smatrao sebi u Bogu para, već je u njem gledao slugu nižjeg no što je bio njegov pas ili konj koga je jahao... Kako je bilo patiti Slavenu, komu nije bio siguran ni zalogaj u ustih, jer mu je sbog toga glavu na panju odvalio, a dite, ženu i kćer u svoj harem odveo. Ako ga je pako izmučena ostavio u životu, onda ga je okovao u kruto sužanjstvo. — (Ib. str. 19.)

— Koje čudo, ako je raja duševno i tvarno do gole duše i tiela ogoljena potlačena, u zdvojnosti sve niže i tilom i dušom padala, i četiri stotine godinah u sužanjstvu i najokrutnijoj patnji stenjala? Pa ti ovdie nije razlike medju pravoslavnim i katolikom! Turska strašna nesmiljena ruka je jednog i drugog jednako pritiskala. — (Ib. str. 21.)

— Ej Slavene!... Tvoj se Kraljević Marko nigda neće zastiditi grčkog i rimskog Herkula. — (Ib. str. 31.)

— Ipak je u Slavenu dvoje manjkalo, prvo što ne zna mrziti, već se odmah izmiri, čim mu tko lipu rič kaže, buduć da u njem ljubav prevladjuje strast; a drugo, što mu srce ne ziva lakomošću, da bi želilo i hotjelo posidovati tudje, već je suviše sklono na darežljivost, pa će ti i ono pokloniti, što bi samomu njemu trebalo. — (Ib. str. 33.)

— A da mi nismo drugo, no što je onaj narod, koji se danas nazivlje Srbinom, Hrvatom, Dalmatincem, Bošnjakom, Hercegovcem, Istraninom itd., to mora priznati svatko, koji nam oblik, staru narodnu nošnju, način življenja, rada, žalosti i veselja razmatra. Pa da i isti jezik govorimo, mislim, da nije potribno dokazati. — (Ib. str. 41.)

— Jerbo prolazeć onamo današnjom Srbijom, Hrvatskom i Dalmacijom i Bosnom, svagdje sam naišao nalikom i stasom, pa načinu življenja i nošnje uz jedne obiteljne i društvene običaje, jedan je isti jezik, jednaka imena i prezimena po krvi rodjenu bratju zvali se ovi Hrvatom il' Srbom... Pa sam se u dnu srca uvirio: da onaj tko nas dvoji, može biti veoma učen. Al' u njem niti će Srbin, niti Hrvat ikad naći prijatelja. — (Ib. str. 43.)

— Zašto je moralo potamniti ono, što je bilo sjajno, nagrđiti se, što je bilo lipo? Zašto je sve to moralo pasti u ruke nepravde, koja niti ljubavi, niti milosrdja poznaje? Zašto je moralo ono, što je dobro, grabežljivih rukuh i još gorjega srca dopasti, kojim vlada neukročena, nezauzdana strast? Zašto se je moralo sve u tih plemenitih krajevih ugušiti i izdahnuti što je dobro, a svako zlo dobiti slobodnu ruku, da nesmiljeno gazi po

gjauru, po raji; da mu se nije slobodno ni pomoliti, ni u pameti, ni u srcu, ni u volji, da si barem tim dušu razveseli a srce utješi: već se uvik preko njegova ogorčena duha ono prevaljivalo, što je crno, tužno i žalostno. — (Ib. str. 74.)

— Oj, siromašni ti Slavene! Zar je tvojom sudbinom postalo, da samo svoju krv prolivaš u ratu, a u miru da se do zemlje grbiš? A zašto to sve?... Nije drugo moj mili Slavene! već i ondje na sjeveru i ovdje na jugu, najvećim uzrokom je bilo to, što si ponajviše čamio u mraku baš onog tvarnog poganstva, koje drvo i kamen štuje, a sunce, vatru i vodu za Boga spoznaje. — (Ib. str. 75.)

— Indi moj Slavene! poklem tvoje kršćanstvo bijaše samo poluvirno, zaoto se nemogahu tvoje ni tvarne ni duševne sile razviti. — (Ib. str. 77.)

— Kolebanje kako na zapadu tako i na jugu, sapelo je i ruke i noge Slavenu... To kolebanje bijaše uzrokom, da Slaven nije mogao velikim sjedinjenim narodom uzdignuti se. — (Ib. str. 78.)

— Kad se u samih njedrih islama latinsko carstvo u Jerusolimu zasnovalo... Da onda nije bilo šizme, ne bi Turčin zavladao bio malom Azijom, a još manje svojom nogom na evropsko zemljište stupio, da pogazi krst, a podigne polumisec, te ga pokaže u samom Budimu i odnese takodjer i pod zidine Beča. — (Ib. str. 80.)

— Ipak jedno je bilo u čemu smo bogati bili, to je međusobna mržnja, pa se u tom nadmećaše i naši s obe strane stari, koji će naime veći čvor zlobe sastaviti, da ju u kolo drugoga baci, za da ako ga ne može u svoje kolo uvući, barem da ga upropasti. — (Ib. str. 123.)

— Ta Srbi su jedne krvi i jednoga jezika, da, oni su rođena braća s Bunjevcem i Šokcem... A jedva da im nije jednaka i povjest u onih sjajnih vremenih, kada ovuda nisu poznavali ni Srbska ni Hrvatska imena, već pod raznimi osobnimi imeni Ilira, Panonaca ili Slava, u kojih su živili i naši stari kao Bunjevci i Šokci. — (Ib. str. 147.)

— Zaoto vi, koji ste zauzeli dostojanstvo vodjah u narodu, uzmite na dušu, da kumir nije Bog, te pripravlajte narod na spoznanje pravoga Boga, pa mu u spisih, novinah i knjigah dokazujte, da je on Bunjevac, Šokac, Hrvat, Srbin, Dalmatinac, Slovenac, Bošnjak, Hercegovac, Crnogorac, Bugar, Albanac.

Al' uz to i jedan i drugi ni više ni manje nije, no jednom riječju Slaven. Jeste li mu to ovako razložili, tada ste mu pravi prijatelji, dobročinitelji, buduć da ćete mu otvoriti put one velike prosvjete, koju sada priči latinica i ćirilica, novi i stari koledar, a u svem i po svemu šizma, razkolništvo. — (Ib. str. 148.)

— Neka si otaru oči te vodje, i razgledaju okolo sebe po ruševinah i paljevinah i lješinah, pa neka spoznadu, da li se nismo zadosta već mrzili? — (Ib. str. 149.)

— Bog bi dao da je žuč mržnje već izkipila, pa slast ljubavi bratinske zamedila medjusobne odnošaje. — (Ib. str. 159.)

— Bog bi dao, da se je zlosretni duh već izminio. — (Ib. str. 160.)

— Zar mislimo, da je mržnja bolji prijatelj katolicizmu no ljubav i sbog one ne uvidjamo, da bi ovo možda postalo zlatnim mostom, na kojem bismo se mogli izmiriti? A Srbin voli dočekati sablazan, da mu Uzkrš najposlie proti svakom predanju izidje iz početka proljeća i unidje u obseg i granice ljeta, nego što bi izpravak koledara primio; jer ovaj je rimski otac obavio, pa je volio ostati uz onaj poganina Julija Cesara, nego li pristati uz ovaj pape Grgura, on voli i misece onimi poganskimi imeni nazivati, no krasna slavenska imena poprimiti. — (Ib. str. 160.)

— Jer katoliku je u Srbinu šizma, a Srbinu je u Hrvatu, Dalmatincu, Bošnjaku itd., katolik. Zato jedan govori izključivo o Hrvatih, a drugi o Srbih, dočim neki treći skrije svoje radostno lice rukami, pa se grohotom smije . . . Al' neću, da i nadalje predem taj žalostni konac, jer bi ga možda morao dopresti tim, da i jedan i drugi voli Kalvina il Turčina, no Srbin Bunjevca ili ovaj Srbina . . . Odvratimo dakle naše oči od ovoga žalostnoga prizora, s uzklikom onoga Rimljanina: „Dokle ćemo se, ljudi, medjusobno kasapiti?“ Što bunjevački ovako glasi: „Dokle ćete vi Srbi, Hrvati, Bunjevci, Šokci i svi što god vas ima na sjeveru i jugu, al' osobito vi svećenici, mali i veliki, vi fratrovi i kaludjeri, voziti drva na lomaču, na kojoj sad jedan sad opet drugi dušmanin, slobodu slavensku spaljuje? Dokle ćete voljeti, da nam puk čami u neznanstvu, nego da mu uz ćirilicu i latinicu otvarate sve one zdence prosvite, koje su naši pradjedi s ašovom latinice ili ćirilice izkopali, za da im unuci lakšim načinom do vode znanosti i nabožnosti dopiru? — (Ib. str. 161—162.)

— Nije li istina, vi svećenici, fratrovi i kaludjeri, da bi veća gomila bila svitlosti, kada bi se i ova u latinici i ona u

ćirilici u jednu svotu snašala, te tim, s jedne i s druge strane nabožnost, ćudorednost a i imućnost rasla. Tim ne bi ovaj puk, koji jednim jezikom govori, jednim odielom odieva se, s jednimi i istimi običaji označuje, jedan u drugomu Kumana i Tatara, već rođena brata smatrao, pa bi se ovakovim načinom jedan k drugomu sve većma i većma približavao . . . A dokle će to, braćo, ovako trajati? Nemojte mi zamiriti ni s jedne ni s druge strane, ja ću vam i na ovo pitanje iskreno odgovoriti. Donle će Bunjevac i Šokac opirati se ćirilici u strahu, da se kakogod nepodvuče šizma, a Srbin latinici i koledaru, da se kakogod u njeg ne uvuče katolicizam, dok ovdje u Ugarskoj ne propane i Bunjevac i Šokac a i Srbin; pa niti će onda biti strašila katoliku u šizmi, niti Srbinu u katolicizmu. — (Ib. str. 162.)

— Ali buduć da mi nije volje prepirati se, već plamenom goruće želje podpomoći bratsko izmirenje, zaoto ne idem da tražim jednog il' drugog opravdanje, već da po mogućnosti razsvitlim stazu ljubavi, koja jednakim srcem pruža dobrodošlicu ruku i onomu koji je s desna, kao i onomu, koji je s liva. Ta poslie ovoga velikoga izkustva, valja da je već nadošlo vreme, da se jedan drugoga zapitamo: da li je mudro i pametno, da jedan drugoga kudimo, te jedan pred drugoga ne iznašamo vrline, već neprestano samo mane? Da li se slaže s kršćanskim duhom, da si jedan u drugoga srce livamo gorčinu mržnje a ne slatkost ljubavi? — (Ib. str. 165.)

— Tko bi dakle nas poštovao, kada mi sami sebe preziremo, pa što je pogrdna, jedan na drugog tovarimo? Tko bi se u nas uzdao, kada mi jedan drugomu povirenja uzkraćujemo? . . . Ovakovu stanju Slavena ne može se nitko radovati, nego najogorčeniji njegov zlotvor. On nas dakle neće svitovati i opominjati, da nastojimo ovo ukloniti i truditi se povoljnije opraviti. — (Ib. str. 168.)

— No ako je nami ovo dobro, onda vas molim, uzmite ovu moju knjigu, i poslie, kako ste ju pročitali, bacite ju u peć da izgori, i ne ostaje za potomke žalostnim spomenikom jadicovanja katoličkog jednog svećenika, koji da umije, odpjevao bi s Jeremijom žalostinku nad ovakovim stanjem Slavena . . . Ako nam pako ovo stanje ne godi, ako ćutimo, da bi nješto i drugog trebalo našem duhu i srcu, onda se udarajmo u prsa za zajedničke grihe, koje smo jedan napram drugomu učinili, te svi, svi nastojmo iznaći onu stazu, koja će nas izbaviti propasti i uvesti u misto obćeg spasenja. — (Ib. str. 169.)

— Uzkliknimo kao nješto Židovi poslie prve u Jerusolimu držane propovidi sv. Petra: „Što da činimo, braćo!“ A svećenici neka odgovaraju: „Ođrecite se razkolništva! Ođbacite kućne kumire, koje sad tamjanom sebičnosti kadite, te im se klanjate pod imenom Hrvata, Srbina, Bunjevca, Šokca, Dalmatinca, Slavonca, Hercegovca, Bošnjaka, Crnogorca i Bugara! Ostaj vam ovo samo imenom, ali se uđedinjajte pod jednom glavom sv. ota, jednim imenom katoličke Crkve, i jednim prezimenom Slavena“. — (Ib. str. 169.)

— U tebe Srbina jedne krvi, jednoga jezika brata molim, nemoj virovati, da je ono pravo, što će uvik ostajati krivim. — (Ib. str. 171.)

— I tim se ne dajmo zavarati, da ćemo se indiferentizmom, duševnim nehajstvom, koga nastoje u nas useliti, svaki od svoje vire odiliti, i na garištu vlastite vire, jedan drugi međjusobno bratski se zagrliti. — (Ib. str. 173—174.)

— Svaki dakle Slaven, komu nije srce ozlidjeno gorčinom žuči mržnje, taj će poželiti uđedinjenje. Svakom Slavenu mora da probije glavom misao, da se blagostanje širi i tvori uđedinjenjem, a razdiljenjem krnji i uništjuje. — (Ib. str. 174.)

— Srbsko ime više znači izpovied viere, no razliku plemena. — („Bariša Kitković“, str. 181.)

4 NARODNI PROSVJETITELJ

Antunović je u pravom smislu riječi narodni prosvjetitelj i učitelj Bunjevaca i Šokaca. Što je Hrvatima Štrosmajer, Slovencima Slomšek i Istranima Dobrila, to je nama Bunjavecima i Šokcima biskup Ivan Antunović. Nema nijedne grane znanosti, u kojoj on nije dao pouke i dobrog savjeta svome zaboravljenom rodu. Tko temeljito pročita i prouči njegova izdana i neizdana djela, lako se može uvjeriti, da je Antunović dobro bio upućen u teologiju, filozofiju, pedagogiju i estetiku, u pravo i narodno gospodarstvo, u nauku o finansijama, narodnu ekonomiju i zadruGARSTVO, u prirodne nauke i domaće ljekarstvo, u poznavanje zakonodavstva i upravnih nauka, u politiku i sociologiju, u kiparstvo, slikarstvo i graditeljstvo. Jednom riječju Antunovićev um bio je prava enciklopedija znanja i umjetnosti. Čovjek svestrano naobražen, koji je sve što je znao, i napisao za narod, mogao je uistinu postati prosvjetiteljem narodnim. Antunović svijestan svoga poziva i zadatka nije propustio nijedne zgođe,

a da svoj rod ne pouči, da uredi život i poboljša stanje. Teška je i naporna dužnost narodnog prosvjetitelja, jer se mora boriti sa strastima, koje vladaju u čovjeku, pa zato i kaže naš Biskup: — Nema spasonosnig posla, već bližnje poučavat na ono, što im je koristno duši i tielu. Al nema ni tegotnig, jel svaki nauk treba da unidje u pamet i srce, pa tako urodi spasonosne posljedice po dušu i tielo. Al u pameti se zadržaju predsude, koje su najsnažniji dušmani svakog napridovanja, u srcu side strasti, koje s najoštriim oružjem priče ulazak svakoj koristnoj nauki. Usljed ovog tkogod obavlja nezahvalnu dužnost učitelja, taj obilno dobiva izkustvo: da je navadno čovjek sam sebi najiztrajni neprijatelj. Jerbo osim predsuda i strasti na put nauke staje i sobstvena oholost, koja se pobjava na sobstveno dostojanstvo i scienu: da će se ovo povriedit, ako će se strana nauka primit . . . Pravi čoviekoljub neće se suzbiti u svojem revnom nastojanju da obće dobro promakne mah bi kolike bile one predsude i strasti, koje mu na put staju. Nauka je one naravi koju ima svietlost, zamrače ovu oblaci onu predsude i strasti, al vriemenom ova prodre oblake i razsvietli nebeski prostor, ona neprikidnim opetovanjem i neumornim trudom privali predsude i nadvlada strasti, i prokrči stazu da dopre do uma i srca u čovjeku. — („Vila“, god. 1873, str. 26.) Antunović se vjerno držao ovoga načela, borio se protiv neznanja i ustrajao je do kraja. Ostavio nam je svoju nauku kao trajnu uspomenu.

Crkva i škola

Škola i crkva jesu svetišta, gdje stičemo znanje, potrebno duši i tijelu. Svakom je rodoljubu zato sveta dužnost, da pouči narod, da roditelji šalju svoju djecu u školu, gdje će steći svjetovno znanje, i u crkvu, gdje će primati duševnu hranu. Tako će naoružani kršćanskim vrlinama svladati podmukle napadaje narodnih neprijatelja. Neprijatelj je pak narodu, koji razdvaja ove dvije tako važne ustanove. Neprijatelj je narodu i onaj, koji paklenim namjerama nastoji, da se u školu uvede duh protivan nauci sv. Crkve. Utvrđena je naime istina, da sama škola nikada neće stvoriti od dječaka čovjeka, već je on uvijek takvim postao, kakva mu je bila vjera. Prirodno je u čovjeku, da teži za slobodom duševnom i tjelesnom. Ovu će pak slobodu postići jedino u crkvi i školi. Kakva je škola u općini i vjera u ljudi, tako će biti i njihovo pokoljenje, o kojem zavisi budućnost naroda.

— Evo zašto valja da idjemo u male, sriednje i velike škole, a da svakojaka nauka steče u nama sviesti pokoja, ublaženje kako osobeno tako i obiteljno. — („Novine“ god. 1872, str. 207.)

— Mi želimo da u svakom slavianskom selu bude više školah nego mijanah, jel smo uvjereni: da će iz školah izrast sinovi i sinovci da natrag prikupuju one zemlje, koje su od otacah i djedovah Švabi priko mijanski pragovah u posjed pouzimali. — („Vila“, god. 1873, str. 3.)

Škola je sjemenište odkud valja da izlazi sve ono, što će buduću občinu u duševnom i tvarnom obziru sačinjavat. — (Ib. str. 10.)

— Svaki dakle koji ljubi svoj narod trieba da iz svih silah nastoji, da naš rod pomnjivo pohadja škulu i crkvu. — (Ib. str. 50.)

— I kako postaju uz jednu pravu krive vire, uz jednu pravu znanost kriva mnienja i to sve po čoviku, komu je Bog ostavio slobodu umovanja i slobodu osićanja; tu slobodu oni hoće da u spone vežu, koji crkvu bez škole, ili škulu bez crkve zidjaju. — (Ib. str. 85.)

— Čovjeku je naloženo: da Boga moli i radi, i koji ovo dvoje razdvaja, taj nije prijatelj čovjeku, već mu je najveći zlotvor. Jerbo kako onaj ubija čovjeka koji ga od molitve, tako i onaj koji ga od rada zausteže. Uslied čega mora on imati crkvu gdi će se moliti i mora imati tvornicu gdi će raditi, a ta tvornica u kojoj se svaki čovjek za umni umjetni i viešt rad pripravlja to je škola. — (Ib. str. 85.)

— Crkva i škola na jednu svrhu djeluju, i to na zemaljsko i vičnje ublaženje čovjeka, koje djelovanje onda je samo uspješno ako je u zajednici vršeno. Pojedini i jedna i druga može šta za čovjeka namaknit, al da taj čovjek nauči mudro umovat i pošteno osićat, na to je potrebná zajednička crkve i škole tvorba. Odud se već vidi: da oni nisu prijatelji ljudstvu, koji školu od crkve razstavljaju, oni razdvajaju Boga i čovjeka, pak nose prid svojim očima čovjeka umnog bez srca ili čovjeka poštena srca koji ne uči umovati, jedan se i drugi varaju, jer ne diluju po čovjeka, kako ga je Bog stvorio i da živi, odredio, već za čovjeka po njihovom ukusu skrojena, a kako čovjek nije kadar čovjeka stvoriti, tako nije kadar ni njegov izobraziti, da pravedno umuje i pošteno osića, ako drugim putem udari i ne kršćanskim... Dakle vojujmo za crkvu i školu zajedno ako želimo naš rod duševno i materialno spasiti. — (Ib. str. 85—86.)

— Crkva i škola po svećeniku i učitelju skopčava nebo sa zemljom i Boga s čoviekom. — (Ib. str. 86.)

— Ako se vodi pouka u školama bez vjere, nastat će duševni krah, t. j. nestat će vjere, nade i ljubavi, pomest će se svi odnošaji ljudski, prodrmat će se sva načela baš i ona znanstvena, ko što su već prodrmana ona ćudoredna i društvena. — (Ib. god. 1874, str. 78.)

— U pravom smislu škole nisu ni crkvene ni državne, već su kao i svaka druga stvar, ako se povlači za cilog čovieka, obitelne i društvene; pa baš zato treba: da u njimih vlada i crkva i država, da se od njih odstrani pritiranost. — (Ib. str. 78.)

— Čovjek se naobražava školom i štivom. A tko će Bunjevca i Šokca na to navijati, da u školu šalje svoju djecu, kad u samih svojih učenih sinova nema prijateljah. — (Ib. god. 1875, str. 21.)

— Ja sam u dnu srca ne samo uvjeren, već i mnogogodišnjim iskustvom osvjedočen, da se naši mudrijaši veoma varaju, kad misle, da je škola sama po sebi kadra stvoriti iz djeteta čovjeka. Ta bilo je škole od kako je svieta, al čovjek je uvijek vjerom takav postojao, kakva mu je ona bila. — (Ib. god. 1876, str. 53.)

— Pri Bogu je slaba ciena, diete roditi, već ga i Bogu privići i u sviest uvesti. — („Odmetnik“, str. 15.)

— Tko želi slobodu uživati i ovu na svoje unuke ostaviti, mora svoju djecu u učione slati, da im se um izoštri, i nauče, kako treba u svih slučajevih života pametno i mudro srdcu ugadjati i voljom se svojom služiti, da niti sebi, niti drugomu na štetu, već na korist i srieću budu. — („Bog s čoviekom“, str. 546.)

— U škola, gdje se i druge za život koristne i potriebne stvari predaju, po duhovnom svom zvanju, prvim je učiteljem svećenik. (Ib. str. 581.)

— Iz učiona, koje ne nose na sebi prave niti katoličke, niti protestantske a niti židovske biljege, mora na skoro Bog pobjeći. — (Ib. str. 728.)

— Ovamo svi, koji hoćete da izidjete iz tmine uma i gluposti srdca! Za mnom stupajte u svjetlost, koju užije Bog crkvom, školom i knjigom! Za mnom u kraljevstvo, u kom ne vladaju strasti, već zapoviedi božje, da se izpravimo na put života, i izbjegnemo smrti nezasluženoj! — („Posliednji Gizdarev“, str. 302—303.)

— Zar oni zakonodavci koji i male i velike škole otimaju crkvi, pa u ove namiešćaju bogogrditelje učitelje, i uvadjaju knjige duhom Lucifera zadahnjene, ne bi znali unapried, da će iz ovakvih škulah izić pokolenja gigantah, koji će uzviknit, da odonud sbacimo Boga komu se ljudi dosad klanjali. — („Bariša Kitković“, str. 337.)

Prosvjeta

Prosvjetu stičemo korisnom poukom i dobrim odgojem. Svijet neprestano napreduje i mi moramo s njim stupati uporedo, da ne zaostanemo i drugi nas prosvijećeni narodi ne pregaze. Učen čovjek zna sebi pomoći u nevoljama, a neuk propada. Zadaća je zato svakom rodoljubu, a osobito svećeniku i učitelju, da šire prosvjetu u narodu i da ga uče na sve, što je lijepo i dobro. Tko ovu najsvetiju dužnost zanemari, nije samo neprijatelj narodu, nego i sam hotimično radi na upropašćenju njegovu u duševnom i materijalnom pogledu. Svaka znanost treba da djeluje na cijeloga čovjeka, na njegovu dušu i tijelo i njegova čuvstva. Zato je nauka, koja se protivi ovim načelima, štetna svakom čovjeku. Narodni prosvjetitelji treba da pruže puku što više dobrog štiva i zato će širiti dobre časopise i novine i korisne i poučne knjige. Mudrost i učenost treba da se širi iz sjajnih dvorova i u najzadnju kolibu. Prosvjeta je naime jedini zalog, da će narod doći do općeg blagostanja. Za naukom teže svi narodi, koji žele mir u duši i tijelu, u obitelji i državi. Zato neka se i naš slavenski narod ugleda u druge prosvijećene narode, da postignu sreću i blagostanje, napredak i prosvjetu a po njoj i svoju slobodu.

— Najveći dio ljudi ne opazi pogibelj kojoj se približuje, ako ih pak drugi upozore, navadno nevieruju, već stazom kojom su pošli dalje idju. — („Novine“, god. 1872, str. 206.)

— Oholostju, nemarnostju i neznanostju otvrdne čoviek srcom, i ne prima nauku, koja bi ga mogla spasit. Da ljudi u vrieme pitaju saveta, i da dobiveni sliede, mnogo bi se nevolje odgadjalo. — (Ib. str. 206.)

— Koristna života nema bez rada, a plodna rada nema bez umovanja. Svejedno bio taj rad tvaran ili duševan... Bio dakle tko ma kako prost ipak mora imat nauke, ako neće da smanjka. — (Ib. str. 207.)

— Al poklem sviet ni jedan trenut ne staje, već neprikidno

tegli naprid, mi koji živimo u svietu s njime moramo napridovat, ako nećemo da se pogazimo. — (Ib. str. 207.)

— Koristna života nema bez rada, a plodna rada nema bez umovanja. — (Ib. str. 207.)

— Neka se u Slavianstvu što prije pokrče staze spasosnoj obraženosti. — („Vila“, god. 1873, str. 3.)

— Al šta ćemo sudbina je valjda ljudska: da se riedko dajemo naučit riečom, već treba grdnih slučajevah, koji nam odane srce i dušu da se opametimo. Ne za drugo: već da se iztriezneni u prsa lupamo. — (Ib. str. 21.)

— Neznanost vodi za sobom neizbrojne čete svih predsudah, što je samo kadra zamračena pamet izmisliti. — (Ib. str. 57.)

— Bolesti i druge nevolje uvijek će napadat čoviečanstvo u raznih oblici, al znanost je od Boga čovjeku data da pronalazi sriedstva, s kojima se nevolje odbijaju, ili barem ublažavaju. Tko znanost prezire, savjete ne uporablja, taj nikad neće toliko ugodnosti uživat ko drugi. a uvijek će više nevolje i boli trpiti no drugi. — (Ib. str. 70.)

— Od kako je sviet postao, od ono doba uvijek ostaje istinom: da onaj vlada tko je mudrii i vieštiji, riečom jači, a slabiji mora da službuje. — (Ib. str. 73.)

— Buduć je čovik za osobeni i društveni život stvoren to imamo dužnost: ono što smo mah po se ili ljudstvo liepo, koristno ili potribno ma gdje našli izneti na vidilo, da se nabavi prilika ovećavati svoje izkustvo i onima, kojima nije tako služila srića da su mogli sve to čuti ili viditi. — (Ib. str. 74.)

— Koji se čoviek počme brinit, taj se mora misliti. A koji se čovjek misli taj, nije moguće, da stalno ostane na krivom putu. — (Ib. god. 1874. str. 29.)

— Znanost je u jedan isti čas rodjena sa vjerom. — (Ib. str. 70.)

— Kako čoviek u tri svieta živi, u duševnom, čuvstvenom i tvarnom, tako su i znanosti trostručne, dakle bez ovih neima išta na svietu po čemu se čoviek uzdržaje, na što se znanost ljudska ne bi povlačila. — (Ib. str. 73.)

— Svaka znanost obuzima cilog čovieka i zasica u sve ono što treba duševnom, čuvstvenom i tielesnom čovieku. Odud se može uviditi: da ono nije prijatelj ko razdvaja znanosti po Bogu u čovieku spojene. — (Ib. str. 74.)

— Neznalica nije odredjen da uživa slobodu, već da služi podnožjem svojem bližnjemu. — (Ib. str. 81.)

— Um razlieči čovjeka od živine, knjiga razlieči od gluposti, od neznanstva. — (Ib. str. 94.)

— Drugi je način, kojim se puk obrazuje: štivo. Al i na štivo valja sićati, valja i namamljivati čovjeka; triba mu svakom prigodom knjige uručivat i vazda mu na ruku ići, da ih može lako nabaviti... pa tko će ga mila Bogo namamljivati da štije novine i knjige, kada nema sina i kćeri naobražena koja bi je obljubila! A ono, što ne ljubimo, drugomu da priporučivamo, nije nam u običaju. — (Ib. god. 1875, str. 21—22.)

— Nije po ljudstvo pogibeljnijega čovjeka do napole učena, jer sigurno ga djavo oholosti uplete u spone, pa ga vodi bogata kao bika, koj rogovi bode, u vis baca i svaljiva sve, što pred razljućena dolazi; a siromaka goni kano svinju, koje i najkrasniju liju (gredicu) njuškom uzburla, te najljepše i najskuplje u blato umelja. — (Ib. god. 1876, str. 53.)

— A tko ne misli, taj će malo liepa, dobra i prava razaznati. — („Poučne iskrice“, str. 7—8.)

— Iz glavah treba vaditi trudne misli, ko rude iz neizmjerne dubljine zemlje. — (Ib. str. 8.)

— Treba da se gleda: ne tko, nego: što govori? — (Ib. str. 13.)

— U društvu naobraženih ljudi bezobrazluku neima mjesta. — (Ib. str. 16.)

— Naukom obogaćen, srcem i dušom ugladjen i umiven čovjek stajat će svedj ozgor, a neuk ozdol. — (Ib. str. 40.)

— Mozak po mojem mnenju, naliči zemlji, u koju ako ne posiješ hasnovita sjemena, a ono na njoj raste kojekakvo trnje i korov. Ili je ko želudac, kojemu ako ništa ne daš što će kuhati, on grize nutarnjost svoju. Ako želimo dakle da se naša pamet neoprloži, to treba misliti; al poklem trebaš imati o čem ćeš misliti, zato treba ti učiti, pitati, gledati, motriti, viditi i slušati; jer ako ne damo pameti koristne stvari da se njom zabavlja, neprijatelj će umah razastrti prednju espap, što su ga potajno podvrgli nagoni. — (Ib. str. 50—51.)

— Te štogod se izobraženost u kojoj zemlji po svih razredih pućanstva više širi, to je blagostanje otaćbine i naroda sve temeljitije, sve prostranije. Pridružena li je ovomu tvarnomu blagostanju još vjera, nada i ljubav kršćanska, koja se po pravici riećju i djelom pokazuje, to je i duševna izobraženost u najplemenitijoj rieći ćudorednost postigla vršak u cijeloj obitelji, u cijelom narodu. — (Ib. str. 55—56.)

— Znanost je na zemlji ko mjesec na nebu. — (Ib. str. 109.)
— Zalog pravog i umnoga napredka sastoji jedino u vjeri kršćanskoj. — (Ib. str. 215.)

— Pametan čovjek zato putuje da uči, izkušava i zabavlja se veselo. Te upravo stoga neće ništa zanemariti ponudjenom prigodom da vidi i čuje dješta čim više. — (Ib. str. 215—216.)

— Putovanjem pako i vježbanjem opažava čovjek svoje mahne i tuđe vrline, ponizuje se tad sam pred sobom i uči što je duši i tielu koristno. — (Ib. str. 223.)

— Da čovjek u putovanju ugodnost traži, izdovoljio bi se brzo i povratio kući. No pokle si putnici prepostavljaju onaj cilj, da što liepa i dobra vide i nauče, to u svoju domovinu ponesu i medju svoj narod razšire, što je u njihovu narodu trula i nevaljala, to u narodu iztriebe, evo i mene iskrenom rieči u priproste dvore tvoje, mili rode moj! — (Ib. str. 272.)

— Prosvjeta srce razbistri kano vrelo bujno. — (Ib. str. 274.)

— Iz pameti i iz srca izviru sva čuvstva, koja čovjeka ublažavaju, kano člana obitelji, občine i države. — (Ib. str. 274.)

— Pamet je za istinu, a srdce za osbiljnost stvoreno. — („Slavjan“, str. 14.)

— Ja držim, da je najpametnije u svačem smatrati čovjeka ciela t. j. sastavljena od tiela i duše, jer ćemo samo onda znati sve mudro razabrati, što u obseg njegovih svakojakih potreboća spada. — (Ib. str. 63.)

— Pameću valja svašta primati i razsudjivati. — (Ib. str. 97.)

— Hvali se naš viek, da on ljude po vriednosti i stepenu naobraženja cieni i razlikuje, dočiem svakim svojim korakom odaje, da uistinu tako ne čini. — (Ib. str. 120.)

— Od koga obraženost primamo, toga vrhovnost pripoznajemo. — („Odmetnik“, str. 8.)

— Naukom se otvara srce k ljubavi, a pamet k znanosti. — (Ib. str. 16.)

— Mladjana doba, ako si ju napustio na stazu obraženosti, gine za svim onim, što je liepo, dobro i pravo. Spreмна je sve teškoće podnositi i pregaziti sve prepreke, da do ovoga dospije. — (Ib. str. 96—97.)

— Sunce baca svoje svietle trake ne samo na palate, već i na kolibe siromakah. — (Ib. str. 105.)

— Po čovjeka je koristno i spasonosno, ako se i misao i osjećaji te razum i volja ograniče. — (Ib. str. 179.)

— Um, srce i volja treba da se izobražavaju u samostalnost. — (Ib. str. 182.)

— Kad se što razsudjiva, trebalo bi uvijek razlučit ono, što tko zna i što tko umie izvesti, jerbo su to veoma različita svojstva. — (Ib. str. 183.)

— Učen čovjek svietom gospoduje, a ludi daje u ruke sikiru, da ciepa drva, dočim dobraku objesi na vrat torbu da prosi. — (Ib. str. 187.)

— Znanost valja da krene pametju na umovanje, kojim se dižemo iz stanja živinskoga, a vjera da budi srce na čuvstva, kojimi se nasladjivaju odnošaji društveni, da se ne prelije gorčina, koja bi tako narušila mir i pokoj gradjanskoga života kao žuč, ako se suviše izlije u krv. Svakomu čovjeku dakle treba nauka, što ju podjeljuje crkva i škola, koje, ako ne dobiva, ima čovjek pravo, da se tuži proti onim, koji drže u ruci vlast ove i one. — (Ib. str. 194.)

— Iskustvo nas uči, da ima u svakom stališu otacah, koji ni truda ni troška ne štede, da svojih rodjenih duh i srce razsvietle, al, žali bože, u mnogih obiteljih sve roditeljske žrtve ostaju neplodne. Olovo i bakar može se usvjetlati i mramor se daje ugladiti, al sjajnošću, što zasjeni oči, samo odsjevaju srebro, zlato i dragi kamen. — (Ib. str. 197.)

— Oči, ako se nisu svjetlu navikle, vriedjaju se kad ono zasja; al kad su se na nj navikle, onda jim tmina škodi. — (Ib. str. 214.)

— Traži i išti vazda savjet u mudrom čovjeku. — („Bog s čoviekom“, str. 146.)

— Nije zadosta mudrost i vještina čoviečja, da nas sriećnimi i blaženimi učini. — (Ib. str. 163.)

— Ne riedko dogadja se i danas medju ljudmi obojega spola, da oni koji slučajno u naucih svietovni veći napriedak učine, misle; da su po tom ne samo pred ljudmi, no i pried Bogom veće vriednosti. — (Ib. str. 236.)

— Gdje je neznanje, nevještina, lienost i proždrlost, tamo se i ono imanje što postoji, mora podrmati, razklimati i propasti. — (Ib. str. 274.)

— Gdje je znanost, tamo je i moć, a po moći se do ravnjanja dolazi. — (Ib. str. 526.)

— A kao što se snaga i vještina tiela poslovanjem razvija, tako se i um, u crkvi i učiona, po nauku usavršuje, da oštrij, svietliji i u razumievanju i shvaćanju kriepekiji postane. — (Ib. str. 527.)

— Nauk je potreban za dušu i tielo, a tako i za odgajanje: zato je naravno, da obie vlasti, svietovna naime i duhovna, moraju imati svoj upliv na obuku i uzgoj naroda. — (Ib. str. 532.)

— Žalosna je obitelj, u kojoj se ne nahodi takova osoba, koja bi u čitanju dovoljna vješta i uputna bila, takova je obitelj nebrojenih radosti lišena. — (Ib. str. 661.)

— Izkustvo svjedoči, da se srdce mladeži zločestimi knjigami tako opogani, izopači, da prije nego što su u sviet stupili, već su svu njegovu opačinu u srdce primili. — (Ib. str. 752.)

— Svakovrstni nauk mora se ticati i duše i tila t. j. cilog čovika. — („Naputak“, str. 47.)

— Čovik je cio t. j. čovikom biva samo po duši i tilu, a ne samo ni po duši ni po tilu. Dakle na krivom putu hodaju, i nesreću za čovika pripravljaју oni: koji čovika uče i odgajaju jedino po tilu. Kao i oni koji čovika uče i odgajaju samo po duši. Odud izviru one borbe, koje se vode za čovika po crkvi i državi. I to sve zbog toga: što se misli, da se čovik može razdiliti, kanda bi jedna vlast proizlazila iz svita, a druga od Boga. — (Ib. str. 47—48.)

— Šta nam koriste razlozi, kad nam se izneviri razum i počme krivo sudit. — (Ib. str. 85.)

— Tilo i duša njegovom i poukom se razvija. Zaoto bez ljudske njege neima u njemu tvarna, a bez pouke neima duševna života. — (Ib. str. 204.)

— Za njom teže svi, koji žele mir duše i tila, mir u osobi, obitelji i otačbini uživati. Za njom teže svi, koji nastoje da ublaže bolesti; da umnože plod zemlje, rukotvorje radionice; umotvorje umitnosti, živanost prometa, providjenje pravde i uređenje uprave, koja se tiče imanjanja i osobe. — (Ib. str. 207—208.)

— Kao što treba dietetu igračka. Muž treba da ima široko polje, na kom će bilo ma u kom pravcu, svoje duševne i stvarne sile izoštravati. — („Razprava“, str. 36.)

— Ali kao što ona tlesna hrana izhlapi, te izgubi svoju snagu, pa se svakim danom, al' još i priko dana mora opetovati, da se nami ponovi snaga koja djeluje tlesno, tako se mora i ona duhovna vazda ponavljati, da se duša svaki dan okripljuje. — („Čovik s Bogom“, str. 51.)

— Znanost ljudska je ništavna. — (Ib. str. 516.)

— Svjetlost razkrči i najcrnje oblake. — („Posliednji Gidzarev“, str. 178.)

— Znanost i kriepost se samo slučajno otkriva, te ih jedino onaj shvaća, koji ih već u nekoj mjeri posjeduje. — („Bariša Kitković“, str. 4.)

— Izušćena rieč se predavanjem prenaša iz jednog pokoljenja u drugo, pa se okužava diete po ocu i materi; a pisana slova idu iz jednog kotara u drugi, iz jednog kraljevstva i stolietja u drugo, te podkopavaju temelj sgrade uzvišene. — (Ib. str. 39.)

— Razum i srce nerado gledaju, što je grdno, nepravo i nedobro. — (Ib. str. 190.)

— Razboritost nije tečevina ljudska, već dar božji. — (Ib. str. 226.)

Čovjek i društvo

Čovjek je društveno biće. Ako se druži sa dobrima, postaće koristan član društva i svoga roda, ako pak ima zle prijatelje, upropastiće i sam sebe. Zato je društvo vrlo važno po život čovjeka, jer iz njega izvire sve njegove vjerske i građanske vrline. Neprijatelj je dakle čovjeka i naroda pa i same domovine, tko napada na vjerska ili građanska društva, koja su pozvana, da čuvaju ćudorednost u narodu.

— Ono što se osniva na čovjeku, dakle i ono što se osniva na čoviečjoj znanosti nikad nije sjegurno. — („Vila“, god. 1873, str. 18.)

— Što je sunce za prirodu, to je javnost za društveni život. — (Ib. god. 1874, str. 4.)

— Ljudstvu je prirodno: da mah se kako prao ostat mora nešto crnog, mah se kako sjao, naći ćeš i nešto tamna. — (Ib. str. 37.)

— Bez tiela neima čovieka, kako ga neima bez srca i bez duše. — (Ib. str. 73.)

— Čovieka za čovieka veže ljubav božja, a iz ove živi ljubav ljudska t. j. izkrnjenoga. — (Ib. god. 1875, str. 10.)

— Čovjek je skopčan sa svojim rodjajem sa zemljom, a po duši pokrštenoj s nebom. — (Ib. god. 1876, str. 61.)

— Ima ljudi, koji si utuve u glavu da ume boljma urediti ljudstvo, no što je po Isusu krštjanlukom uredjeno, pa nastoje riečju i perom svoja načela, evangjelju protivna, razprostranjivat i ljudstvu zlatne kule obećavati u ogledalu neograničene slobode, koja prelazi granice, svakovrstnih odnošajah u obziru ljudske družine. Ovi naravno nisu drugo, van napastnik Adamov u perivoju. — (Ib. str. 61.)

— Al to je sreća po čovjeka, da mu je u životu sve ograničeno, bilo ono dobro ili zlo. — („Poučne iskrice“, str. 80.)

— Ono što je stvorila ruka čovječja, teži pod zemlju. — (Ib. str. 107.)

— Kako je čudnovato ljudstvo na svijetu! Što stvori liepa i golema jedno koleno, to razori drugo. — (Ib. str. 182.)

— Da ljudi idu uvijek jednim pravcem, brzo bi stigli kraju. — (Ib. str. 182.)

— Ljudi obično gledaju na zemlju, pa zato ne vide onoga, što stoji višje. — (Ib. str. 195.)

— Kao što zrno iztrune i oživjelo donosi ploda, tako će iztrulo tielo uzkrnuti na život. — (Ib. str. 237.)

— Čovjek nikad nije gospodar svojih namišljajah. — (Ib. str. 246.)

— Promotri li čovjek dobro svoje stanje, rodila ga kraljica il prosjakinja majka, on uvidja da neima nikakve nezavisnosti. Tko bo je nezavisan taj može svaki čas raditi po svojoj volji. A toga čovjeka neima na svijetu. — (Ib. str. 246.)

— Čudno je to u čovjeka! Kad jedan plače, drugi se raduje; jedan nosi na krštenje, a drugi zakaplje svoje mile. Koja se jestbina gadi jednomu, izdovoljava se drugi njom. Velika razlika, a ipak nezatajiva jedinstvo. To je sudbina svih nas, samo u različitom vremenu. — (Ib. str. 249.)

— Ljudi, koji su se i u davnijih vremenih medju najučeniše brojili, razširiše, u novije vrijeme tisućstruko zasvjedočenu i potvrđenu istinu, da ćemo samo vazda onakovimi postati, s' kakovimi se tečajem našega života družili budemo. — („Slavjan“, str. 5.)

— Slavjan je živa slika prava čovjeka. — (Ib. str. 110.)

— Što se u duši čovječijoj sliva, na licu njegovu odaje i pokazuje. — (Ib. str. 114—115.)

— Naš viek osjeća, da čovjek iz duše i tiela sastoji, nu to mu pak neće da ide u glavu, da je duhu duševna, a tielu tjelesna hrana potrebna. — (Ib. str. 121.)

— Kao što zvijezde na nebu pokazuju, koje je doba, onomu naravno, koji je doba željan, tako i čovjek motri društvene pojave, pokazujuće budućnost i okolnosti u kojih razmišljavajuć provodi dane. — („Odmetnik“, str. 9.)

— Jer ako je čovjek stvoren za društveni život, te je radost samo onda plodna i koristna, ako se prelieva preko više srdacah, to je i društvo plodnije, čim prelazi više slojevah zemlje, jer društvenošću biva radost takova čišća i bistrija. — (Ib. str. 35—36.)

— Želimo li poznat i prosuditi značaj pojedinca čovjeka i cieloga ljudstva, treba nam pred očima Adam u svom padu po griehu i u svom ustanku po Spasitelju. — (Ib. str. 47.)

— Onda je najbolje uređeno društveno stanje, kada svaki može onu sobstvenu slobodu uživati, koja ne dira u svojstva bližnjega i ne stoji na putu boljka obćega. — (Ib. str. 57.)

— Istina da ljudi navadno ne gledaju koliko tko važi, već koliko tko pokaziva; pak u toj mjeri izmjenjivaju medjusobnu čast. — (Ib. str. 97.)

— Silni ljudi se varaju kad misle, da štogod je svjetliji stališ, u kom se nalaze, tim da je veća zasluga njihovih činah. — (Ib. str. 97.)

— Velikaši ne pripoznaju, da ima i drugih ljudskih vrlinah na svijetu, koje čast zavredjuju, oni poznaju jedino starine plemstva s velikim posjedom sjedinjene. — (Ib. str. 115.)

— Ima okolnostih, kad je spasonosno po čovjeka, ako je osamljen, da sakupi svoje misli i čuvstva, te baci pogled na prošlost i boljma opravi svoju budućnost. — (Ib. str. 121.)

— Al čovjek ne može da živi bez komšijah, sve ono što je kod nas dobro ili zlo, najprije do komšijah dopire. — (Ib. str. 144.)

— Čovjek je na društveni život napućen, jer bez toga nijedno njegovo plemenito svojstvo ne bi se razvilo. — (Ib. str. 179.)

— Čovjek je tako već stvoren, da baš u onom stališu umie razviti svojstva, na koj je pozvan. Odbio li si ga od toga, to si u tomu kolenu zapriečio razvitak napredka ljudskog. — (Ib. str. 216.)

— Čovjek neima moći čovjeka stvarati, već samo njegove sile razvijati. — (Ib. str. 245.)

— Čovječjega društva najjača je sveza i najobilniji vratak zemaljskog i nebeskog blaženstva, ljubav i štovanje roditelja. — („Bog s čoviekom“, str. 35.)

— Triebalo bi u čovjeku vazda samo čovjeka, nipošto pako odjeću ili novac štovati i cieniti. — (Ib. str. 102.)

— Koli je velika razboritost duše čovječje! — (Ib. str. 156.)

— U nami mora duh vladati. — (Ib. str. 163.)

— Svaki bo je čovjek samo čovjek, koji takov i prevariti se može. — (Ib. str. 177.)

— Čovjek samo mnienje, nipošto pako istinu davati može. — (Ib. str. 177.)

— Čovječja narav se po ustrojstvu svom, obično rado za primjeri povadja. — (Ib. str. 218.)

— Oj, koli je užastna slika okrutna i sebična čovjeka! — (Ib. str. 234.)

— Svatko tko na nagradu čovječju ili zahvalnost računa prevaren je. — (Ib. str. 300.)

— Tko do pohvale i nagrade čovječanske drži, u nju se uzda, onaj upravo onako prolazi, kao onaj koji za sjenkom grabi. — (Ib. str. 320.)

— Dokle god sviet postoji neće nikada prestati razlika stališa u čovječanstvu. — (Ib. str. 341.)

— Osamljeno poslovanje zadaje nekada čamu i zlovolju, dočiem je zajedničko izvorom veselja i radosti. — (Ib. str. 525.)

— Najveća je zabluda našega vjeka, što se vlasti u državnom životu, napinju, čovjeka od Boga razstaviti, misleć, da se čovječanstvo, jedino svjetovnim zakonom ravnati i upravljati mora. — (Ib. str. 531.)

— Što god bo na čovjeku gradimo, to je upravo takovo, kao na piesku sagradjena kuća. — (Ib. str. 581.)

— Svjetsko redarstvo pazi, da se nezrielo voće ne prodaje, ali da se duša sličnom prokletom hranom ne otruje, za to se nitko ne brine. — (Ib. str. 710.)

— Dvi su stvari u čoviku, koje su vazda s njime, od kojih se nikad ne raztaje, a to je Bog i duša čovičja. — („Naputak“, str. 36.)

— Čovika nikad nije bilo bez društva; poklem čovik samo i jedino u društvu može svoje darove razviti. — (Ib. str. 42.)

— Jer od kako je čovik pao, nikada ga Bog nije više na samu ostavio. — (Ib. str. 54.)

— A buduć je po tilu skopčan sa cilom prirodom, to je ona morala s njime pasti, al s njime i uskrsnuti. — (Ib. str. 104.)

— Ne leži li u naravi ljudskoj: da samo tamo upravlja svoju viru gdi se ne iznevirava? Da se u ono ufa gdi nije privaren, da ono ljubi, gdi ne nalazi zlobe, mržnje. — (Ib. str. 169—170.)

— Što god je iz ruke božje izišlo, to je tako mudro uređjeno: da mu ruka čovičja ne može išta dodati ili oduzeti pa da ga ne nagrdi, i u pravcu po njem naznačenu ne smuti. — (Ib. str. 180.)

— Čovik neće ikad druge svrhe imat na svitu, već da Boga hvali, slavi, da mu se klanja i spasi. — (Ib. str. 181.)

— Gdi je samo kraljevstvo ljudsko, tamo je zlo po čovika. — (Ib. str. 192.)

— Čovik pravi ljudski život, koji odgovara svim njegovim

dužnostimi, onimi prama Bogu, kao i onimi prama bližnjimi, samo u društvu, i to virskom i gradjanskom, umi i može živiti. — (Ib. str. 204.)

— Sve što je u čoviku lipo, dobro i pravo; i sve što se po niemu tvori kao lipo, dobro i pravo, to se nikad ne bi moglo pokazati; da čovik ne živi u virskom i gradjanskom društvu. — (Ib. str. 204--205.)

— Čovika je Bog za društvo stvorio. — (Ib. str. 205.)

— Iz virskog društva izviru sve one kriposti, s kojima se širi i ublaživa ljudstvo. A u onom gradjanskom razvijaju se prava i dužnosti prama občine i otačbine. — (Ib. str. 205.)

— Tko dakle napada il jedno il drugo društvo ljudsko; taj napada ljudstvo u osobi, i obitelji i otačbini. — (Ib. str. 207.)

— A koji se ovom opiru, to su il znano il neznan najveći zlotvori ljudstva. — (Ib. str. 208.)

— Nijedno društvo ne može da postoji bez žrtve, i to prvo naše volje, koja se mora pokoravat zakonu, a drugo radnje, s kojom se ustrojava, kripi i uzdržaje društvo virsko i gradjansko. — (Ib. str. 210.)

— Mora se svako božje dilo opravdat, a po tom i uslid toga svaka rič, svaki čin ljudski prosudit. — (Ib. str. 247.)

— Nije čovika naći na svietu, koji bi o koncu svojeg žića očitovao: da je sa sobom, i s drugim podpuno zadovoljan bio. — (Ib. str. 258.)

— Zar nije prirodjeno, onomu se čoviku klanjati, koji se snagom svojom uzdiže? — („Razprava“, str. 168.)

— Srića, što nije gospodarom naše sudbine čovik. — („Čovik s Bogom“, str. 90.)

— Nikad još nijednoga čovika nije zadovoljila pravda ljudska, pa je to znakom, da naša duša teži za pravdom božjom. — (Ib. str. 198.)

— Da nije društva, nikakova ne bi na svitu veselja ni radosti bilo. — (Ib. str. 226.)

— O Bože! evo kakav ti je čovik, koga hoćeš da spasiš! Otima ti se vazda iz rukuh, kao nepokorno dite iz rukuh dobre matere, pa srće u svoju propast. — (Ib. str. 451.)

— Kamo god čovjek pogleda, svagdje se pokazuje narav ljudska, da nas ima više tamo gdje se ruši, no tamo gdje se gradi. — („Posliednji Gizdarev“, str. 258.)

— A ima ljudih od kojih smo navikli da ne treba na ono

pazit, što su rekli, već valja ono iztraživat, što su oćutili. — („Bariša Kitković“, str. 58.)

— A jedna propast u društvu ustupa mjesto drugoj; pa gdje je pokidano, razdrmano sve u temelju, na kom se osnivala obitelj, nema sile, koja bi je od pogube saćuvala. — (Ib. str. 127.)

— Ljudi niti govore, niti ćine više putah pogrješno sbog nevaljanosti, već sbog ćovjećje slabosti. — (Ib. str. 267—268.)

— Ćime god vlada ruka ćovjećja, u tom će se uvijek natji manah. — (Ib. str. 348.)

Obitelj i država

Obitelj je temelj kršćanske ćudorednosti, društvenog napretka i jakosti države. Ćovjek je slobodan i nezavisan, ali je dužan, da od ove svoje slobode žrtvuje i državi, jer ona je tvrđava obitelji. Svaka će država biti jaka i snažna, ako državnici nastoje, da šire prosvjetu među najširim slojevima narodnim. Pogreška je novoga vijeka, da ne pripoznaje druge vlasti osim državne, kojoj se imaju pokoravati i one vjerske. To je zabluda.

— Bog je ostavio družinu obiteljsku i narodsku... Ove dvie družine t. j. obitelna i narodna oslanjaju se i uzdržavaju se jedna po drugoj, obitel je temelj svake države, a država je tvrđava obitelji, mah koja pofalila bude, pomest će se ne samo sav narod, već i svaka obitel i u obitelji svako udo. — („Vila“, god. 1873, str. 58).

— Svaki ćovjek ima pravo na slobodu osobenu, al da se uprava državna osnuje, mora se jedan dio ove osobne slobode žrtvovati, da se ustroji razvitak ćovjeka u obitelji i narodu. — (Ib. str. 58.)

— Nepobijena je istina, da se državi samo toliko mora žrtvovat od osobne imovine: kolika je njezina ozbilna potrieboća, glede razvitka ćovjeka u obitelji i narodu. — (Ib. str. 58.)

— U puku leži svakog naroda snaga i jakost, može jedna država sjat u svojih glava... al dok god svietlost obraženosti nije prodrła kroz sve pućke slojeve, dok se imućnost nije u pućkim zadrugama okućila, donle nitko neće reći o toj državi: da je naukom, imetkom snažna. — (Ib. god. 1874, str. 61.)

— Ono je mudri državnik, koji tako umi osnovat upravu: da ova u sve razrede gradjanskog žića raznese prosvietu, umjetnost, viešću i radinost. — (Ib. str. 61.)

— Državnicima trieba nastojat: da sve narodnosti jednako

osićaju dobrotvornost svih onih naredaba, koje su upravljene, da boljak pučki uzbudjavaju. — (Ib. str. 61).

— Duh devetnaestog vieka je: da na svijetu neima druge vlasti van jedine državne, pa da se ovoj sve sile ne samo zemaljske, već baš i one nebeske moraju pokoravat. — (Ib. str. 77.)

— Vrieme slobode i ustanovnosti, koja nije trpila, da bude država u obziru znanosti i vjere silovanju ma čije volje podložena, neće ni to trpiti, da sve druge narodnosti budu volji jedne i to ma koje podvrgnute: jer je to pojmu ustavne slobode protivno. — (Ib. god. 1876, str. 25.)

— Muško i žensko, to su dva jedinstva koja stopiv u sv. ženitbi sačinjavaju jedno cielo podpuno, što poradja obitelj kano mater čovječanstva. — („Poučne iskrice“, str. 267.)

— Zadaća državnika ne valja da bude druga, već da učini, da se što više gradjanah raduje, zaodije, zasiti i ogrije. — („Odmetnik“, str. 218.)

— Da nije obitelji, odmah bi nestalo one radosti, koju roditelji u djeci, a ova opet u roditeljih svojih uživaju. — („Bog s čoviekom“, str. 525.)

— Medjusobnim sporazumljenjem i slogom jačati će se občinska sveza i napriedjivati obće blagostanje države i naroda. — (Ib. str. 525.)

— U kršćanskoj kraljevini ne ima se nikada, ni u kakovu načinu, sila za sudiju upotriebiti, pošto ova može služiti danas slobodi, a sutra samovolji. — (Ib. str. 719.)

— Obiteljski je život temeljem i domovine i sv. majke Crkve. — (Ib. str. 739.)

Ženidba

Ženidbu je Bog ustanovio kao sredstvo, da se čovjek održi i množi. To je potpuni savez i jedinstvo, a ne može se raskinuti nikakvom ljudskom naredbom. Samo je crkveni brak valjan, a građanski je izmišljotina ljudskih strasti. Ženidba je sakrament, a tko hoće da stupi u brak, mora to činiti iz čiste ljubavi. Brakovi računom sklopljeni obično su nesretni. Ženidbom se osniva obitelj, u kojoj treba da živi vjera i ljubav kršćanska.

— Ženitba je čin svakog čovieka najznamenitii, jerbo mu od ovog zavisi spas duše i tiela. Iz ženitbe izlazi gradjanin al ujedno i viernik, dakle ko ženitbu razciepljiva taj pravi od čovieka stvor kakva nije bilo, a nema, i neće ga biti. — („Vila“, god. 1873, str. 33.)

— Ženitba žilama svojim dopire u temelj svakog ljudskog odnošaja, stablom uzdržaje državu i Crkvu a krunom dostiže u visinu neba. — (Ib. str. 37.)

— Svaki čovjek u komu se ljudsko čuvstvo nije još u živinsko pretvorilo, ženitbu smatra kano vrilo, od kud trieba da izvire neprekidno čoviečje kolino. — (Ib. god. 1874, str. 41.)

— Ako pustimo ženitbu iz onog stanovišta i Božjeg okvira, po kom se obitelj pridržava u zaptu ćudoredbe, pomutili smo mozak puku, opoganili smo mu srce; neće znati što je istina, a još manje što je pravica. Zato neće umjeti poštivat slobodu, tražit će ju u razuzdanosti i tim pripravljati put usilniku, da se nametne na njegov vrat i ponizi ga do zemlje. — („Poučne iskrice“, str. 156.)

— Nepokvarena narav Slavjana ne traži ženitbom drugo kakovo blago, već iskrenu ljubav i neuzkolebivu viernost. — („Slavjan“, str. 141.)

— O ženitbu se kao o morsku stienу razbijaju bezbrojni talasi svjetskih tugah, teškoćah i nevoljah. — („Odmetnik“, str. 24.)

— Dje ženitba nije po trgovačkom računu, već po čistoj ljubavi složena, tamo je neizcrpivo vrelo radosti iztičuće i mužu i ženi kroz sve dane života. — (Ib. str. 25.)

— U sv. redu se ujedinjuje volja čovječja s voljom Božjom na nerazlučivi način; a u braku se dvie ljudske volje ujedinjavaju nerazdriešeno. — (Ib. str. 75.)

— Al da se čovjek i žena ne obavežu brakom, niti bi se sporilo, niti umnožavalo ljudstvo. — (Ib. str. 222—223.)

— Ženitba je: Podpuni savez i jedinstvo različnoga spola, koju je sam trojedini Bog izmisliti znao; jedinstvo i sveza čvršća nego roditelja s djetcom, čvršća nego braće i sestara; jedinstvo, koja je temelj i vrielo obitelji, po kojoj se čovjek s jedne strane skapča s ljudstvom, s druge strane pako s Bogom. — („Bog s čoviekom“, str. 19.)

— Ženitba je, gdje se koren svakom dobru ili zlu nalazi. — (Ib. str. 246.)

— Kršćanstvo želi u ženitbi nerazkidljivu i vjekovitu jedinstvo. — (Ib. str. 449.)

— Izkustvo sv. majke Crkve uči, da se s pomiešanima ženitbami, umnožaje nehajstvo, iz kojega izvire neviernost. — (Ib. str. 509.)

— Čovjeka veže ženitba za sv. majku Crkvu, za Boga i za

svakoliko čovječanstvo. Zaoto je svatko, komu se mozak jošter poremetio nije, prisiljen pripoznati, da je ženitba duhovni čin, koji se u prvom redu sv. majke Crkve tiče. — (Ib. str. 532.)

— Bog je jedini gospodar ženitbe, koji ju je odabrao, da po njoj svojstvo stvaranja naprama čovječanstvu izrazuje. Uzme li si dakle država pravo, glede ženitbe naredbe činiti, tada zatajuje Boga, kao jedini izvor stvaranja, koje ne zavisi ni od volje čovječje, a još manje od volje države. — (Ib. str. 533.)

— Ženitba treba da je dosmrtna, jerbo bez ovog trajanja neima ljubavi... Ženitba mora biti viekovita, buduć da je ona temelj svake obitelji, a viekovitost je ona sveza, koja uda obitelji spaja. — (Ib. str. 565—566.)

— Ta sve ljepote, koje krase zemlju; proizlaze iz ženitbene jedinosti. Potarite ženitbu, pa će vam se ne samo opustiti sviet i nestati na njem čovjeka, nego će još ruglo i divljačina u njem mah preoteti. — („Posliednji Gizdarev“, str. 137.)

— Bez ženitbe neće biti pravde u otca napram sinu, u materi napram kćeri... Jer ako nije ženitbe, onda se mora nebo zatvoriti, buduć da nijedna vrlina i kriepost, neće u ljudstvu tada zaruditi, nijedna dozrieti... Ako nije ženitbe, izdati će sva vriela svoju ljubav, onu otčinsku, bratsku i prijateljsku, pa će sviet naličan biti onom tlu, na koje nije sunce prosinulo, koje nije nebo kišom poškopilo. — (Ib. str. 137—138.)

— Da se momak ne ženi, dievojka ne uda, ovo zabranit je zarobljenje volje ljudske. Al prisilit, da se oženi s osobom koju ne volí, jest najgorje sužanstvo. — („Bariša Kitković“, str. 123.)

Roditelji i djeca

Roditelji se uvijek brinu za svoju djecu, zato zaslužuju puno poštovanje. Oni uče svoju djecu na sve, što je lijepo i dobro, plemenito i korisno, učvršćivaju u vjeri, da postanu dobri kršćani, i kao takvi da im budu radost i veselje u starim danima. Roditelji ne treba nikada da zaborave, da im je Bog dao djecu, koju su dužni odgajati na slavu Božju. Ako roditelji ovako shvaćaju svoju uzvišenu zadaću, biće sretni i zadovoljni i uživaće u svojoj djeci. Postupaju li protivno, doživjeće žalost i razočarenje. Otac je glava obitelji i njemu se imaju svi pokoravati. Mati je duša u kući, koja svojom nježnošću prema svima članovima uzdržava pobožan i krepostan život u obitelji i ljubav prema jeziku i svome rodu. Majka je pripravna na sve žrtve

i patnje za svoju rođenu djecu, jer njenu ljubav nitko nije natkrilio. Blažena je i sretna ona kuća, u kojoj je dobra majka, a nesreća je tamo, gdje je bezbožna, pa je uzrokom čudoredne propasti. Muž i žena treba da žive u kršćanskom duhu. Za djecu, kao dar Božji, treba da se staraju i brinu. Ne shvaćaju li ovako svoju dužnost, tamo se useli nevjera, koja nosi sobom potpunu propast. Djeca su dužna da štuju i ljube svoje roditelje. Svojim vladanjem će pokazati, da su vjerna djeca svete Crkve i da im vrline krase plemenitu dušu. Daj Bože, da tako bude, a oživjeće tada i naša narodna snaga.

— Mi želimo da se naši otc i prodiče u svojih sinovih, al ne po onakih, koji su kicoši i delie u mijani gde se pomuti mozag vinom i rakijom, pa pamet ne vidi onu sramotu, kojom se mladjana doba zakaljalo. — („Vila“, god. 1873, str. 3.)

— Ona djevojka koja hoće da po mojem pojmu bogatom postane, trieba da je od kolivke ljuljana i odgojavana u zatajanju sama sebe i veseloj pokornosti... Ako pak djevojka nije ovaka, onda neka je u zlato i srebro okovana, neka je u svilu i kumašu zamotana, slična je onom grobu, koji je po izreki Isusovoj spolja ubiljen, narešen, nakitjen, a iz nutra zadržaje gnjilost. — (Ib. str. 14.)

— Ljubav kod slavianke supruge ne trni se smrtju, zato nigdi toliki stalnih udovica nećeš naći. Krotke ti su kao jagnjad, smirne i pune časti i poštenja prama stariima... To ti je tvrda stjena poštenja i ljubavi, na kojoj je vjernost ženitbena pouzdano sagradjena. — (Ib. god. 1874, str. 93.)

— Vrle matere radjaju zaslužne sinove. — (Ib. str. 97.)

— Od vas slavianke matere čekamo mi svi, koji se na nezahvalnom putu narodne prosviete neumorno trudimo: da ćete nam pomoć do onog ploda, na koj željno izgledamo... Ako vi ogrlite našu otabaljenu osirotjenu narodnost, onda neće slavianska škula više nikad biti prazna. — (Ib. str. 97—98.)

— Kad žensko čeljade prestupi prag čednosti, onda se pogazi ljepota. — (Ib. god. 1876, str. 36.)

— Dok je cielo u Slavjanke srce, donle nam preostaje nada, da će nam se mladići odvratit od sveg onog, od čega zazire srce blaženo; da će prionuti uz svoj jezik, da će se rada latiti, da će se Bogu priljubiti, da oslobode svoj rod propasti, koja pogibelju prieti duši i tielu Slavjana. — (Ib. str. 39.)

— Takvih roditelja nema, koji ne bi želili, da jim sinovi budu uljudni, poslušni i od starih hvaljeni. Svi bi želili, da jim sinovi oplemene ime, okruno ga slavom. Nijedni nisu radi, da jim sinovi pripravljaју žalost, da jim osrame sieđu glavu i da jim pošteno ime zakaljaju. — (Ib. str. 51.)

— Mati silne godine provede, reko bih, kao robkinja uz kolievku, uz krevetac svojih malenih. Mati trpi glad, zimu, žestinu, umor, neprekidan rad, samo da uzmože odstranit svakake patnje od svojih ljubljenih. — (Ib. str. 65.)

— Muž i žena kako mило skupljaju dječicu oko sebe, kako ju radostno pogledju i oči jim nigdje neopočinu dolim nad njom. Pa su sretni ako med njom ostanu i spokojno umru. Al koliko ih je, avaj majko! koji kraj mnoge dječice i unučadi sprovedu si kukavnu starost u samoći. — („Poučne iskrice“, str. 224.)

— Ako sinci ne poštuju svoje majke, kako će ju poštivati drugi rodovi? — (Ib. str. 231.)

— Žena, čovječe Božji! uzima na kamatu tvoj rad; ona ti prinosi svojom štedljivošću, brižljivošću i čuvarstvom stostruki plod. — (Ib. str. 266—267.)

— Čudna li je narav dobre i ljubežljive matere! Ona je živo vrielo ljubavi, koje uztrpljivost nije moći iscrpiti. — („Slavjan“, str. 18.)

— Djetco! Ako uzlušate vaše roditelje, manje će zla dušu i tielo vaše snaći, manje ćete bieda i suprotivština podnašati imati; budete li se pako njihovoj volji, njihovim zapoviedim protivili, budete uvjereni, da ćete tada imati mnogo jadikovati, a malo utješnja nalaziti, kajat ćete se, ali će ovo biti prekasno. — (Ib. str. 32.)

— Sriećni smo koji se u krugu pobožnih roditelja odhranjujemo, pak kud god se okrenemo ili maknemo, svagdje svetujuće rieči čujemo i na dobro navodeće primjere vidimo. — (Ib. str. 33.)

— Volila bi slavenska djetca zimu i glad trpiti, te pod najvećim teretom ovoga svieta se savijati, nego li dopustiti, da se njihovi stariji razžaloste. Njihov mrk pogled je za nju naoblačeno nebo, a njihovo vedro i blago lice, toli ljubko utječe na njihovo srdce, kano sjajnost liepog proljetnog dana na prirodu. — (Ib. str. 44—45.)

— Da su matere prave prijateljice svojih kćerka, pa mjesto što ih u lienosti maze i njeguju, od maloće u svaki rad i posao

uvadaju, ne bi se jamačno ikad ili nikad u bunjevačkoj kući toli potriebita sloga poremetila. — (Ib. str. 49.)

— Nitko na svijetu ne zna tako uztrpljivo i sa sućiti razcviljene slušati, tako mudro, svrsi shodno i ljubazno naputke i savjete davati, kao što dobra majka. — (Ib. str. 60.)

— Niti za sav sviet ne bi Slavjan svoju mater uvriedio, te će prije svoju suprugu, koja mu se je u dnu srdca upilila, za čas ožalostiti, nego li mater svoju uvriediti. — (Ib. str. 103)

— Sinovi i kćeri, koje samo u život ovoga svieta cieniu i važnost polažu, smatraju većinom svoje, za rad već iznemogle, neimućne i na njihovu obskrbu spavše roditelje, za najtežje ovoga svieta brieme. Svaki komadić kruha, koji ovakovi sinovi i kćeri roditeljem svojim odriežu, moraju ga ovi prije nego što ga pojedu, pelinovkami suzami obilno nakvasiti. — (Ib. str. 119.)

— Žena je u kući ko para u stroju. Njen razum i najsitnije stvarce donosi u pokret. Dočim naprotiv žena nerazumna pomrsi sve, te ojalovi svaki i najplodniji mužev trud. Neima na svijetu ništa žalostnijega, nego li je nerazumno žensko čeljade, uz koje sve tako stoji ko razvezana metla. — („Odmetnik“, str. 20.)

— Kad su roditelji izgubili ljubav i strah prama Bogu, kako da ih tražimo u djece? — (Ib. str. 26—27.)

— Dobra majka se ne zaboravlja. Za njom se gorke rone suze i ondje, dje ih nitko ne vidi. — (Ib. str. 43.)

— Roditelji i prijatelji su naprama svojih mladjih svietiljke u tminah. — (Ib. str. 75.)

— Znajte majke, da od vas ponajviše zavisi sudbina i zemaljska i nebeska vašega poroda. Tako ga dakle gledajte kano vrela, iz kog izvire osobno vaše spasenje ili pokaranje. — (Ib. str. 92)

— Mati je glavni koren u zemlji obiteljna života. — (Ib. str. 92.)

— Sretan sin i kći, ako nauku svoje matere primaju u svoje grudi i po tom izpravljaju svoje misli i osjećaje. Onda će jim bit ogledalom, koje će pravo lice pokazivati. — (Ib. str. 94)

— Materinsku ljubav, jerbo se u mishh i osjećajih s nami srasla, nije tako lako izagnat iz naših grudih, da se u njih nastani tudjinstvo. — (Ib. str. 99.)

— Nitko ne može imati toliko ljubavi prama djetetu kao vlastita mati. — (Ib. str. 161.)

— S ljubavlju jedne matere ništa se ne može uporediti. — (Ib. str. 166)

— Dvoje je, što u djetetu valja smatrati: tielo i duša. I jedno i drugo potrebuje neumornu brižljivost i neizcrpljivu strpljivost. I jedno i drugo treba i može se jedino da nadje u materi. — (Ib. str. 166.)

— Novcem može se nabavit i volja i marljivost, al ona opreznost, koja opazi svaki pokret djeteta, jedino se nalazi kod matere, koja nekim načinom jedno tielo i jednu dušu sačinjava s djetetom... Ta nju je opredielio Bog, da mjesto čeda misli i osjeća. — (Ib. str. 166–167.)

— Al i nije materinska njega naravi tereta i brige, koja bi umoravala i dosadjivala jednoj materi; već je vrelo, iz kog curi sladkost, koju nikakva druga zabava na svijetu njojzi ne može naknaditi. — (Ib. str. 168.)

— Nema na svijetu osobe, s kojom bi ona svoje čedo promienila; nema dragocienja, za koje bi ga pregorela; neima jela i pića, kojega bi sladkost očuih i glasa svoga čeda nadoknadila. — (Ib. str. 168.)

— I svaki naraštaj pokazuje, da tamo najviše djece ostaše u životu, dje se najviše o njoj staraju vlastiti roditelji, i da tamo ima najviše dobre djece, dje je najviše sami roditelji uče i odgojavaju. — (Ib. str. 168–169.)

— Svaku ljubav razprostranja mati. — (Ib. str. 248.)

— Diete valja roditi, va ja ga svojom krvlju dojiti, da ga poslje Boga vrhu svega ljubimo. — (Ib. str. 279.)

— Blaženo i hiljadu putah sretno diete, koje je u zraku materinske ljubavi odraslo. — (Ib. str. 280.)

— Diete, koje ne vidi svojih roditelja te ne uživa njihovih dobročinstva i ljubavi, ne osieća se obaveznim na osobito štovanje prama njimi. — („Bog s čoviekom“, str. 10.)

— Svaka vlast koja je na svijetu, temelji se u vlasti otčinskoj. — (Ib. str. 35.)

— Većega gospodstva nad otčinskom neima, i sin je dužan sa najvišjega dostojanstva snići, i otcu se svom nakloniti... Tko dakle otca svoga zataji, taj zatvara izvore blagoslova božjega; a tko prezire svoju rodbinu, svoju obitelj, taj odkida sama sebe od čovječanstva. — (Ib. str. 54)

— Njeki roditelji i danas jošter misle, da ako im je Bog bolje, odličnije ili više zemaljsko stanje udielio, da tada već nije slobodno djetetu njihovom zatajati se, nego mu volju u svaćem izpunjavati trieba. Što djete dakako opazi, a čim opazi,

tada ono, što je dosada prosilo, poslie će iskati, kašnje zapoviedati, da mu se dade, a najposlie otimati. — (Ib. str. 90.)

— Kao što ptice paze na svoje ptiće poletarce, da prije no što snagu i vještinu za letenje pribave, gnjezdo svoje ne ostave: tako i roditeljem valja paziti na svoju djetca, da im prije vriemena vrata svieta ne otvore... S toga su upravo sažaljenja vriedna ona djetca, koja za rana svoje roditelje izgube; jer neimajući zaštite, obrane i potrebite podpore, slobodnije ih napadaju probudjujuće se tjelesne strasti, zavadjajući sviet, i zasjedajući djavao. — (Ib. str. 238.)

— Istina je, može sin živa otca pogrđiti i prezirati, ali dužnost onu, koja ga prama ocu svomu veže, ne može nikada uništiti. — (Ib. str. 272.)

— Diete većma vjeruje ocu i materi nego cielom svietu. — (Ib. str. 289.)

— Ako je dužan otac obitelji bditi, da na njivi njegovoj kukolj i drač mah ne preotme, kako se ne bi morao tada brinuti za to, da se ćudorednost njegovih dotičnika ne oskvrni i ne okalja? — (Ib. str. 289.)

— Gdje je veća ljubav i brižljivost nego u roditelji? — (Ib. str. 301.)

— Je li što ljepšega viditi, nego li malo jato sitne djetčice, u kojoj ne gospoduje jošter zloba, zavist niti slavoljublje, već sama i jedina ljubav. — (Ib. str. 322.)

— Nitko ne može znati, što u kojoj ženi leži. — (Ib. str. 367.)

— Pobožna žena je milokrvna, a bezbožna nemilosrdna... Pobožna žena u stanju je ćovjeka lava u jaganjca, a bezbožna u lava pretvoriti. — (Ib. str. 367.)

— Ništa nije žalostnije viditi, nego u kojoj obitelji mater ili kćer bezbožnu. — (Ib. str. 377.)

— Žena zna da joj muž nije njenim gospodinom, ali je svakako glavom i od Isusa podanom joj krunom, ćega radi je ona toj glavi podćinjena. — (Ib. str. 477.)

— Uzvišenje muža jest poštenjem žene, a viernost njezina jest blagostanje njegovo. — (Ib. str. 645.)

— Neka ćoviek pogrđuje Boga i krši njegove zapoviedi, a podajte mu valjanu kršćansku ženu, naskoro ćete opaziti, da isti na krunici moli. — (Ib. str. 646.)

— Kršćanska žena mora biti ćudoredna liepa, da na njoj nikakve mane ne bude. Njena ćudoredna ljepota mora cielu

obitelj tako scieniti, da se u njoj i mane njezina muža izgube. — (Ib. str. 646.)

— Koji momak štuje i ljubi svoje roditelje, štovati i ljubiti će takodjer i svoju suprugu. — (Ib. str. 647.)

— Neima žalostnijega prizora, već momka i djevojku u krčmi viditi. — (Ib. str. 661.)

— Mati ne samo mliekom, već i krvavim trudom djetcu svoju hrani. — (Ib. str. 679.)

— Ljepota je djevojačkom glavnicom. — (Ib. str. 709.)

— Djevojka, koja je boje na licu svom za prodaju izložila, izgubila je miris neskrvljena djevičanstva, jerbo je umiljatu boju sramežljivosti ličilom prekrila. — (Ib. str. 709.)

— Jer ako je žena pokvarena, kamo bi se mogao već muž povratiti, kada je kuća viernosti s obie strane razorena? — (Ib. str. 720.)

— Muž je glavom ženitbe, i kao takov treba, da ženu svoju tako na svietu pameću i srcem vodi, kao što naša glava cielim tielom upravlja. — (Ib. str. 722.)

— Žena dobro zna, da je muž najsvietlijom njenom krunom, a i to, da se nitko ne može glave dotaknuti prije, nego što bi s nje krunu sbacio i srušio. — (Ib. str. 723.)

— Kada muž i žena jedno u drugom pobožnost gase zatiru, onda granu srieće i blagostanja pod sobom sieku. — (Ib. str. 726.)

— Od žene treba da se sva kuća sramežljivosti priučava. — (Ib. str. 726.)

— Neima diete većega neprijatelja, nego što je onaj, koji mu u izpunjenju njegovih nagnuća ugadja. — (Ib. str. 727.)

— Gdje je mati neviernica, tu će otac i svi svećenici uzalud zlu na put stajati. Ona će stotinu putova naći, po kojih će se zlo u kuću uvući. — (Ib. str. 732.)

— Kao što smo dužni djetcu i družinu na dobro učiti, isto tako smo obvezani i zlo od nje odvrćati. — (Ib. str. 733.)

— Tko je u dietinstvu naučio tugovati, toga neće moći nikakva nevolja satrti. — (Ib. str. 734.)

— Ako mi roditelje naše, koje vidimo, zanemarimo, još ćemo prije zanemariti Boga, koga ne vidimo. — (Ib. str. 736.)

— Siromašni umorni roditelji s brigom legnu, s brigom i ustaju. — (Ib. str. 736.)

— Roditelji žive u djetci svojoj. — (Ib. str. 737.)

— Neviernost djetce u poslu i imetku groznom je ranom obitelji. — (Ib. str. 738.)

— Sve naše rieči neka dužnu napram roditeljem čast izjavljuju, a čini neka ih ne smućuju i ne razcviljuju. — (Ib. str. 738.)

— Ako čovik idje onim naravnim putem, kojim polazi dobra mati, onda neka se ne boji zablude.— („Naputak“, str. 37.)

— Nema većeg tereta po čovika no što je, kada je nezakonito rođen, pak ne poznaje svojeg otca. Njemu se tako čini, da je sam u ljudsvu, pak ni sjednim čovikom nije u svezi; on se tudjim smatra baš i u kući svoje matere. — (Ib. str. 37.)

— Dica, koja ako bi ikad vidila, da je pristala njihova mati biti žena njihovog otca, a njihov otac biti mužem njihove matere, takim je porušena vira, ufanje i ljubav u roditelje. Te ovo prvo društvo ljudsko, izgleda kao ruševine sgrada posli strašnog potresa. — (Ib. str. 137.)

— Kako se Bog objavio čoviku u tri sobstva božanstvena, da s njim obći u svitu, ukazav se kano Otac, Sin i Duh sveti, kano stvaraoc, odkupitelj i posvetitelj. Tako je blagoslovljen i posvećen čovik u otcu i materi, te sinu il kćeri. Trojstvu ljudskom. Izvan onog božjeg i ovog ljudskog Trojstva, neima za čovika ni zemaljskog, ni nebeskog blaženstva. — (Ib. str. 139.)

— Velika mora da je žalost roditelja, kada dobru dicu svoju pokapaju, neograničena tužba malodobne dice, ako nad grobom svojih roditelja stoje, ćuteć, da su sami na svitu, i ne imaju, komu bi se ditinskim pouzdanjem uticali. — („Čovik s Bogom“, str. 368.)

— Znamo da se dite tako rado pokorava roditeljem svojim i da voljno prima nauke, koji mu se pridaju od roditelja, te postane obilnim vrilom veselja po svoje roditelje. — (Ib. str. 526.)

— Ah! da li je više na svitu takvih srdaca, kakovo je ono dobroga otca, i dobre matere, koje se vazda samo o tom brine, kako da naše blagostanje unapriedi! — (Ib. str. 665.)

— U čem bi mogla jedna mati slasti naći, kada gleda, gdi joj dite, krv od krvi, kost od kosti njezine gorke muke trpi. — (Ib. str. 671.)

— Nitko ne umije tako uplivati na razum diteta kao otac; nitko tako ne vlada sa srcem svojih, kao ljubljena mati. — (Ib. str. 674.)

— Tko bi mogao razveseliti takovu dicu, koju raztužuje rođena mati? — (Ib. str. 689.)

— Kakav bi to otac bio, koji ne bi dušom i srcem poželio, da njegova kći bude i ostane posudom, iz koje se crpi blagostanje one obitelji, u koju je uvadja. — (Ib. str. 697.)

— U prvom je ženi ljudstvo našlo svoje pokaranje, po drugom je dobilo svoje spasenje. Od žene dakle sada ponajviše zavisi, da se čovik spasi, ili da bude pokaran. Od nje zavisi, da se povede zlim ili dobrim putem. Od nje zavisi, da se u obitelji zida blaženstvo, ili da se u nju uvlači nesrića. Od nje zavisi, da se cili narod u dobru učvrsti, ili potrga sve spona, kojimi se vežu strasti, pa se raztroši sve ono, što je vira, uhvanje i ljubav sveta, prava sastavila. — (Ib. str. 697.)

— Ta koliko puta odhrani otac i mati po šest do desetero djece, izpušća ju kanoti roj iz košnice, da idu kupiti meda iz kaleža cvatućega svieta. A ona mnokrat poput pauka, donose starima svojima jieda i otrova. — („Posliednji Gizdarev“, str. 9.)

— Domaćica je žrvanj, na kom se sve, što je u domu tvarno i duševno, okreće. — (Ib. str. 63.)

— Sgodi se i s najboljim djetetom, da volju svoje si matere prekrši, te se ova na njega razljuti, al zato ljubav prama djetetu ne izgubi. — („Bariša Kitković“, str. 270.)

Prijateljstvo

Pri izboru prijatelja moramo paziti na značaj ljudi, jer se u njima često puta varamo. Onaj nam je iskreni i odani prijatelj, koji nas ni u nevolji ne ostavlja. U životu čuvajmo se neprijatelja, koji nas hoće upropastiti na svakom koraku.

— Nemojmo pomutit u srcu slavianskom pouzdanost, ipak valja ga pozornim učinit: da svakom ne otvara širom svoja vrata; jel nisu oni svi naši prijatelji, koji se pod ovim imenom k nami na ulaz javljaju. — („Vila“, god. 1874, str. 58.)

— Nema toga čovjeka koji ne bi osjećao nuždu dobra prijatelja. — (Ib. god. 1876, str. 68.)

— Jedan jedini je vaš prijatelj, koji vas Bogu sve bliže privadja i koji vam sve vidnije i bistrije pokaziva potreboću rada i truda, kao jedinceta sredstva za uzdržanje svojeg i svojih života. Sve drugo, što je tomu protivno, jest neprijatelj i sve, što on nosi u ustih, jest laž u naramku varkaha, kradje i otimačine. — (Ib. str. 71.)

— Al ja sam uvijek za veliki dar Božji smatrao, ako sam medju braćom takova posjedovao, komu sam srce i dušu pouzdano otvarao. — („Poučne iskrice“, str. 6.)

— Ako je radosti i veselja na ovom svijetu uživati, naći je posve lahko pobratima ili sudruga, koji će ovu s nami zajedno dieliti, nu snadje li te slučajno žalost i nevolja, to te se onda svatko kao okužena kloni, pošto ovakove svatko i u svojoj kući dosta imade. — („Slavjan“, str. 59—60.)

— Svaki je izmedju nas jur iskusio, da mu je bol srca odma olakšala, uminula, ako je ovu u pouzdano koje i vierno srdce prelititi mogo. — (Ib. str. 60.)

— Dobro je doduše nastojati, da si u ovom životu što više dobrih prijatelja pribavimo, sačuvamo, te da ih od sebe ne odbijamo, ali valja takodjer pamtititi, da bismo se grdno prevarili, ako bi poradi kojeg čovieka, Boga najvećeg prijatelja svoga odbacili. — (Ib. str. 70.)

— U času gorke nevolje i teške bolesti svoj će svoga pomoći i u nuždi pomilovati. — („Odmetnik“, str. 33.)

— Jao čovjeku, koji je bližnjemu svomu zamračio pamet, u mjesto da mu ju je razjasnio. — (Ib. str. 42.)

— Valjda neima čovjeka na svijetu, koj ne bi želio da mu je na ruku svaki čas jedan prijatelj, s kojim bi se pouzdano porazgovorio, il mu barem u pogibelji il zabuni dobrim savjetom priskočio. — (Ib. str. 120—121.)

— Gje je veće pouzdanje nego li je medju pobratimi. — („Bog s čoviekom“, str. 301.)

— Običajemo većinom hvaliti kakova nevaljanca, ako nam je prijatelj, ma baš niti jedno hvale vriedno njegovo djelo ne znamo, dočiem drugoga, što nam se možda po našoj želji nije klanjao, grdimo i ogovaramo. — (Ib. str. 359.)

— Onaj ne može biti čovjeka viernim prijateljem, koji je Bogu nevieran. — (Ib. str. 375.)

— Svaka radost ako se ne može, il ne ima tkome da se priobći, mora za čas udušit se, kao plamen komu se oduzme zrak. A čim je veći prostor u kom se širi, tim je veće srca nasladjenje... Svaka žalost, ako neima oduška srce, na koje se je svalila, mora ugasit prije il poslije život onoga, tko ju mora snašati. A čim nadje oduška, t. j. ako imamo i jednog čovika, u kom imamo pouzdanje da ima s nama sažaljenje, te mu istu priobćimo; takim odlahne srcu, žalošću oborenu. I čim je veći

krug sućuti, iz kog crpimo sažaljenje, to se većma umanjuje teret žalosti, koju valja trpiti. — („Naputak“, str. 119.)

— Nikada se ne pridružimo onakovim, koji se raduju onda, kada dobri i sveti tuguju. — („Čovik s Bogom“, str. 444.)

— Izkustvo je nas poučilo, da nije puta na ovom svitu, ma bi se koje doba i ma iz kojeg stališa krenuli, da nije na tom zasjednika. — (Ib. str. 631.)

— Kad se za naše neprijatelje pomolimo, onda osjećamo njeku zadovoljnost, koja se izražuje u najvećem miru i pokoju našega srca. — (Ib. str. 725.)

— Zalud prijateljstvo, ako se je gdje i sklopilo, neće inače uztrajati, već ako se i čuvstva, nagnuća i načela, prijateljski susretala budu. — („Posliednji Gizdarev“, str. 345.)

Rad i štednja

Rad, marljivost i štednja čuvari su svake obitelji. Napredovaće obitelj, zadruga, općina i država, narod će biti jači i snažniji, ako ljudi budu radini i štedljivi. Vidimo velik napredak kod drugih prosvijećenih naroda, što su postigli neumornim radom i velikom štednjom. Zato neka se naš narod ugleda u njih, da postane njima sličan i da se čuva lijenosti i raskalašenosti, što donose nesreću i propast obitelji, općini i državi.

— Bio rad ma kakav na svijetu, da plod urodi, mora bit pametan. — („Novine“, god. 1872, str. 206.)

— Što čoviek u baštinu dobie, tako mu se čini kanda nije stalo nikakva truda, dok se je steklo. Al kad smo umorani što svojom snagom sabrati, takim uvidjamo, da to košta umna i tvarna truda. — (Ib. str. 206—207.)

— Vjera, radinost, marljivost, štedljivost i strpljivost jesu čuvari svake obitelji, da se odbie nevolja i puko siromaštvo. Bratjo Slaveni! uzbudite se iz sna u koji vas je uljulala neznanost, da vas onemoćene prida u nemile ruke siromaštva u kom zakrljavi tielo, oslabi duh, zatupi se um i srce oguglja. — („Vila“, god. 1873, str. 3.)

— Razmišljajte kakvim su se sriedstvima posluživali drugi narodi, koji su vas nadkrilili, pak vas sve jednog po jednog iztiskivaju iz kuća vaši djedovah, i sa zemljah vaših praotacah. Braćo Slaveni! Ako razmiešljali budete, načete ih pobožne u crkvi, pozorne na kršćanskoj nauci, vrveće im malene u škuli,

neumorne radine na ornici, štedljive u jiću i odjelu, iztrajne i izstrpljive u preduzećima. — (Ib. str. 3.)

— No ako razlog neće kreniti ljude, silovat će ji odnošaji. — (Ib. str. 66.)

— Rad i štednja spori imetak, a linost i rasap potroši i ono što su otci stekli. — (Ib. str. 70.)

— Rad je glavina, za kamate neizcrpljiva, koja ne vara, već sad više sad manje, al uvik ti što god donosi. — (Ib. str. 93.)

— Revno molit Boga, radit neumorno, i štedit razborito, treba da se uči čovik, ako hoće : da se zaodie i kruhom najide. — (Ib. str. 94.)

— Neka svaki prijatelj života nastoji, da mu rod radu privikne, jerbo bez rada mora osiromašit i počće kukat, a kukavice se slabo spore, košto se ne spore ni badavadžie. — (Ib. god. 1874, str. 42.)

— Gdje se razsipa imanje tamo se razsipa zdravlje duše i tiela, pak već prije vriemena nadodje nemoć i dovuče za sobom puko siromaštvo. — (Ib. str. 81.)

— Sloga je u poslu ko para u stroju, dje se svaka osovina pogodno okreće. — (Ib. god. 1875, str. 25.)

— Pravedan i mudar Bog je u svakom kraju zemlje pripravio, što je čovjeku i živini potrebno. Samo što mu je svakdje nadodao, da se trudi i radi. — (Ib. god. 1876, str. 53.)

— Ruke postaju radnjom, noge hodom i čvrstje i iztrajnije i umjetnije. Nije drugčije ni pamet čovječja; ona se budi po mislih, jači i oštri... dočim onaj, koji ne posluje, postane trom, a koj ne misli bude neuk kao Turčin, koj skrsti noge, sjedne na nje, zapali lulu, pa ništa ne misleć zja u nebo po cio dan. — („Poučne iskrice“, str. 50.)

— Štedljivost i jednoga dana olakšaje teret danu drugomu. — (Ib. str. 176.)

— Bunjevac kakav je u veselju, takav je i u radu, on svagdje svojski radi negledajuć, kako će sebi olakšati, već kako će svaki posao pošteno obaviti. — („Slavjan“, str. 49.)

— Bunjevac je poslen kao crv i mrav, ali miluje i dobro živiti. — (Ib. str. 49.)

— Bezposlenost je početak opačina, a lienčina je živi jastuk djavla paklenoga. — (Ib. str. 65.)

— Darovita duševna svojstva ne rastu u našem razumu ko samoniko korov u bašći, već se ta svojstva razvijaju trudom i radom ljudskim. — („Odmetnik“, str. 7.)

— Molitva i radnja odlučuju sudbinu čovjeka, obitelji i naroda, te tim i ciela čovječanstva. — (Ib. str. 59.)

— Kakova je služba, takov je u ostalom dakako i blagoslov. — („Bog s čovikom“, str. 225.)

— Velika djela vazda se samo nakon posta i molitve proizvadjaju. — (Ib. str. 240.)

— Sime je najbolje sijati onda, kada je zemlja zato dobro priredjena. — (Ib. str. 252.)

— Što se ne gradi, to se ruši. — (Ib. str. 290.)

— Bezposlenost namieće veći teret životu čovječjemu, nego ma ikakova bol i nevolja. — (Ib. str. 307.)

— Tko sjedi, taj ne naprieduje, a tko ne naprieduje, taj nazaduje. — (Ib. str. 527.)

— Tko bo prosiplje, taj trieba da zna, da će nadoći vrijeme, kada bi rado kupio, samo ako bi što kupiti imao. — (Ib. str. 527.)

— Što se ne množi, to se umanjuje, a što se umanjuje, to mora konačno i nestati. — (Ib. str. 527.)

— Nijedna bo šteta nije tolika i toli škodljiva, kao što je bez posla zanemareno i potraćeno vrijeme. — (Ib. str. 528.)

— Lienost je jastuk djavla paklenoga. — (Ib. str. 687.)

— Ako je čovik lin na radnju, navesti će se lahko na laž, prevaru, kradju, otimačinu i neće imati pouzdanja ni ljubavi, pa ćeš mu ogorčati društveno stanje. — („Čovik s Bogom“, str. 231.)

— Po radu i poslovanju uzdržaje se dostojanstvo ljudsko, a neradom se postizava poniženje. — (Ib. str. 508.)

— Radom se usposobljavamo za vršenje kriposti, a neradom steremo uzglavlje napastujućemu djavlu. — (Ib. str. 508.)

— Rad nam je izvorom vesele zabave, a ujedno i načinom nabavljanja zasluga. — (Ib. str. 777.)

— S divanom još nikomu nije vreteno nabreklo. — („Bariša Kitković“, str. 82.)

— Navadno je, da se prošlošću rado kitimo, al onim kruhom živimo, što smo ga ove godine našeli. — (Ib. str. 101.)

— Ono što je po duhu i srcu veliko, ljudstvo će vazda s nekim počitanjem gledati. — (Ib. str. 168.)

— Nije svaka stvar onako crna, kako je maljaju, al ni ona nije onako biela, koju se pohvalili. — (Ib. str. 307.)

Bogatstvo i siromaštvo

Temeljem je sreće i blagostanja u narodu poslušnost prema starijima i održavanje zakonskih propisa. Izvor im je u Bogu, komu imamo zahvaliti sve što imamo. Dar je Božji i bogatstvo i siromaštvo. Sve je to uređeno po premudrosti Božjoj. Ako je tko imućan, može mnogo učiniti za opće dobro i pomoći svome bližnjemu. To je plemenito djelo milosrđa. Okrutan je silnik, koji u svome bogatstvu otima tuđe imanje i upropašćuje svoga bližnjega. Taj ne pozna Boga, a nema ljubavi ni plemenitosti u srcu. Siromasi neka strpljivo podnesu svoje terete i sva im nada neka je u Bogu, koji se brine za sve nas. Neka su ponizni i poslušni, pa će imati veće zadovoljstvo u srcu, nego mnogi bogataši. Najveću hvalu zaslužuju oni, koji se svojevolumno odreknu bogatstva i prime jaram siromaštva, da širenjem kršćanstva služe Bogu a na korist svega čovječanstva.

— Sva imovina i svaki čovječji život samo toliko vridnosti posiduje: koliko odud dobiva razvitak duševnih i tjelesnih svojstvih. Bez ovih nema ni osoba ni imetak nikakvu cieniu po čovjeka. — („Vila“, god. 1873, str. 58.)

— Sunce sjaje na nebu zbog one ljubavi, s kojom Bog prati na svijetu siročad. — (Ib. god. 1874, str. 6.)

— Jedva je naći obilnig dara, no što je onaj, kad Bog dade: da se tko rodi od bogatih i uglednih roditeljah. Ovakom je otvoren put, da si izkupi sve znanosti, što diče pamet, da si nabavi sve vrline, što kite srce, da bude vodjom svojih bližnjih na stazi, na kojoj se sabira zemaljsko blaženstvo i zaslužava viečnji spas; da bude pokroviteljem svih družinah što se sklapaju da promiču umjetnost, da olakšavaju terete ljudstvu, da odstranjivaju boli od čovječanstva, da budu braniteljem udova, sirota i siromakah. Ali žali Bože! baš se to dogadja: da se oni darovi što ih je Bog tkomu poklonio, na to uporabljaju: da se na ljudstvo navlače crni oblaci, puni žalosti, tuge i nevolje. — (Ib. str. 62—63.)

— Ej moći i vlasti čovječja, koli si izdašna, kako si slabša! — („Poučne iskrice“, str. 107.)

— Dje u naroda narodni uzornici ne uživaju časti, tu neima ni požrtvovnosti za narodni boljak. — (Ib. str. 200.)

— Dostojanstvo ljudsko nije svojina pojedina čovjeka, već vlastitost svega ljudstva. — („Odmetnik“, str. 208.)

— Mi se čudimo što djeca tako lakomo pružaju ručice za

svim, što joj oči zasja. A nismo li mi ljudi u većem broju velika al ipak djeca, koja se zamamljivaju sjajnošću? — (Ib. str. 219.)

— Svaka čast i poštenje nije drugo, već žrtva, što ju darujemo poštenju iskrnjega. — (Ib. str. 224.)

— Koji silno za kakovim dostojanstvom čeznu, oni i nehotice dokazuju, da terete i dužnosti istoga ne poznaju, već samo svjetlost i čast pred očima imaju. — („Bog s čoviekom“, str. 64.)

— Blaženstvo, ili bolje, blagostanje, svakoga čovjeka, sačinjava prvo, naše tjelesno i duhovno stanje, a drugo, takovo stanje onijuh, s kojimi smo u kakovom savezu. — (Ib. str. 102.)

— Srieća i blagostanje, toli kod kralja i njegovog prijatelja, koli i kod siromaka i njegova ognjišta jedino od Boga zavisi. — (Ib. str. 110.)

— Što sve ne čine ljudi, da mogu svietovna dobra nagrabiti, te s njim sebe i svoje potomke obogatiti! Oni prekršavaju božje i crkvene zapoviedi, oskvrnjivaju svetčane dane, te odkidaju varanjem i silom od imetka ubogih, udovica i sirota, koje bi inače trebalo da pomažu, tješe i suze im brišu. — (Ib. str. 125.)

— Glad ne muči, nego na sva usta viče, dočiem se golotinja svakud bezobrazno uvlači, i iznemogla uda svoja pokazuje. — (Ib. str. 150.)

— Bog ponizuje siromaštvom onoga, koga je prije nepravedno stečeno blago i bogatstvo uzvisilo. — (Ib. str. 172.)

— Nije probitačno odmah planuti gnjevom, kada čujemo, da nam se je kakova šteta u dobru i imanju našem učinila. — (Ib. str. 244.)

— Veoma griše oni roditelji proti svojoj dužnosti, koji misle, da onda utemeljuju srieću djeci svojoj, ako joj silno zemaljsko blago pribavljaju, a za duševno njihovo uzgojenje ne mare. Oni misle, da se sviet ondje svršuje, dokle vidokrug njihov dopire. — (Ib. str. 252.)

— Tko mnogo imanja i svietovnog blaga posjeduje, taj se teško znade poniziti. — (Ib. str. 317.)

— Čovjeka za vjekovječnost stvorena, ne mogu zadovoljiti i zasiti zemaljska dobra. — (Ib. str. 319.)

— Svatko, tko moć kakovu posjeduje, prije ili poslije stalnost njezinu izkušava. — (Ib. str. 524.)

— Što je pako suvišno, to je za čovjeka škodljivo, Bogu pako nemilo i neugodno. — (Ib. str. 528.)

— Sriedstva, koja na priestolje um čovječanski stavljaju, nikada neće čovjeka sriećnim i zadovoljnim učiniti. — (Ib. str. 529.)

— Bogatcu se vazda prieti oholost, a siromaku nenavidnost. — (Ib. str. 688.)

— Ništa bo nije ružnije gledati, nego braću i sestre, gdje se poradi imetka otčeva natežu i svadjaju, a tielo njegovo valjda se još ni ohladilo nije. — (Ib. str. 738.)

— Život u bogatstvu naliči sklizanju po gladkom ledu, gdje se čoviek lahko može oskliznuti, i ne samo glavu probiti, ruku ili nogu slomiti, već i sebe sama ubiti. — (Ib. str. 754.)

— Tko hoće da svoju obitelj obogati, mora se predati djavlu. — („Razprava“, str. 33.)

— Više puta varamo sami sebe, i baš ono smatramo blaženstvom, odakle izvire nesrića po našu dušu i tilo. — („Čovik s Bogom“, str. 208.)

— Svacija vlast je tisnima granicama okružena. — (Ib. str. 302.)

— Zar nije stotina ljudi na svitu, koji zebu, da uzmognu nešto topline za svoje rodjene nabaviti? — (Ib. str. 363.)

— Odakle bi tribalo da crpimo blaženstvo, odonud se više puta izliva na nas patnja. — (Ib. str. 403.)

— Ako smo imućni neka ne obuzme nam srce škrtost, lakomost, koja znade proći kraj gladnoga i gologa ne osićajuć nikakva sažaljenja, buduć da su joj oči samoljubljem zaslipljene... Ako smo siromasi neka srce nam ne padne u mriže sdvojenja, ili u pandže zlobe, nenavidnosti i mržnje proti mogućnima. — (Ib. str. 467.)

— Ako nas Bog u čemu uzvisi, neka mi to sve boljma osićamo, da nam se tiem veća odgovornost namieće, uvidjajuć, da smo kao sebi zapušteni, veoma maleni i slabi. — (Ib. str. 498.)

— Ima svagdi siromaka, koji se gladju more, ima sirotica i sirotana, koji na svitu ne nalaze blagog lica, da bi ih ovog pogled razveselio i barem izkrom ljubavi razgrijao. — (Ib. str. 636.)

— Začarajuća moć ne pribiva u tielu već ponajviše u duši. — („Posliednji Gizdarev“, str. 2.)

— Čudna je ta čovječja sudbina! Ako mu se sreća iznevjerila, onda ga ona još u nasliednicih prati svojim porugljivim posmjehom. — (Ib. str. 42.)

— Duševna i čudoredna se svojstva ne procjenjuju, gdje je imovina mjeru prevagnula. — (Ib. str. 177.)

— Nije to samo u starini bivalo, već i danas biva, gdje bogataši na tisuće troše, da pred jednakimi pokažu svoju imućnost, navadno u stvarih, kojih sva ciena ne traje dulje od jednog dana, dočiem im vratari siromake bez milostinje od vrata odbijaju. — (Ib. str. 351.)

— Što je gori, to se spušta svojom težinom doli, a što je odozdol, to se prirodnim nagonom tiska gori. — („Bariša Kitković“, str. 41.)

— Što čovjek nema, to ne može drugom dati. — (Ib. str. 69.)

— Ako se uzveličaje koji se dostojanstvom uznaša; ne manje slaviti treba onog, tko pokaziva, kako se može čovjek pokoravati. — (Ib. str. 169.)

— Ako je hvalevriedan tko otvara prostor, da se silni obogate, nije manje slave dostojan, koji primjerom pokazuje, kako valja siromaštvo podnositi, da drugom ne smetamo. — (Ib. str. 169.)

— Ako se hvali tko osvojava; ne manje zasluge ima tko svoje dieli. — (Ib. str. 169.)

— Bogata lepota ako nije darovita, baš takav utisak izvršiva na nas, kao osobe od voska salivene. — (Ib. str. 182.)

— Štogod skriviš sirotama, trostruko će se na tebi i tvojoj porodici osvetiti. — (Ib. str. 330.)

Volja i zakon

Volju svoju moramo obuzdati i zakonu biti pokorni. Zakon je mrtvo slovo, zato moraju biti na svome mjestu, koji ga izvršuju. Osim građanskog zakona postoji još i duhovni, a sa ovim drugim mora biti u skladu onaj prvi, ako hoćemo sreću naroda. Samo će u tom slučaju naš narod biti sretan i zadovoljan.

— Ako je čovjek od Boga postao, o čemu trizani čovjek nikad nije dvojio, onda je i sva ona vlast, kojom vlada vrhu izkrnjenog od Boga proizašla. Što ako je tako, o čemu samo oholostju naduvan čovjek običaje dvojiti, onda je sjegurno, da će oni, koji ovaku vlast rukovode, strožii račun prid Bogom davati, no svi drugi od darovah, po Bogu uživani. — („Vila“, god. 1873, str. 6.)

— Mi od onih koji nas sude ne želimo, da nam mane pokrivaju, već samo istraživamo: da naše vrline ne nagrdjavaju. — (Ib. str. 45.)

— A poklem je zakon mrtvo tielo, koje treba da se nadahnjiva duhom činovnikah, prvo je da oni činovnici: koji dolaze

u dodir s narodnostima izuju pristranost, ako ih nije obsila mržnja prama raznim narodnostima, i neka pomisle: da je njihova najplemenitija zadaća: da ono sviestno uvedu u život, što zakon određuje. — (Ib. god. 1874, str. 61.)

— U društvenom zemaljskom životu jedino je ono pravo, što je po zakonu uređeno. — („Poučne iskrice“, str. 9.)

— Zakon bo su one niti, po kojih se osniva sloboda za domaćina i gradjanina. — (Ib. str. 274.)

— I najgori zakon je po obći red koristniji, nego li i najmanja nepokornost koja se navadno u službu strastih predaje. — („Slavjan“, str. 35.)

— Volja nam ima toliko snage, da je kadra ukinuti sve užitke. — („Odmetnik“, str. 35.)

— Dje je taj učenjak, koj bi stao na stanovište načela slobode, pak bi smio braniti čine, kada se siluju osobe, da ukidaju način žića, komu su privikli, a valjda i ostavili? u kom jedino mogu da čovjeku i Bogu žive ugodno. — (Ib. str. 215.)

— Svaki je čovjek stvoren za slobodu, al zato vidimo, da se samo oni izobražavaju dušom i tielom, koji se prilagode gradjanskom životu, dje se njihova sloboda ogradjiva granicama zakona. — (Ib. str. 222.)

— Tko svoju moć i vlast samo na narodu zida, taj neka znade, da je temelj kuće svoje na piesku sagradio, koji će i najmanji vjetrić raznieti, i kuću mu razrušiti. — („Bog s čoviekom“, str. 81.)

— Sažaljenja vriedan je onaj, koji nastojeć sebi ugoditi, ne gleda na sriedstva niti na svrhu, već samo na vlastitu svoju korist. — (Ib. str. 128.)

— Koji vlast kakovu i pravo izvan zakonitoga puta traži; takov će dobivljenu u ruke moć nezakonito upotrebljavati. — (Ib. str. 181.)

— Nijedan gradjanski zakon ne može biti po čovječanstvo koristnim, koji kršćanskoj ženitbi ma kojim načinom zaprieke na put stavlja, tiem bo načinom otvara vrata nećudorednosti, i ovu upravo mućeć odobrava. — (Ib. str. 246.)

— I mi tražimo njekad tobož pravo, ali samo ono što smo mi u našoj pameti i srdcu za pravo našli. — (Ib. str. 359.)

— Izvan zakona duhovnoga neima spasenja, i izvan zakona svietovnog neima blagostanja vriemenita. — (Ib. str. 362.)

— Koji dakle protiv zakonu govore i uće ono su pravi

prevratnici, koji pod sladkimi i bielimi riečmi veoma garave nakane skrivaju. — (Ib. str. 362.)

— Sloboda se samo u granicama zakona i po zakonu uživati daje, a protuzakonito uživanje iste radja pobunu, koja još nikada dobrim plodom urodila nije. — (Ib. str. 545.)

— Tko nije naobražena uma i ukroćena srdca, taj ne umije volju svoju upravljati. — (Ib. str. 546.)

— Vriemena i potreboće se mienjaju, a po tom i zakoni. — (Ib. str. 736.)

— Od zakona ne treba ni na čiju rieč odstupiti. — (Ib. str. 755.)

— U društvenom životu je ono pravo, što je zakonito, i ako se što vidi nepravo, to se mora zakonima ne silom izpraviti. — (Ib. str. 755.)

— Prostor ima naša volja, naš mar ili nemar u okrugu i granica po Bogu odmirenih, pa možemo silno unapriditi naše dobro il zlo. — („Naputak“, str. 254.)

— Ipak si u dobroti tvojoj (Bože) ostavio slobodan prostor čovičjoj volji, koja mnogo puta nastoji, da pomrsi red po tebi uveden. — („Čovik s Bogom“, str. 503.)

— Tko mnogo čini što mu je volja, trpiti će mnogo što mu nije volja. — („Bariša Kitković“, str. 85.)

Mir i poredak

Mir u duši i u obitelji, mir i poredak u općini i državi, to su blagodati za svakoga čovjeka, koji želi da pametno uživa slobodu. Ako želimo postići ovaj mir, moramo štovati zakone, jer iz nepoštivanja ovih diže se buna, koja ruši sve što je sagrađeno. Narod treba da se čuva nesavjesnih ljudi, kojima je cilj, da ruše mir i poredak u državi. Zato treba vladati u duhu kršćanskom i nastaće sveti mir na zemlji.

— Sloboda je čovjeku prirodna, nemojmo ovu bez nužde uzuzavat, jerbo onda vriedjamo dostojanstvo ljudsko. — („Vila“, god. 1873, str. 62.)

— Sužanstvo nije od Boga naredjeno, već ga je lakomost i samovolja ljudska iznašla. — (Ib. god. 1874, str. 45.)

— Na svietu je svašta tako stvoreno, da se u slobodi razvija i cvate, a u sužanstvu vehne i gubi. — („Poučne iskrice“, str. 261.)

— Sloboda je ono svojstvo, kojim se čovjek luči od svakoga drugoga stvora. — (Ib. str. 274.)

— Propitkuj učene, bogate, mlade i stare, siromake i neuke, i ako si opazio kod njih mir i pokoj duše, naći ćeš, da su jim otvorena vrela viere, ufanja i ljubavi. — („Odmetnik“, str. 53.)

— Odkako su se puci za nekimi vrtoglavci povelili, pa ruke nad kraljevi uzdigli, tako se je stanje pukova uzdrimalo, da se ovo u stanje granica mira i poredka, danas jedva uzdržati može. — (Bog s čovikom“, str. 494.)

— Samo je to čudnovato, što pobuna svagdje mori i zlobi katoličku vjeru, i svagdje nju, poradi svih nevolja, koje ima ljudstvo trpiti, okrivljuje. Biti će to sigurno zato, što se sveta majka Crkva s' pobunom neće nikada oprijateljiti, znajući, da ova izvire iz pakla, i da po njoj i u njoj, djavao najviše duša žanje i predobiva. — (Ib. str. 524.)

— Čim vlade počnu po duhu kršćanstva djelovati, odmah će prestati medjuso ni strah jednog od drugoga. — (Ib. str. 534.)

— Prava sloboda može samo tamo cvasti i obstati, gdje je viera skroz slobodna. — (Ib. str. 560.)

— Koji uz križ mač nosi, taj ne dieli slobodu već sužanjstvo. — (Ib. str. 560.)

— Sloboda bez glave ili će do nasilja, ili do razuzdanosti doći. — (Ib. str. 560.)

— Iz bune nije još nikada red, već poremećenje svakoga reda izrastlo. — (Ib. str. 653.)

— Sloboda je najveći dar božji. — (Ib. str. 684.)

— Isus je pozdravio svoje apostole: „Mir s vami!“ A koji je taj svei mir? To je onaj, za kojim teži narav ljudska... Ta ovo osića i najbogatiji i najzdraviji i najučeniji. Mlad i stari podjednako, kad mu je sve pošlo za rukom, kad mu se svi zahtivi izpunili. I to što god je više steko, što god se na veće gospodstvo uzpeo, to on većma osića, da mu je srce prazno. On želi nešto drugo, da mu se srce popuni... On traži, on čeka neki drugi mir. — („Naputak“, str. 183.)

— Slaven ne ruši kraljevine, ne podjarmljuje narode. — („Razprava“, str. 169.)

— Mir i pokoj odmah nastupi u pamet, srce i volju čovika, čim se od zla odkinuv, podje stazom dobra. — („Čovik s Bogom“, str. 197.)

— Koliko je ljudih, koliko je odnošaja u kojih ovi žive, te koliko je i vrimena, što ga prežive, uvijek, al uvijek minja se vrst i narav onoga blaženstva, za kojim teži srce naše. — (Ib. str. 208.)

— Al dušmanin nadje prigodu i način, da naruši mir u domu i medju narodi, pa se zametne rat medju sugradjani ili medju puci zaguši se sažaljenje i zamukne milosrdje. — (Ib. str. 472.)

— Već i sama pomisao na rat, smuti nas, i uznemiri. — (Ib. str. 755.)

Svjelovni poglavari

Poglavari u općini moraju biti ugledni ljudi. Svi im se imaju pokoravati i slušati njihove dobre savjete. Oni treba da mudro i smišljeno upravljaju, jer je velika njihova odgovornost. Mnogo mogu pomoći, ali i škoditi. Starješine naroda i poglavari treba da su nesebični i da rade na opću korist, ako žele da općina i narod imaju koristi od njihova djelovanja.

— Bog želi od svakog pojedinca: da kad se seonski starešine izbiraju, onda se ne vodi po drugom obziru, već jedino tim: da najbistriju glavu medju najurednijih i ćudorednijih, marljivijih i triznijih ljudih izberu za kneza. Jel što u tkome leži, to će želit i vesti i u općini, a što se u njem ne zadržaje, sjegurni možemo biti, da neće nastojat izvesti u općini. — („Vila“, god. 1873, str. 6.)

— Knez je glava općine. Ono mjesto dakle zauzima u općini, koje otac u obitelji. On će se pobrinit, da mladjem i neukom koristan savjet i naputak daje. — (Ib. str. 10)

— Ako knez misli: da na zadovoljnost svih stanovnika vrši svoju dužnost, kada mu dodju dvie žene na tužbu, pak izredjaju kako su jedna drugu kitile, mjesto cviča trnjem, a on kao odsudu iskaže: da su dovoljno jedna drugu zakaljale i komšie smutile, sad neka idu doma i boljim vladanjem činilo operu, a ne osića: da je njega cila opština zato odabrala: da bude otcem sve opštine i brine se za cile opštine duševno, ćudoredno i tvarno dobro, riečom: da se unapriedi u opštini što je sveto, ukoreni što je dobro, uvede što je nužno, koristno i plodonosno, pojedincem i zadrugam. Ako on to ne shvaća, onda nije više nego onaj klin, o kom se višaju šube i šeširi u seonskoj dvorani. — (Ib. god. 1874, str. 33.)

— A starešine kada misle: da im glava narasla ako im prva klupa u crkvi dopala zato, jer pomažu knezu pečat udarat na pasuše, pomažu porez utiravat i za ledjih onih diece stajat, koji su na drum iztirani da vrime krađu, i potroše obće poslove, dočim drumove ostave neopravljene. Ako ti starešine ne osićaju

u svojih grudih: da su oni zato uz kneza ponamieštjani: da vazda razmiešljavaju, kako bi se moglo sve ono popraviti, što je u obštini odrpano, kako bi se moglo u obštinsku blagajnu više novacah uneti, da se može više na škole, na sirotište, na bolnice izdati, da se obraženost većma širi po občini... ako oni ovako ne shvate svoje odličeno stanje, onda je žalit za cienu one čoje, što je poderu u seonskoj kući; jerbo bi kod kuće svoje poslove i u gaćah obavili. — (Ib. str. 33—34.)

— Slaven je do zadnje kapljice krvi vieran svojem kralju i ovoga pripravno u vatru i vodu sliedi, da, prije zaboravlja uvriedu koju mu je možda vladarov sluga nanieo, nego li ona dobra, koja mu vladarova ruka pruža. — („Slavjan“, str. 125.)

— Poglavice u izabiranju i umješćivanju činovnika, ne smiju se dati voditi po strasti, mitu ili čuvstvu, nego jedino po pravdi, koja uzvišena i prikladna svojstva, na zasluženost im mjesto postavljaju. — („Bog s čoviekom“, str. 52.)

— Puk mora imati poglavara, i to strogog poglavara, koji je poradi svoje vrstnoće i opreznosti, osobito pako pravednosti, svakog počitanja i ljubavi dostojan. — (Ib. str. 64.)

— Načelo je ovo umjetno i dobro: prama višjim čast, prama nižjim pako ljubav izkazivati. — (Ib. str. 69.)

— Sriečna je domovina, ako takove upravitelje ima, koji nikada svoje, no tiem većma podložnika svojih blagostanje traže, i koji svoju volju, njima nikada silom ne namieću... Ali ako se narod na štogod siluje, tada se on na svojoj slobodi uvriedjenim čuti, a tiem otvorena mu rana riedko kada bez pogubnih ili bar štetnih posliedica zaraste. — (Ib. str. 94.)

— Pa jerbo nižji prama višje stojećim, obično neko štovanje i povjerenje čute, to navadno niti ne prosudjuju i ne razmatraju, da li je ono dobro i nasliedovanja vriedno, za čim se povesti kane, nego sve rado i pripravno primaju. — (Ib. str. 218.)

— Kao što bez duše neima u tielu života, isto tako u društvu nije moguće bez glave naći sloge i jedinstva. — (Ib. str. 718.)

— Sramotna je malodušnost takovih poglavara, koji se boje prietnje i osvete neharnih podanika. — (Ib. str. 748.)

— U ime tvoje svemogući Bože! (vladari) s nami vladaju i upravljaju; u ime tvoje nose o boku mač, da zlo kazne, a dobro štite. Silna je vlast u njihove ruke položena, al' nije manja ni odgovornost njihova. — („Čovik s Bogom“, str. 742.)

Staleži i zvanja

Čovjek mora savjesno raditi u svakom staležu, bio on svećenik, sudija, bilježnik, učitelj, obrtnik ili zvaničnik. Pored redovnoga svoga poziva pozvan je, da širi prosvjetu, pobožnost i čudorednost u narodu, jer će se samo tako podići narodna svijest, a potom i njegovo blagostanje.

— Ako sudia misli da je svu dužnost prama kotaru izvršio, kad je tužbe preslušao i odpravio, a ne osića: da je on nametnut vodjom biti jednog cilog kotara, da svim obštinam bude mozag što misli, bude oko što svašta vidi, uho što svašta čuje, usta koja sve ono što je liepo, dobro i sveto, govore. Onda je on patuljak a ne sudac devetnajstog vjeka. — („Vila“, god. 1874, str. 33.)

— Ako bilježnik scini da mu je najplemenitija svrha, ono što je ozgor došlo u zapisnik zabilježiti, i ako tkomu treba napisat moljbenicu za gotov novac al i to samo onda: kada mu je seljak deseti put na vrat došao i neće da shvati: da je on duša, koja misli, gleda, sluhti, srce koje osića i odlučiva u cijoj obštini, dakle: da je on obćilo svih onih čimbenicah, koje kane na dušu i srce pojedinih zadrugah i cile obštine upliv zadobiti, da u obštini može ono što je lijepo koren uhvatit. Ako se on neće il ne može da uzpne na ovu visinu svojeg stališa, onda je samo pisar, koji vrši što mu na pero daju. — (Ib. str. 33.)

— Ako učitelj misli: da se njegovo zvanie samo u tom ograničava: da svoje odredjene sate u školi iztraja i ne shvaća svojim umom, da je on ono obćilo, po kom valja da ulazi svaka znanost u obćinu, kojom se plodi boljak duševni i tvarni cile obćine, onda je on toliko vriedan, ko pokazalo na satu, dočim bi trebovalo: da ako nije kretalo, neka je barem lančić s kojim se kretalo poslužava. — (Ib. str. 33.)

— Žalostna je pojava: što se iz poljodilskih slavianskih zadrugah malo sinova ili kćeri izdižu u druge stališe; i što god višlje idješ to ih sve manje nalaziš. Malo se njih dakle daju na zanat, manje na obrt, manje na trgovinu, manje na umjetnost, a najmanje na učene stališe bili ti svietovni ili crkveni. — (Ib. str. 58.)

— Iziskujemo od zanatliah: da oni prednjače u točnom vršenju dužnosti prama Bogu i u nabavljanju svih onih nauka o kojima se otvara pamet, da budemo umitnii, olakša rad i ovaj plodniim učini. A zašto mi to baš od zanatliah želimo! na ovo ću u kratko odgovoriti zato: jel su zanatlie u najpovoljniim

stanju, da mogu sve ovo po se nabaviti i na svoje po naravi stališa, najbližnje t. j. poljodilce priliti. — (Ib. str. 91.)

— Dok naši zanatlie ne shvatili budu ovu njihovu dužnost, i dok je sviestno ne izvadjali budu, donle nikada nećemo doživiti: da pobožnost sviestna, koja zna zašto obavlja svete čine, i obraženost u nauke uložena zauzme obširnie miesto u tom pučnom staležu i poljodilstvu. — (Ib. str. 96.)

— Mi od zanatlia izčekivamo: da u njima oživi, uskrsne duh svoje zanemarene narodnosti, da okuse milinu materinskog jezika, i ne postaju polugam inih narodnosti, da se priko njih mašaju do poljodilca, pa da najposli i iz njegovih grudi iztrgnu materinski jezik. — (Ib. str. 100.)

— Blažen je svaki onaj zvaničnik, koji kada dostojanstvo svoje, ili obnašani čin položi, smije se na sviedočbu po njem ravnana naroda pozvati, da nije tečajem svog vladanja, nikomu ništa krivo učinio! — („Bog s čoviekom“, str. 94.)

— Oni bo, koji žele danas-sutra puk uzgajati i obučavati, moraju prije svega sami, u svih potriebitih i koristnih naucih, valjano i temeljito ubavieščeni biti. — (Ib. str. 538.)

— Tko bi trud i muku brižljiva učitelja izmjeriti mogao, koja mu se svakim danom s djecom marljivih i nemarljivih roditelja ponavlja? — (Ib. str. 581.)

— Jedini je svećenik pozvan, da zaslugu učiteljevu procieni i uvaži a to zaoto, jerbo se on neprestano takodjer s poukom bavi i zanima. Izim njega nije nitko kadar, veličinu učiteljeve vriednosti izmjeriti. — (Ib. str. 581.)

— Koji učitelj ne bi znao, da mu treba prije svega od strane svećenika čast zaslužiti i pribaviti, toga će, neka bude uvjeren, izkustvo skoro naučiti. — (Ib. str. 581.)

— Ponašanje učiteljevo treba da je sa božjimi i crkvenimi zapoviedmi u potpunom skladu i suglasju; jer kao namjestnik svećenika u školi, a namjestnik obćine u crkvi, mora da je ćudoredan, krotak, miran i ponizan, da svatko koji ga vidi, prisiljen bude u srcu svom prama njemu štovanje i čast oćutiti. — (Ib. str. 582.)

— Ako je sudac privržen neviernosti i po njoj opaćini, on će zakon svietovni na lahku cienu i ruku tumaćiti, i pravda će se podkopati. — (Ib. str. 605.)

— Svi oni dakle, koji nas, u stvarih duši i tilu potribiti podučavaju, jesu naši dićni dobroćinitelji. — („Ćovik s Bogom“, str. 748.)

— Učiteljsko zvanje je iz Evangjelja izvadjeno, a tereti s križa uzeti. — („Posljednji Gizdarev“, str. 116.)

Socijalni nazori

Dužnost je svake općine da podiže socijalne ustanove: uboški dom, sirotište i bolnicu. U ovim zavodima nesebično i odano rade one veoma zaslužne i pobožne duše, koje žrtvuju sve što imaju na svijetu, dvore i njeguju bolesnike i brinu se za osamljenu siročad i iznemogle starce. Nijesu prijatelji naroda, koji obećavaju sirotinji imanje na tuđ račun. To su zavodnici, kojima je sav socijalni osjećaj u tome, da obećanjima osiguraju sebi imetak i bezbrižni položaj. Ova su načela protivna kršćanskom duhu i nazoru o uređenju ljudskoga društva.

— Dobro bi bilo, da mladji ne vide kako gdjekoji sinovi i kćeri nemaju milosrdja prama svojih roditelja, već se ovi potućaju od jednog do drugog plotu, dakle svi znadu da ima u obćini kuća ovakih nemoćnikah, gdje se otaru suze po nesgodi iztiskane i pokrije sramota nezahvalnosti. — („Vila“, god. 1874, str. 5.)

— Ima i dan danas množina obćinah, koje neimadu nit bolnicah nit sirotištah. Pa zato nije čudo, da se na samrti zgrozi srce siromašnim roditeljem, gledajućim u budućnost svoje siročadi. — („Odmetnik“, str. 41.)

— Njekoji bi uvijek nanovo zemlju i njezina dobra dielili, i to pod izlikom tobožnjeg sažaljenja prama sirotinji, kano da bi čovjek mogao učiniti, da je svaki istoga uma, iste ćudi, snage, krieposti, zdravlja i života. — („Bog s čoviekom“, str. 95.)

— Kruh svoj blaguj s gladnimi i ubogimi, a odjećom svojom pokrivaj gole. — (Ib. str. 146.)

— Himbena usta bez zakonitosti govore i obećavaju ono dobro, koje je u tudjih rukuh, te tražeć kakovo dostojanstvo za sebe, pokazuju se pripravnimi sav sviet iz tudjih džepova obogatiti. — (Ib. str. 181.)

— Imaju veliku zaslugu pred Bogom oni, koji sirote pod svoj krov i zaštitu uzimaju. — (Ib. str. 238.)

— Kada nas svi naši rodjaci i prijatelji zaboravili budu, tada će naša uspomena u srcih zahvalne sirotinje oživiti. — (Ib. str. 326.)

— Siromaka ne treba nikada od svoje kuće odbiti. — (Ib. str. 743.)

— Koliko se dobrih duša odrekne svačega, da sve svojimi

izkrnjim priberu: od sebe odkidaju zalogaj, da nahrane drugoga; sa sebe odiću svlače, da golotinju drugoga pokriju. — („Čovik s Bogom“, str. 363.)

— Krasna li primjera kršćanskih dobrih duša, koje se pobrinu, i za siromašne umrvše... pa iz svojega žrtvuju, što je od potrebe, da se i siromašan izkrnji može pristojno sahraniti! — (Ib. str. 369.)

— Ljubav prama siromahu u meni nikad neka ne izgine. — (Ib. str. 605.)

Altruizam

Najveću ljubav imamo iskazati Bogu. Poslije njega ljubimo brata svoga kao samoga sebe. Ovu je zapovijed naredio čovječanstvu Krist, Spasitelj svijeta. U svakoj prigodi i svima okolnostima; u zdravlju i bolesti, u siromaštvu i bogatstvu, u veselju i žalosti, u dobru i zlu, u tuži i nevolji pomozimo bratu svome. Čuvajmo se mržnje i zlobe. Ako nastko uvrijedi, vratimo mu zato ljubav, jer ćemo time pokazati, da smo pravi kršćani.

— Mi slobodni sinovi zdravi i hrabri otacah, nećemo u našem pokolenju da take stvorove trpimo: u kojim ni jedne plemenite dlake, ni jedne kapčice milostive ljubavi neima; ostalo jim ime bez znaka i miesto bez traga. — („Vila“, god. 1873, str. 50.)

— I siročje je sretnije, no što je diete uz oca i mater, kojih ljubav nije skapčala. — (Ib. god. 1876, str. 61.)

— Ta ljubav je, koja svojom milinom osladjiva gorčinu života. — („Poučne iskrice“, str. 5.)

— Izvor je obćih zavodah, u kojih se čini milosrdje, jedina ljubav kršćanska. — (Ib. str. 215.)

— Ljubav kreće i uzdržaje milostinju. — („Slavjan“, str. 50.)

— Slaven je po naravi pun ljubavi, pa rado u ovoj i živi. — (Ib. str. 87.)

— Prezir ima poniznost, a mržnju ljubav da ukroti. — („Odmetnik“, str. 78.)

— Zemljište ljubavi najplodnije je u kršćanstvu, i to u svakom narodu i u svakom stališu svakojega naroda. — (Ib. str. 263.)

— Neima liepše, plemenitije, a podjedno i oštrije osvete, nego što je dobročinstvo, koje utišuje zlobu, budi pokajanje, te pripravlja temelj iskrenomu pomirenju. — („Bog s čoviekom“, str. 54.)

— Koji uvriedjenje prima i uztrpljivo podnašajuć, za isto

dobročinstva povraća, taj utiskuje bol u srdce svoga uvrieditelja, koja mu vazda pred oči dovadja čin, kojim je iskrnjega svoga, nepravedno ožalostio i ojadio, te mu ne da mirovati sve dotle, dok ne nadje prigodu, da očituje bližnjemu svoju nepravednost, i učinjenu ili prouzrokovanu mu štetu naknadi. — (Ib. str. 54.)

— Ljubav je majkom svih kriepestih. — (Ib. str. 274.)

— Ali ljubav ne mudruje, već kad pogibelj ugleda, odmah se ogledje za pomoć. — (Ib. str. 297.)

— Ljubav poradja ljubav isto onako, kao što vatra podpaljuje vatru. — (Ib. str. 299.)

— Onim koji su vrhu izkrnjega svoga postavljeni valja znati, da je najpouzdanija i najsigurnija ona viernost, koju ljubav poradja. — (Ib. str. 300.)

— Ljubav naliči svietlosti, koja i najgušće tmine razsvietli, i onoj vrućini, koja u istoj ledenici led raztopi. — (Ib. str. 345.)

— Oplemenjeno srdce dobra kršćanina ne veseli se nevolji i boli svoga izkrnjega, već nastoji, da bol, muke i nesrieće od cielog čovječanstva odvrti, od nasilja ovih brani, boli lieči, a uvriede oprašća. — (Ib. str. 352.)

— Pomanjkanje ljubavi naliči pomanjkanju svietlosti i topline. — (Ib. str. 475.)

— Svaki čoviek želi takovu ljubav, koja se nikada promieniti niti izginuti neće. — (Ib. str. 678.)

— Ljubav je najjačom svezom obitelji i države. — (Ib. str. 683.)

— Jedina je ljubav kršćanska, koja je pripravna ne samo sve svoje razdieliti, već i sebe za siromaka zarobiti, te svaku od najmanje do najviše bolesti i žalosti do iste smrti na se primiti. — (Ib. str. 755.)

— Ljubav je ona silna moć, koja sve svladava, i kojoj se nitko, da, ni ista smrt oprieti ne može. — („Razprava“, str. 180.)

— Da ja ikada izkrnjega ne uvridim mišlju, ričmi ili djelom pred Angjeli i svetimi u nebu, niti pred ljudmi na zemlji. — („Čovik s Bogom“, str. 8.)

— Da nas ne zaslipi oholost i ne upadnemo u pandže nemilosrdja prama izkrnjemu. — (Ib. str. 10—11.)

— Kad god vidimo našega bližnjega u nesreći, neka se gane naše srce na sažaljenje. — (Ib. str. 72.)

— Da se u meni ne podpali srčba, zloba i mržnja, jer iz ovih rastu bodljike, koje zadaju bol izkrnjemu. — (Ib. str. 173.)

— Da moje riči i čini, ne budu povodom tužbe i žalbe

od sužanjstva djavla paklenoga sačuva, ne zavisi nipošto od okolnosti, u kojih se tko rodi i odgoji, nego tiem većma, od djelovanja dobra il zla. — („Bog s čoviekom“, str. 29.)

— Koristnije je za nas, ako nas nevine kude i osudjuju, nego ako nas nevriedne pohvaljuju. — (Ib. str. 63.)

— Kakogod pravda bez milosrdja postaje okrutnošću, a izvršitelj ove nasilnikom; tako isto milosrdje bez pravde, odaje nam nekog razsipnika. Od ovih pako nijedan neće steći ljubavi i štovanje svojih podložnika. — (Ib. str. 91.)

— Zahvaliti na dobru kakovu činu, isti dostojno nagraditi, stavio nam je Bog u dužnost našu. — (Ib. str. 99.)

— Ali kada smo u ljubavi svieta ostarili, tada je već teško svoju ćud obratiti. — (Ib. str. 101.)

— U dvoranih vladara, uvijek ima nevriednih dvorjana. — (Ib. str. 109.)

— Laž čovjeku grieh predoči, kao tobožnje vrielo blaženosti, srieće i blagostanja. — (Ib. str. 116.)

— Sve, što je liepo, dobro i pravedno, mora se ma kada već na ovome svietu upoznati, proslaviti i procieniti; a ono opet, što je zlo, opako, krivo i gadno, nesramno i nepošteno, bilo to ma kako sakriveno, mora na svietlost doći, pred svim svietom se pokazati, i zasluženu svoju sramotu i pogodu primiti. — (Ib. str. 125.)

— Kao što su hodeć po zemlji stope znaci hoda, tako su rieči i djela znaci ćdoredna djelovanja. — (Ib. str. 170.)

— Um ne umije sam po sebi nikakovu istinu stvoriti, baš kao što ne zna niti samo oko svietlost stvoriti. — (Ib. str. 176.)

— Samo je ono istina, koja je ciela, podpuna i neokrnjena. — (Ib. str. 177.)

— Što nije cielo, to već nije istinito. — (Ib. str. 177.)

— Pravda je kao sunce, pa u nju griešnici gledati ne mogu. — (Ib. str. 253.)

— Nije nam dopušćeno poradi straha ili stida ma pried kim mućati, nego imamo vazda istinu braniti i naviešćivati. — (Ib. str. 266.)

— Ta laž ne može istinu niti primiti, niti ju kome dati, buduć da laž samo laž poradja. — (Ib. str. 268.)

— Svatko može ako hoće, toliko dobra tvoriti i po njih si toliko zasluga steći, da kadar i dostojan bude od svojih dobrih djela, višju kulu sagraditi, nego što bijaše kula batelska. — (Ib. str. 286.)

— Koji pogriješke svoga bližnjega bez potrebe drugim otkrivaju, u tih je ljubav kršćanska veoma pomanjkala. — (Ib. str. 293.)

— Kod ljudij samo ona djela imaju vriednost koja su u sadašnjosti, dočiem se na prošla riedko kad spominju, a još riedje ih poštivaju i nagradjuju. — (Ib. str. 320.)

— Sviet je prepunjen tužbe, da je pravda na zemlji skroz izopačena. — (Ib. str. 323.)

— Pravda neima drugog branioca van Boga. — (Ib. str. 323.)

— Kao što je nenavidnost izvorom mnoge nepravde, tako opet nepravda poradja i podkriepljuje nenavidnost. — (Ib. str. 324.)

— Laž ne može trpiti istinu. — (Ib. str. 355.)

— Zločesti ljudi nastoje vazda svoju opačinu na pravednika natovariti; a opake namjere liepim odielom zaogrnuti. — (Ib. str. 360.)

— Kada čuvstvo istine izgubimo, tada će u nami nestati i straha božjega, štovanja poglavarstva, ljubavi roditelja prama svojoj djetci, djetce prama roditeljem, viernosti u braku i životu društvenom, te pravednosti i iskrenosti u medjusobnom obćenju i doticanju. — (Ib. str. 360.)

— U pomanjkanju čuvstva istine, izprazna je i učenost svietovna. — (Ib. str. 360.)

— Nikakvo slavodobiće nije u stanju tolikom radošću grud čovječju napuniti, kao ono uvjerenje: da smo, imajuć prigodu protivniku se svom osvetiti, ne samo mu od srdca oprostili, nego mu pače još i dobro činili. — (Ib. str. 369.)

— Laž običaje biti bezsramnom, bezobraznom, ali nikad smionom, već uvijek bojazljivom. — (Ib. str. 384.)

— Ni dobro, ni zlo ne izvire iz jednog, već iz skupine mnogih uzroka. — (Ib. str. 474.)

— Kukolj mora izginuti, a pšenica rasti. — (Ib. str. 528.)

— Ono što je zlo i neistinito, mora se izkoreniti. — (Ib. str. 528.)

— Jedino kršćanstvo umije valjano kazati, gdje se svršuje pravda i gdje počimlje nepravda. — (Ib. str. 529.)

— Grieh može samo za vrieme pravdu oboriti, ali ju utamaniti ne može nikada. — (Ib. str. 530.)

— Pravda je hranom srdca čovječjega. — (Ib. str. 602.)

— Tko neima poboljšati se, taj će naravno u zlu i ostati. — (Ib. str. 638.)

— Iz zla neće nikada naravnom silom dobro izrasti. — (Ib. str. 647.)

— Tri su stvari, koje svaki čovjek mora štovati i cijeniti, a te su: prvo ljepota, drugo dobrota i treće istina. — (Ib. str. 664.)

— Najmanja bo nepravda i nejednakost uvijek na rovaš obće sloge i jedinstva biva. — (Ib. str. 735.)

— Ljudi koji ogovaraju, dokazuju, da im je srdce gadno. — (Ib. str. 746.)

— Što je istina moramo kazati baš i onda, ako se ova nami ili onim, koje ljubimo i ne bi dopadala. — (Ib. str. 761.)

— S lažljivim čovikom posla imati, toliko je koliko po ledenih santa hoditi, gdje nijednim korakom nisi siguran, da nećeš potonuti. — (Ib. str. 761.)

— Prestupljenje istine grieh je proti Bogu i svemu čovječanstvu. — (Ib. str. 761.)

— Lažljiv čoviek u društvenom životu naliči vrbovom klinu, na koga se nitko osloniti ne smije. — (Ib. str. 761—762.)

— Iz laži izlazi licumierstvo. — (Ib. str. 762.)

— Prisega je posliednjim sriedstvom, kojim se do pravde dolazi. Tko dakle ovu za potvrđenje laži upotrijebljuje, taj je neprijateljem svega čovječanstva, jerbo se je s djavolom složio, da ovdje kraljevstvo Isusovo, koje se na pravdi i istini temelji, poruši i sagrađi kraljevstvo djavla, kojemu je temelj laž. — (Ib. str. 764.)

— Laž uvik idje uzastopce za istinom. — („Naputak“, str. 2.)

— Istina ne može da bude dvolična, a kamoli stolična, već je jedna, te ista, svakog vika. — (Ib. str. 4.)

— Tisuća se puta dogadja: da narod nekoji put gazi vridna, a uzveličaje pravog lopova. — (Ib. str. 249.)

— Čast i poštenje se iznaša onomu, u kom štujemo moć i silu duševnu ili tvarnu. — („Razprava“, str. 168.)

— Tko god stavlja tvrdnje na laž, taj baš i bez samosvisti o našoj propasti radi. — (Ib. str. 173.)

— Izvrstan čovik, ako gdi opazi očajanje, odmah tamo prinaša sažaljenje i dragovoljno podiljuje savjete, da se u red dovedu misli, očiste čuvstva, i čovik izvede na put. — („Čovik s Bogom“, str. 199—200.)

— Pravdu gladije i žedja čovik. — (Ib. str. 239.)

— O zloće ljudske, koja nas pratiš svakim korakom, pa nas činiš svaki čas zaboraviti na sva božja dobročinstva, ako nam se razigraju strasti, i nadju zasićenje svoje na zemlji! — (Ib. str. 448.)

— Da u meni ne zavlada nevaljanost i ćud moju obrati u zloću. — (Ib. str. 480.)

— Da nikoga u duši, tilu i imovini ne oštetim.— (Ib. str. 509.)

— Da ne zavlada medju nami prevara i laž, kao sime svake nesriće, narušavajuće ono blaženstvo, koje se poradja ženitbom u obitelji, u rodstvu, susjedstvu i občini. — (Ib. str. 520.)

— Sve nevaljane misli pretvaraju se u prilike, kojimi se izmamljuju nevaljane riči i pripravljaju zločesta djela.— (Ib. str. 573.)

— Kao što ne ima dana bez oblaka, tako neima ljudske lipote, pravde i dobrote, na kojoj se ne bi danas sutra pokazala jedna ili druga manjkavost. — (Ib. str. 654.)

— Jednog prije a drugog kasnije, al' ipak svakoga stigne žalostno izkustvo, da je tamo kvario i razvaljivao, gđi je mislio graditi. — (Ib. str. 692.)

— Polovica ljudij na svijetu nad tiem se srami, čime bi se triebala ponositi, a hvali se s onim, čega bi se valjalo sramiti, kada bi u zrcalo liepa, dobra i prava zavirili. — („Posliednji Gizdarev“, str. 178.)

— Sunce je ipak jače od studeni. — (Ib. str. 178.)

— Vrata se istine pred čovjekom odmah zatvore, čim od Boga odstupi. — (Ib. str. 251.)

— Tko je dobar, taj o drugom zlo ne misli.—(Ib. str. 270.)

— Da kod svakog djela vidimo, po čem se počima u umu, odgaja u srdcu, i kakvimi se silami dovodi u život, mnokrat bismo odvratili lice od onog, što nam se prividno čini dobrim.— (Ib. str. 326—327.)

— Zašto mnogi ljudi lažu? Najviše zato, što znaju da oni, s kojimi govore, ne slušaju rado istinu. A zašto se nalazi malo ljudij, koji bi smjeli a i htjeli kazati istinu Zato, što u napried znaju, da ljudi ne vole u svoje mahne gledati. — (Ib. str. 332.)

— Ljudi, kojim su djela nepravedna, ne traže svjetlost već tmine. — („Bariša Kitković“, str. 29.)

— A što čovjek ne zna smislit, osjećat, to nije istina. — (Ib. str. 44.)

— Rieka se nadme, izlije preko obale vodu, a ova izhlapi. Čovjek se izdigne iz okruga pravde i istine, te ne nalazi više obale, dakle donde se prevaljiva, dok sve djubre na putu ne sakupi i u njem ne utone. — (Ib. str. 143.)

— Teško shvaća čovjek istinu, jer ne upravlja svoje srce, da bude za ovu podobno. — (Ib. str. 219.)

— Zlo svako ide na površinu, pa se lako opazi, a dobro ostaje u nutarnjih sastavinah, te se samo daje osjećat i umnima razlozih uvidjat. — (Ib. str. 300.)

Politika

Antunović je mirotvorac. Ljubi mir i slogu među narodima. Protivnik je centralizacije a pristaša široke autonomije. Osuđuje prevratne struje u politici, zato je i kao svećenik i kao čovjek protiv komunizma, socijalizma i nihilizma.

— Ne znamo koliko je Austrija na Trst potrošila, kad ga je njemačkim stovarištem učinit hotila, al to ipak znamo, da je u njeg već milijune položila, koji će u zao čas upravo tako u njedra Talijanom pasti, ko oni milijarde, koji su na tvrđave mljetačke i lombardeške izbačeni. — („Poučne iskricе“, str. 27—28.)

— Slaven nije prijatelj sebične i slavohlepne centralizacije... On je najveći prijatelj i ljubitelj autonomije t. j. samouprave i to kako u svakom čovječjem društvu, tako i u svetoj Crkvi. — („Slavjan“, str. 110.)

— Dao Bog, da narodi već jednom uvidjeti mogu, da se zajedničke parbe, najpravednije razumom razpravljati mogu. — („Bog s čoviekom“, str. 34—35.)

— Povjestnica nam sviedoči, da gdje god je duh ponižnosti zavladao, tamo je sloboda obćenita bila; a gdje je ovaj duh oslabio, tamo samo nekoliko obiteljih vladahu, dočiem svi ostali vuku težki jaram robstva. — (Ib. str. 329.)

— Gdje je puk zaveden, pobunjen i zasliepljen, tamo zamukne rieč razboritosti i mudrosti. Tamo gospoduje buka i larma, štono je živim znakom ludosti. Onoga se rieč ovdje ne čuje, koji zločestih strastih plamen trne, već onoga, koji takov podpaljuje. — (Ib. str. 375.)

— Al će se nečekana podignuti oluja (komunizma), pa će plamen raznet, na jedanput po svoj Europi i u garište preobratit sve, što je u obitelji, občini i državi, sve što je u crkvi i škuli lipo, dobro, sveto i pravo. Kasno će biti onda jadikovati, ko ono na sudnjem danu. Već neka paze kraljevi i ministri, biskupi i svećenici, za vrimenta da prepriče djavlu ulaz u nevino srce puka i ono ne truje. — („Naputak“, str. 27—28.)

— Slaven svakomu bratsku ruku pruža, i samo one neprijatelje junački odbija, koji ga napadaju, u živcu duše vridjaju, i koji hoće da mu životnu žilu podsicaju. — („Razprava“, str. 169.)

— Strahota je gledati, kad se i dvojica medju sobom zerate... al kad narod ide proti narodu, pa najubojnijim oružjem nasrće mu na život i teži umoriti sve, što je živo, nagrđiti sve, što je lipo, porušiti sve, što je sagrađeno, pa ako je moguće, ognjem i vodom sve, što nije njegovo utamaniti: onda se stisne srce čovičje od straha i žalosti, pa se ljudstvo, kao slipo goni u propast. — („Čovik s Bogom“, str. 638--639.)

Mladost i starost

Dva su kontrasta, ipak se upotpunjuju. Starci kad pogledaju mlade, zaborave sve nevolje i ponavljaju im se mile uspomene mladosti. Mlađi su dužni poštovati starije i slušati njihove dobre savjete.

— Starost je podloga blagoslova božjeg. — („Vila“, god. 1874, str. 81.)

— Aj, mila mladosti! povrati se još jednoć, da ti posvetim život domorodnih čuvstava svojih! — (Ib. god. 1875, str. 27.)

— Da je mladež u mladosti bila pomnjivija, u muževstvu skrbnija, ne bi u starosti trpila oskudice. — („Poučne iskrice“, str. 176.)

— Tko je u mladosti sve razsuo, teško mu je pribaviti kakvu imovinu u starosti. — (Ib. str. 176.)

— Kada stariji pogled padne na mladje, onda ne samo da zaborave sve one tuge i nevolje, koje su preko jednoga cieloga vieka pretrpili, već im se ponavljaju drage uspomene prošle mladosti. — („Odmetnik“, str. 53.)

— Starost, srdce materinsko i rana mladost, tri su činjenice, koje su kadre srdce čovječje uzkolebati i slabosti podvrći. — („Bog s čoviekom“, str. 170.)

— Mnoge godine broje nekogi starci, ali da djela svoja pobroje, to bi broj zločina nedvojbeno broj dobročinstva nadišao. — (Ib. str. 170.)

— Starost već sama po sebi pojedinu osobu čašću kiti. — (Ib. str. 204.)

— Koji starijemu dužno štovanje zatajuje i uzkraćuje, taj svoju opakost odaje, te će ga zaslužena kazna prije ili poslije stići. — (Ib. str. 204.)

— Starosti! ti više puta žalostno pogledaš na tvoj muževni viek. — (Ib. str. 233.)

— Oj starosti! Ti iz daleka gledaš mladost, i vidiš da od

svih njenih radostih ne osta ništa ino, nego nekoliko bolesti, koje te na nju po nekad oštro opominju. — (Ib. str. 233.)

— Mladež je snaga, dika i slava svakoga puka. — (Ib. str. 422.)

— Ona je samo kuća blažena, gdje se starost s djetinstvom sustiže. — (Ib. str. 739.)

— Čovjek raste dušom i tielom u visinu, a kada je dorastao i plod svoj izdao, tada istiem načinom ide na manjak u svih svojih duševnih i tjelesnih sposobnostih. — („Posliednji Gizdarev“, str. 18.)

— Starost u mužkom i ženskom spolu spada pod zaštitu četvrte božje zapoviedi. Tko dakle onoj ukida čast, u ovu udara glavom svojom. — („Bariša Kitković“, str. 350.)

Radost i žalost

Sve bolesti, nevolje i patnje moramo strpljivo podnositi, jer time ćemo pokazati, da smo pravi kršćani. Bog ne pita, što trpimo, nego kako nosimo svoj križ i prema tome mjeri naše zasluge. Čovjeka često snađu u životu žalosti, ali mu sine i traćak nade, da će se razveseliti. To je stalna mijena na ovome svijetu.

— Ako ti je moje radosti, u njem je bar kapčice žalosti. — („Poučne iskrice“, str. 79.)

— Na svietu neima radosti bez žalosti. — (Ib. str. 94.)

— Jošt i najžešća žalost mora izgubiti oštrinu svoju. — (Ib. str. 191.)

— Što je san tielu, to je radost i veselje umu i duši. — (Ib. str. 194.)

— Koliko ljudih trpi na svietu! Nu zahman, kad patnje svoje ne žrtvuju Bogu na slavu, već mrgudanjem i pred istim svietom izgube vriednost. — (Ib. str. 228.)

— Svaki ima svoje dane, kada plače i dane, kad se raduje. — (Ib. str. 249.)

— Jedan se raduje u kratko na onom, na čem će plakati dugo. Drugi plače na onom, na čem bi mu se trebalo radovati. — (Ib. str. 249.)

— Ili je bol slaba ili oštra, trebamo ju strpljivo podnositi, jerbo ako je bol slaba, to onda nije težka i lahko se podnaša, je li pako oštra i težka znademo da ne traje dugo ili barem ne za uvijek, što je nedvojbeno za svakoga izmedju nas gotovo utješjenje. — („Slavjan“, str. 24.)

— Svaki čovjek bio on gospodar ili sluga, ima svoje posebne terete i brige, koje mu nositi valja. — (Ib. str. 89.)

— Žalost dieljena po prijateljih umanjuje se i čestimice je nestaje. — („Odmetnik“, str. 36.)

— Bolestnom tielu pomršena je pamet, uzburvano srce; misli su izgubile svoj pravac, čuvstva svoje ravnopravje, volja svoje ravnotežje. — (Ib. str. 180.)

— Nije li istina, da nam danas med sladi, a drugi put ogorča jezik? — („Bog s čoviekom“, str. 61.)

— Nije kod Boga pitanje, kakav je križ? nego kakovom ga pomnjom, uztrpljivošću, krotkoćom, poniznošću, odanošću i ufanjem i radošću nosimo? te će nam se i nagrada po ovimi, nipošto pako po slici, cieni i boji mjeriti. — (Ib. str. 62.)

— Što ne možemo izliečiti, nemojmo ni ozliedjivati. — (Ib. str. 105.)

— U kršćanstvu sudi se žalost po djeli. — (Ib. str. 261.)

— Čovjek se straši svake boli, buduć da u njoj uništenje tielesnog života nazire. — (Ib. str. 349.)

— Takvih ljudi nema na svitu, koji baš nikada ne bi imali radosti da uživaju, ili žalosti da u njoj tuguju. — („Naputak“, str. 258.)

— Kamo ćemo stati na ovoj tužnoj zemlji, a da se srce naše ne napoji gorčinom? — („Čovik s Bogom“, str. 33.)

— Ne ima čovika, koji bi bez križa hodao po svitu. — (Ib. str. 98.)

— Mnoge su tuge i nevolje, koje ljudstvo pritiskuju. — (Ib. str. 629.)

— Veselje dobro djeluje na život čovjeka. — („Posliednji Gizdarev“, str. 116.)

— Kad nevolja mine, teško se i najbolji čovjek nakani, da obećano daje, ili zavjetovano izvršuje. — (Ib. str. 130.)

— Nevolja odcjepljuje himbene prijatelje, iskrene užje prikapča, a neprijatelje izmiruje. — (Ib. str. 135.)

— Tko nije privikao svoje strasti zauzdavati u zdravlju, a volju si slomiti, taj ne može bolesti ili ma kakove druge nevolje i tegobe strpljivošću podnositi. — (Ib. str. 245.)

— U bolesti klonu nagoni životni i većma oživi sviest, koja goni čovjeka da se približa Bogu, kog je u zdravlju zane-mario. — („Bariša Kitković“, str. 98.)

— Svaka radost, svako veselje radja se iz patnje. — (Ib. str. 118.)

— Svaka patnja nalazi odjek u našem srcu, al samo onda, ako ova ne polazi od grieha. — (Ib. str. 264.)

Oholost i poniznost

Oholost je oznaka zla čovjeka. On ne poznaje ničije pravo i nastoji, da nepravednim djelima sve podvrgne svojoj samovolji. Oholost je strmoglavila prvoga čovjeka, ona nosi i danas nesreću. Zato treba da je svaki kršćanin ponizan, poslušan i krotak u srcu, da ne padne u vlast zavodnika.

— Oholost zamrači očima, pak ide protiv Boga, i poklem ga ne može smiestiti s priestolja u svojoj nemoći razuzda jezik i grdi ga. — („Vila“, god. 1874, str. 18.)

— Oholost ne ima smielenja. — (Ib. str. 43.)

— Ne znam bi li se našao čovjek, koji bi smio tvrditi, da bi nečedno čeljade moglo biti liepo? — (Ib. god. 1876, str. 36.)

— Ponajviše ljudih poradi oholosti duševno i tjelesno propadnu, jerbo im se sramotno čini ovaj ili onaj posao ili čin obavljati, pa tako privolvši griehu, propadnu za uvieke. — („Slavjan“, str. 69.)

— Oholost zasliepi oči čovjeku da ne vidi ono, što je liepo, pravo i dobro. — („Odmetnik“, str. 260.)

— Ohola će Bog bolju, tugom i nevoljom satrti. — („Bog s čoviekom“, str. 150.)

— Oholost se većinom putenošću ponizuje. — (Ib. str. 155.)

— Poniznost je duh, koji treba da je u srdcu našem čvrsto zatvoren; a otvaramo li naše srdce svietu veoma često, lahko se dogadja, da taj duh iz nas izhlapi. — (Ib. str. 156.)

— Kao što je oholost prvoga čovjeka strmoglavila, isto ovako padaju i oni narodi, koji odpav od Boga, mudročću svojom i umom, druge narode nadkriliti, i vrhu njih gospodovati žele. — (Ib. str. 166.)

— Oholost takove je naravi, da ne može ništa trpiti, što je druga pamet izmislila i ruka načinila. Ona ne može podnositi nikakvu drugu čast van onu, koja se njezinoj taštini podaje. — (Ib. str. 171.)

— U poniznosti koren je pokornosti. — (Ib. str. 317.)

— Oholost je kugom svakog čoviečanskog društva. — (Ib. str. 745.)

— Nema po čovika veće pogibelji, no one oholosti, koja se useli u pamet ljudsku. — („Naputak“, str. 2.)

— Oholom bo čoviku ne godi ono, što mu je od Boga dato, da se po tom i u tom usrićiti nastoji. — (Ib. str. 3.)

— Ah, nesritniče! Tvoja te je oholost zaslipila, da ne vidiš, koliko si blaženstva porušio. — („Čovik s Bogom“, str. 268.)

— Naše srce u ničem nikada neka se ne ponosi. — (Ib. str. 498.)

— Oholost... zna sve naše misli, sva čuvstva obuzeti i svakom dobrom djelu svaku cinu podkrasti. — (Ib. str. 536.)

— Bogu svemogućemu hvalu uzdajem: da mi se srce ne opogani ohološću, već neka se po svemogućstvu božjem opomene na svoju ništavnost. — (Ib. str. 576.)

— Kad je nebo veselo, a polje cilo i zeleno; kada sva narav ide nam na ruku, kano da se nadmeće, da čoviku ugodi; onda je srce naše puno i veselo. Nu, žalibože, najedanput se i oholost u ovo podkrade, pa čovik u ludoj svojoj pameti, pomisli, kano da na zemlji i ne bi bilo većega gospodara, no što je on. — (Ib. str. 605.)

— Oholost ljudska sama plete one bičeve u duši i tielu, s' kojimi se takovim duhom opojeni čovjek mrcvari. — („Posliednji Gizdarev“, str. 354.)

Poroci u narodu

Antunović je u svima svojim djelima liječio rane narodne i borio se protiv poroka, u koje je upadao narod i zbog njih činio različita nedjela i propadao u čudorednom i privrednom pogledu.

— Ej da su naši učeni Slaviani, koji su popovske, učiteljske, ravnateljske, sudske i svakojake druge stolice zauzeli, pa da su i oni trgovci i zanatlie pa još i oni poljodilci, koji su u kolo obraženosti unišili svojoj bratji virni ostali, ne bi se ja za naš rod bojo, da će ga bogogrdja aždaja izist. — („Vila“, god. 1873, str. 42.)

— Bogogrdje je orudje, koje sve i najsitnije žilice božanstvena života u narodu ne da poticaju već kidaju; a u kojem narodu izamre život vierski, taj mora umrit. — (Ib. str. 42.)

— Osveta već je u sebi grišna, čovieka u oči ljudstva ponizuje. — (Ib. str. 50.)

— Na osvetu ima svaki čovik nagon, al baš u tom sastoji kriepost kršćjanska: da taj suzbija ljubavom izkrnjena. — (Ib. str. 50.)

— Prostodušnost našeg puka širom otvara vrata praznovierstvu, što uporablja laži, varke, da ga uvede u svako zlo,

koje drugčie naš puk nikad ne bi učinio. — (Ib. god. 1874, str. 35.)

— Ako si čovjeku oduzeo vid, možeš mu kazat: da je crno i ono, što je bjelo, on će povierovat, jerbo ne vidi. Nije drugčie s praznoviernim, prisiko si mu put, da umuje i pita za razloge, pa što god bude pameti protivnie, to će prije povierovat. — (Ib. str. 35.)

— Pijanstvo je glavni grieh ljudstva, pa zato veoma izdašno sriedstvo po djavla, da navede čovjeka na svako drugo zlo, tim većma: što nijedan drugi grieh tako ne napadne um i srce čovjeka ko pijanstvo, riečom: u drugom griehu duže ostaje čovjek još čovjekom, al u ovom postaje takim živinom. — (Ib. str. 102—103.)

— Kad je djavo paklen kanio uselit siromaštvo u društvo ljudsko, onda je prije svega zasadio u njegovo srce zlobu, zavidnost. Umno izmišljeno sriedstvo, da se glad i golotina obisi o vrat čovjeku, pa da ga kiša, snieg, zima i žestina progoni. — (Ib. god. 1875, str. 9.)

— Žalosno je, što se u Slavenu ulegla grdna osveta, da svoje razpaljeno srce kali ognjem, što ga podmeće imetku svojeg izkrnjeg. — (Ib. str. 9.)

— Psovka, bogogrdje jeste takav osobni znak duše, srca i uma, koji jednako odaje neplemenitost osobe, bila ona visokog ili malog stališa, bogata ili siromašna, učena ili neučena. — (Ib. str. 18.)

— Psovka je takav znak surovosti, neotesanosti, koji ne vara, već upravo otkriva dušu, mah je kako bila drugčie zakrivena, pak iznosi joj na vidilo golotinu, koja se pokaziva u nenaobraženosti. A što vriedi kod pojedinih osoba, to mora da valja u razsudjivanju i u cilom narodu. Ako je dakle psovka zavladała u jednom narodu tako da se valja priko jezika muževa i žena, mlade i stare dobe, svakojakog stališa i stanja; onda nas nitko ne može karat ako uzviknemo: da je ovi narod surov, neuljudan i nenaobražen. — (Ib. str. 18.)

— Psovka je sigurni biljeg manjkanja obraženosti. — (Ib. str. 18.)

— Strah mekoputnosti truže ćudorednost, njom smalaksaje duh i hrabrost vojnička. — („Poučne iskricе“, str. 166.)

— Pijan čovjek i kršćanin, to su veoma različite dvie vrsti ljudih! Jer kršćanin je čovjek, a prijanac zvier. — (Ib. str. 266.)

— Zar je Bog vino za to dao, da zapijemo pamet i gorčinom srdjbe otrujemo srce? — (Ib. str. 266.)

— Ima mladih, nevinih srdaca, koje jošter nisu otrovana zlobnom mržnjom, nisu okorjela sebičnošću, pa se svačemu što na nebu i zemlji vide i čuju, znadu radovati. — („Slavjan“, str. 13.)

— Pijanstvom se kalja narodno poštenje te umanjuje onaj ugled, kog su naši Slaveni pred stranimi narodi posjedovali. — (Ib. str. 30—31.)

— Al najдите mi jedinca, koji bi svakoga čovjeka znao obraniti proti navali licumierstva? — („Odmetnik“, str. 7.)

— Gizdost i lakomost jazi su, u koje ljudi hrle djoromice, te jedan za drugim padaju u nj, ko da ih upropašćuje neka tajna silna ruka premoći. Oči jim ne vide jaza, a glasa opominjuća ih da idu u propast, gluho jim na čuje uho. — (Ib. str. 27.)

— Riedko je naći čovjeka, u kom se ne bi dobar dio slavohlepja nalazio. — (Ib. str. 95.)

— Oni ljudi laskaju drugomu, koji o laskanju jedino žive. — (Ib. str. 102.)

— Kada zloba zasine oči, onda potamne i one od duha, pak ne vide što je pravo, te u srcu uguši se osjećanje dobra i liepa. — (Ib. str. 119.)

— Mudro i razborito čine oni Slaveni, koji su si u slučajevih osvete u običaj uzeli reći: „Vidi Bog“; jerbo u istinu više imamo uzroka za uvrieditelja Boga moliti, nego li osvetu proti njem tražiti. — („Bog s čoviekom“, str. 54.)

— Tko osvetu traži, imao bi sama sebe upitati, tko ga je postavio sudijom izkrnjega svoga? i nije li Bog sam gospodar duše i tiela i svega imanja?... Tko za osvetom teži, taj pokazuje, da se svjetske halabuke boji, kao i to, da navali svojih strastih odoljeti ne umije. A to borme nije plemenito niti junački. — (Ib. str. 54—55.)

— Pa što je veća bila pomrčina (kleveta), tiem će takodjer i svjetlost veća biti. — (Ib. str. 63.)

— Koji nastoji drugomu se osvećivati, taj si božju vlast, nasilnim načinom prisvaja, vlast, velim, koja će ga na skoro satrti. — (Ib. str. 99.)

— Koji lahko obećaje, taj još lašnje uzimlje.—(Ib. str. 182.)

— Srčba naliči ognju, koji sam sebe grize i troši, dok sve u pepeo ne obrati. — (Ib. str. 256.)

— Bojazljivost i stid drži mnogo ljudij u nepokori svezane. — (Ib. str. 265.)

— Svaka osveta jeste vriedjanje gospodstva božjega. — (Ib. str. 292.)

— U neumjerenosti je dvostruki grieh, koji tielo i dušu čovječiju upropašćuje. — (Ib. str. 317.)

— Ima ljudij, koji u osveti na svom neprijatelju učinjenoj, njeku slast nalaze. Nu najveću slast osieća ipak onaj, koji posjedujuć ma kakovu vlast, neprijatelju i uvrieditelju svomu oprašća. — (Ib. str. 353.)

— Osveta u pogledu duševna i tjelesna života naliči mrazu, koji otrovnim svojim duhom sve uništuje, dočiem ljubav uztrpljenja poput nebeske rose sve kriepi i oživljuje. — (Ib. str. 353.)

— Osveta naliči vinu, koje mjesto da gasi žedju još većma ju podpaljuje. — (Ib. str. 363.)

— Gdjegod je puk osvetu obljubio i u običaj uveo, neima mjere ni kraja nemilosrdju. — (Ib. str. 363.)

— Psovka naliči zločestom trnu, komu ne možemo zabraniti, da nigdje ne iznikne, jer ga i nehotice marvinče, ovca, svinjče ili vjetar donese. — (Ib. str. 713.)

— Proklinjanje je znakom zločesta srdca, koje osvetu u sebi goji al ju sakriva. — (Ib. str. 714.)

— Ljutitost ne priznaje svoju krivnju, niti što dobra nauči. — (Ib. str. 724.)

— Neima takova imetka, koji bi proždrljivost srdca zasititi mogao. — (Ib. str. 727.)

— Svaka srčba već sama po sebi nosi polovicu oholosti. — (Ib. str. 747.)

— Proždrljivac neima drugoga Boga van svoga grla i trbuha. — (Ib. str. 749.)

— Kradljivci prenesu nepoštenje svoje i na cielu obitelj, a osobito na svoju djetcu, koja će se imena svojih roditelja sramiti, i pri spominjanju istih od srama zacrveniti. — (Ib. str. 760.)

— U kršćanstvu stoji nepotlačena moć, ako nije zlobom i mržnjom razdvojeno. — („Razpava“, str. 79.)

— Jedno je, što je od prastarih zaostalo, mržnja naime, zloba i čudno njeko veselje, kada vidi u pogibelji brata, a još čudnija žalost, kada ga opazi da se uzdiže. — (Ib. str. 168.)

— Srčba ne poznaje ni Boga ni čovika. — („Čovik s Bogom“, str. 228.)

— Ako bi nas bud s koje strane, nasilja neprijatelja oborili patnjami, da nas nikad ne nadvlada srčba, mržnja ili osveta. — (Ib. str. 411.)

— A kada se strastmi zabuši vrilo ljubavi božje, onda za čas izčezne ljubav roditeljska, ditinja, supružka i rodbinska, pa ostaje sebičnost, koja kamo god se okrene, sve vehne, trune, ruši se i suši pod njenimi nogami. — (Ib. str. 459.)

— Lakomost, samoljublje, pohlepa, zloba i zavist, prežu nas u svoja kola i uvjeravaju, da se neće na nami izpuniti, što se je već nebrojeno puta na drugimi izvršilo. — („Posljednji Gizdarev“, str. 242.)

— Da mržnja ne nadvlada i strastju osvete čovjeka ne zasliepi, tušta bi se rana izliečilo, što ih nanaša osobi i društvu lukavština i himba. — („Bariša Kitković“, str. 33.)

— Razuzdanost volje svaljiva sve u propast, što je umnost i vještina sakupila. — (Ib. str. 294.)

Svijet, život i smrt

Svijet nastoji, da uzvisi tielo čovječje nad njegovu neumrlu dušu. Nepobitna je istina, da je tijelo osuđeno na smrt, a duša je neumrla. Život na zemlji prelazna je stanica na putu u vječnost, gdje ćemo dobiti nagradu ili kaznu prema svojim djelima na zemlji.

— Prava snaga ne sastoji u tielu već u duši. — („Vila“, god. 1873, str. 73.)

— Našega života vrelo ne može se nalaziti u drugom, već samo u nami. — (Ib. god. 1876, str. 25.)

— Ni dragi kamen nije tako skup ko vrieme. To znadu svi ljudi, pa ga opet nemilo i nedrago troše. — (Ib. str. 51.)

— Što jedni zidju, to drugi ruše, jedni peru, a drugi crne, jedni čiste, a drugi kaljaju, eto takav ti je sviet! — („Poučne iskrice“, str. 232.)

— Priroda gubi život, al ona ga mlada i dobiva natrag. — (Ib. str. 254.)

— Ono što je zapušteno u našem životu, toga ne dobismo nikad više natrag. — (Ib. str. 254.)

— Sve što je na svietu smatra se vriemenitim. — („Slavjan“, str. 23.)

— Preveć se zla na svietu kuha i hari, ali Isus ugasi vatru svojom milošću, pa se tako ono što kuha ne uskuha, nu da se

sve dokuha što se kuha, već bi se tako strašno srdce čovječje okužilo, da ne bi bilo kadro radosti zemaljske niti u najmanjoj mjeri uživati. — (Ib. str. 32.)

— Tko se pripravlja na blaženu smrt, imati će i blaženi život. — (Ib. str. 119.)

— Zaludu se sviet grozi, zalud grdi, zalud mrzi, ruži i podsmjehava se, ostaje bo ipak istinom, da je duša nad tielom. — (Ib. str. 121.)

— Sviet hvali ili kudi ono što vidi. — („Odmetnik“, str. 73.)

— Kao što nijedna ma najliepša i najskupocienija stvar, neima ciene, ako unapried znamo, da ćemo ju na skoro izgubiti, tako najmanjoj stvari dajemo najveću cienu i dopadnost, znajući, da je viekovita. — („Bog s čoviekom“, str. 18.)

— Kao što je raznolika smrt pojedinih ljudi, tako je i raznolik život istijuh. — (Ib. str. 95.)

— Sjetimo se za vriemena, da neimamo ovdje obstanka, nego nam je neprestano putovati. — (Ib. str. 170.)

— Dani su naši prebrojeni. — (Ib. str. 170.)

— Nu sve je na tom svietu samo vriemenito. — (Ib. str. 305.)

— Priliku smrti vidi čovjek svaki dan. — (Ib. str. 344.)

— Na križu je za života milosrdje, a poslie smrti biti će pravda. — (Ib. str. 606.)

— Ne virujem da bi čovika bilo na svitu, koji bi rado pogledao u oči smrti. — („Naputak“, str. 226.)

— Sve što je u Evi, prvoj našoj materi, to odsiva pogledom smrti, pa uništjuje i ono malo radosti, što bismo inače na ovom svitu užiti mogli. — („Čovik s Bogom“, str. 347.)

— Jer sve ono, po čem se slast u naš život uliva, i po njem razliva, to je sve lipo, pravo i sveto, a sve ovo se tare i uništjuje smrću. — (Ib. str. 347.)

— Svit ostaviti moramo. — (Ib. str. 453.)

— Ne znamo, dokle će nam život dotrajati. — (Ib. str. 454.)

— Kakov je naš život! Danas jesmo, a sutra već nismo. — (Ib. str. 553.)

— Sva ovoga svita ljubav praznine ostavlja u našem umu, u našem srcu. — (Ib. str. 808.)

— Kao što čovjek dolazi, tako treba da i s blagoslovom odlazi s ovoga svieta. — („Posliednji Gizdarev“, str. 216.)

— Sviet je zločest, pa i ono što je najsvietlije, ukalja. — („Bariša Kitković“, str. 318.)

Prošlost Bunjevaca i Šokaca još nije dovoljno rasvijetljena. Naš Stari Rodoljub Ivan Antunović ljubio je svoj bunjevački i šokački rod iznad svega i poslije mnogih djela napisao je i znamenitu „Razpravu“ o Bunjercima i Šokcima. Ovo je jedino vrijedno i pouzdano djelo o našoj prošlosti. On je na to mnogo potrošio. Putujući od samostana do samostana, od arhiva do arhiva i istražujući stare rukopise, iznio je dragocjene podatke o prošlosti svoga roda, koju je obradio tolikom savjesnošću i točnošću, da se istraživači bunjevačke i šokačke prošlosti još i danas, poslije pedeset godina pozivaju na Antunovića kao jedinog auktoriteta u ovom pitanju. — Bio čovik kojega mu drago stanja i zvanja i ma koje vire nikada se ne može lišiti želje, da prodre u prošlost svojega porikla. — („Razprava“, str. 3.) Ova ga je želja krijepila, pa je mogao i završiti svoje epohalno djelo. Antunović je mnogo putovao i ispitivao sve okolnosti, da dođe do istine. To i sam potvrđuje: — Zar bi mogao tkogod opisati povist ma kojeg slavskog naroda, a da ne proputuje sve slavenske zemlje, i izpituje svagdje čovika i ženu, sina i kćer, upozna lik i oblik i sve ono, što sačinjava osobu, obitelj, občinu i narod, u svakom pogledu života duševnog i tvarnog? Tko ne bi htio ili ne bi mogao da ovo čini, taj će teško ikad naići na istinu. — („Razprava“, str. 10.) Zaista je tako. Vidjeli smo i čitali dosada mnogo pokušaja, ali nitko nije uspio da bolje prikaže prošlost Bunjevaca i Šokaca, no što je učinio naš Antunović. To su većinom slabi pokušaji, natrunjeni subjektivnim i namjernim elementima. Istinu istražiti i napisati je nije laka stvar, zato kaže naš učitelj: — Htio sam okreniti natrag na naše porieklo, da vidim, kuda to dopire u prošlost, te sam onda istom vidio, kakvi smo mi Bunjevci siromasi slični onomu, koji se od svojih starih odkinuo, u svit otišao u nakani, da se više nikad, k svojim, al' baš ni uspomenom ne povрати. — („Razprava“, str. 12.) Svaki Bunjevac i Šokac treba da upozna svoju prošlost, zato ovdje iznosim Antunovićeve glavne misli i tvrdnje.

— Taban je staro sielo naših Bunjevacah, nekoć najuglednijih stanovnikah budimskih. Al kasnije, a i danas, iznevjerili se svojoj bunjevačkoj narodnosti, poklem su redomice stupali u više društvene razrede. Iza toga se sljedimice iz obiteljah gubili, te jim neima danas ni traga ni glasa, do može biti, po korenu, u kojoj pučkoj obitelji. — („Odmetak“, str. 33.)

— Plemena su onako kako su bila razdijeljena na loze, baš kao i danas svoja raznolična imena zadržala. Pa niti su Hrvati Hrvata, niti Srbi Srba ime u obće svi nosili, već se po svojih granah nazivali. Tamo su gori Rusi, Rusini, Poljaci, Moravci, Česi, Lužički Srbi, i Slovaci uz Karpate i u ravnica baltajskih; a ovde Slaveni, Istrijanci, Dalmatinci, Hercegovci, Bošnjaci, Srbi, Bugari i Hrvati, a i medju ovimi Bunjevci i Šokci. — („Razprava“, str. 15.)

— Moje je samo nešto reći o Bunjevcih i Šokcih, koji u Srbinu i Hrvatuu smatraju brata, ali takova, s kojim u diobu ne pristaju. Što god sam knjigah prevrnuo, svagdje sam to našao: da su Sloveni, Slaveni, Sclavi, Slavi svi jednog te istog koriena, iz kog su žile i žilice izrasle, koje trupu ili deblu stabla svega Slavenstva život daju i ovaj uzdržaju. — (Ib. str. 29.)

— A kad dodaš njegovu neograničenu ljubav slobode, to ćeš onda lasno shvatiti moći, zašto se nije jedan drugomu pokoravao, već svaki u svom gnjizdu neograničeno gospodovao. — (Ib. str. 33.)

— E pak je pojedince razcipkan, baš zaoto propadao pred sjedinjenim dušmaninom, osobito onda, kada je i kod njega svim narodom upijeno zlo, ono grdno izdajstvo našlo podle sinove, koji su nastojali, da nad glavom nepokorivših im se sunarodnikah, tudjim oružjem gospodstvo zadobiju. — (Ib. str. 33.)

— Naši su pradjedi ovudan već tada stanovali, kada su Magjari ovamo nadošli, te su bile, kako nam listine u Arhivi Bečkih sahranjene pokazivaju: već u doba prvih kraljevah mnoge obitelji sbog njihovih gradjanskih i vojnih kriposti oplemenjene, pa su sudbinom naše mile domovine ravnale. — (Ib. str. 43.)

— Stara pisma svjedoče, da su naši predji već i prije mohačke bitke na Dunaj, Tisu i Maroš sve do Ostrogona razprostirali se, pa isto tako baš kao i danas Magjari, puk s pukom a plemići s plemići izmišani živili, o tom nam jasnu svidočbu daju i mistna imena selah i gradovah o kojih vidimo, da su slaviska pomagarena, ili magjarska slavskim imenom zaodjenuta. — (Ib. str. 59.)

— Tamo u Sirmiumu protezahu se gore Šokci s ove i s one strane Dunaja u Baranju i Tolnu, a u sredini Bačke, većma onamo k Tisi, Bunjevci i to sve do Budima, svagdi dakako većinom sa Srbi u zajednici. Ali uz to ipak ne treba zaboraviti, da su se ove grane i mišale, te nalazimo i uz Dunaj Bunjevacah. — (Ib. str. 62—64.)

— Da su Raci od starinah podunavski i potiski stanovnici bili, to izvan svake dvojbe stavljaju svi zakoni od godine 1556. na saborih o Racih sastavljeni, kako da se naime državnoj daći podvrgavaju. Ta zna se, da su Raci u ratovih, između dviju stranakah za pristolje vodjenih, uz carski barjak vojevali i poradi osobite hrabrosti i junačtva Leopoldom I. plemstvom udareni bili. — (Ib. str. 90.)

— Raci su se poslije tatarskoga razorenja Ugarske ili poslije pada Srbije i Bosne, ovamo doselili, pa su jedni, kako se vidi, onamo u Dalmaciji i Hrvatskoj, a drugi u doljnoj Ugarskoj sigurno kod svojih srodnikah mira i pokoja tražili, te se ovdje nakon strašnog mohačkoga poraza u obličju Srbah, Šokacah i Bunjevacah sve do danas zadržali. — (Ib. str. 91—92)

— Oni, koji su iz Dalmacije i Hrvatske u vojsci Ferdinandovoj ovud ratovali, i povrativ se kući, ostalom u planinah tvrdinom naravi borećemu se rodu pripovidali, kako su ovuda mnoge krasne u pustoši ležeće zemlje vidili, i tim u njimi želju za izselenje uzbudili. A ta se je tiem laglje izvadjati mogla, što je i turskim pašam a i carskim ljudem brige zadavalo; odkud će ljudih nabaviti, koji da im polja obdilaavaju, i tako im brime proizvodjanja kruha i odgajanja marhe s vrata skinu. Pa su i paše izbigavši puk natrag pozivali, a carski generali narod iz Bosne i Srbije izazivali. — (Ib. str. 93—94.)

— Od 1686. godine, pošto se je Budim u kršćanske ruke povratio, kršćani Slaveni iz Bosne i Srbije dolazahu češće ovamo; jer čim se većma uzdizala kršćanska moć, tim su njihovi gospodari u Bugarskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini postajali bjesnijimi. Pa da svoj život i nešto imetka spase, izmicali su odonud, čim se komu prilika pokazala, dapače su i čitava se sela podizala i u Austriju useljivala. — (Ib. str. 94.)

— Da su fratarski samostani već god. 1686. ponamišćani bili u Baji, Somboru, Baču, Kalači i Subotici, o tom ne da dvojiti zapisnik skupštine fratarske god. 1693. u Rimu držane, u kom se već prije spomenuti kao takovi nabrajaju. — (Ib. str. 94.)

— A u onoj dobi gdi god su bili samostani, tamo i u dalekom okolišu ponastanjivali su se virni, buduć da Turci nikakva kršćanskoga popa nisu trpili u području njihova gospodarstva, do jedinoga fratra. — (Ib. str. 94.)

— God. 1696. bilježi se, da bajsku parokiju rukovodi otac Ivan Vidić, koju su god. 1708. buntovnici Rakocijski razorili

i popalili. God. 1711. vraćaju se otci Gabriel Guganović i Luka Karagić, drugčie Ćilić, iz Iloka, gdi su bili sakristiju bajsku sahranili, pa god. 1719. crkvu i samostan obnavljaju. — (Ib. str. 95.)

— U toj dobi to je bila sudbina samostana bačkog, somborskog, subotičkog i kalačkog; sad su ih naime palili i robili Turci, sad opet ugarski buntovnici. — (Ib. str. 95.)

— U šesnajestom viku pod gospodstvom turskim stanovahu mnoge katoličke obitelji slavske izmšane u podunavskom Feldvaru i okolici. Ove ohrabriti dolazi fratar iz Tukulje u turskom odilu. Osobito god. 1700. dolazi otac Bernardō, za njim otac Spaić, a onda otac Cvetović. God. pako 1690. po svidočanstvu Mihojla Turkovića kanonika požunskoga, ne bijaše u Feldvaru ni popa ni fratra, već su tamo stanovali razkolnički kaludjeri. — (Ib. str. 95.)

— U Gjöngyöškom samostanu franjevačkom, stoji o naših, osobito subotičkih Bunjevcih, slideće ubilježeno: Stanovnici, tako zvani Bunjevci, vodjeni po 18 otacah reda sv. Franje, većim su dilom iz Bosne, a manjim iz Dalmacije nadošli, pa se jedni nastaniše u Subotici, na mistu današnjega samostana, gdi je bila tvrđavica kao rimski castellum, a drugi se preseliše u Segedin. U njihovoj pratnji došavši Franjevci povratili se na skoro u Bosnu, do jedinog fra Angjelije Šarčevića. Ali jerbo poglavica salvatorijski nije trpio, da se franjevci države bosansko-argentinke u Subotici nastane: to se je i Angjelija Šarčević, čim su njekoji Salvatorijanci bunjevački jezik naučili, morao u Bosnu povratiti. — (Ib. str. 95—96.)

— Stanje Bunjevaca ovako opisuje ljetopis fratarski u Subotici: — Nenasitivi Turci, nezadovoljni sa zlatom u daću odnešenim, vodiše u sužanjstvo bunjevačke žene i divojke; mlade i zelene iztrgnuše iz naručja jaukajućih roditeljah, zada ih više nikada ne povrate. A sve opirući se, mačem u smrt ugnashe. Tom zlu da barem ponješto izbignu, izmisliše otci potajni način, koji se u tom sastojashe, da je otac kradom vodio svoju kćer od sela do sela, dok ne bi našao katolika momka, s kojim bi ju fratar u noćno doba vinčao. A da i mladjahni ne moraju od glave po dukat plaćati, to su navikli, mužkiće tek okolo 14-16 god. u gaće oblačiti. — (Ib. str. 96.)

— Duševnu brigu o subotičkih i svih potiskih Bunjevcih, vodili su Salvatorijanci, po imence otci: Luka, Nikola, Rajmund i Aleksandro, o koji pripovida Jelka Vojnich, starica od 80

godinah, kako su u svakoj pogibelji života i u najžešćih tegoba, svistno izpunjavali dušobrižničke dužnosti. Ona veli: „Mnogo smo patili od Turakah i ustaških magjarskih četah. Od Turakah se više putah sakrivahu i fratrovi i virni u ritove ludaškoga Palića, ogromnog toga jezera. Ali se je dogadjalo, da su Turci, saznavši za ovo, neuke odtud izmamljivali varkami, vičuć u noćno doba: Kate, Mare, Bare izidjite; ništa se ne bojte! Otišao je već prokleti poganin. Koje su na to izišle, bijahu zarobljene i u sužanjstvo odvedene. Tim načinom zarobiše dvie mlade Algaševičeve, od kojih jedna bijaše sestra pokojnoga senatora Jaramazovića... Druga koju Turci ovako prevariše i odvedoše, bila je iz obitelji Sučićeve, rođakinja našega sindikuša Šimuna Antunovića. Njekoje se bigom spasiše, a njeke se odkupiše po redovnicih presvetoga Trojstva, dočim se mnoge nikad ne povратиše. Oni u vodi zaostavši, povukoše se kasnije u Segedin, gdi su sve dotle obitavili, dok god Turčin s ovih stranah Tise nije protiran bio. Na to se povrativ, zauzeše svoje kuće, a plemići svoje stanove.“ Stara Jela i to je pripoviedala: da su mnogi sve dotle trpili strah, dok god je Petrovaradin i Banat u turskih rukuh bio. Jednoć, veli, proćuo se glas: da se Turčin približuje velikom vojskom. Na to su Subotičani odmah uzmakli u jankovačku šumu, gdi je jedna mlada, imenom Roza, zabludivša, i od svojih razstavljena cilu noć na hrastu provela, pa se je ista šuma od one dobe njezinim imenom prozvala. U toj šumi je puk šest nedieljah u strahu proveo, a kada se je u Suboticu, gdi je sve popaljeno bilo, povratio, napadne na nj iz zasjede Turčin te više mlada, koje su u od kule udaljenu suhaću nosile ono malo prohe, što im Turčin nije bio oteo, pohvata i u sužanjstvo odvede. Ta sudbina snadje i ženu Milije Sučića, koja pošto se za sedam godinah nije povratila, to se Milija po tada vladavšem običaju udovcem smatrao, i po drugiput oženio s Katom Diniška Bojaković, inače Bijakovićevom, sestrom somborskoga kapetana, i rodi mu sina Luku, kasnije hrabrog i junackog subotičkoga kapetana, otca loze Sučićeve, sa pridjevkom „Lukin“ označene. Sve to dogodilo se je okolo godine 1692, iz čega jasno vidimo, da su i ovdje i ondje u Somboru, Bunjevci i Srbi već mnogo prije nastanjeni bili. — (Ib. str. 96—97.)

— Nije mnogo vremena proteklo, pa je Subotičane stigla još groznija nesreća. Njeki ustaški vodja, kapetan Virágh, navali sa divljačkom svojom četom na Suboticu, te ruši, pali i u jednoj

ulici mnogo neoružanih ljudi sabljom posiče i s konji pogazi. Ovi su okolo kapele sv. Roka pokopani bili. — (Ib. str. 97.)

— Povodom ratovanja princa Eugena, kada je isti od Petrovaradina pošao za Turci, puk u veliku strahu već pretrpljenih nevolja, povuče se u Baju s fra Aleksandrom, svojim neodiljivim dušobrižnikom, gdi je nedilju danah proveo, razmišljajuć, ne bi li bilo bolje prieći Dunaj, i na drugoj obali u šumah se nastaniti? Ipak, začuv slavnu pobjedu kod Sente, velikom radošću se oko god. 1697. kući povrati... Poslie te pobjede ustrojena je narodna milicija, do najnovijega vremena kao potiska granica poznata, te je odredjeno, da se uz obalu Tise podignu mistimice obkopi. Subotica kao glava potiske granice, imala je dva obkopa: prvi je bio okolo gradića u kom se danas samostan nalazi, te se zvao „nutarnjim“, a drugi se iztezao do današnje grčko-iztočne crkve pod imenom „vanjski“ poznat. Oba bijahu obkoljena velikimi barami, od kojih se jedna onamo medju vinogradi putem segedinskim razprostirala, imajuć poviše sebe nasip od gradskih ruševinah navežen i „fratarskim mostom“ prozvan, dočim se je druga bara razastirala po onom dilu grada, koji se danas „mlakom“ zove. — (Ib. str. 97—98.)

— Potvrđen je kapetanom Luka Sučić, muž velikoga ugleda i junačkog stasa. Dugom i sidom bradom urešen, bijaše takova pogleda, kojim je neprijatelja u strah ugnati mogao. Ipak u mirno doba bijaše velikim dobročinom, te pun ljubavi i štovanja napram franjevcem. A drugi častnici bijahu od obitelji Marčetićah, Kajićah i Vujevićah. Dvojica bijahu vazda i od Srbah, imajuć posebne svoje barjake, koji sve do godine 1848. bijahu u crkvi franjevačkoj, a kasnije su u knjižnicu unešeni. — (Ib. str. 98.)

— Franjevci ni za jedan čas nisu Bunjevce ostavili, već su ih i tamo slidom slidili (u tvrđavu Petrovaradinsku u doba Rakocijeve bune), fra Josip Kovač i Jerko Ludaši, Bunjevac, imajući to prezime od pustare Ludaš, u kojoj se je rodio, a inače bijaše rođen od svitle obitelji Guganovićah. — (Ib. str. 98.)

— Kasnije t. j. 8. studenoga 1748. pod predsedničtvom Grassalkovića, ubrojiv se Subotica u kameralska dobra, odseliše se neki plemići, koji su dobili plemstvo kao kraljevi privrženici poslije Rakocijeve bune u druga mista kao n. pr. Lemeše, gdi su za podiljena im zemljišta plaćali zakupninu. — (Ib. str. 99.)

— God. 1709. navali kužna pošast i mnoge pomori. God. 1710. presta kuga, i franjevci si počimaju samostan graditi od

valjaka, umjetnošću, trudom i radom svoga dobročinitelja Gjuke Lončarića inače Crvenka. Gjuro je obavljao posao zidara, a fratrovi su mu dodavali opeku. Godine 1717. pohodi provincijal samostan, te ga residencijom proglasiv, imenuje presidentom otca Jerka Ludaši-a, bolje Guganovića, davši mu za pomoćnike Alfonsa, Sokola i otca Gazela. — (Ib. str. 99.)

— Po nastavljenom miru se je puk množio, pa su fratri nakanili bili u gradiću crkvu zidati. Ali buduć da se u njem stajujuće plemićke obitelji, isti svojim vlasništvom smatrajuć, toj nakani protiviliše: to se fratrovi utječu segedinskom upravitelju preuzvišenom gospodinu Franji de Pillard-u, moleć, da njihovu prošnju svitloj kruni, kralju Karlu VI. priporuči, od koga zaista dne 6. prosinca 1723. dobiju dekret, na temelju kojeg se uvedu u posjed gradića, akoprem su one obitelji, kao n. pr. Vojnici, po segedinskom generalu u svojem opiranju dulje vremena podupirani bili. — (Ib. str. 99—100.)

— Od Bunjevacah i Šokacah ide u obće velika slava i dika fratre obije provincije salvatorijske naime i bosanske. Oni su u dobrih i zlih okolnostih nad njimi bdili kao dušobrižnici, i koliko je moguće bilo, sve svoje sile zalagali, da ih Bogu i narodu slavenskomu uzdrže. — (Ib. str. 112—113.)

— Od silnih neprijatelja napadani naši su stari do nedavna samo u zemunicah stanovali, niti su si gradili kuće, i samo toliko orali, da bi imali čim se dohraniti, te bi jedino svakovrstnu marhu uzgajali. — (Ib. str. 116.)

— Ridko je bilo od zla na bolje, već mal'ne uvijek od zla na gorje. — (Ib. str. 117.)

— Naši štari bijahu prvi branitelji Baranje, Bačke i Banata. — (Ib. str. 118.)

— Počam od mohačke bitke, koji su god pisali, bili oni Nimci ili Magjari, ako su o jugu razlagajuć, prisiljeni bili koju reći o Slavenih, to su navadno rič i ime „Thraci“, a kasnije upravo „Raci“ rabili, i to bez svake razlike ili iznimke, bio razgovor o Bosancih, Hercegovcih i Srbih. — (Ib. str. 119.)

— Naši su stari kao graničari u obće si stekli čast i poštenje kod prejasnoga doma, okolo kojeg su svojom virnošću poput gradskih bedemah, čvrsto i nepomično stajali, dočim su s milošću, hrabrošću i junačtvom svojim kod stranog dušmanina, strah i trepet prouzrokovali. — (Ib. str. 120.)

— Godine 1750—1751. daje se častnikom onih místa, koja

su uz Tisu civilnoj upravi predana, na volju, stupiti u redovnu vojsku ili pako prići u stanje mira, te im se u tom slučaju daju nekoje zemlje u nagradu. Takov je bio i dne 13 studenoga 1750. Ivan Antunović kapetan Titelski, koji je kasnije dobio zemljište u Tornjošu. Sretan, koji je kasnije na one zemlje darovnicu isposlovaio, jerbo je taj iste i zadržao; a koji se jedino u svoje zasluge uzdali, tih je potomke, ako su se srećno iz mrižah Neoakvistične (budimske) komisije izbacili, kraljevski fiskus pod raznimi izlikami i načini iz posjeda izagnao. Ovako su prošli, kako nam je poznato Gubanovići i Antunovići, koji su radi svojih vojnih zasluga, već pod Leopoldom I. s Vojnići, Pilasnovići i Latinovići plemstvo zadobili. Ovaj gubitak zakriva i krvna izdajstva, koja neću da poradi potomakah odkrivam, buduć da su to žliezdne obiteljske rane, kojih se grozna bol još i praunukah njihovih dohvaća! — (Ib. str. 126—127.)

— To će se ipak Slavenu navik upisivati u slavu, da svoje sablje dotle od boka nije odpasao, dogod je domovini pogibelj pritila. — (Ib. str. 129.)

— Na svakom onom polju, koje su poslie nesretnog mohačkog poraza snova zasjeli Slaveni, gdi je god bilo Srbah, tamo je u većem ili manjem broju bilo takodjer Bunjevacah i Šokacah. — (Ib. str. 132—133.)

— Slaven se je tuj rodio, tuj je stoljeća krv svoju prolivao, i tko mu ovo poriče, taj mu je najveći zlotvor, taj mu život napada. On za drugo nebo nezna, već za ono, koje mu se s ove zemlje pokazuje. — (Ib. str. 171.)

— Ali ničija krv nije ovdje na toliko prolivena, kao krv danas prezirana Slavena, onda pod imenom Ilira poznata, koji je ovdje uvijek, kao najstariji stanovnik, do zadnjega časa na mejdanu bio. — („Posliednji Gizdarev“, str. 72.)

— Ako ćeš dvie il najviše tri županije izuzet, Magjari su već od doba svojeg uselenja bili od svake strane u manjini, no oni narodi, koje su ovdje zatekli. — („Bariša Kitković“, str. 330.)

POSLJEDNJA RIJEČ

Prikazavši iscrpljivo život i rad biskupa Ivana Antunovića, mislim, da sam udovoljio našoj narodnoj potrebi, pa će i najširi slojevi upoznati našega bunjevačkog velikana, o kome su dosada, nažalost, vrlo malo znali. Nadam se, ova će knjiga biti opomenom svima Bunjevcima i Šokcima, da će naša mala grana velikoga slavenskog stabla samo onda ozeleniti i oživjeti, ako se prvo mi složimo, iskreno ljubimo i bratski zagrlimo. Sloga naša neka bude mirisan cvijet u krasnom vijencu ljubavi naše jednokrvne braće, s kojom ćemo u zajednici uživati sve blagodati lijepe narodne budućnosti. To je uzvišena nauka biskupa Ivana Antunovića, našega Oca i preporoditelja. Poslušamo li njegove iskrene riječi, ogranuće tada sunce zavidne sreće svima južnim Slavenima.

Antunović je za života, kao dobar pastir primjerom pokazao, kako treba savjesno vršiti svoje vjerske i građanske dužnosti, kako treba poštovati sve narodnosti, a svoj rod nada sve ljubiti. Iz ove ljubavi prema svome rodu odbio je god. 1879 ponudu mađarske vlade, da postane nadbiskupom u Sarajevu. Nije se htio rastati od svojih Bunjevaca i Šokaca, jer je dobro znao, da nije bilo više nikoga, tko bi ih htio i znao a i mogao braniti od nasilja i sačuvati Slavenima. Ostao je zato među svojim i nastavio već započeti prosvjetiteljski i rodoljubivi rad.

Antunović je počeo iskopavati ono umno blago, što se krije u našem rodu. I mnogo je toga otkrio. Njegov svijetli primjer slijedili su svećenici, učitelji i drugi učeni sinovi i posvetili su svoje znanje i sav svoj trud buđenju i prosvjećivanju zapuštenih i od svih zaboravljenih Bunjevaca i Šokaca. On je kao prorok već prije pedeset godina predvidio oslobođenje i ujedinjenje svih južnih Slavena. Ovo je ujedinjenje zagovarao u svim svojim djelima, pa je postao nosiocem jugoslavenske ideje među Bunjevcima i Šokcima. Sve, ali sve, što je bilo potrebno da zna naš rod, Antunović mu je pružio po svojim

djelima. Na nama je dakle, hoćemo li poslušati i slijediti nauku velikoga svoga učitelja. Primimo je kao posljednju njegovu oporuku, ako želimo sreću svoju i napredak svega našega naroda.

Bože sveti! Molimo Te, da naš bunjevački i šokački rod slijedi uzvišenu nauku svoga velikog prosvjetitelja onom ljubavljju, kojom je on radio i žrtvovao se za njega. Neka se ispuni njegova goruća želja: — da ga posluša mili, dragi, nikad nezaboravljeni bunjevački i šokački rod, koga je u svojoj duši i srcu vazda nosio, od njega se nikad ni u danu ni u noći nije odijelio, već je u njega vazda kao u najmilije zrcalo gledao, za njim vazda tužio i s njim se jedino radovao. —

KNJIŽEVNOST

Izvorni dokumenti: povelje, isprave, rukopisi, pisma i bilješke Ivana Antunovića.

Juventus Regii Gymnasii M. Theresiopolitani A. 1826/27, 1827/28.

Protocollum Consesuum in Regio Gymnasio M. Theresiopolitano A. 1827, 1828 celebratorum.

Arhiva gimnazije u Subotici iz god. 1826—1829.

Rukopis Ilije Okrugića: *Izvadak iz pisama Antunovićevih*.

Schematismus Cleri Archidioecesis Colocensis et Bacsiensis A. 1840. ad annum Christi 1915.

Pharmacopoea Austriaca. Viennae, 1855.

Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel*. VII. Pest, 1860. — IX. Pest, 1862.

Bunjevačke i Šokačke Novine, god. 1872.

Bunjevačka i Šokačka Vila, god. 1873—1876.

Poučne iskrice, koristnoj pučkoj zabavi, putem po Italiji god. 1869. Sabrao Ivan Antunović, kalački kanonik i Bunjevačko-Šokačkih Novina urednik. U Temišvaru, Tiskom braće Magjarah, god. 1872.

Slavjan na svetih dnevih ili blagdanih crkvenih. Napisao: Ivan Antunović, urednik Bunjevačko-Šokačke Vile. U Kalači, tiskom Malatin i Holmejer, god. 1875.

Odmetnik. Poviestna pripoviedka od Ivana Antunovića, kalačkoga kanonika i Bunjevačko-Šokačke Vile urednika. U Zagrebu. Slovi dioničarske tiskare, god. 1875.

Bog s' čoviekom, na zemlji. Djelo u jednom svezku na četiri knjige razdijeljeno. Uz dozvolu duhovnog poglavarstva izdao Ivan Antunović, Kalačko-Bačke Biskupije Svećenik. God. 1879. Tiskom G. Seredy obrtna zavoda Gluhoniemih, u Vacu.

Kalocsa város fényképei madár távlatban. Készitette Füzesi Adamkó. Vác, 1879.

Fény és árnyképek a lelkipásztorkodás terén. Gyűjtötte Kalocsabácsi megyének egyik áldozára. Vác, 1880.

Naputak za one koji osićaju napast postati nazarenom sastavljen po Ivanu Antunović. U Kalači. Tiskom Malatin i Holmejera. God. 1882.

Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom. Napisao Ivan Antunović, Kalačko-bačke biskupije svećenik. U Beču, god. 1882. Tiskom Friedrika Jaspera.

Čovik s Bogom. Molitvenik za sve Bunjevce i Šokce. Sastavio Ivan Antunović, Kalačko-bačke biskupije svećenik. U Kalači, god. 1884. Tiskom Malatin i Holmejera.

Posliednji Gizdarev. Pripoviest, osnovana po Ivanu Antunović, bivšem uredniku bunjevačkih i šokačkih novina. (Rukopis.)

Gospodar *Bariša Kitković*. Napisao Ivan Antunović, kalačko-bačke biskupije svećenik. (Rukopis.)

Bunjevačko-šokački kalendar za prostu godinu 1881. Vlasnik i urednik Josip Manić. U Subotici iz štamparije Josipa Bittermana.

Bunjevačko-šokačka Danica ili Subotički kalendar za god. 1884—1887, 1889—1893, 1895—1914, 1919—1934.

Neven. Subotica, god. 1884—1914, 1918—1932.

Bácskai Ellenör, Subotica god. 1886.

Litterae Circulares ad Venerabilem clerum Archi-Dioecesis Colocensis et Bacsensis anno 1888.

Nemzet god. 1888.

Kalocsai Néplap god. 1888.

Gradja, za povjest književnosti hrvatske. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga 2. Skupio i uredio Milivoj Šrepel. U Zagrebu 1899. Knjižara Jugoslavenske akademije.

Dr. Borovszky Samu: *Bács-Bodrog vármegye I—II*. Budapest, 1909.

Letopis Matice Srpske, Novi Sad, knj. 324. sv. 1. god. 1930. knj. 331. sv. 1—3. god. 1932.

Annuario pontificio R. N. Anno 1933.

Danica društva sv. Jeronima za god. 1934. Zagreb.

SADRŽAJ

	Strana
Prva riječ	3
Molitva Bunjevaca	6

Prvi dio: Život Ivana Antunovića

Pleme Antunovića	7
Mladost i školovanje	11
Svećenik i župnik	17
Kanonik i biskup	23
Posljednja bolest i smrt	38

Drugi dio: Djela Ivana Antunovića

Izdavanje novina	47
Poučne iskrice	65
Slavjan	70
Odmetnik	74
Bog s čovikom	78
Naputak	89
Razprava	93
Čovik s Bogom	104
Novele	107
Razni članci	110
Dopisi	116
Posljednji Gizdarev	118
Bariša Kitković	121
Mađarska i latinska djela	124
Ocjena Antunovićeatih djela	134

Treći dio: Pisma Ivana Antunovića

Miši Dimitrijeviću	138
Iliji Okrugiću	139
Nepoznatom Srbinu u Novom Sadu	163

	Strana
Jelisavi Prasnički rođ. Bertić	165
Dr. Edu Margaliću	166
Đenu Duliću	168
Lazaru Kneževiću	172
Ivanu Evetoviću	174
Iliji Kujundžiću	180
Danijelu Evetoviću	180
Miju Mandiću	181
Osvrt na Antunovićeve pisma	181

Četvrti dio : Ličnost Ivana Antunovića

Svećenik	183
Rodoljub	216
Jugoslaven	226
Narodni prosvjetitelj	235
Učitelj narodne prošlosti	297
Posljednja riječ	305
Književnost	307

ISPRAVCI

Na str.	4 u ředu	27	mjesto:	prvostolnog	treba:	prvostonog
" "	7	" 15	"	Kanbaja	"	Kunbaja
" "	8	" 37	"	Daniela	"	Danijela
" "	9	" 29	"	obnovljena i po	"	obnovljena po
" "	26	" 8	"	Blažene	"	blažene
" "	31	" 28	"	poštivao	"	poštovao
" "	32	" 7	"	na žalost	"	nažalost
" "	33	" 35	"	crkve	"	Crkve
" "	39	" 32	"	za čudo	"	začudo
" "	61	" 25	"	studena	"	studenoga
" "	95	" 2	"	sto	"	što
" "	110	" 20	"	Rodljub	"	Rodoljub
" "	119	" 35	"	Beni	"	Benu
" "	271	" 26	"	nepoštivanja	"	nepoštovanja
" "	307	" 6	"	Arhiva	"	Arhiv

Ostale neznatne pogreške lako će svaki sam ispraviti.